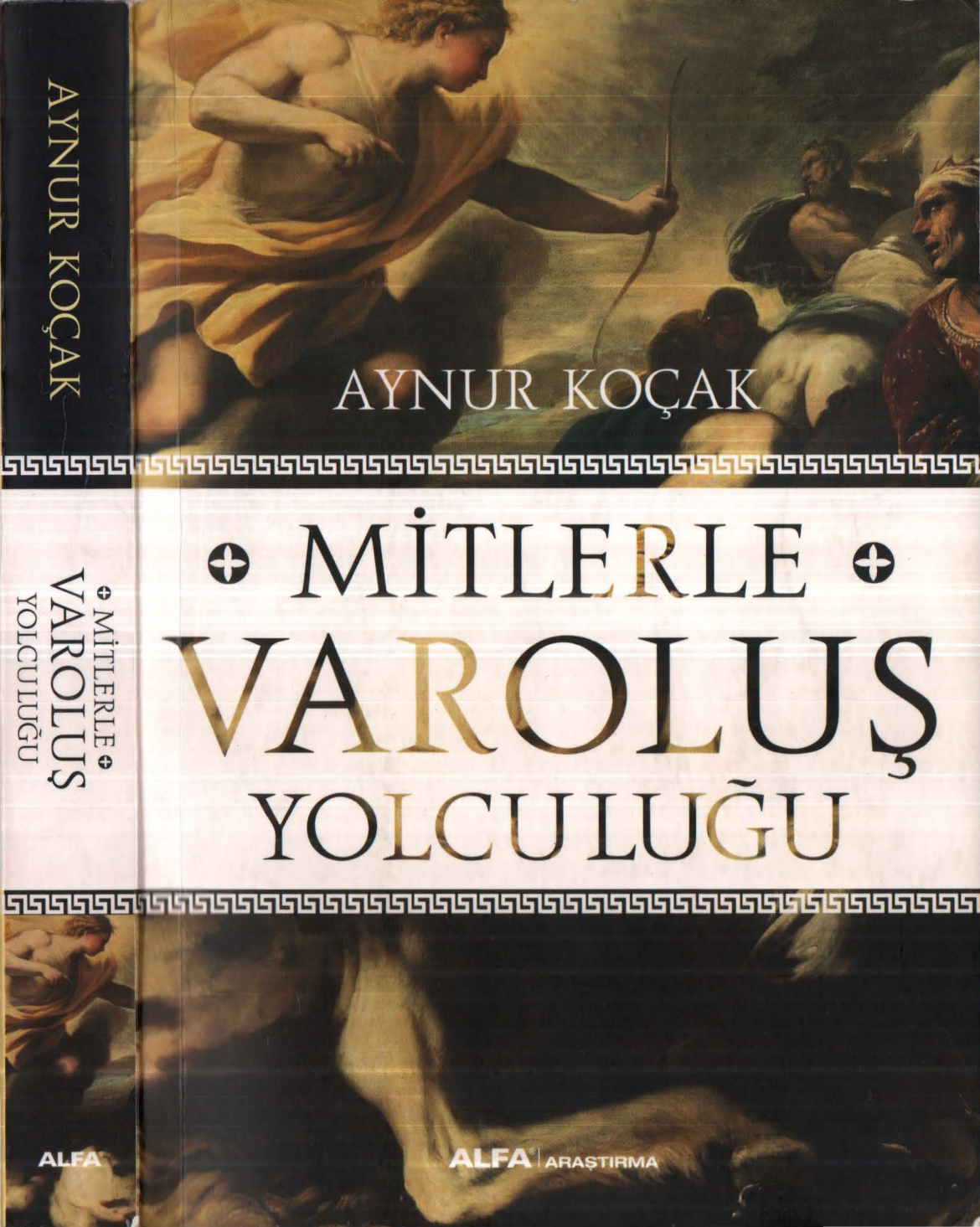

AYNUR KOÇAK
AYNUR KOÇAK
MİTLERLE
VAROLUŞ
YOLCULUĞU
MİTLERLE VAROLUŞ YOLCULUĞU
ALFA
ALFA ARAŞTIRMA

2964 | ALFA | İNCELEME-ARAŞTIRMA | 86

MİTLERLE VAROLUŞ YOLCULUĞU

PROF. DR. AYNUR KOÇAK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2000 yılında doktor, 2004 yılında doçent oldu ve 2009 yılında profesörlüğe yükseltildi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesinde görev yaptı. 2007-2008'de Georgetown Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak bilimsel araştırmalarda bulundu. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesidir. Ayrıca Yeditepe Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak görev yapıyor. Yazar, adı geçen üniversitelerde halk bilimi, halk edebiyatı, halk anlatıları, karşılaştırmalı mitoloji alanında lisans ve lisanüstü dersler vermektedir. Yazarın üç kitabı ve iki ortak yazarla birlikte yazdığı bir kitabı ve birçok makalesi bulunmaktadır.

Mitlerle Varoluş Yolculuğu
© 2016, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Editör Servet Şahin Şentürk
Kapak Tasarımı Fusün Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Zuhal Turan

ISBN 978-605-171-285-7
1. Basım: Mayıs 2016

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Fatih-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika No: 10905

AYNUR KOÇAK

MİTLERLE VAROLUŞ YOLCULUĞU

ALFA

Mustafa, Emre ve Elif'e....

İÇİNDEKİLER

Önsöz, 9

MİTOLOJİ HAKKINDA....13
Varoluş Hikâyeleri: "Mitler"....17
Mitlerin Temel Özellikleri....18
HİKÂYE HAKKINDA....23

I. SU, 29

BİRLİK....31
Başlangıç: "In Illo Tempora"....35
Karanlık....35
İlk Mekân: "Su"....38
Binyapraklı Nilüfer....39
Kozmik Yumurta....40
Birlik: "Ouroborus"....43
Kutsal Daire....43
BÜTÜNLÜK....45
Kutsal Evlilik: "Hieros Gamos"....47
Çift Cinsiyetli İlahlar....49
Evvel Mekân: "Embriyo"....51

Su Ana 51
Ördek 52
Kaz 54
Güvercin 55
AYRIŞMA 57
Kurban 59
Tezatların Ayrışması 65
Güneş ve Ay 66
Gündüz ve Gece 69
Eril Tanrılar 70
Söz 71
Işık 73

II. HAVA, 77

KOZMİK DAĞ 79
Merkez: "Axis Mundi" 81
Tanrılar Ailesi 81
Sümer Panteonu 82
Babil Panteonu 83
Mısır Panteonu 83
Hint Panteonu 85
Aztek Panteonu 88
Yunan Panteonu 89
Orta Dünya 90
NEFES 93
Sonsuzluğun Nefesi: "Ruh" 96
İnsan 98
Tanrıların Gözyaşları 101
İnsanın Yaratılış Sebebi 107
Kadın 112
Pandora 114
Lilith 116
Havva 117

BAHÇE 119
Hayat Ağacı 124
Ölümsüzlük 126
Bahçıvan 127
İyiyle Kötüyü Bilme Ağacı 128
Yasak Meyve 129
Şeytan 131
Cennetten Kovulma 133
Günah 133

III. TOPRAK, 135

ARINMA 137
Tufan 139
Kayık 142
Seçilmiş 144
Güvercin 154
Yılan 155
Gökkuşağı 158
ADA 161
Altın Çağ 164
KAHRAMANIN LABİRENTİ 169
Dünya Zamanı 171
Kahraman 172
Babasız Doğum: "Sine Concubitu" 177
Tabiata Emanet Edilen Kahraman 181
Kahramanın Adı 183
Anima 185
Kahramanın Aşkı 191
Babayla Mücadele 196
Kahramanın Ölümü 198
Gölge 200
Gecenin Kızları 203
Ölümlülük 206

IV. ATEŞ, 211

GÖLGELER ÜLKESİ 213
Ateş 216
Dişil Ateş 218
Kapılar Âlemi 225
Cehennem Kapısı 229
ALAMETLER 234
İkizler 238
Kötülük 239
Deccal 243
Dabbetü'l-arz 244
Ye'cûc ve Me'cûc 245
DİRİLİŞ 246
Hesaplaşma 247
Köprü 250

V. SU, 253

SONSUZLUK 255
Sonsuzluk Yılanı 258
MİTLERİN SÜREKLİLİĞİ ÜZERİNE: "EVVEL ZAMANDAN GÜNÜMÜZE VAROLUŞ YOLCULUĞU" 261

Kaynakça, 275
Sözlük, 285
Dizin, 338

ÖNSÖZ

Hepimiz bu zamanda, bu yerin konuklarıyız.
Amacımız gözlemlemek, öğrenmek, büyümek, sevmek.
Sonra eve geri döneriz.
Aborjin Atasözü

Madem bu dünyanın konuğuyuz ve eve geri döneceğiz o zaman öğrendiğimiz, heyecanlandığımız konuları paylaşmalı diye düşündüm. Okuduğum, öğrendiğim, incelediğim konuları öğrencilerimle paylaşıyordum aslında. Derslerde onlarla birlikte evrenin, insanın yaratılışı, kahramanların maceraları, ölüm ve ötesine ilişkin konuları mitoloji üzerinden anlamaya çalışıyorduk. Dost sohbetlerinde de aynı heyecanla anlatmaya devam ediyordum.

Hepimiz hayat labirentinde bir sürü sınavdan geçiyorduk. Tıpkı hikâyelerdeki gibi bilgelerle, perilerle, canavarlarla karşılaşıyor, acı tatlı serüvenlerimizi yaşıyorduk. Ben de kendi maceramda ilerlerken mit okuyor ve bu gizemli dünyada gezinirken büyük heyecan duyuyordum. Bir hastane köşesinde MR çekilmeyi beklerken, hiperbarik tedavi odasında, otel odasında, sahilde

veya bir yolculukta mitler bana hep eşlik ediyordu. Bir yandan da yazmalıyım diyorum. İşin içinden çıkmak ve kolayca onları anlatıp bir kitap haline getirmek, zaman kıtlığı çeken günümüz insanı gibi benim için de çok zordu. Güneşli bir gün Kız Kulesinin karşısında editör Servet Hanımla sohbet ederken buldum kendimi. "Yörük göçü yolda düzülür" misali editörümle bir yolculuğa çıktık. Ne yazılacak ve nasıl yazılacak meselesi hayli zaman aldı. Konuştuk, tartıştık ve çok heyecanlandık. Doğum sancıları çektik.

Kitap kaynak olmalı, kolayca anlatmalı, birazcık da heyecanlandırmalıydı. Dünya mitlerinden yararlanarak bir kurgu yapılmalıydı. Mit metinlerinin hepsine dokunmak istiyordum, birini bile atlamaya kıyamıyordum. Mitler, günlük hayatımızdan tanıdığımız kavram ve resimleri kullanarak simgeler aracılığıyla sesleniyordu bize. Yakından tanıdığımızı zannettiğimiz bu simgeler dilde ifadesi zor, gizli, bilinmeyen bir şeyler ima ediyordu. Mitlerle bir yolculuğa çıkılacaktı da bu serüveni kim anlatacaktı?

Tanrıça anlatmalıydı bize evvel zamandan günümüze varoluş yolculuğunu. Neden Tanrıça? Çünkü yüzlerce adıyla Asya'dan Amerika'ya kuzeyden güneye dünyayı dolaşmış insanlığın bir "Ana Tanrıçası" vardı. Tanrıça, karanlıkla ışık, savaşla barıştı. Ay ışığı gibi yumuşak ve sevecendi. Bilinen en eski hikâyeler onunla ilgiliydi. Onun hikâyelerinde bilgelik vardı. Onun sesinden ninni, masal ve ağıt dinlemeye alışıktık.

Tanrıça, bize doğumu, yaşamı, ölümü sıcak, içten ve yumuşak sesiyle anlatabilirdi. Böylece tanrıça yaşam döngüsünü anlatmaya koyuldu. Yaşam varsa ölüm de

vardır derler. Evet macerada ikisi de olmalıydı. İkisi birbirinin ardınca mevsimler gibi akıp gidiyordu. Tanrıça uzun yolculuğunu anlattı böylece...

Ailem, öğrencilerim ve editörüm hep yanımdaydı. Onların vakitlerini çaldım, ama bana hiç "Of!" demediler ve kahrımı çektiler. Bendeki heyecanı görmek galiba onları mutlu ediyordu. Başta bu dünyayı keşfetmeme yardımcı olan, ışıklarıyla hep aydınlatan hocalarıma, öğrencilerime ve elimden tutan herkese teşekkürü borç bilirim.

Mustafa, Servet Hanım, Çiğdem ve Bilge sağ olun...

Çiftehavuzlar 2016

MİTOLOJİ HAKKINDA

Mitin amacı, gelişigüzel olayları anlamlı şekilde sıraya sokarak zekâmızın zaman kaosu karşısında yenik düşmemesini sağlamaktır. Bu yolla fanilik dışında geriye bir şey bırakmayan zamanın acımasız akışından anlar çalarak, tarihi katlanabilir kılarız.
Theodore Roszak

İnsanlık ilk çağlardan itibaren varoluşunun anlamını çözmeye çalıştı. Kâinat kim yarattı ve nasıl yaratıldı? Gök niye gürler, şimşek neden çakar? İnsan ne zaman, nasıl dünyaya geldi? Ölümsüzlük mümkün mü? Ölümden sonra ne olacaktı? Varlığını bu ve benzeri sorularla anlamlandırmaya çalışan insanlık, böylece toplumsal bilincin altyapısını oluşturdu.

En büyük gizem yaratılıştı. İnsan, yaratılışın sırrını tabiatta aradı. Önce gökyüzüne baktı, güneşi gördü. Dağların, tepelerin ardından doğan güneş gündüzün efendisi olmalıydı. Bir de ay vardı. Batan güneşin ardından sarı sıcak ışıldayan ay, gecenin efendisiydi. Güneşle ay, sonsuza dek birbirini kovaladı. Onlar birbirlerini

kovarlarken günler, aylar, mevsimler geçti. Yaşlılık ve ölüm kapıya dayandı. Ölüm karanlık, dipsiz bir kuyuydu. Ölüm bilmecesini de tabiat çözdü. Her sonbaharda ölen bitkiler, ilkbaharda yeniden diriliyordu. "Ben neden dirilmeyeyim?" diye düşündü insan ve tabiatı var eden tezatlardan ilhamla, simgesel hikâyelerden oluşan bir dünya yarattı.

İnsanların birbirlerini bilmeden tanımadan, varoluşlarını anlamlandırdıkları bu sembolik anlatılar Yunancada söz anlamına gelen mythos olarak alandırıldı. Almancada mythe, Fransızcada mythe, İngilizcede myth, İtalyancada mito olarak değerlendirilen bu hikâyelerin doğuşlarını, anlamlarını, tarihini inceleyen ve yorumlayan bilime mythologie, mythologia, mitoloji, usturiyat, ilmi esatir denildi. Ayrıca bir halkın bu tür anlatılarının tamamı da mitoloji başlığı altında ele alındı. Sözden yola çıkılıp adlandırılan mitler, Kemal Abdullah tarafından sembolik anlatıların üslûbu olarak yorumlandı:

> *Mitin üslûbunun esas göstergesi sözdür. Söz mutlak hâkimdir. Söz alelade, şimdiki gibi cümlenin içinde eriyip giden söz değildir. Söz her şeyi içinde toplayabilen, gereğinde canlandıran, şahit gösterilen ve aynı zamanda da cezalandıran veya hür bırakan bir güce sahiptir.*
>
> *Söz, mitin tezahürüdür ve onu cemiyet üyelerinin bu şekilde kabul etmesi gereklidir. Sözün sembolü, insanı mitin sembolüne kendiliğinden götürmelidir.* (Abdullah, 1997)

Giambattista Vico, mitleri "insanlığın ilk bilim kuramları" olarak değerlendirirken, Mircae Eliade "tarihin

hemen her döneminde varlığını sürdürmüş yaşayan olgular" şeklinde açıkladı. Erich Fromm'a göreyse "mitler, dinsel ve felsefi çekirdeğin sembolik ifadesi"ydi. Mitleri kültürlerin omurgası ve zihni olarak kabul eden Bilgin Saydam, bu anlatıları "bireyleri ve toplulukları bütünlükler içinde tutan çerçeve ve eksen" olarak tanımladı.

Bronislaw Malinowski mitlerin gereksinimler sonucu ortaya çıktığını iddia etti. Toplumsal, dinsel ve ahlaksal özlemleri doyurmaya yönelik olan bu hikâyeler, aslında eski bir gerçekliğin yeniden anlatılmasıydı. Mitleri ekonomik bakış açısıyla değerlendiren Paul Radin, "insanların yaşamın zorlukları karşısında duyduğu kaygı ve korku doğrultusunda çıkarları" için mit ürettiğini savundu.

Claude Levi-Strauss, öykülerin "bilinçli bir düşünme eyleminin ve özdeş düşüncelerin özdeş ürünleri" olduğunu ve bunların "tüm dünyada ortak bir yapı gösterirdiği"ni söyledi. Joseph Campbell, Carl Kerenyi, Erich Neumann ve Carl Gustave Jung gibi araştırmacılara göreyse mitler "evrensel ve ortaklaşa bilinçdışının ifadesi"ydi.

Araştırmacılar mitlerin tek bir bilim dalının yaklaşımıyla anlaşılamayacağı konusunda fikir birliği ettiler. Donna Rosenberg, mitin "büyüleyici yönünden dolayı her disiplinin buna katkıda bulunarak bütüne karşı duyulan hayranlığı artırdığı"nı vurguladı. John Fiske ise "Bizim kuram oluşturduğumuz yerde, ilkel insanlar mitolojik hikâyeler yaratıyorlardı," derken haklıydı. Zira onların yarattığı bu anlatılar, evrensel bir bilim dalı olan mitolojinin temelini atıyordu. Tabiat sembol-

leriyle kurgulanan mitoloji, varoluşsal sorulara verdiği cevaplarla aslında ilk insanlık bilimini oluşturuyordu. Bilim insanları, mitolojiyi genel olarak; kozmogoni, teogoni, antropogoni ve eskatoloji başlıkları altında inceledi. Kozmosun doğumu, tanrılar ve insan yaratılışı, ölüm ve dirilişi anlatan bu süreçlerin hepsi döngüyü anlatıyordu.

Evren doğum olarak da bilinen "kozmogoni" terimi, Yunanca kozmos ve goneia kelimelerinden meydana gelir. Kozmos evren, dünya ve âlem anlamını taşırken goneia doğum ve ortaya çıkış demektir. Kutsal doğumla ilgili mitsel anlatılardan oluşan kozmogoni, pek çok toplumda tanrıçayı simgeleyen kaosla başlar. Belirsizlik, bilinmeyen ve karmaşadır kaos. Maddi âlemin simgesi olan kozmos ise kaostan doğar. "Teogoni" ise *tanrı doğum* anlamına gelir ve Yunancada Tanrı'nın karşılığı olan *theos* ile doğumu ifade eden *goneia*'dan türemiştir. İlk olarak Hesiodos'un *Theogonia*'sında kullanılan teogoni tanrıların kökenini, nasıl ortaya çıktıklarını anlatır. Kozmosun doğumuna makro-kozmos gibi yaklaşan mitoloji, insan doğumuna mikro-kozmos olarak yaklaşarak antropogoni'yi oluşturur. Teolojinin bir dalı olarak da kabul gören eskatoloji daha çok dünyanın sonuyla ilgilenir. Eskatoloji mitleri, eskiyen kozmos üzerinden ruhun ölümsüzlüğünü ve dirilişi anlatır.

Varoluş Hikâyeleri: "Mitler"

Eski toplumlarda kutsal gerçekler tek salt gerçektir.
Önemli olan mitolojinin bu kutsallık yanıdır.
Çünkü tanrısal ve olağanüstü kişilerin yaratıcı
eylemlerini ortaya çıkarır ve bir gerçeğin nasıl var
olduğunu anlatır (...) Yalnız bunların nasıl
var olduğunu değil, ayrıca neden
var olduklarını da açıklar.
Metin And

Mitler, başlangıçta kurmaca ve hayalden ibaret olarak değerlendirildi. Zamanla simgelerin şifreleri çözüldü ve toplumsal gelişmenin doğal sonucu oldukları keşfedildi. Bilim dünyasında kabul gördükten sonra araştırmalar derinleşti. Farklı disiplinler mitlerin evrensel bir ürün olduğunu tespit etti. Peki, mitleri evrensel kılan neydi?

Evrensel gerçekliğin kalıplarını ifade eden bu öyküler, insanlık için anlamlı mesajlar taşıyordu. Öncelikle kozmosun doğuşunu, dünyanın düzenini ve insanın bu düzen içindeki yerini anlatıyordu. Üstelik sadece anlatmakla kalmıyor, bu bilgiyi ritüellerle kuşaktan kuşağa aktarıyordu. Dönemsel simgelerle beslenen anlatılar, gelecek toplumlara da örnek oluşturuyordu.

Kısaca mitler, gerçeği anlatan masallar olduğu için evrenseldi. Gerçeğin inandırılması, ikna edilmesi olarak da tanımlanan mitoslar; insanlığa yaratılış, ilk günah, ilk ölüm, tufan, ilk aile, gelenek, görenek ve kurumların ortaya çıkışlarını anlatarak bireyden topluma varoluş hikâyeleri sunuyordu.

Mitlerin Temel Özellikleri

Mit, insan uygarlığının temel bir ögesidir, boş bir olaylar dizisi değildir, tersine sürekli başvurulacak olan yaşanan bir gerçekliktir; soyut bir kuram ya da imgeler gösterisi değil; ama ilkel dinin ve pratik bilginin gerçek bir düzenlemesidir.
Bronislaw Malinowski

Mitler ihtiyaçlar üzerine kurgulandı. Başlangıçta insanlığın sonsuzluk özlemlerini karşılayan mitler zamanla toplumu bir arada tutacak tinsel, dinsel gereksinimleri, gelenek görenekleri ve hatta gerektiğinde yaptırımları da karşılayacak değerler, kurallar oluşturdu. Ortak kaygı *varoluş* olunca, dünyanın farklı kültürlerindeki insan toplulukları aynı temalar üzerinde buluştu. Bunlar: gerçeklik, kutsallık, örnek oluşturma ve ritüellerdi.

Gerçeklik

Mitos, belli bir durumun yarattığı insanın düş gücünün (imgeleminin) ürünü olup belli bir şey yapma niyetini gösterir. Böyle anlaşılınca, mitos hakkında sorulması gereken doğru soru onun gerçek olup olmadığı değil, onunla ne yapılmak niyetinde olunduğu sorusudur.
Samuel Henry Hooke

Mitler simgesel hikâyelerden oluşmasına rağmen her zaman gerçeklerin yolunu açtı. Hep bir gizemin örtüsünü kaldırdı. Kaldırdığı o örtünün altında tabiatla örtüşen bir gerçeklik vardı. Maceraları dile gelen ilahlar, kahramanlar, canavarlar, doğaüstü varlıklardı; ama öyküleri yaşamdan yola çıkılarak anlatılıyordu. İlk çağlar-

da gerçeğe varma yolu olarak başlayan mitler, zamanla insan uygarlığının temel ögesi hâline geldi. *Malinowski*, gözlemlerine dayanarak "bir ayinin, bir törenin, sosyal ya da ahlaki bir kuralın hakikiliğinin ve kutsallığının doğrulanması veya eskiliğinin kanıtlanması gerektiğinde devreye mitin girdiğini," ifade etti.

Kutsallık

Mitin ilkel kültürlerde vazgeçilmez bir işlevi vardır;
o, inancın ifadesidir, onu derinleştirir ve şifreler;
ahlakı korur ve ona güç verir, ayinin üretkenliğine
kefil olur ve insan için örnek olacak pratik kuralları içerir.
Bronislaw Malinowski

Bilinenlerle bilinmeyenler arasındaki uçurum mitlerle aşıldı. Daima "bir yaratılış hikâyesi olan mit", eski bir gerçekliği simgelerle anlatarak toplumların kutsalla dayanışmasını sürdürdü.

Şimşek, sel, deprem gibi olağanüstü tabiat olaylarına odaklanan mitlere göre bunlar tanrıların kendilerini ifade biçimleriydi. Gökyüzü tanrısının gözyaşları yağmur, öfkesi ise gök gürlemesi, şimşek veya yıldırımla dile geldiği gibi; ilkbahar bitki tanrısının dirilişini, sonbaharsa ölümünü simgeliyordu. Benzer şekilde kuraklık veya bolluk gibi olaylar da ilahi yaratıcıların metafizik âlemdeki davranışlarının yeryüzündeki yansımaları olarak kabul görüyordu. Büyüsel ayinlerle kutsanan bu tabiat olayları, tek tanrılı dinlerin temelini oluşturuyordu. Bir başka ifadeyle mit, her ne anlatırsa anlatsın daima "kutsalın önemi"ne dikkat çekiyordu.

Örneklik

Mitolojinin gerçekleri varlık bilimdir,
insanoğlunun eylemlerine örnek oluşturur.
Metin And

Mitler, "kutsal gelenek, örnek gösterilecek model" olarak kabul edildi. Varlığını anlamlandırmaya çalışan insan bilinci; mitler sayesinde dün, bugün ve yarını birleştirerek toplumsallaştı. İnsan bilinci toplumsallaştıkça gelecek kuşaklara örnek oluşturulacak değer yargıları, davranış biçimleri, roller, inanç sistemleri gelişti. Böylece insan, varlığını bir kez daha ezeli ve ebedi kıldı. Kongolu yerliler, atalarının yağdıracağı altın paraların evlerine düşmesi için kulübelerinin çatılarını kaldırdı. Kongo'nun bir başka köyündeyse sokaklar yüzüstü bırakılırken sadece mezarlığa giden yollar ataların ulaşabilmesi için bakımlı tutuldu. İnsanlığın davranış biçimlerini etkileyen mitler, kültüre has değerlerin uzantısı olarak toplumlar tarafından model olarak uygulandı.

Din tarihçilerine göre "en eski vahiy" olan mitler, ilkel topluluklardan modern toplumlara uzanan inanç sistemini geliştirdi. Yaratıcıların veya ataların yaşadığı öteki dünya bilincini uyandırmak ve anlamlı tekrarlarla korumak görevi de mitlere düştü. Toplumları kucaklayan mitler, tarih boyunca ritüellerle tekrar tekrar yaşandı.

Ritüellere Eşlik

Mit, inancın ifadesidir, onu derinleştirir ve şifreler; ahlakı korur ve ona güç verir, ayinin üretkenliğine kefil olur ve insan için örnek olacak pratik kuralları içerir. Böylece mit insan uygarlığının temel bir parçası olur; o, değersiz bir anlatı değil, zor elde edilen aktif bir güçtür, entelektüel bir açıklama ya da canlandırma değil, ilkel inancın ve ahlaki bilgeliğin bildirgesidir.

Bronislaw Malinowski

Tanrıçaların, tanrıların, ilahi kahramanların serüvenleri olarak anlatılagelen mitler; gerçek dünyanın sakinleri tarafından tekrarlanarak ritüellere dönüştü. Mesela bir Na-khi Şamanı her ölümde aşağıdaki duayı tekrarladı:

Bizler şimdi ölüye eşlik edeceğiz ve acıyı yeniden tadacağız.
Bizler yeniden dans edeceğiz ve iblisleri alt edeceğiz.
Bilmiyorsak eğer dansın nerden çıktığını, sözünü bile etmemeliyiz.
Bilmiyorsak eğer dansın kökenini, dans edemeyiz.
(Eliade, 2001)

Amacı yaratılışı canlandırmak olan ritüeller, dünyanın başlangıcına uzanarak o kutsal anın yeniden yaşanmasını sağladı. Ritüeller ayrıca mitleri sınadı, pekiştirdi, doğruladı. Kültürler; mitler ve ritüellerle oluştu. Bunlar, topluluğu bir bütün içinde tutan kültürün zihniydi. Anlatan kişilerin yaşamlarından kopartılan bazı mitler zamanla anlamlarını yitirdi. Gerçekliğini ve kutsallığını

kaybeden bu mitler, ritüeller oluşturamadığı için tarih sahnesinden silindi.

İlkel toplulukların mitlerle koyulduğu varoluş serüveni, günümüzde sanat ve edebiyatla sürdürülüyor. Varoluşa dair meraklar, heyecanlar, umutlar; masal, efsane, roman, resim, tiyatro veya sinema filmi gibi araçlarla ifade ediliyor.

HİKÂYE HAKKINDA

Bütün tanrıçaların anlatacakları
hikâyeler, yapacakları katkılar, bizimle
paylaşabilecekleri bir bilgelik vardır.
Manuella Dunn Mascetti

Mitlerle Varoluş Yolculuğu adlı bu eser, ilk çağdan günümüze uzanan bilinç serüvenini anlatmak üzere kaleme alındı. Eserin kolay okunabilmesi amacıyla sadece orijinal mit örneklerinin kaynakları belirtildi, teorik bilgiler için kitabın sonuna geniş bir kaynakça eklendi. Kitapta yer alan çizimler ise farklı görsellerin yeniden yorumlanmasıyla oluşturuldu. Kurgu, dört temel unsur olan su, hava, toprak ve ateş sembolleriyle tasarlandı. Kozmosun doğumu *su*, tanrıların doğumu *hava*, insanın doğumu *toprak*, dünyanın sonu ve diriliş *ateş* başlıkları altında ele alındı.

İlkel insanlar için hayat, içinde yaşadığı tabiata dair gözlemleri, imgeleri ve düşlerinden ibaretti. Yaratılış hikâyelerine başlangıcı ifade eden can verme gücüyle başladılar. Tabiatta can verme gücü bir tek dişil olana bahşedilmişti. Sadece dişil olan yumurtluyor, doğuru-

yor, can verdiğini kendi sütüyle beslediği için, bilinmeyeni bilinir kılan ilahi güç *tanrıça* olmalı dediler. Erkeğin rolünün henüz keşfedilmediği bu dönemde tanrıçanın önderliğinde buluşan dünya halkları, yaratılış hikâyelerine dişinin kutsallığıyla başladılar.

Tüm dünya mitlerinin izleğinde yeni bir mit masalı olarak kurgulanan bu eserde de ilk çağ insanının teamülleri gözetildi. Dolayısıyla zamanın başlamadığı kaotik döneme *evvel zaman*, kitabın kahramanına da *evvel zaman tanrıçası* adı verildi. Eserin anlatıcısı da olan *evvel zaman tanrıçası*, yokluktan varlığa, varlıktan yokluğa ve dirilişe uzanan yaşam döngüsünü kendi hikâyesi üzerinden dile getirdi.

Hikâye, ana rahmindeki ışıksız denize tutunan bebeğin can bulmasından ilhamla *suda* başladı. Zamanın henüz yürürlüğe girmediği evvel zamanda, bir önceki kozmosu doğurmaktan yorgun düşen tanrıça, karanlık okyanus suretinde dinleniyordu. İnsanlık onu, ölüme karşı diriliş çığlıklarıyla uyandırdı. Gözlerini açtı ve varoluş yolculuğuna koyuldu. Yaratılışın gizil güçleri içindeydi. Tabiattaki dişille eril, yerle gök, ayla güneş gibi tezatlardan oluşan bu güçler, yolculuk boyunca tanrıçayı suretten surete büründürdü. Karanlık okyanus olarak başladığı varoluş yolculuğunda bazen yumurta, bazen de nilüferle simgelendi. Yaratılışın gizil güçlerini *birlik* çatısı altında topladığındaysa, ağzıyla kuyruğunu tutan yılan *Ouroborus* olmuştu. Böylece yeterli enerjiyi biriktirdi ve tek başına kozmosa gebe kaldı. Sırada rahminde taşıdığı kozmosu olgunlaştırmak vardı. Bu sefer bir su kuşuna dönüştü tanrıça. Suda var ettiği kozmosu olgunlaştırabilmek için ilahi göklere yükseldi. Kuş

suretinde yerle gök arasındaki köprüyü kuran tanrıça, tezatları bütünleştirerek kozmosu doğurmaya hazırlandı. Vakti geldiğinde, o ana dek aralarındaki dengeyi gözeterek olgunlaşan tezatlar arasında çatışma baş gösterdi. Çatışma, varoluşun olmazsa olmaz koşuluydu. Tezatların çatışması, tanrıçanın bölünerek kozmosu doğurmasına yol açtı. Erildi kozmos.

Eserin ikinci bölümünü oluşturan *hava*, dört temel unsurun en ruhani elementiydi. *Hava*'nın hikâyesi, kozmosun kuytularında dinlenen tanrıçanın düşüyle başladı. Alacakaranlık bir düş zamanında ejderha suretine bürünen tanrıça, devasa kanatlarını çırparak kozmik dağı yükseltti. Tanrıların mekânı olan kozmik dağ, insanın varlık bulacağı orta dünyanın da merkeziydi. Sonra bir oğlu oldu. Adına rüzgâr tanrısı dediler. Baş tanrı olarak kutsanan rüzgâr tanrısı, diğer tanrılarla birlikte kozmik dağın en tepesinde gizlenen cennet bahçesinde yaşıyordu. Ölümsüzlüğün hüküm sürdüğü bu bahçe, insan yaratılışına da rahim oldu. Rüzgâr tanrısının nefesiyle can bulan insan, *altın çağ* adını verdiği bu dönemde tanrılar gibi ölümsüzdü. Ne var ki ölümsüzlüğü uzun sürmedi; yılan suretinde bahçeye sokulan kötülük, insanı ölümlü orta dünyaya attı. Bundan böyle ölüm bir gölge suretinde adım adım izleyecekti onu.

Toprakla simgelenen üçüncü bölümde, tanrıça toprağın kendisiydi. Toprak ana suretinde cennet bahçesinden kovulan insanlara sahip çıkan tanrıça, nimetleriyle onları yeniden canlandırdı. Üçüncü bölümün hikâyesi kozmosun doğumunda olduğu gibi can veren suyla başladı. Bu sefer arındırmak için bir tufana dönüştü su.

Can veren su emanetini geri almaya geldiğinde, sadece *seçilmiş* bir kişiyi kurtardı. Eskiye dair her şeyi arındırarak yeni bir başlangıca yelken açan seçilmişin kayığı, bir ada parçasına kavuşarak dünya zamanını başlattı. İnsan, yenidünya zamanında doğurarak soyunu sürdürebiliyordu ancak ölümlü olmuştu. Öte yandan fıtratında mücadele de vardı. Bu yüzden kahraman yaratıldı. Kahraman doğar doğmaz ejderhayla mücadeleye girişti. Kahraman şimdi ve gelecekti, ejderhaysa yok edilmesi gereken geçmişin bekçisi. Varoluşun devam edebilmesi için yeninin eskiye galip gelmesi zorunluydu. Sıra soyun sürdürülmesine geldiğinde, kahraman âşık oldu. Mitolojiye *Afrodit* suretinde dâhil olan aşk, kahramanı yeni mücadelelere itti. Sevgiliye kavuşmak hiçbir zaman kolay olmadı. Bazen zalim bir baba, bazen de bir canavar kahramanın karşısına dikildi. Engelleri aşarak aşkına kavuşan kahraman, her şeye rağmen ölümden kurtulamadı. Eskitmeye kendisinden başlayan zaman, eskiyen yolcularını öldürmeden yenilenemezdi çünkü.

Kitabın dördüncü ve sonuncu bölümü olan *ateş*, dirilişi müjdeledi. Zamanın yenilenmesi, kozmosun yeniden dirilmesi anlamına geliyordu. Eskiyen kozmosla birlikte insanlık, ateş sayesinde dirilebilecekti. Ateş yeryüzüne indiğinde medeniyet başlamış, insanlık geliştirdiği aletler sayesinde orta dünyadaki hayatı kontrol etmeyi başarmıştı. Ne var ki yılanın ağzında başlayan hayat, kuyruğunun ucuna kadar gelmişti. Yeniden dirilebilmek için kozmosun yok olması kaçınılmazdı artık. Ejderha suretinde kozmik dağı yaratan *tanrıça*, dördüncü bölüme geldiğimizde gözlerinden ve burnundan ateş soluyordu. Onun yeniden belirmesiyle;

yüzyıllardır uykuya dalan kozmik dağ patladı, yeryüzü depremlerle sarsıldı, ay maviye büründü, ikizler doğdu, birbiri ardına savaşlar çıktı... O zaman diriliş vaktinin gelip çattığını anladılar. Diriliş, *Gölgeler Ülkesi*yle geldi. Kapılardan oluşuyordu bu ülke. Sadece sihirli sözcüğü bilenlere açılan kapıların sonunda bir *köprü* vardı. Bu köprü, onların orta dünyadaki hayatlarıyla yüzleşip hesap verecekleri *Diriliş Köprüsü*'ydü. Köprüden geçebilen iyiler sonsuzluğa kavuşurken kötüleri bekleyen, cehennem adı verilen alevlerle dolu dipsiz kuyuydu. Hesaplaşmanın ardından yeniden *Evvel Zaman Tanrıçası*'yla buluştular.

Tüm dünya, içindeki canlılarla birlikte yok olduğunda ise kozmosun karanlık kuytularında kaos suretinde dinlenen evvel zaman tanrıçası tekrar uyandı. Bir kez daha *evvel zaman* başladı ve tanrıça bir kez daha ebedi yolculuğuna koyuldu...

I. SU

BİRLİK

Bir derin bir karanlık birlik içinde,
Aydınlık kadar sonsuz, gece kadar geniş,
Uzaktan söyleşen uzun yankılar gibi,
Renkler, sesler, kokular karışır birbirine.
Charles Baudelaire

Çok çok eski zamanlarda boşluktan başka bir şey yoktu. Ne geçmiş ne gelecek. Sınırlardan azade boşlukta *hiçlik* hüküm sürüyordu. İskandinavlar *Edda Şiirleri*'nde başlangıçtaki boşluğu şöyle tanımladı:

Ne kara ne deniz,
Ne de buz gibi dalgalar;
Dünya yoktu,
Ne de yüce gökler.
Var olan yalnızca boşluktu. (Page, 2013)

Kaos adı verilen bu boşluk, tıpkı evreni doğuracak bir rahim gibi esnek ve karanlıktı. Varlığın özünü taşıyan kaos, düzenden önceki şekilsizlik; bir başka ifadeyle "*Her şeyin başı Khaos*"tu. (Hesiodos, 2014)

Norse mitlerinde bu boşluk *Ginnungagap* olarak anıldı. Karanlık boşluğu anlamlandırma çabası çağlar bo-

yunca sürdü ve Antik Mısır'ın *Ölüler Kitabı*'na şu cümlelerle dizildi:

> *Ne varlık ne de yokluk vardı. Yukarıda ne uzay ne de gökyüzü vardı. Hareket eden neydi? O zaman ne ölüm ne ölümsüzlük ne de geceyi gündüzden ayıracak bir belirti vardı. BİR, nefes almadan soluyordu, kendiliğinden hareketliydi: ötesinde hiçbir şey mevcut değildi. Başlangıçta karanlıklar karanlıkları örtüyordu.* (Renouf, 2015)

Rig Veda X,129'daki "Yaratılış İlahisine" göre:

> *"Başlangıçta ne yokluk ne varlık vardı," (nasadasınno sadasıttadanım) (...) Bütün karşıtlıklar ondan sonra ortaya çıkmıştır. Ondan önce ne ölüm ne ölümsüzlük ne de gündüz ve gece vardır.* (Kaya, 1997)

Ovidius, varoluş bilmecesini çözmeye çalıştığı *Dönüşümler*'de tanrılara yakarıyordu:

> *Anlatmak isterim yeni biçimler alışını değişen nesnelerin,*
> *Sizin işiniz bunlar,*
> *Yardım edin bana başladığım işte ey tanrılar.*
> *Ulaştırın bu türkümü doğanın kaynağından günümüze.*
> *Denizler, karalar, bunları kuşatan gökyüzü var olmadan,*
> *tek görünümlüymüş evrende*
> *Doğa, chaos deniliyordu ona,*
> *Kımıldamaz biçimsiz, düzensiz bir yığın, ağır.*
> *Nesnelerin türlü öğeleri, içinde karmakarışık, ışık vermiyordu yeryüzüne...* (Ovidius, 1994)

Bense hiçliğin kıyısında dinleniyordum. Bir düş gördüm. Düşümde tiz bir çığlık yankılanıyordu. Çığlığın peşine düştüm, onunla karşılaştım. Adı Ölüm'dü. Ölüm'ün peşi-

ne takıldım, insana ulaştım. Kadın erkek, yaşlı genç, çoluk çocuk demeden ağlıyorlardı. Karanlıktan daha kara gözlerinde yansımamı gördüm. *Ölüm* bendim, bildim.

Ölüm, en büyük çaresizlikleriydi. Bir yumurtanın etrafında toplanmış; mağara duvarlarına yumurta resimleri çiziyor, kayıplarını yumurta şeklindeki taş mezarlara defnederek *Ölüm*'ün karşısına *Diriliş*'i koyuyorlardı. Yumurtaya dokundum. *Diriliş* de bendim.

Kendimi tanıdım: *Ölüm*'le *Diriliş*'in sureti, en büyük yaratıcıydım. Karanlık tarafım ölümü, aydınlığım dirilişi çağırıyordu. Sadece karanlık ve aydınlıktan ibaret değildim. Varlıkla yokluk, yerle gök, ayla güneş gibi kozmosu şekillendirecek bütün tezatların anası, en büyük tanrıçaydım.

Avustralyalı Aborjinler, gördüğüm düşü hayra yordu; *düş zamanı* gelmişti. Kabile bilgeleri *Alchera* adını verdikleri düşlemeyi müjdelediğinde yaradılış bir kez daha tekrarlanıyordu. İlerideki söylencelerinde bu rüya zamanına *Dhoogoorr* zamanı diyeceklerdi. Onlara göre bireyler annelerinden doğmadan önce düş zamanında var oluyor, öldükten sonra yine buraya dönüyordu. Varlığın sonsuz kısmı *düşleme*'de yaşıyordu.

Gördüğüm, bir yeniden varoluş düşüydü. Her bahar canlanan tabiat gibi durmadan kurulup dağılan evreni bir düş zamanında yeniden yarattılar. En büyük yaratıcının gördüğü bu düş zamanına da *evvel zaman* dediler.

O.
Eşsiz benzersiz,
Sadece O'dur; arzulu, doğurgan, beliren ve ritmik olan.
Hükümsüz bir dünyayı hükmüne dans ettiren, onun kaçınılmaz Kendi'sidir.

Dünya O'nun ahengi içinde, onun zevki için şekil alır:
Karanlık ve ışık.
Buz ve ateş.
Metanet ve ruh.
Zamanın girdabı.
Engin göğüslü yeryüzü ve katlanan gök kubbe.
Yaşam, hareket, büyüme, varoluşun müziği, rüzgârın görünmez nefesi, acı, ölümün sessizliği. Hepsi O'nun deldiği güneş ışığında, kabarık nemli derinliklerinde görünür ve yine görünebilmek için O'na geri döner.
Her bir görüntü O'nun varoluşuna benzer (...)
Bir küreye kıvrılarak omurgasından dağların yükselmesine izin verir. Yükselen ve alçalan suların çukurlarının içine sızmasını zevkle izler. İşte canlılar girdabını meydana getirir! Bitki özünü ve kanı pompalar ki çoğalıp şekillensinler, devreden gök kubbe altında bir var olup bir yok olsunlar.
Yarattıklarına ödül olarak; hareket, güzel koku, renk, doku, ses ve söz hikâyeleri bahşeder. Bütün hikâyelerinde sonsuz çeşitliliği ve parıldayan eşsizliğiyle bilinir. Doğurgan dürtü, kadın peygamber, büyük tanrıça, her şeyi veren ve alandır. Yaşamın ta kendisidir, yeryüzü tanrıçasıdır O. (Leeming&Page, 1994)

O bendim: Yumurtlayan, doğuran. Yaşamın ta kendisi, yaşam döngüsü. Tüm varlıkları doğuran ben, *evvel zaman tanrıçasıydım.*

Tibet halkı yaratılışı *Klu* kraliçesiyle başlattı. Boşluktan doğan kraliçenin başının tepesinden gökyüzü, sağ gözünün ışığından ay, sol gözünün ışığından güneş, üst dişlerinden de dört gezegen vücut buldu.

Başlangıç: "In Illo Tempora"

Başlangıç, dengelerin doğru olduğuna dair
en hassas ihtimamın gösterileceği zamandır.
"Prenses Irulan", Dune

Büyük bir belirsizlik hâkimdi *evvel zaman*'da. Kozmos yeniden nasıl doğacaktı? Bu bir sırdı. Her şey insana bağlıydı. Düşlerin niteliği kozmosun kaderini belirleyecekti. Yeniden doğum için titizlendiler. Simgeler özenle seçildi, gelecek kuşaklara ritüellerle taşınan evvel zaman hikâyeleriyle *diriliş* kapısı aralandı.

Çığlıklarıyla evvel zaman tanrıçasını uyandıran insanlar, çok sonraları kozmosun yaratıldığı ve düzenlendiği, tanrıların ve kahramanların ilk eylemlerinin gerçekleştirildiği o kutsal başlangıç zamanına "in illo tempora" diyeceklerdi. Varoluş mücadelesi, sonsuzluk düşleriyle sürdürüldü ve yeniden yaratılışa *evvel zaman simgeleriyle* başlandı. Yaratılışın ilk simgesi, ölüm suretiyle beliren *karanlık* oldu.

Karanlık

Karanlık bir vakitte, göz görmeye başlar.
"In a Dark Time", Theodore Roethke

Karanlık bir vakitte bir araya geldiklerinde henüz ete kemiğe bürünmemişlerdi. Zaman ve mekânın kaybolduğu bu karanlıkta sadece tezatlar vardı. Varlıkla

yokluk, siyahla beyaz, ayla güneş gibi kozmosun tüm bileşenleri karanlıkta yeniden buluştu. *Evvel zaman karanlık*'ı kutsal bir birliğe sahne olurken eski yok oldu, yeniyi meydana getirecek tezatlar birbiri içinde eridi.

Kaosu; karanlık, zifiri karanlık uyku, karanlık su, karanlık okyanus, gece, alacakaranlık sis, boşluk olarak tasarladı halklar. Sibirya'nın kuzeydoğusunda yaşayan Chuckchi Eskimoları bu kutsal anı, "bir zamanlar tam bir karanlık vardı" diyerek tarif etti. Çin halkı kaosu "kaynağı bilinmeyen öyle bir zifiri karanlık, öyle durağan, sessiz bir sonsuzluk" olarak düşündü. Endonezya'nın Nias Adasında yaşayan kabileler karanlığın belirsizliğini sisle betimledi. Alacakaranlık siste beliren ilk varlık dişildi ve dünyanın yaratılışı bu belirmeyle başladı.

Evvel zaman tanrıçasıyla kadını kutsayan insanlık, en önemli yetisi olan *düşünce*'yi tanrıçaya atfetti. Amerikan Pueblo yerlileri tanrıçalarına *Düşünen Kadın Sus'sistinako* dediler. Örümcek tanrıçası olarak da bilinen *Sus'sistinako* boşluğa gönderdiği düşünceleriyle kâinatı dokudu:

> *Önce dört yönü belirledi, sonra ana yönleri gösteren iki çizgiyi çizdi. Birbiriyle kesişen çizgilerin kuzey, güney, doğu ve batı uçlarına, düşünceleriyle dokuduğu bohçaları yerleştirdi.*
>
> *Bir yaratılış şarkısına başladı Sus'sistinako. Tanrıçanın dudaklarından dökülen ezgilerle, yılan gibi kıvrılan bohçalardan dört kadın belirdi. Sus'sistinako şarkısına devam ederken kadınlar kâinatı yarattı.* (Leeming&Page, 1994)

Yaratılışın kadim bilgisi *düşünce*'de saklıydı. Düşünce *bilince* dönüştüğünde yaşama ve üretme isteği doğdu. Yaşama ve üretme isteği Yeni Zelandalı Maoriler'de derin, karanlık, uzun ve hüzünlü *gece* suretine büründü. Yaratılış Şiiri geceden doğdu:

Dünya alacakaranlık içindeydi.
Sonra gece oldu:
Büyük gece, uzun gece,
Kokusu duyulabilen yoğun gece
Elle dokunulabilen gece, görünmeyen gece,
Devam eden gece
Ölümle sona eren gece. (Moran, 1961)

Yerlilere göre *Ulu Yaratıcı İo*, karanlık sulardaki uykusundan uyanarak kozmosu doğurdu:

Ulu Tanrı İo, bulunduğu "devasa mekânda" uykusundan uyanmak istediğini düşündü. Bunu ister istemez ışık ortaya çıktı. İo, "Sular ayrılsın, gök oluşsun, toprak olsun!" dedi. Böylece İo'nun yaratıcı sözlerinden dünya var oldu. (Eliade, 2009)

Benzer şekilde Hintlilerin *En Büyük Varlık* adını verdikleri en büyük yaratıcıları da gözlerini açarak karanlıkları aydınlattı.

Her yer karanlıktı. Hiçbir şey anlamanın imkânı yoktu. Evren uykudaydı. O sırada kendi kendine yeterek varlığını devam ettiren Büyük Varlık düşünüyordu. Henüz tek bir canlı yoktu. Ne bir ölü, ne de ölmezliğe ermiş herhangi bir şey vardı: Zifiri karanlıkta parlak gün ışığı birbirlerinden ayrılmamışlardı. Büyük Varlık o zaman kudretini dene-

mek ve bazı şeyler görmek istedi: Gözlerini açtı, karanlıklar kayboldu. (Moran, 1961)

Yunan söylencelerinde kaostan yeraltı dünyasının karanlığı *Erebos*'la, yeryüzünü saran karanlık olan *Nyks*, yani gece doğdu. *Erebos* ile gecenin birlikteliğinden *Aither* (topraktan uzakta, yükseklerdeki berrak ve aydınlık hava) ve *Hemera* (gündüz) dünyaya geldi. Her akşam *Hemera* dönerken gece *Tartaros*'un derinliklerinden karanlığı kozmosa çıkardı.

Yaratılışın ikinci simgesi suydu.

İlk Mekân: "Su"

Başlangıçta her şey ışıksız bir deniz gibiydi.
Rig Veda

Kadın gibi yumuşak ve esnekti su. Yaratılış adına her ne oluyorsa karanlık sularda oluyor, yeterli olgunluğa erişince de yeryüzüne çıkıyordu. Işığın nüfuz etmediği karanlık su, yaratılışın mekânı olmalı diye düşündüler. Kâinatı meydana getiren bütün tezatları suyun içinde eriterek varoluş yolculuğuna koyuldular.

Batı Pasifik'teki Marshall Adası sakinleri "çok çok önce, kara ve bir şey yokken" var olan suya, *okyanus* adını verdi. Eski Mısırlılar biçimsiz, karanlık okyanusun hep orada durduğuna inandı. Yaratılışın gizil gücünü barındıran okyanus, kozmosu doğuracak enerjiyi biriktirdiğinde *Var olmamış Büyük Okyanus Nun* adını aldı. Heliopolis halkları için *Nun*, hayatın potansiyelini içe-

ren dipsiz bir kuyuydu. Hintlilerin *En Yüce Varlık* adını verdikleri yaratıcıları su biçimindeydi. Su, için için yanan bir enerjiyi kendinde biriktirdi, topladığı enerjinin sınırsız kudretiyle kâinatı yeniden yarattı.

Yaratılış için ana rahmine dönen insanlık, suyun kutsallığını bir suçiçeğiyle sürdürdü. Ezeli suların karanlığında kendiliğinden yetişen binyapraklı bu çiçeğe *nilüfer* adı verildi.

Binyapraklı Nilüfer

Nilüfer, Hintlilere göre evrenin kozmik sulardan yeniden doğuşuna tanıklık etmişti. Bu doğumda suyun ve nilüferin payına düşen neydi? Dişil ilke olarak suyun yaratım mekânı yani rahmi, nilüferle varlık bulmuştu. Böylece nilüferi toprağın ve suyun tanrıçası bildiler.

Ezelî karanlık sularda vücut bulan nilüferin som altından binyaprağını açmasıyla kozmosun kapısı aralandı. Nilüferin yapraklarının arasından evrene sunduğu ilk hediye, *Brahma*'ydı. Dişil ve eril tezatlar, *Brahma*'da toplandı. *Lotus çiçeği* olarak da anılan nilüferin, gün doğumuyla açılıp günbatımıyla kapanan yaprakları kadim sularda yaşamı doğurdu. İlerleyen dönemlerde su biçimindeki en yüce varlığa *Vişnu* adını verildi.

Tibetliler karanlık sularda kendiliğinden yetişen nilüfer çiçeğine *Tara* dedi. Sağ elinde bir nilüfer çiçeğiyle betimlenen tanrıça *Tara*, kozmosun doğumundan sonra da kadınların merhamet ve dert ortağı olacaktı.

Mayaların *Mam* adını verdikleri tanrıçaları bir *Nilüfer Ejderi*'ydi. Nilüferle ilksel denizde yaşayan timsahın birleşmesinden doğan *Nilüfer Ejderi*, Maya toplumunun

ilk anası olarak evreni yarattı. Hayatın dişil bir ilkeyle başladığına Türkler de inandı. Yeryüzü, suyun üzerindeki toprak parçası nilüferde cisimlendi. Evrenin bütün güçlerini, seslerini, sayılarını, sonsuz ışığı ve mutlak temizliği özümseyen yönüyle lotus, çok sonraları el sanatlarının tılsımlı bir figürü oldu.

İnsanlık, karanlık okyanusumun kıyısına oturmuş, hüzünlü düşler kuruyordu. Ölümün gölgesiyle kararan düşlerin ucunda aydınlık vardı. Düşlerini gerçekleştirebilmek için gecenin koynuna yumurtamı bıraktım ve yaratılış yeniden başladı.

Kozmik Yumurta

Kozmik yumurta gecenin koynunda usulca yaratılışa doğru ilerlerken hüzünlü düşler yerini sevince bıraktı. Hayata bahar geldi, kuruyan dallar yeniden filizlendi. Karanlık mağaralarda yumurta simgesinin etrafında yeniden doğma büyüsü yapan insanlar, nihayet amacına ulaşmıştı. Baharı rengarenk Paskalya yumurtalarıyla kutladılar. İlkbahar çiçekleriyle taçlandırdıkları gelinleri ise *yaratılış tanrıçası* olarak kutsadılar. Sadece doğurgan değildi gelinler, bebeklerini sütleriyle besleme gücüne sahip oldukları için de kutsaldılar. Doğuran ve besleyen...

Yaratılış hikâyelerini *Manu'nun Kanunları* adlı eserde toplayan Hintliler, ilk doğumu *En Büyük Varlık*'la başlattı. Karanlığın içinde uyuyan *En Büyük Varlık* gözlerini açtı, boşluğa su döktü, hayatın tohumunu serpti. Bu to-

humdan yıldız kadar parlak, altın yumurta ortaya çıktı. Rivayete göre bu *Varlık*'ın adı *Mahadevi*'ydi. Tanrıça *Mahadevi* dünyanın kökü, her yerde olan, her şeyin annesi, en büyük bilgi ve kozmosun nedeniydi. Yaratma, koruma ve yıkma gücüne sahip *Mahadevi*; dünyayı yaratan *Brahma*'nın, koruyan *Vişnu*'nun ve yok eden *Şiva*'nın yekvücut hâliydi. *Mahadevi* güçlü, etkin, dinamik, evreni yaratan, yöneten ve koruyan tanrıçaydı. Gücünü evrensel ritimlere ve hayranlarının gereksinimlerine dikkat ederek kullanırdı. Yaşam ve yaşamı korumak için gereken ölüm O idi. *Mahadevi* enerjisini yaşam ve ölüm; vermek, almak ve kabul etmekten oluşan bir dolaşımla yenilerdi.

Hintlilerin bir başka söylencesine göreyse *En Büyük Varlık*'ın adı *Devi-Şakti*'ydi. Besleyici, koruyucu ve merhametli *Tanrıça Devi*, acımasızlığı ve yıkıcılığıyla yaşamla ölümün tek ifadesiydi. O, vücut bulduğu ana *Amba*, varlığı devam ettiren *Jagaddhatri* ve besinle dolu *Annapurna*'nın karakterleriyle diri ve haz dolu bir kadın olarak betimlendi. *Devi-Şakti*, varoluşun özü ve sonsuz enerjisini barındırdı ve kusursuz parıltısıyla evreni rahminde tuttu. *Devi-Şakti*'nin karanlık sularında kendiliğinden altın bir yumurta oluştu. Bu yumurta, evreni yaşatacak hücreleri ve farklı yaşamları kabuğunun içinde barındırıyordu. Yumurtanın kabuğunun iki yarısından gök, yer ve kâinatın bölgeleri, iç ve dış zarlarından dağlar, bulutlar ve sis, damarlarından ise nehirler, okyanuslar yaratıldı.

Mali'de yaşayan Afrikalı Dogon kabilesi kozmik yumurtaya *Amma* dedi. *Amma*, fiziksel ve ruhsal evrenin tüm tohumlarını içeriyordu. Kozmik yumurta helezon

şeklinde göğe açıldı ve uzayı oluşturdu. Tahiti Adası yerlilerinin en büyük Tanrısı *Tangaroa*, kozmosu *Rumia* adındaki yumurtayı kırarak yarattı.

Japon öykülerinde başlangıçta kozmos şekilsiz bir yumurtanın içindeydi. Zamanla bu kütlenin hafif kısmı gökleri, ağır ve yoğun kısmı yavaşça çökerek yeryüzünü meydana getirdi. Yunanlara göreyse *kaos* denilen boş bir girdaptan *Gaia* ortaya çıktı. Toprak ana olarak da bilinen *Gaia* kozmosu kendi kendine yarattığı yumurtayla şekillendirdi:

> *Başlangıçta Kaos denilen boş bir girdaptan başka bir şey yoktu. Sonunda hiçlikten yaratıcı bir güç ortaya çıktı. Kimileri bu güce Gaia veya Toprak Ana dedi. Büyük bir yumurta yumurtlayan Gaia; gökyüzünü 'Uranüs', dağları 'Ourea', denizi 'Pontus' ve kozmosun diğer parçalarını oluşturdu.* (Wilkinson& Philip, 2010)

Çin mitolojisinde başlangıçta *hiçbir şey* yoktu. Çin filozofları tarafından benimsenen bu tasarıma göre *hiçlik*'ten *bir şey* doğdu ve bu *bir şey*'in içinde *birlik* vardı. Zamanla birlik, dişi ve erkek olarak iki eşit parçaya bölünerek ilk canlıyı oluşturdu: *P'an-Ku*. Kozmosu Yin'le Yang dengesi üzerine yaratan Çinlilerin ilk varlığı *P'an-Ku*, kozmik yumurtanın kabuğunu kırarak kâinatı meydana getirdi.

Yumurtadan daima yeni bir hayat çıktı. Her yeni hayat, yumurtanın içindeki sıvıyla beslenerek olgunlaştı. Hayatın özü, yumurtanın içindeki sıvıda saklıydı. Bu karanlık sıvı, tüm tezatları bir araya toplayarak kozmosun ilk hücresini oluşturdu. Adına *birlik* dediler.

Birlik: "Ouroborus"

Her şey olan Birlik.
Codex Marcianus

Başlangıçta *tek bir şey* vardı. O bir tek şey, aslında kozmosun ilk hücresiydi. Varlıkla yokluk, yaşamla ölüm, iyilikle kötülük, dişille eril gibi tüm tezatlar bu hücrede toplanmıştı. Adına birlik dediler. Birliğin simgesi ağzıyla kuyruğunu tutan yılan oldu. Mısırlılar birliğin simgesi olan kozmik yılana *Ouroborus* adını verdi. Yerin ve göğün, doğanın ve tinin ayrışmadığı bilinç öncesi döneme ait *Ouroborus*; her şeyin içinde yüzdüğü, doğurgan ve boğucu kaotik bir bütünlüktü.

Aşağı Mısırlılar, kobra yılanı *Wadjet*'i kutsarken Endonezya'nın Dayak kabilesinde *birlik*'in simgesi bir su yılanıydı. *Ouroborus*'un Hint yaratılış mitindeki adı *Şesha*'ydı. Kıvrımlarında *Vişnu*'nun dinlendiği büyük yılan *Şesha*, başlangıçtaki biçimsiz okyanusun ve kaosun kendisiydi. Şesha, Sonsuz Ananta olarak da tanındı.

Kutsal Daire

Bir su yılanının esnekliğinden ilham alan söylence, ağzıyla kuyruğunu tutan *Ouroborus*'la dirilişin kutsal dairesini oluşturdu. Yılanın ağzında başlayan hayat, kuyruğunda sona eriyordu. Dolayısıyla sonsuz döngü, kutsal dairede ifade buldu. İnsanlık bu simgeyle mükemmel sonsuza biraz daha yaklaştı. Nietzsche'ye göre yılanın kuyruğunu ısırıp kendini dölleyerek oluşturdu-

ğu daire şekli, her yıl kendini yineleyen ilk tabiatın görüntüsüydü.

Genellikle yılanla dönen kutsal çark, bazı toplumlarda ejderhayla çevrildi. Batı toplumlarında dirilişin aktrisi yılanken Doğu toplumlarında genellikle ejderha oldu. Yine de söylencelerde –sonradan çeşitli biçimlere dönüşecek olsa da– ejder, özünde yılan olarak düşünülüyordu. Türkler de yaratılışta ejdere öncelik verdi ve ejder, gök ve yer tasavvurlarıyla ilişkilendirilerek iki zıt görüngüyü içerdi: "Mutlak değil, bütüncül bir karşıtlık." Adına dikotomi denildi.

Çinliler içinse yaratılış, başı ejder, gövdesi yılan şeklindeki *P'an Ku*'yla başladı. Yılan ve kuşu bünyesinde birleştiren bu ejderha, yılanın temsil ettiği yeraltı dünyasının ve kuşun temsil ettiği göksel ilkenin birliğiydi. Söylencelerde yeryüzü ile gökyüzünü on sekiz bin yılda kaostan yaratan *P'an Ku*, *Yin* ve *Yang*'ın çocuğuydu. *O*, kimi zaman yarı aydınlık kimi zaman da yarı karanlık betimlendi. Böylece karşıt ilkeler onun varlığında dengelendi. Kutsal daireyle simgelenen *birlik*, yatağında akan ırmak misali ilerledi.

Varlığım, *birlik*'le cisimleştiğinde içimdeki tezatlarla varoluş yolculuğuna koyuldum. Böylece kutsal doğum başladı.

BÜTÜNLÜK

Az gitmiş uz gitmiş...

Yolculuk boyunca olgunlaştım, benimle birlikte içimdeki tezatlar da olgunlaştı. Derken *iki*'yle karşılaştım! *İki*'yle bölündüm. Bir yarım ölüm, öbür yarım hayat oldu. Denge, ölümle yaşamın terazisinde kurulacaktı. Artık vakti gelmişti: *"-İlahi birlikten kopuş başlasın!"*

Yaratılışın ilahi rakamıydı *iki*. *İki*'yle *birlik* süreci bitti, *bütünlük* süreci başladı. *Birlik*'te hâkim olan tezatların *uyum*'lu birlikteliği yerini *denge*'li bütünlüğe bıraktı. Yaratılışa var olmamış büyük okyanus *Nun*'la başlayan antik Mısırlı Heliopolisliler, *Atum*'u bu karanlık sulardan yükseltti. Bir güneş tanrısı, suların ortasındaki adanın en yüksek tepesindeydi. Onun adı, diğer mitlerin tersine güneşi dişil olarak kabul eden Mısırlılar tarafından evvel zaman tanrıçası *Nun*'dan yükselen ilk monata verildi: "Bölünmez birlik!" Başka bir deyişle bütünlük anlamına gelen *Atum*, yaratım sürecini kendi cümleleriyle şöyle aktardı:

—Ben karanlık sularından yükselen kaim tepecikte tek başına görünen Atum'um. Ben göründüğüm zaman ne

cennet ne yeryüzü ne de yeryüzünün yaratıkları vardı. Yaratılışın bütün tohumları su ve balçıkla dolu bir Apis'ti. Su içinden yükseldim ve üzerinde duracağım bir yer yaptım. Sonra her formu ağzımdan çıkanlarla yarattım. (Bratton, 1995)

Birlik'in simgesi olan yılan, iki'ye bölündükten sonra da mitoloji sahnesini terk etmedi. O şimdi iki'nin suretiydi. Afrika yaratılış mitolojisine *Mawu-Lisa*'nın hizmetkârı olarak giren kozmik yılan *Aido-Hwedo*, tanrıçayı iki'ye bölen kahraman oldu. Çağlar ve mekânlarla örülü bir ağda değişen/ dönüşen bir kahraman. Eski Türk mitlerinden Anadolu'ya uzanan anlatılarda yılanın adı *Şahmaran*'dı. *Birlik*'i iki'ye bölen bir başka varoluş. Yüzüyle dişiliğin, ejderha kuyruğuyla erilin simgesi; başlangıç, yenilenme, tazelenme. Bu ikilik artık bir bütünlük sembolüydü. *Şahmaran*, Çin mitolojisinde bir ejderhaydı. Çinliler boynuzsuz yer ejderine *Li* diye seslendi. İkili yapısıyla *Şahmaran* yerin ve göğün tek hâkimiydi.

Aztek rahipleri için yaratılışta en önemli kavram *teotl* oldu. Dünya dillerine "ikilikteki teklik" olarak geçen *teotl*, başlangıçtaki kutsal gücü temsil ediyordu. Bütünlüğün simgesi olan *teotl*, kozmogoniye tanrıça *Coatlicue* suretiyle girdi. Hayatı yeniden doğurma kudretine sahip *Coatlicue*, ölülere kucak açan toprağa hükmettiği için aynı zamanda ölüm tanrıçasıydı. Canlı yılanlardan oluşmuş eteklikle tasvir edilen *Coatlicue*'nin çocuk emzirmekten dolayı memeleri pörsümüştü ama mezar kazmaya yarayan pençeleri sapasağlamdı.

Bir Çin anlatısına göre *Ezeli Tao*'dan önceki yokluktan oluşan tek varlığa *T'ai-chi* dendi. "İlk neden" *Tao*'ydu. *İki*'yle karşılaşan *Tao*; önce yoklukla varlığa, sonra *Yin*'le *Yang*'a bölündü. *T'ai-chi*'nin ilk belirlediği *Yin* dişildi. Okyanus gibi siyahtı *Yin*. Onu, beyaz *Yang* bütünledi. Yaratılışın birliği bir kez *iki*'yle bölünmüştü. Yaratılışın kutsal sayısı *iki*'ye bölünmesiyle ortaya çıkan *Yin-Yang* kompozisyonu, tezatların kendi kimliğiyle gönüllü bütünleşmesini simgeledi.

Karşıtlıkların birliği, ikiliğin tekliği! Adına *kutsal evlilik* dediler.

Kutsal Evlilik: "Hieros Gamos"

İlahi denge prensibiyle bağımsızlıklarından vazgeçen tezatlar, 'hieros gamos' adıyla anılan kutsal evlilik çatısında bütünleşti.
Mircea Eliade

Tezatları bir arada tutmak hiçbir zaman kolay olmadı. Tabiatları gereği daima birbirlerinin zıddıydılar. Biri siyahsa öbürü beyaz; biri dişilse diğeri eril olmayı kozmosun yok oluşuna dek sürdürdüler. Birbiri içinde eriyerek olgunlaştıkları *birlik* süreci dışında her daim çatışmaya hazır oldular. Ne var ki onlar, birbirini tamamlayan parçalardı. Karanlıksız aydınlık olamayacağı gibi biri olmazsa diğeri de yok olacaktı. Bu nedenle *denge*'yi yarattım. İlahi denge prensibiyle bağımsızlıklarından vazgeçen tezatlar, *hieros gamos* adıyla anılan kutsal evlilik çatısında bütünleşti.

Yunanlar kutsal evlilikten önce Eros'u yani aşkı doğurdular. Zıtlıkların birliğiyle meydana gelen bir doğum... *Nyks* ve *Erebos* yavaş yavaş boşluktan ayrıldı. Aşağı inen *Erebos*, *Gece*'yi serbest bıraktı ve içi oyuldu, engin bir küre haline dönüştü: "Aşk! Doğmakta olan evrenin birliğini sağlayan manevi güçtü..."

Kutsal evlilik, manevi güç kadar maddi varlığa da ihtiyaç duydu. Kürenin iki yarısı, çatlayan bir yumurta gibi birbirinden ayrıldı ve gereksinim duyulan maddi gerçekliğe sahip iki mekân oluştu: Gök kubbe *Uranüs* ve yeryüzü *Gaia*. *Gaia*'yla *Uranüs*'ü birleştiren Eros, diğer bütün tanrıların doğumuna vesile oldu.

Kozmosun tezatları birlikten bütünlüğe geçtiğinde gök kubbenin zinciri, ateşten olan, ilkel sulardan yükselen, yeryüzünü yaratan Mısırlıların evvel zaman tanrıçası *Neith (Nut)* gök tanrısı *Geb*'le evlenmişti. Dünyayı doğurmaya heveslenen Tanrıça *Neith*, kâinatı oluştururken şekilden şekle girdi. Bazen kutsal inek suretinde yollara süt döktü bazen de cennette süslü bir yıldıza ya da kocasının üstündeki bir yay veya kemere dönüştü.

Kutsal evlilik süreci Romalılarda *Genius* ve *Janus*'un birlikteliğiyle başladı. Bu, bir yaratılıştı. Evvel zamanda beliren *ilk neden* yine dişil karakter *Genius*'tu. Romalı dindarlar her erkeğin bir *Genius*'u, her kadının da bir *Janus*'u olduğuna inandı. Bu inanç, çift başlı tanrıça heykelleriyle modern zamanlara taşındı.

Evvel zaman tanrıçasının içindeki tezatlarla bütünleşmesini ifade eden kutsal evlilik hikâyeleri, çift cinsiyetli ilahlarla sürdü.

Çift Cinsiyetli İlahlar

Antik Yunan mitolojisinde *Hermes*'le *Afrodit*'in çocuğu olarak doğan *Hermaphrodites*, aşk tanrısı *Eros* gibi hem dişi hem de erkekti. Zorunlu, karşıtlığı birleştiren bir cinsiyet hâli... Ya erkek ya dişi olmak gibi hem dişi hem erkek olmak da edimsiz tanrısal bir gerçeklik, kutsal evlilikti. İda Dağında nymphalar tarafından büyütülen *Hermaphrodites*, on beş yaşında dünyayı dolaşmaya başladı. Günlerden bir gün Karia gölünün nymphası *Salmakis* ona tutuldu: "Aşk!" Kutsal evlilik için gerekli olan manevi güç harekete geçti. Şimdi gerekli olan maddi varlıklarının birlikteliğiydi. *Salmakis*, *Hermaphroditos* suya atlayıp gölün ortasına kadar geldiğinde aniden sudan çıkarak ona sımsıkı sarıldı ve tanrılara onları bir vücut yapmaları için yalvardı. Kutsal evlilik gerçekleşecekse bu yakarış da tanrılar tarafından kabul görecekti. Öyle de oldu. Tanrılar, ikisini bir daha ayrılmamak üzere birleştirdi.

Hermaphrodit suretindeki karşıtlar arasındaki bu anlaşmaya "coincidentia oppositorum" adı verildi. Bu, bir tanrısal gerçeklikti. Yaratıcı, yaratım için gerekli olan dişil ve eril ilkeleri kendi bütünlüğünde buldu.

Aztek kozmogonisinde *teotl*'un bir başka ifadesi ikilik tanrısı *Ometeotl* oldu. *Ometeotl*, su ve karanlıktan ibaret olan evrende yokluktan varoldu. Yaratıcıydı. Kendinden yaratacaktı şeyleri. O halde hem dişi hem de erkekti. Potansiyel yaratım gücüydü. *Ometeotl*, bütün yaratıcılığını kullanarak *Quetzalcoatl*, *Xipe Totec*, *Huitzilopochtli* ve *Tezcatlipoca* olarak anılan dört ilah doğurdu. Çift cinsiyetli *Ometeotl*'un bünyesinde bütünleşen te-

zatlar arasındaki *denge*, rızkı bahşeden dişil ve eril arasındaki alışveriş gibi yaratıcı bir eylemden kaynaklanıyordu: "Zorunluluk!" Yaratıcı eylem için bu karşıtlık dengesi zorunluydu.

Babil uygarlığı *Enuma Eliş* adını verdikleri yaratılış şiirine, tuzlu su tanrıçası *Tiamat*'la tatlı su tanrısı *Apsu*'nun bütünleşmesiyle başladı:

Üstte değirmi gök daha adsızken,
Altta yağız yer daha ad almamışken,
Onları doğurtan ilk önce Apsu,
Mummu ve Tiamat, hepsini doğuran,
Hâlâ sularını ayırmamışken, (Heidel, 2000)

Kızılderili köyü Zuni'deki her şeyin yaratıcısı, dişille erilin bütünlük simgesi *Awonawilona*, Hindistan'da *Şiva-Kali* olarak adlandırıldı. Orta Afrika Luba kahramanlık anlatılarında ilk gökkuşağı kralı *Nkongolo*, bazen tehlikeli bir erkek bazen de baştan çıkartıcı bir kadın olabiliyordu. Yunanlarda *Attis*, *Adonis* ve *Dionysos*, İran'da *Zurvan* çift cinsiyetliydi.

Tek ve birken başladığım kutsal yolculukta *iki*'ye bölünerek birlikten çokluğa erdim. Sırada yeniden *birlik* vardı. Birbiri içinde eriyen tezatlar bölünerek çokluğa ulaştıkları halde, kutsal evlilik sayesinde bütünlüklerini bozmayarak *kozmosun embriyosunu* oluşturdular. Yeniden *tek bir bütün* oldum.

Evvel Mekân: "Embriyo"

Kutsal olan, dünyayı embriyon gibi yarattı.
Embriyonun göbekten çıkması gibi, Tanrı da
dünyayı göbeğinden başlayarak yaratmaya
başladı ve yaratılış buradan başka yerlere yayıldı.
Mircea Eliade

Varoluşun gizemli merkeziydi embriyo. Tıpkı zamanın evveli gibi henüz var olmamış ama varlığa doğru adım adım ilerliyordu. Sonsuzluk düşleri evvel mekânda *su ana* simgesiyle vücut buldu.

Su Ana

İlk nedendi su. Varlıkla yokluğu, hayatla ölümü, dişille erili kucaklayan en büyük rahim olan su, tezatların dengeli bütünlüğünde kozmosun embriyosunu yarattı: "Mekân!" Hintliler evvel mekânı ilk sudan ortaya çıkan bir embriyo olarak düşündü. Embriyonun hikâyesi, birliğin simgesi yılan *Ouroborus*'un kuş suretine bürünmesiyle başladı. Kuş doğum, yaşam ve yavru demekti. İnsanların ulaşamayacağı güçlere sahipti kuş. Evrenin bütünlüğüydü. Rüzgârla baş eden, tanrısal mekâna ulaşabilen, onun renkleriyle bezenmiş bir bütün. Sesi, ilhamıydı ilahi müziğin. Bu bir umuttu. Kişinin umudu. Onlar, su ve toprağa sahip olabilmişlerdi ama henüz göklere yükselemiyorlardı. O halde kuş, göklerden indirilmeliydi. Bu yüzdendir ki kozmosun embriyosu bir su kuşu suretine layık görüldü.

Antik Mısırlılar kozmosun embriyosunu dört temel unsur üzerinde şekillendirdi. Yaşam potansiyeli içeren su, toprak, hava ve ateşi dört çift simgeledi:

> *Nun ve Naunet, Kuk ve Kauket, Huh ve Haunet, Amon ve Amaunet. Büyük okyanusu oluşturan bu dört çift, kaotik okyanusun biçimsiz sularında bir yumurta oluşturdu. Yumurtadan görkemli bir kuş çıkarak ilahi göklere yükseldi. Bu kuş, yaratıcının suretiydi.* (Doyle, 2012)

Dünya mitlerinin bir kısmına göre kozmosun embriyosu ördek suretindeydi. Yumurtlayarak çoğalan bir su kuşuydu ördek. Aynı zamanda hayatın kaynağı olan çamurlu sulardan ilahi göklere de yükselebiliyordu.

Ördek

Ördeği selamlayan topluluklardan biri Finler oldu. Ulusal destanları *Kalevala*'da suların anası ördek *Ere*, kozmosun yaratıcısı olarak kutsandı:

Güzel ördek Ere geldi uçarak
Suyun üzerinde hafifçe süzülerek,
Gözleyerek bir yer dinlenmek için,
Arıyordu bir ev oturmak için.

Uçtu doğuya, uçtu batıya,
Uçtu kuzeybatıya ve güneye,
Ama bulamadı o yeri, aradığı,
Ne bir noktayı hatta bir çoraklığı,
Yuvasını üzerine kurabileceği,
Ya da bir dinlenme yeri, rastlayabileceği.
O esnada yavaşça hareket ederek, süzüldü,

Ve düşündü ve belirtti düşündüğünü,
Eğer yuvamı kurarsam içine rüzgârın
Ya da yaslarsam üstüne dalgaların,
O zaman ters çevirecek onu rüzgâr,
Ya da akıntıya verecek onu dalgalar.

O esnada Suların Anası,
Su-Anası, havai bakiresi,
Dalgaların içinden yükseltti dizini,
Büyük dalgalar içinden kaldırdı omzunu,
Yapabilsin diye ördek yuvasını,
Ve huzurluca sürdürebilsin diye hayatını.
O ördek, o çok güzel kuş, o zaman,
Süzüldü yavaşça, baktı etrafa uzun zaman,
Ve gördü dizi yukarı kalkmış olan
Okyanusun mavi dalgalarından,
Ve düşündü bir tepecik gördüğünü,
Fışkıran çayırlar ile taze yeşil olduğunu.
Uçtu oraya ve süzüldü yavaşça,
Konarak üstüne dizin kibarca,
Ve kurdu oraya yuvasını,
Ve yumurtladı hepsi altın olan yumurtasını,
Yumurtladı içine, altı yumurta hepsi altından,
Ve bir yedinciyi yumurtladı ki demirden... (Lönnrot, 2009)

Bir başka mite göreyse başlangıçtaki sonsuz boşlukta sadece tanrıça *Luonnotar* vardı. Tabiatın kızı olan tanrıçanın dizlerine yumurtlayan bir kuş, kozmosun embriyosu görevini üstlendi. Tanrıça içinde evrenin yaratım heyecanını duydu. Yumurtalar kırıldı: "Kırılma!" Yaratıcı bir sıçrayış... Kabuklarından yeryüzü ve gökyüzü,

sarısından güneş, beyazından ay oluştu. Yumurtaların parçaları yıldızlara dönüştü.

Yakut Türklerinin ördeği ise yabaniydi. *Ana Yaratıcı*, yaratım fikrini yabani ördekle gerçekleştirecekti:

Seslendi Ana Yaratıcı:

-Hadi dalın da denizin dibine, bana biraz toprak getirin.

İlahi emir yerine getirildi ve yaban ördeği bir parça çamurla göründü suyun üzerinde. (Ögel, 1993)

Bazı toplumlar ördek yerine kazı kutsadı. Ördek gibi kaz da sudan göklere yükselen ilahi bir kuştu.

Kaz

Bütünlüğü güneş tanrısı *Atum*'la simgeleyen Mısırlı Heliopolisliler, kozmosun embriyosunu *Ptah*'la cisimleştirdiler. Kaz suretindeki *Ptah*, bu sefer hem güneşin hem de ayın tanrısıydı. Kozmik yumurta, onun tezgâhında yaratılmıştı:

Ptah evrenin içinden çıktığı ilk yumurtanın ve "güneş yumurtası" ile "ay yumurtası"nın da yaratıcısı olarak görüldü. Ptah, hayat hikâyesi, Ana tanrıçanın ilk yumurtayı bırakan kaz olarak sembolize edildiği ilk zamanlara kadar uzanan bir tanrıydı. (Mackenzie,1996)

Hint mitolojisinde bütünlüğün simgesi olan *Brahma*'nın sureti yabankazıydı. Suda, havada ve karada yaşayabilen yabankazı, farklı dünyalar arasında gidip gelebildiği için özgürdü. Şayen Kızılderililerinin yaratılış hikâyesi büyük ruh *Maheo* ile başladı:

Karanlık boşlukta tek başına oturan Maheo gücünü denemeye karar verdiğinde, diriliş bir kaz'ın öğüdüyle geldi. Sözden eyleme... İlk önce tuzlu suyu yarattı. Çoğaldı karanlık su, yaşamı getirdi: balıklar, midye ve salyangozlar, kaz ve yaban ördekleri. Yaşamın kanat çırpışları duyuldu karanlık boşlukta. Yaşam, görülesi bir şeydi. İstedi. Aydınlandı karanlık. Önce söz geldi. Dedi ki kaz "Dinle beni Maheo. Yarattığın su iyi ama kuşlar balıklara benzemez. Yüzerken yoruluyor, bazen sudan çıkmak istiyoruz." Sonra eylem... Maheo:

Öyleyse uç! (Marriot&Rachlin, 1995)

Havalanınca kuşlar, yaratılan toprakla başladı diriliş. Bütünlüğü bir kuş simgesinde yaratan toplumlar tanrıçanın suretini yaşadıkları bölgeye göre belirledi. Ördek, kaz, Altay Türklerinde kuğu derken, Afrikalılarda deve kuşu, Asya'da kartal... Fakat hiçbirisi güvercin kadar evrenselleşemedi.

Güvercin

Güvercin motifi mitoloji sahnesine Yunan tanrıçası *Eurynome*'yle girdi. Aynı zamanda ayrışmanın da aktrisi olan güvercin, barışın simgesi olarak modern toplumlara ulaşan tek kuş oldu.

Polinezya yerlilerinin göğe yükselttikleri güvercin bazı geleneklerde ilahi haberciyken bazılarında ruhun ve kalbin huzurunu simgeledi. Slav geleneklerinde başlı başına ruhun kendisi olan güvercin, Anadolu'da ilahi anayı temsil ediyordu. Yunan mitolojisinde *Zeus*'a sonsuz hayatın nektarı olan *Ambrosia*'yı getiren de güvercinden başkası değildi.

İlahi yaratılışın simgesi olan güvercin, tek tanrılı dinlerde de kutsallığını korudu. *Hızır*, efsanelerde sık sık güvercin suretine bürünürken, Museviler Kudüs Tapınağı'nda anılmak için güvercin kurban etti. İsa peygamber Ruhu'l- Kudüs'te *Güvercinler kadar saf olunuz!* diye öğüt verirken, İslam tasavvufunda güvercin ruh ve spritüel bedeni simgeliyordu. Tasavvuf ereni uyurken ruhu bedeninden güvercin olarak ortaya çıkardı.

Güvercinin akrabası olan kumru da bu kutsallıktan nasibini aldı. Güvercin gibi saflığın simgesi olan kumru, bilhassa Amerikalı Kızılderililer tarafından bütünlüğün tanrıçası olarak kabul gördü:

> *Krikler veya Muskogiler Muskogeeler yaratımdan önce sudan başka bir şeyin görünmediğini düşündü. İki kumru vardı dalgaların üzerinde. Uçtu kumrular. Yüzeyde bir çimen yaprağı gördüler. Ardından toprak, ada ve kıtalar.* (Brinton, 2012)

Kozmosu doğurmak amacıyla koyulduğum yolculukta büründüğüm yılan *birliği*, kuş *bütünlüğü* simgeledi. Kutsal doğumu başlatan *ayrışma* ise güvercinle tetiklendi.

AYRIŞMA

Gök yerden uzaklaştıktan sonra
Yer gökten ayrıldıktan sonra...
Samuel Noah Kramer

Onunla karşılaştığımda ilahi göklerde kanat çırpıyordum. Çılgın rüzgârlarla yarışıyor, bulutlarla dans ediyor, bir ördeğin gölgesinde suya süzülüyor veya bir kaz oluyordum. Binyapraklı nilüferin ortasına *Brahma*'yı doğurduktan sonra yeniden yükseliyordum gökyüzüne. Bütünlüğün kuş suretli tanrıçası olarak hem suda yaşıyordum hem de göklerde. Bazen de bir kuzgundum. Güçtüm güçlüydüm. Ne zaman ki güvercine dönüştüm, onu gördüm. Bir şimşek gibi çaktı gökyüzüne. Ateşten okuyla ayrıştım. Benimle birlikte yerle gök de ayrıştı. Aydınlığım ilahi göklere, karanlığımsa yeryüzüne dönüştü. Arkamı döndüm ve tanıdım. Oydu. İçimdeki tezatların yarısı yılandı.

Her şeyin tanrıçası Yunan *Eurynome*'ydim ben. Dansımdı rüzgâr, büyüdü rüzgâr. Ellerimin arasında kuzey rüzgârının oğlu yılan *Ophion* vardı. Çılgındı dans, çılgındı rüzgâr. Ilık kuzey rüzgârıydı dölleyen. Ezelî yumur-

tanın üzerine kuluçkaya yatmış bir güvercindi suretim. Çatladı yumurta. Tezatla doğdu varlık, tezatla başladı ayrışma. Vücuda geldi kâinat. Geriye bir dişil ben kaldım, bir de benden ayrılan yılanın karanlık mağarası. Yeraltı... Her ne kadar başını ezdiğim yılanı yeraltına göndersem de, yaratılıştan hak talep eden eril bir karakter doğmuştu!

Ağrı Dağının tanıklığında ise yılanın kartalla kapışması vardı. Yılanlar ve kartallar. Yükseklerin hâkimi kartallar engeldi yılanların tırmanışına. Ya çatışma ya da anlaşma! Olan oldu ve çatışma başladı. Kartallar ve yılanlar, Iğdır Ovasının Taşburun düzlüğünde haftalarca çarpıştı. Çarpışma yılanların yenilgisiyle sonuçlandı.

Yılanın yıldırım suretiyle ilahi göklere yükselmesiyle birlik ve bütünlük süreci bitti, yerine ayrışma bir başka ifadeyle düalizm geçti. Yıldırım ve yılan. Hız, ölümcül ısırık, zikzak ilerleyiş, ani parlama ve darbe. Yılan artık dehşet tanrısıydı ya da kahramanın düşmanı. Savaşın mitsel tanımı. Savaşla barış, yazla kış... Ya kışın gök gürültüsü, sağanağı ya da yazın bereketli yağmurları.

Yılanın yeniden sahneye çıkmasıyla roller değişti. İlahi göklerin hâkimi olan kuş eril bir karaktere büründü. Dişile dönüşen yılansa yeryüzünün simgesi. Gökler erkeğin oldu, yerlerse kadının.

Ve fedakârlık zamanı başladı... Varlığın müsebbibi olan kadın, kozmosu doğurabilmek için varlığını kendinden yarattığı oğluyla eşine kurban etti. Tanrıçanın bu fedakârlığı hayatın sonuna dek sürecek *kurban* geleneğini başlattı.

Kurban

Yaratılış bir kurbandır. Yaratılana can vermek için kanıyla, gözyaşıyla, ruhuyla kendi yaşamını aktarmak gerekir.
Mircae Eliade

Babillilerin *Enuma Eliş* adlı yaratılış kitabında bütünlük süreci tuzlu su tanrıçası *Tiamat*'la tatlı su tanrısı *Apsu*'nun kutsal evliliğiyle hikâye edilmişti. Ayrışmayı başlatan *Marduk* oldu. Aynı zamanda eril kozmosun simgesi olan *Marduk*, tanrıça *Tiamat*'ı mağlup ederek erkeğin zaferini ilan etti:

Yüz yüze geldiler, Tiamat ve Marduk, tanrıların bilgeleri,
Dövüşe tutuldular, savaş başladı.
Marduk ağını attı ve Tiamat'ı yakaladı,
Peşinden gelen imhulluyu yüzüne doğru gönderdi:
Tiamat ağzını açtı ve fırtınayı yuttu
Ve Tiamat ağzını kapatamasın diye İmhulluyu zorla içeri soktu Marduk.
Hiddetli rüzgârlar midesine yayıldı Tiamat'ın.
İçi tamamen kaskatı olmuştu ve ağı da sonuna kadar açılmıştı.

Marduk karnını parçalayan bir ok fırlattı,
Ok ortasına saplandı ve kalbini parçaladı.
Tiamat'ı yendi ve ateşini söndürmüş oldu.
Cesedini yere attı ve üzerine çıktı. (Sproul, 1979)

Marduk tarafından yenilen *Tiamat* varlığını kozmosa armağan etti. *Tiamat*'ın bedeninin yarısı gökyüzünü yaratırken diğer yarısı yeryüzünü şekillendirdi.

Rig Veda'da yer alan ilahilerden birinde her şey Purusha adında ilksel bir devin kurbanıyla oluştu (X, 90: 1-16). Purusha kurbandı. Yaratılış hareketi onun kurban edilmesiyle başladı. Kesilen uzuvları evrenin bölümlerini oluşturdu:

Purusha bin başlı, bin gözlü, bin ayaklıydı,
Dünyayı her yönden kuşatarak on parmak boyunda yaydı.
Purusha her şeydir; olmuş olan ve olacak olan her şeydir,
O, kutsal yiyecekle beslenmeyen ölümsüzlüğün efendisidir.
Purusha'nın büyüklüğü böyledir, hatta bundan da fazladır,
Bütün yaratıklar onun dörtte biridir; dörtte üçüyse gökteki ölümsüz olandadır.
Purusha'nın dörtte üçü yukarı yükselir, dörtte biri gene varlık olur,
O yüzden, yenilebilir-yenilemez her şeyin bulunduğu bütün yönlere yayılır.
Ondan Virac doğar, Virac'dan Purusha,
Doğduğunda dünyanın ötesine ulaştı, hem önden hem de sondan.
Ne zaman ki tanrılar Purusha kurbanı ile kurban sundular,
İşte o zaman bahar onun yağı, yaz yakıtı, sonbahar adağı oldu.
Başlangıçta doğan Purusha'yı kurban yapıp saçtılar,
(...)
Purusha'yı böldüklerinde onu kaç parça yaptılar?
Onun ağzı ne oldu? Kol, bacak ve ayaklarına ne dendi?
Onun ağzı Brahman oldu, iki kolu ise savaşçılar,
Bacakları Vaişyalar oldu, ayaklarıysa Şudralar.
Ay onun aklından, güneş onun gözlerinden doğdu,
İndra ve Agni ağzından, Vayu ise soluğundan doğdu.
Göbeğinden hava, kafasından gökyüzü meydana geldi,

Ayaklarından dünya, kulağından yönler; böylece dünyalara biçim verdiler
Sunağı tutan çubukları yedidir, odun demetleriyse üç kez yedidir.
Tanrılar kurbanı sunduklarında, kurban olarak Purusha'yı bağladılar.
Kurban ile tanrılar, kurbana kurban sundular, bunlar ilk yasalar oldu. (Kaya, 1997)

Fedakarlıktan nasibini Yunan tanrıça *Gaia* da aldı. Yarattığı yumurtayla kozmosu şekillendirdikten sonra toprak tanrıçasına dönüşen *Gaia*, kozmosun liderliğini kendi bedeninden yarattığı *Uranüs*'e teslim etti. Gök tanrısı *Uranüs*'ü hadım ederek tahtından indiren oğlu *Kronos* oldu. Titanların lideri olan *Kronos*'a kehaneti annesi *Gaia* fısıldadı:

—Babana ettiğini kendi oğlundan bulacaksın!

Telaşa kapılan *Kronos*, kehaneti önleyebilmek için karısı *Rhea*'nın doğurduğu bütün çocuklarını yuttu. Öfkeden deliye dönen *Rhea* çocuklarından sadece *Zeus*'u kaçırabildi:

Üçüncü oğlu Zeus'u gece karanlığında ıssız Arkadia'daki Lykaion Dağında dünyaya getirdikten sonra onu Neda Nehrinde yıkayıp Toprak Ana'ya emanet etti. Toprak Ana onu Girit'teki Lyktos'a götürüp İda Dağındaki Diktys Mağarasında gizledi. Kendisine bakması için de Melisseus'un kızları dişbudak perisi Adrestia ile onun kız kardeşi İo'yu ve Keçi-peri Amaltheia'yı tayin etti. (Graves, 2012)

Yunan ozan Hesiodos'a göre *Gaia*'nın kehaneti bire bir gerçekleşti. *Kronos*'un *Uranüs*'e yaptığı gibi *Zeus* da *Kro-*

nos'un hayalarını çelik tırpanla keserek babasını hadım etti. Kronos'un hayalarından akan spermden güzellik tanrıçası Afrodit doğdu:

Lekesiz gümüş deniz üzerinde aniden hasıl olan beyaz bir dalga, köpüklenerek sahile yosundan bir döşek bıraktı. Döşeğin içinde çıplak bir kız vardı. Bu kız gökteki, yerdeki, denizdeki bütün peri kızlarından, hatta Olympos'taki tanrıçalardan bile daha güzeldi. Deniz beşiğinden çıktı Afrodit, karaya ayakbastı. Kumsalda bıraktığı her adımında rengârenk, kokulu çiçekler açtı.

Onu zaman tanrıçaları karşıladı. Güzel vücudundan akan deniz sularını kuruladılar, kumral saçlarını ördüler, kıymetli taşlardan küpeler, kolyeler ve kıyafetlerle süslediler. Son olarak başına altın bir taç yerleştirdikleri Afrodit'i iki beyaz güvercinin çektiği şara bindirerek ölmezlerin diyarı olan Olympos'a uçurdular.

O sırada bütün tanrılar Zeus'un sarayında toplantı yapıyordu. Latif parıltısı, ilahi tebessümü, muhteşem güzelliğiyle saraya giren Afrodit, başta Zeus olmak üzere bütün tanrıları hayran bıraktı. Hepsi ayağa kalkarak onu karşıladı ve yüksek bir tahta yerleştirdiler.

O gün bugündür aşk ve güzellik tanrıçası olarak kabul edilen Afrodit, Olympos'taki tanrılar arasında hükmünü yürütmeye başladı. Onun eşsiz güzelliği karşısında ölmez tanrıların gözleri okşandı, gönülleri aydınlandı. (Can, 2011)

Bir başka rivayete göre aşk tanrıçası Afrodit, aslında Uranüs'ün kızıydı. Kronos tarafından hadım edilen Uranüs'ün kesilen organları dalgalar üzerinde taşındı. Etrafında toplanan köpükten Afrodit doğdu:

Gittiler engine doğru uzun zaman.
Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi bu ak köpükten.
Önce kutsal Kythera'ya uğradı bu kız,
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti.
Orda karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırıyordu
Narin ayaklarının bastığı yerden.
Afrodite dediler ona tanrılar ve insanlar
Bir köpükten (aphros) doğmuş olduğu için,
Güzel çelenkli Kytheralı da dediler ona
O adanın kıyılarına uğradığı için,
Kıbrıslı da derler orda sulardan çıktığı için,
....
Doğup da yürüyünce tanrılara doğru
Eros'la Himeros takıldılar hemen peşine,
İlk günden bu oldu onun tanrılık payı
İnsanlar arasında da, ölümsüzler arasında da;
Ona düştü kız cilveleri, gülüşmeleri, oynaşmaları,
Sevmenin, sevişmenin tadı, büyüsü. (Homeros İlahileri, 2008)

Son olarak başına altın bir taç yerleştirdikleri *Afrodit*'i iki beyaz güvercinin çektiği şara bindirerek ölmezlerin diyarı olan Olympos'a uçurdular.

Afrodit'in doğumuyla mitolojiye aşk girdi. Ve aşk beraberinde ölümü getirdi. Kaos kendisini kurban etti, kozmos liderliği ele geçirdi. Yunan mitolojisindeki baş tanrı *Zeus*'la, güzeller güzeli *Afrodit* Yeni Dünya düzenindeki rolleri yeniden düzenledi. Erkekler, *Zeus* gibi iktidarı ele geçirecek kadar güçlü olmalı, kadınlarsa *Afrodit* kadar güzel ve yumuşak olmalı ve gücü doğur-

ganlıkla sınırlanmalıydı. *Afrodit*'in doğurganlığına rağmen *Zeus*'un gücüne yenik düşmesi, *kaos*'un *kozmos* karşısındaki yenilgisini bir kez daha pekiştirdi.

Kaosla kozmosun kapışması, Anadolu topraklarında bereket tanrıçası *Kybele*'yle *Zeus*'un karşılaşmasıyla hikâye edildi. *Kybele* bir gün *Zeus*'un rüyasına girdi. Tanrıçanın güzelliği karşısında arzularına söz geçiremeyen *Zeus* onunla birlikte olmaya çalıştı. Amacına ulaşamadı, çünkü *Kybele* çift cinsiyetliydi. An geldi, rüya gerçeğe döndü. *Kybele, Zeus*'un karşısında belirdi. *Kybele*'nin çift cinsiyetli bir varlık olduğunu öğrenen *Zeus*, bu tehlikeli kadının öldürülmesini emretti. Bu kadar güzel bir varlığın öldürülmesine karşı çıkansa *Afrodit*'ti. Sonuçta *Kybele*'nin erkeklik organı kesilerek, hadım edildi. Çift cinsiyetli *Kybele*'nin gücü, *Zeus*'a yenilgisinden dolayı annelikle sınırlandırıldı.

Kybele, yaratımını kendinden olma oğlu *Attis*'le sürdürmek istedi. Araya *Pessinus* kralının kızı girdi. *Attis* aynı zamanda sevgilisi olan *Kybele*'ye verdiği sözü unutarak sevdi bu kızı. Öyle ki iki genç evlenmeye karar verdi. Düğün gecesinde sevgilisinin karşısına dikildi *Kybele*. Verdiği sözü unutmasından dolayı pişman olan *Attis*, cinsel organını keserek, acı içinde kıvranmaya başladı. *Attis*'in acı içinde kıvranmasına dayanamayan *Kybele*, çam ağacına dönüştürdüğü sevgilisine ebediyeti bahşetti.

Erkeği göklere yükselten yeni düzen, kadını analık sıfatıyla yeryüzüne indirirken ona "bilgelik" vasfını vermeyi ihmal etmedi. Yaratılışa nilüferle başlayan Türkler, ayrışmayla birlikte tanrı *Ülgen*'i ilahi göklere yükseltti. *Ülgen*'e yaratılış sırrını veren, suyun içinde yaşayan bilge kadın *Akene*'ydi:

Bir Ak-Ana (Ak-Ene) var idi, yaşardı su içinde,
Ülgen'e şöyle dedi, göründü su yüzünde:
Yaratmak istiyorsan Ülgen,
Yaratıcı olarak, şu kutsal sözü öğren!
De ki hep, 'Yaptım oldu!' Başka bir şey söyleme!
Hele yaratır iken, 'Yaptım olmadı!' deme!'
Ak-Ana bunu dedi, sonra kayboluverdi,
Denize dalıp gitti, bilinmez n'oluverdi.

Ülgen yere bakarak: 'Yaratılsın yer!' dedi.
Bu istek üzerine, denizden yer türedi.
Ülgen göğe bakarak: 'Yaratılsın gök!' dedi.
Bu buyruk üzerine gök bezendi. (Ögel, 1993)

Tezatların Ayrışması

Elealı Parmenides yaratılışın doğum anını şöyle anlattı:
Dinle anlatayım sana nasıl toprak, güneş ay
hepsini saran hava, gökte uzanan samanyolu,
dorukların doruğu, yıldızların sıcak gücü
nasıl çabalıyorlardı var olmak için...

Başlangıçta *biz*'dik. Evvel zamanın karanlık okyanusunda kadın erkek demeden gözlerimizi *birlik* olarak açtık. Yılan korudu birliğimizi. Bütünlük sürecinde kâh dişil kâh eril oldu yılan. Bense ilahi göklerde kanat çırpan bir güvercin. Derken, şimşek hızıyla ilahi göklere yükselen yılanla *birlik, bütünlük* bozuldu.

Çatışma göklerde kuşla yılanın rekabetiyle sürerken yeryüzünde erkek, yaratılıştaki rolünü sorguluyordu.

Kozmosun yumurtasını koruyan yılanın hakkı teslim edilmeli mi edilmemeli mi diye düşünülürken, erkekler yaratıcılarını yılan olarak seçti. İsabetli bir karardı. Aksi halde yılandan başka hangi varlık, beni ilahi göklerde yakalayabilirdi? Bir tek öbür yarım, eski suretim yılan ayrıştırabilirdi *biz*'i. Evvel zaman sulhunu bozan yılanın ayrıştırıcı gücü diğer tezatlara da sirayet etti.

Güneş ve Ay

Mısır mitolojisinde ayrışma, evvel zaman tanrıçası *Neith*'un oğluyla başladı. Pek çok yaratılış mitinin tersine evvel zaman tanrıçası *Neith*'u gökyüzüne yerleştiren Mısırlılar, karşısına güneş tanrısı *Ra*'yı çıkardılar. Manu Dağının zirvesinde her gece batıya varan *Ra*'yı yutan *Neith*, her sabah doğuda yeniden doğurdu. Yaşam ve ölüm döngüsü, yutulan ve yeniden doğan *Ra*'nın suretinde her gün yeniden tekrarlandı. Yılan bu hikâyeye *Apofi* karakteriyle dahil oldu. Yılan *Apofi*'yla birlikte geceyle gündüzün mücadelesi başladı. Her gece gündüze doğru yolculuk eden *Ra*, gece boyunca yılan *Apofi*'yle mücadele etmek zorunda kalıyordu:

> *Yeraltı dünyasına doğru yol alırlarken, Ra ve arkadaşları canavar yılan Apofi tarafından yönlendirilen iblislerin ani saldırısına uğrarlardı. Şafaktan önceki en karanlık saatte Apofi en ölümcül saldırısını yapardı. Her gece Seth yılanı mızraklar, Ra bir kedi formunda onun kafasını koparırdı ve her gün güneş bir daha doğardı.* (Wilkinson & Philip, 2010)

Ayrışmanın başrolünü oynayan yılan, güneş tanrısı *Ra*'yla mücadelesi asla bırakmadı:

Her sabah olduğu gibi gündüz teknesine binen Ra, gökteki on iki saat süren yolculuğuna başladı. Her zaman olduğu üzere günbatımında batıdan aşağıya doğru inerek on iki saatlik başka bir yolculuk yaptı.

Bu sefer gece teknesiyle yolculuğunu sürdüren Ra, ölüler diyarının tehlikeli sularından geçerken azman yılan Apofi ve Kaosun diğer güçleriyle karşılaştı. Diğer tanrıların yardımlarıyla ölümden kurtulan Ra şafakta yeniden göründü. (Cotterell&Storm, 2011)

Mısırlılar gibi Aborjinler de başlangıçta bütünlük tanrıçalarını ilahi gökleri aydınlatan güneşle özdeşleştirdi. Her yer sınırsız bir kum deniziyken *Güneş Kadın*, ateşten bir meşale tuttu:

Üstündeki parlak elbisesiyle, dünyanın öbür ucunda yaşayan atalarının arasından geçti. Dünyanın altına alçaldığı her gece için, ölü atalarının arasında ikamet etti, onların saygısını kazandı. Ve yeniden gitme vakti geldiğinde ona, elbisesiyle yanan günlüğünü geri verdiler. Meşalesini yaktı, dünyanın kumlu yüzeyine doğru uzattı. Kumlar ayakları yakacak dereceye gelene kadar yükseltti meşaleyi. Meşale yorulana kadar yanmayı sürdürdü. Güneş Kadın yeniden hürmetkâr ölülerin arasına döndü. (Leeming& Page, 1994)

Güneş Kadın'ın egemenliği, gökkuşağı yılanıyla karşılaşana dek sürdü. *Kunapipi* olarak da bilinen tanrıçanın kızları gökkuşağı yılanın cazibesine kapılarak kabilenin liderliğini erkeklere kaptırdı:

Dünyadaki kadınların, erkeklerin, hayvanların, her şeyin yaratıcısıydı Kunapipi. Toprak ana Kunapipi'nin Wawilak

kardeşler olarak bilinen iki kızı oldu. Tanrıçanın ilk kızları dişil aklın temsilcisiydi. Usta avcı olan kız kardeşler, aynı zamanda araziye biçim verme yeteneğine de sahipti. Bir gün karşılarına gökkuşağı renklerine bürünmüş yılan çıktı. Renklerin büyüsüne kapılan kızlar, yılan tarafından yutuldu. Kızları yutan yılan, onların aklının ve yaratıcılığının bir kısmını kazandı. (Wilkinson, 2011)

Kiminde yıldırım kimisindeyse gökkuşağı renklerine bürünen yılan, başlattığı ayrışmayla dişil kaosu sona erdirerek eril kozmosu hâkim kıldı. Ayrışmadan sonra kozmosun simgesi olan güneş gökyüzüne yükselirken yeryüzüne inen yılan, Ay'la temsil edildi.

Işıl ışıldı güneş. Yaratıcı gecenin üzerine doğuyor, dünyanın kuytularına sokuluyor, el değmemiş karanlıkları aydınlığa çıkartıyordu. Ay'sa karanlıktı ama varlığın özünü saklıyordu. Ayın karanlık ve ritmik döngüsü Japon mitolojisinde kadını yarattı:

Japonya'da bir ay kızı dünyaya gelmişti. Bu kızı bir oduncu bulmuştu. Bir gün bambu toplarken, bir kovukta, vücudu tıpkı karanlıktaki mücevher gibi parlayan küçük bir bebek buldu. Bebeği evdeki karısına götürdü ve bu bebek büyüyerek güzel bir genç kız oldu. Ona "Ay Işığı" adı verildi ve yeryüzünde bir süre yaşadıktan sonra aya geri döndü. Her zamanki gençlik dolu görüntüsünü, yanında bulunan küçük bir kapla ölümsüzlük suyunu içerek korudu. (Mackenzie,1996)

Ay varlığını Mezopotamya'da *Anath, İştar, İnanna* gibi tanrıçalarla sürdürdü. Araplarda *Allat* ay tanrıçası olarak kabul edilirken Yunan mitolojisinde *Hera, Demeter, Thetis* gibi tanrıçalar da ayla ilişkilendirildi. İnka me-

deniyetinde ay tanrıçası *Mama Kilya*'ydı. Kimi yerde güneş tanrısı *İnti*'nin karısı olarak görülen *Mama Kilya*, hükümdarlar tarafından "anne atası" olarak kadınların doğurganlıklarını koruyan bir ay tanrıçasıydı:

> *Ay tutulması sırasında bir canavar ortaya çıkardı. Her seferinde Ay Tanrıçası Mama Kilya'nın bir parçasını ısıran bu canavar, feci bir felaketi getirdi. Her ay tutulması sırasında silahlarını gökyüzüne salladı İnkalılar. Gürültüden korkan canavar kaçarak Mama Kilya'yı rahat bıraktı.* (Wilkinson, 2011)

Gündüz ve Gece

Gündüzü *güneş*'le erile, geceyi *ay*'la dişile ayrıştıran mitoloji dirilişe kadar onları bir araya getirmedi. Varoluşun artık iki kapısı vardı. Birisi kapanması gereken gündüz kapısı, diğeriyse açılması gereken gece kapısıydı:

> *Kapıdan girdin mi (...)*
> *(...)*
> *İşte buradaki korkunç kasvet içinde,*
> *gecenin evi yükselir.*
> *(...)*
> *Geceyle gündüz tunçtan eşikte*
> *birbiriyle selamlaşırlar.*
> *Birisi eve girerken diğeri çıkar gider.*
> *İkisinin aynı anda çıktığı görülmemiştir.*
> *Birisi dışarıdayken, diğeri*
> *evden çıkmayı beklemektedir.*
> *Birisi sonsuz sayıda insana ışığı getirirken*
> *diğerinin kollarında uyku vardır.* (Hesiodos, 2014)

Dişille erilin gündüz ve gece suretinde bölünmesi tesadüf değildi. Gece olunca dünya da uyuyor ve zihin rüya tecrübesinin alanına dalıyordu. Rüyada zaman ve kimlik duygusu da siliniyordu.

Her şeye muktedir evvel zaman tanrıçasını ayrıştırarak kozmosu yaratan mitoloji, yenidünya düzenini eril güçlere teslim etti. Ve bu eril güçler kendi yaratımlarını söz ve ışıkla gerçekleştirdiler.

Eril Tanrılar

Doğa ya da Tanrıçanın nötr olanın
içinde ortadan kayboluşunun ardından,
onların yerini tutacak, mutlak varlığını
nötr olanın akışkanlığına ve kelimelerin
şeylerin, tanrıların artışına karşı kuran
bir Tanrı'ya, eril bir Tanrı'ya yer açıldı.
Azra Erhat

Söz ve ışık! Tabiatları gereği doğurganlığı olmayan eril tanrılar, kainatı bu iki sözcüğün gücüyle yarattılar. Tanrıçanınsa ne söze ne de ışığa ihtiyacı vardı. O zaten doğal varoluşuyla yaratılışın tek ve en büyük rahmiydi. Her ne olduysa sonradan oldu. Yıldırım suretindeki yılanla ayrışan tanrıça, bütün güçleriyle birlikte yaratıcılığını da eril kozmosun güçlerine devretti. Aydınlığın yeni efendileri kozmosu ışığın ve sözün gücüyle yarattılar.

Söz

Gökyüzünün kalbi tek bir kelime söyler,
"yeryüzü" ve yeryüzü denizden sis gibi doğar.
Popol Vuh

Dünyanın en eski medeniyetlerinden olan Mayalar, yaratılış hikâyesini *Popol Vuh* adını verdikleri konsey kitabında topladılar. Suda yaşayan üç yılanla başlayan hikâye, gökyüzünün yüreği olarak bilinen üç eril tanrının gelişiyle dirilişe dönüştü. Su, derin karanlık:

Yaratılış, suyla dolu karanlığa boğulmuş cansız bir kâinatta başladı. Kâinattaki tek ışık, sudaki yeşil ve mavi tüyler altındaki üç yılan tanrıyı çevreleyen soluk bir akkor haldeydi.

Günlerden bir gün, bu üç yılanın yanına 'Gökyüzünün Yüreği' olarak bilinen; Caculha Huracan, Chipi-Caculha ve Raxa Caculha adında üç tanrı daha geldi. Toplantı yapıldı ve hepsi de dünyanın başlaması gerektiğine karar verdi. Hep birlikte 'Dünya' diye bağırdılar, karanlığın ve suyun içinden dünya ortaya çıktı. Vadilerden dağlar yükseldi, sular gürül gürül aktı, yerden bir ağaç ve sarmaşık çengeli bitti. Birbirlerini kutlayan tanrılar, dünyanın oluşumunu bitirdi. (Taube, 2012)

Yeni Zelandalı Maoriler dirilişe yaratılış şarkısıyla başladı:

—Sular ayrılsın, gökyüzü biçimlensin, yeryüzü var olsun!
İo tarafından söylenen bu şarkı şöyle devam etti:
İo sonsuzluğun soluk alan uzayı içinde oturuyordu
Evren karanlık içindeydi, her yanı sularla çevriliydi.

En ufak ışık bile yoktu.
Ve İo şu kelimeleri söyledi:
'Karanlıklar, ışık dolu karanlıklar haline gelin!'
Ve derhal ışık belirdi.
İo aynı kelimeleri bir defa daha tekrarladı.
Tekrar derin karanlıklar belirdiler.
Sonra İo üçüncü defa konuşarak şunları söyledi:
'Yukarıda bir karanlık olsun
'Aşağıda bir karanlık olsun
'Yukarıda bir aydınlık olsun
Aşağıda bir aydınlık olsun
'Bir ışık alanı
'Parlak bir ışık olsun'
O zaman büyük bir aydınlık her şeyi kapladı.
Sonra İo etrafında yükselen sulara bakarak dördüncü defa konuştu:
'Sizler, Tai-Kama suları, şöyle ayrılın bakalım.
'Şimdi de Gökler belirsin.'
Ve gök yukarıya asılmış oldu.
Bunun arkasından da
Hemen hareket halindeki dünya boylu boyunca uzandı.
(Moran, 1961)

Kızılderili Quichelerin (Kiçelerin) ilk yaratılış cümlesi, "İlk sözcük ve ilk söz budur," oldu. Ardından rüzgâr tanrısı Hurakan "yeryüzü" diye seslendi:

Ne insanlar ne de hayvanlar ne kuşlar ne yengeçler, ne ağaç, ne vadi, ne dağ, ne de orman vardı. Yalnızca gökyüzü vardı. Toprağın yüzü saklıydı. Sessiz denizden ve gökyüzünden başka bir şey yoktu. Ne yanlarında bir şey ne bir ses ne de canlı bir şey vardı. Sadece sessiz sular

ve kendi sakinliğindeki huzurlu okyanus vardı. Yalnızca durgunluk, huzur ve gece vardı.

Sadece Yaratan ve Biçim Veren, Fırlatan, Kuş Yılan vardı. Anneler ve babalar sularda, berrak alacakaranlığın içinde yeşil tüylerle örtülmüş bir halde uyuyorlardı. Buna aldırmayan güçlü rüzgâr Hurakan'dı ve 'Yeryüzü' diye seslenince, katı kara bir anda oraya geldi. (Brinton, 2012)

Bandiagara'nın sarp kayalıklarında yaşayan Dogonlar da sözün gücüne inandı. Batı Afrikalı Dogon topluluğunun yaratıcısı *Amma*, ilk plasentayı sözle dölledi. Sözle yaratılış, özellikle ataerkil temel üzerine kurgulanan tek tanrılı dinlerde karşılık buldu. Sözle yaratılış İncil'de şöyle yer aldı:

Başlangıçta Söz (Logos) vardı ve bu söz Tanrı ile birlikteydi

ve Tanrı neyse Söz o idi.

Ve Söz başlangıçta Tanrı ile birlikteydi.

Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı; O olmadan, yaratılmış olanların hiçbiri yaratılmadı.

O'nda yaşam vardı; bu yaşam insanoğlunun ışığıydı. (Yuhanna I: 1-4)

Işık

Tanrısal bir güçtü ışık. Tanrıların oklarını temsil eden ışık, güneşe, yıldızlara ve uzaya can verdi. Hesiodos'a göre, önce yerin, toprağın simgesi tanrıça *Gaia* ve ardından *Erebos*, *Gece* ve ışıklı gökyüzü doğdu:

Geniş göğüslü anne Gaia vardı, bunlar ölümsüzlerin kökeniydi.
(...)
Khaos'tan Erebos ve Gece doğdu.
Khaos Erebos ile sevişmişti.
Sonra toprak kendine eşit olanı yarattı.
Her yeri saran yıldızlı gökyüzü çıktı ortaya (Hesiodos, 2014)

Işık meydana geldikten sonra yaratılış durmadan devam etti. Tahiti mitinde yaratılış *Taaroa*'yla gerçekleşti. Işık tanrısı olan *Taaroa*, tıpkı evvel zaman tanrıçası gibi her şeydi:

O vardı: Taaroa idi, adı.
Sonsuzlukta
Ne dünya vardı ne de gök vardı
Deniz de yoktu insan da yoktu...
Taaroa ışıktır.
Taaroa içerdedir.
Taaroa tohumdur.
Taaroa aşağıdadır.
Taaroa bilgedir. (Moran, 1961)

Eril güçlerin doğurmaya soyunması aslında kaosu tamamen ortadan kaldırmaya yönelikti. Nitekim Çinliler kuzey ve güney okyanusunun efendilerinin jestiyle kaosun ölümünü ilan etti. Hikâye biri kuzeyde, diğeri güneyde bulunan iki okyanusun efendilerinin karşılaşmasıyla başladı. Kuzey okyanusunun efendisi aceleci *Hu* ile güney okyanusunun efendisi dikkatsiz *Shu*, merkezdeki kara parçasının efendisi *Hwun-tun* diğer adıyla

kaos sayesinde tanışmıştı. Her iki okyanusun efendisi, tanışmalarına vesile olan kaosa bir iyilik düşündü:

> *Kaos gözleri kapalı olduğu için kör, kulakları kapalı olduğundan sağır ve burun delikleri olmadığından nefes alamıyor, ağzı olmadığı için de yemek yiyemiyordu. Dikkatsiz Shu ve Aceleci Hu her gün merkezdeki karada buluşarak delik açtılar. Yedinci gün işleri bitmişti. Ancak gözlerini ve kulaklarını açtığında ve görüp işitmeye ve burun deliklerinden nefes almaya, ağzıyla yemek yemeye başladığında, yaşlı Kaos öldü.* (Mackenzie,1996)

Halbuki yoruldum, yaşlandım ölmedim; yok olmam da mümkün değil. Sadece yaşam döngüsünü tamamlayabilmek için yarattığım kozmosun kuytularında dinlenmeye çekildim. Her yeni dünya, düşlerimle yeniden şekillendi.

II. HAVA

**“Hava olan ruhumuz nasıl sapasağlam tutarsa bizleri,
bütün evreni de solukla hava tutar bir arada.”
Miletli Anaksimenes**

KOZMİK DAĞ

....ve kıyıda
Kendimi sis denizinin içinde buldum,
Sessiz ve sakince ayaklarımın altında yatan.
.....tepe yükselmekteydi karanlık sırtlarıyla
William Wordsworth

Bir düş gördüm. Alacakaranlıktı. Ejderha suretinde mistik bir zaman koridorunda kanat çırpıyordum. Kanatlarımın her çırpıntısı alacakaranlığı dağıtırken yeryüzüyle gökyüzü biraz daha yaklaşıyordu. Nihayet yerle gök buluştuğunda gözlerimi açtım, gökyüzünün en tepesinde ışıl ışıl parlayan kozmik dağ olmuştum.

Japonlar dağ suretime on iki ayın hanımefendisi *Yami No Kami* dedi. Her yıl on iki çocuk dünyaya getiren kozmik dağ tanrıçası olarak bazen bir yılan bazen de şekilsiz bir canavar olarak görüldüm. Evvel zaman tanrıçasıyla birleşerek yeniden dirilmek isteyen Japonlar, *son*'suza dek dağlara tırmanmayı sürdürdü. Japonya'da bir dağ "Ejderha-İncisi Tepesi" anlamına gelen *Ryushuho* olarak adlandırıldı. Mino vilayetinin Fuwa bölgesinde olan bu dağ bir efsanede, "Bulut-Ejderha Türbesi"

olarak adlandırılan bir Budist tapınağı ile özdeşleştirildi:

> *Tapınak inşa edilirken, ağzında bir inci taşıyan bir ejderha rahiplerin karşısına* çıktı. (Mackenzie,1996)

Kozmosun yaratılışına su yılanın ağzındaki gizil güçle başlayan Malezyalı Dayak kabilesi, bir yerine iki dağ yükselterek bütünlüğü gerçekleştirdi. Tanrı *Mahatala* ve eşi *Putir*'in sureti olan dağlar, kutsal evlilik bağıyla yukarı ve aşağı dünyayı yarattı. İnsanın yaratılacağı orta dünya henüz yoktu.

Çinliler, kozmik yumurtayı kırarak aşağı ve yukarı dünyayı yaratan *P'an-Ku*'yla orta dünyanın merkezini belirledi. *P'an-Ku* için bu yaratılış zorlu bir sınavdı. Öyle ki gökyüzünü, yeryüzünü ezmemesi için hiç uyumadan günler, aylar, yıllar boyu yukarıya doğru itmek zorunda kaldı. Sonunda yeryüzüyle gökyüzünü ayıran *P'an-Ku*, çok yorulduğunu fark ederek daldığı uykuda öldü.

Doğum ve ölüm. Sıralı terkip. Kâinatın şekli ve özü olan gövdesi, dünyanın merkezini oluşturan beş kutsal dağa dağıldı. Başı doğudaki Tai Dağını, gövdesi ortadaki Sonu Dağını, sağ kolu kuzeydeki Heng Dağını, sol kolu güneydeki Heng Dağını, iki ayağı batıdaki Hua Dağını meydana getirdi. Gözlerindense ay ve güneş doğdu. Evvel zaman hikâyelerine Kaf Dağıyla başlayan Türkler bu dağı yeryüzünü çevreleyen, göğü taşıyan büyük duvar olarak kabul etti. Aynı zamanda öteki dünyanın da eşiğiydi. Masallara devlerin perilerin mekânı olarak geçen dağ, Yakut Türklerinin tanrısının da evi oldu.

Yerle göğü ayrıştırarak kozmosu yaratan insanlık, orta dünyanın merkezini kozmik dağ olarak belirledi.

Merkez: "Axis Mundi"

Dünyanın tam merkezinde yükselen dağ; köklerin mağarası, insanın doğum yeri ve beşiği oldu. İnsanlık, soyunu sürdürebileceği kozmik dağ sayesinde aidiyet duygusuna kavuştu. Mezopotamyalılar kozmik dağa *Ülkelerin Dağı* dedi. Ziggurat adını verdikleri tapınaklarını, kentlerini, evlerini bu dağlardan ilham alarak inşa ettiler.

Budistler orta dünyanın yaratılışına zirveden başladı. *Bodhisattva* doğar doğmaz ayaklarını yere uzattı. Hareket etti kuzeye. O, kutba ulaşmak için yedi adım attı ve bağırdı:

— *Dünyanın tepesindeyim... Dünyanın ilk doğanıyım!*

Hintliler kozmik dağa *Meru* adını verdiler. *Brahma*'nın oturduğu bu mucizevî doruk 84 bin yohana (yaklaşık bir milyon kilometre) yüksekliğindeydi. Güneş tanrısı *Surya* her gün onun çevresinde dönerdi. Üzerinde parlayan kutup yıldızıyla dünyanın merkezinde yükselen bu dağ, kutsal Ganj Irmağına kaynağını verdi.

Kozmik dağ aynı zamanda tanrılar birliğine ev sahipliği yaptı.

Tanrılar Ailesi

İnsanoğlu tanrıları kendi suretinde yarattı.
Yunan Ksenophanes

Dünya üzerindeki hemen bütün topluluklar tanrılarını kozmik dağın üzerinde tasavvur etti. Gök tanrısının ba-

şını çektiği tanrılar birliği zamanla işlevlerine göre görev dağılımı yaptı.

Sümer Panteonu

Sümerler yaratılışa ilksel deniz tanrıçası *Namnu*'yla başladı. Yaratılış mitolojilerini tabletlere yazan Sümerler, *Namnu*'yu yeri ve göğü doğuran anne olarak kutsadı. *Namnu*'nun adı sonradan *Enki* olarak değiştirildi. Yeryüzünün donuk suyunun tanrısı olan *Enki*, tanrıçaya atfedilen *bilgelik tanrısı* sıfatını da aldı. Mitolojiye tabiatın dişil doğurganlığıyla başlayan Sümer toplumu, ilerleyen dönemlerde siyasete yenik düştü. Özellikle yazının keşfiyle birlikte iktidar erkeklerin eline geçti. Kadınların "analık" sıfatıyla kutsandığı bu dönemde, yazının gücünü elinde tutan din adamları tanrılar listesindeki hiyerarşiyi erkekler lehine yeniden kurguladı. Rahiplerin ilk işi, tanrılar panteonunun başındaki *Namnu*'yu silmek oldu.

Siyaset devam ede dursun, yerle göğü birleştiren tanrıçadan yukarı ve aşağı ülkeleri temsil eden *An*'la Ki doğdu. *An*, göklere hükmediyordu. Ki'yse yeryüzüne. Yeryüzü tanrıçası Ki, zamanla *Ninmah*'a dönüştü. Yüceltilmiş hanım anlamına gelen *Ninhursag* olarak da tanınan Ki, Sümer hükümdarlarına can verdi. Gök tanrısı *An*'la yer tanrıçası *Ki*'nin birleşmesinden hava tanrısı *Enlil* doğdu. İlerde insanlığa ruhu üfleyecek olan *Enlil*, mekânını aydınlatması için ay tanrıçası *Nanna*'ya hayat verdi. Ay tanrıçası *Nanna* da güneş tanrısı *Utu*'yu yarattı. Yerle göğü ayıran, hava tanrısı *Enlil* oldu. Ayrışmadan sonra baba An göğü alıp giderken *Enlil*, annesi yeryüzü tanrıçası Ki'yle kaldı.

Babil Panteonu

Sümerlerin zengin mitolojisi Babilliler tarafından da sürdürüldü. Yaratılışa *Tiamat*'la *Apsu*'nun evliliğiyle başlayan Babil toplumu, tanrılar ailesinin başına *Tiamat*'ı alt eden *Marduk*'u geçirdiler. Babil tanrılar ailesinin hikâyesi, *Tiamat*'la *Apsu*'nun iki çocuğuyla başladı. *Lahmu-Lahamu* ile *Ansar-Kisar* adını verdikleri bu iki tanrının birleşmesinden *Anu* doğdu. Öyle güçlüydü ki *Anu*; göğün büyük tanrısı, gerçek tanrı sıfatlarını tek başına üstlendi. İktidara gelir gelmez yeraltı tanrısı *Ea*'yı yaratarak suyu da egemenliği altına aldı. *Ea*'nın bir oğlu oldu. Adına *güneşin genç boğası* anlamına gelen *Marduk* dediler. *Tiamat*'ı yok ederek kozmosu yaratan *Marduk*, insanı yaratma şerefini babası *Ea*'ya bağışladı.

Mısır Panteonu

Mısır tanrılar ailesi Heliopolis, Hermopolis ve Memfis adını verdikleri üç antik kentin gelenek ve göreneklerine göre şekillendi. Ayrıca yerel tanrılara da inanan Mısırlılar, tanrılar panteonunda dokuz tanrı olduğu konusunda hemfikir oldular.

Heliopolislilere göre tanrıça *Nut*'un gözlerini açmasıyla karanlıklar aydınlandı ve göğün hudutlarının efendisi *Atum* doğdu. *Atum* "Olan" ve "Olmayan"dı. Dişisi olmayan *Atum*, tükürüğüyle su tanrısı *Tefnt* ile aydınlık tanrısı *Chu*'yu yarattı. İlk kutsal çift olan *Tefnut* ve *Chu*'nun birleşmesinden yer tanrısı *Geb*'le, gök tanrıçası *Nut* doğdu. Tanrılar ailesini güneş tanrısı *Atum-Ra*'yla yaratan Heliopolisliler araya kıskançlığı eklemeyi de

ihmal etmedi. Hikâyeye göre gökyüzü tanrıçası Nut'la evlenen Ra, ilahi sözlerin efendisi Thoth'a âşık olduğu için tanrıçayı lanetledi:

—Hiçbir yılın hiçbir ayında karnındaki çocuğu dünyaya getiremeyeceksin!

Nut, gözyaşları döktü. Yardımı gerekliydi Thoth'un. Biliyordu, karnımdaki çocuklar onundu. Thoth ona gelecek yıl Tanrıların Anası olarak anılacağına dair söz verdi. Nut'tan ayrılır ayrılmaz hemen Ay'ı bulmaya gitti. Ay'la pazarlık etti ve uzun bir zaman sürecek bir oyuna başladılar. Bu oyunun sonunda Thoth, kazandığı ışıkları bir araya getirdi ve beş gün oluşturdu. Kazandığı bu beş günü, üç yüz altmış günlük normal güneş yılına ekleyerek, laneti engelledi. Nut, Tanrıların Anası olacaktı. Beş günün her birinde bir çocuk doğurdu: Osiris, Horus, Set, İsis ve Neftis.

Kardeşi Osiris'le evlenen İsis, daima sadık bir eş olarak anıldı. Kötülük, tanrılar panteonuna sokulmakta gecikmedi. Tanrıça Nut'un diğer oğlu Set, Osiris'i öldürerek kozmik dağı karanlığa boğdu. Osiris'i yeniden hayata döndüren tanrıça İsis, Helenistik dönemde Magna Mater olarak kutsandı. Mısırlılar Osiris'i ölülerin koruyucu tanrısı ilan ettiler. Osiris'in intikamını Horus aldı. Tanrılar panteonundaki iyilikle kötülük arasındaki ilk savaş, Set'le Horus arasında gerçekleşti.

Hermopolisliler tanrılar panteonunun başına Thoth'u geçirdi. Tanrılar panteonunu Thoth'un sekiz çocuğu oluşturdu. Bunlar; suyu simgeleyen Nun ve Naunet, sınırsızlığın simgesi Huh ve Hauhet, karanlığın simgesi Kuk ve Kauket, havayı simgeleyen Amon ve Amaunet'di. Bu sekiz

tanrının çarpışmasıyla ortaya bir tümsek çıktı. Böylece dünyanın merkezine "Alevler Adası" olarak bilinen Hermepolis kenti yerleşti.

Memfis kentinin tanrılar panteonunun başında *Ptah* vardı. Tanrı ve tanrıçalara yaşam gücü veren *Ptah*, ateş soluyan tanrıça *Sekhmet*'le evlendi. İkilinin dünyaya gelen oğluna *Nefertem* dediler. *Nefertem*, ezeli sularda biten mavi nilüferle temsil edildi.

Hint Panteonu

Bütün tanrılar, toprak ve suyla birlikte "bağsız, sınırsız, bitip tükenmeyen" gibi anlamlara sahip *Aditi*'den doğmuşlardır (Rig Veda X, 6:2).

Hindistan'ın kozmik dağı Meru; başta yıldırım tanrısı *İndra* olmak üzere ateş tanrısı *Agni*, güneş tanrısı *Surya*, rüzgâr tanrısı *Vayu*, toprak tanrıçası *Prithvi* gibi tanrılara mekân oldu. Hâlbuki başlangıçta sadece büyük tanrıça *Devi*, bir diğer adıyla *Mahadevi* vardı. Binyapraklı nilüferin sonsuz kaynağı, varoluşun aklı ve her şeyin anası *Devi* bir Şakti'ydi. Budizme göre dişil güç ve enerjinin simgesi olan şaktiler, ataerkil dönemde tanrı *Şiva*'nın yaratıcı gücü olarak kabul gördü. Tanrıça *Devi*'yle başlayan şaktiler reenkarnasyona uğrayarak *Durga, Kali, Parvati, Uma* gibi farklı suretlerle her seferinde yeniden doğdu.

Kozmosu *Devi Şakti*'yle yaratan Hintliler, tanrıçanın tüm karakteristik özelliklerini *Brahma, Vişnu* ve *Şiva*'ya dağıttı. Yaratıcıydı *Brahma*, koruyucuydu *Vişnu*, yok

ediciydi Şiva. Eril tanrıları Brahma'nın suretinde toplayan Hint mitolojisi, tanrıçaları Devi Şakti'nin suretleri olarak gördü. Birçok formunda huzurlu ana tanrıça Uma ve parlak Jagadgauri yani "dünyanın ışığı" olarak da bilindi. Ancak en çok Şiva'nın yıkıcı karakterini dengeleyen, dünyaya huzur ve uyum getiren eşi Parvati olarak tanındı. Büyük tanrıça Devi'nin savaşçı formu ise yaklaşılmaz olan Durga'ydı. Tanrıçanın Durga formu kozmik güce hükmetti.

Hindistan'ın kutsal kitabı olan Vedalar, Tanrıça Durga'ya övgüler yağdırdı. Çok güzel yüzü olan ulaşılmaz bir tanrıçaydı. Aynı zamanda tanrıların öfkesini temsil ettiği için gerçek bir savaşçıydı. Tanrıların verdiği kılıç, kalkan, topuz, yay, ok, balta, üvendire, trident, disk ve yılandan oluşan on farklı silahı taşıdığı on kolu vardı. Hatta şeytanla savaşabilmek için tam teçhizatlı olarak doğduğu söylenirdi. Nitekim kötülük tanrısı, şeytan belirir belirmez hemen savaşa girişti. Şimdi kötülük tanrısı –Mahişa– sahnedeydi. Neden Durga'yla karşı karşıyaydı?

Ölümsüzlüktü onun arzuladığı. İstedi; ancak Brahma reddetti onun bu isteğini. Ölüm kapısındaydı. Bir kadın eliyle olması kaydıyla Mahişa, ölüme razı oldu. İşte Durga'yla bu yüzden karşı karşıyaydılar. Brahma, Şiva ve Vişnu'nun ilahi enerjilerini birleştirerek yarattıkları dişil güç Durga'yla...

İyilik kazanacak mıydı bir kez daha? Savaş... Ağır silahlar, yeni suretler... Şimdi korkunç bir bufalo biçimindeydi Mahişa. Sonra aslan... Sonra fil... Dağları yıkan bir canavar... Dönüşüm! Şeytani bir aldatmaca! Hiçbir oyun kurtaramadı Mahişa'yı Tanrıça Durga'dan

ve ölümden. Bir kadın eliyle öldürülen *Mahişa*'nın ardından başka şeytanlar da çıktı; fakat hepsi *Durga* tarafından öldürüldü.

Tanrıça *Durga*'nın sinirlendiği bir anda alnından fırlatarak meydana gelen *Kali*, öfkenin temsilcisi oldu. Aynı zamanda "siyahı" simgeleyen *Kali*, tanrıçaların en korkutucusuydu. Sarkmış göğüsleri, kesilmiş kafataslarından yapılan kolyesi, siyah derisi, kıpkırmızı gözleri, dört kolu ve kan aramak için ağzından dışarı sarkan diliyle tasvir edilen bir kocakarı olarak tasvir edildi. *Şiva*'da olduğu gibi onun alnında da her şeyi gören üçüncü göz vardı. Bir elinde silah, diğer elinde de devin kesilmiş başını taşır, kalan iki elini dua etmek üzere yukarı kaldırırdı. Erkekler ona karşı koyamadı.

Şeytan *Raktabija*, kendi kan tohumundan üredi. Her bir kandamlasından binlerce şeytan... Tanrıça *Kali*, eril tanrılar tarafından onu yok etmek üzere görevlendirildi. Her bir kandamlasını içerek kuruttu kökünü onların. Bir tek *Raktabija* vardı, yutulacak bir damla gibi. Yalnızca bir damla kan... Onu da bir lokmada yutan *Kali*, zaferini ilan etti.

Tanrıça *Devi*'nin bir başka sureti olan *Uma* evlilik tanrıçası olarak kutsanırken annelik dağların kızı *Parvati*'ye nasip oldu. Hikâyeye göre Tanrı *Şiva*, kendi kendine altı çocuk doğurmuştu. Kocasının çocuklarını çok seven *Partavi*, bir gün onları kucaklarken o kadar sıktı ki, hepsi tek vücutlu bir çocuk hâline geldi fakat altı kafası vardı çocuğun. Bu çocuk büyüyünce savaş tanrısı *Karttikeya* oldu. Bir başka söylenti, *Parvati*'nin çocuğu görür görmez çok sevdiğini, bu nedenle göğüslerinden süt geldiğini iddia etti.

Tanrıçaların yaratıcılıklarının yanı sıra yok edici özellikleri sonsuzluk çarkının içinde döndü dolaştı. Yaratan, besleyen, koruyan özellikleri evlilik, annelik, bilgelik tanrıçalarına ilham olurken yok edici tarafları "siyah olan"ı simgeledi.

Siyahtan nasibini *Parvati* de aldı. Hikâyeye göre kâinatın en iyi annesi olan *Parvati*, siyah deriliydi. Ten renginden dolayı Tanrı *Şiva* tarafından eleştirilen tanrıça gücenerek ormana kaçtı. Bunun üzerine *Brahma* onu altın tenli bir tanrıça olan *Gauri*'ye dönüştürdü. *Parvati*'nin siyah Tanrıça *Kali*'nin sureti olduğu da söylendi.

Şaktiler arasında sıyrılan bir başka tanrıça *Lakşmi* oldu. Servet ve şans tanrıçası olarak tanınan *Lakşmi*; rahmin, ölümsüzlüğün ve ruhsal saflığın simgesi olan nilüfer çiçeğinde oturan çok güzel bir kadın olarak tasvir edildi. Hintliler *Lakşmi*'nin defalarca doğduğuna inandı. *Vişnu, Rama* suretinde dünyaya gelirken *Lakşmi, Sita* suretindeydi. Herkesin sahip olmak istediği *Lakşmi*, kendisini başının üzerine koyanı şeytanın elçisi olarak gördüğü için hemen terk ederdi.

Kötülükle savaşarak adını duyuran şaktiler aynı zamanda eril tanrıların cinselliğini aktive eden tanrıçalar olarak güzellikleri, savaşçılıkları ve ulaşılmazlıklarıyla tanındı.

Aztek Panteonu

Yaratılışta olduğu gibi tanrılar ailesini de bütünlük üzerine kuran Orta Amerikalı Aztekler, panteonun başına kadınla erkeğin bütünlüğünü temsil eden çift cinsiyetli *Ometeotl*'u geçirdi. Hiçlikten kendisini yaratan *Ometeotl*,

dört ilah doğurdu. Bunlar; doğunun beyaz efendisi *Quetzalcoatl*, batının kırmızı efendisi *Xipe Totec*, güneyin mavi efendisi *Huitzilopochtli* ve kuzeyin siyah efendisi *Tezcatlipoca*'ydı. Aztekler'in yaratılışı, Coatepec Dağında *Huitzilopochtli*'nin uyanışıyla başladı.

Aztek ruhban sınıfına göre *Ometeotl*, gerçekte yılanlı etekliği olan tanrıça *Coatlicue*'ydi. *Huitzilopochtli*, *Coatlicue*'nin ölürken doğurduğu oğlu güneş tanrısıydı. Güneş tanrının doğumuyla köken hikâyeleri eril tanrılar lehine yeniden kurgulandı. Yeni hikâyelerde yaratılışın merkezinde eril gök tanrısı *Tonacatecuht* yükseliyordu. Gökyüzünün en yüksek katı *Omeyocan*'da, yanında yaratılışın dişi özü eşi *Tonacacihuatli* vardı. Söylenir ki *Tonacacihuatli*'nin karayı denizden ayırıp yukarıya çıkarmasından sonra hem eril *Ometecutli* hem de dişi *Omecihuatl* kimliğine sahip *Ometoetl*, karada yaşamı ve insanları yarattı.

Aztek mitolojisi "rızkı bahşeden hanımla, rızkı bahşeden efendi" ikilik tanrısı *Ometeotl*'u âlemlerin tepesindeki on üçüncü göğe kovarak genç tanrılara yol açtı. Eski, bir kez daha yeniye mağlup oldu.

Yunan Panteonu

Yaratılışa *Gaia*'yla başlayan Yunanlar, tanrılar ailesini tanrıçanın kendi bedeninden yarattığı *Uranüs*'le evliliğiyle kurdu. Bu birleşmeden on iki tanrı doğdu. Bunlar: *Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, İapetos, Kronos*'un yanı sıra *Theia, Rheia, Themis, Mnemosyne, Phoibe* ve *Tethys*'di. Tabiattaki temel güçleri simgeleyen bu tanrılar arasında en ünlüsü *Okeanos* oldu. Tanrıların ilk doğanı olan

Okeanos, dişil ilk suyu simgeledi. O, kardeşlerinden denizin simgesi olan *Tethys*'le birleşerek hayatı oluşturdu.

İlk suyun ardından yıldızların ateş tanrısı *Hyperion* geldi. Yukarı giden anlamına gelen *Hyperion*'un *Theia*'yla birleşmesinden güneş *Helios*, ay *Selene*, şafak *Eos* adında üç çocuk doğdu. Dikkat çeken diğer iki tanrıçaysa *Themis* ve *Mnemosyne*'ydi. Dünya düzeninin en yetkin gücü olan *Themis* ezeli dengeyi temsil ederken kız kardeşi *Mnemosyne* zihnin gücünü ve zekâyı temellendiren belleği simgeledi. İki tanrıça ve iki zihni güç... Şiddeti reddetti tin ve zihin. Ve kadın özdeşleşti gizle ve olgunlaşmış dingin eylemle.

Titanların Ortadoğu'nun Kenan Diyarından Yunanistan'a yerleşmesiyle tanrılar ailesinin hiyerarşisi değişti. Bilhassa Hesiodos ve Homeros gibi antik Yunan şairleri tarafından kurgulanan tanrılar panteonunun başına, tanrılar tanrısı *Zeus* geçti. Tanrıların birlik ve bütünlüğünü simgeleyen kozmik dağ, çatışmalarla ayrışarak orta dünyayı meydana getirdi.

Orta Dünya

Yaratılışa evvel zaman tanrıçasının *birlik* ilkesiyle başlayan insanlık, merkezini belirleyebilmek için yukarı ve aşağı dünya tanrılarının *bütünlüğünde* kozmik dağı yarattı. Orta dünyaysa, aşağı ve yukarı dünya tanrılarının çatışmasıyla belirdi.

Kanadalıların orta dünyasını yaratan yine bir tanrıça oldu. *Atahensik* adında bu tanrıça, gök halkı reisinin

hasta kızıydı. Şifa ona bir rüya vasıtasıyla geldi. Gök halkından biri rüyasında, reisin evinin yanındaki kutsal mısır ağacını keserse kızının kurtulacağını gördü. Yaşama karşı ölüm... Bu mısır ağacı, gök halkının ana besiniydi. Yine de kesildi ağaç. Böylece sağlığına kavuşsa da *Atahensik*, öfkeli halk tarafından ağacın köklerinin çıktığı çukura atıldı. Yukarı dünyadan kovulup aşağı dünyada yeni bir hayata başladı. Aşağı dünyanın hayvanları *Atahensik*'i tanrıçaları olarak kutsadı ve ona "Ulu Ada" adını verdikleri bir ülke yarattı.

Bir su yılanının ağzındaki gizil güçle başladığı yaratılışı, iki dağ yükselterek tamamlayan Malezyalı Dayak Kabilesi orta dünyayı bu iki dağın çatışmasıyla başlattı. Altın bir dağ yükseldi ilkin. Ardından mücevherlerden oluşan bir diğer dağ. Üst ve alt bölge. Büyük tanrıların mekânı... Çatışma bitti, yaratım başladı. Bulutlar, gökyüzü, dağlar, uçurumlar, güneş ve ay...

Bir başka çatışma hikâyesi *Vedalar*'da dile geldi. Hikâyeye göre ejderha *Vrtra*, hayatın başlangıcı olacak suları dağların oyuğuna gizlemişti. Suları hapsolduğu yerden kurtaran yıldırım tanrısı *İndra* oldu. Kaosun simgesi olan *Vrtra*, ilk doğumda olduğu gibi orta dünyanın yaratılışında da kozmosa yenik düştü. Yıldırım tanrısı *İndra*'yla ejderha *Vrtra* arasında geçen mücadele, insanın yaşayacağı orta dünyayı meydana getirdi.

Bazı mitlere göre çatışma, tanrıların çocukları tarafından başlatıldı. Nijeryalıların evvel zamanında uçsuz bucaksız suların ve ıssız bataklıkların tanrıçası *Olokun* vardı. Onu gökyüzü tanrısı *Olorun* tamamladı. Bir oğulları oldu. Adına *Obatala* dediler. Ayrışmayı genç tanrı *Obatala* başlattı.

Gökyüzünden bakınca keyif vermeyen bir görüntü vardı aşağı krallıkta *Obatala* için. Dağlar, vadiler, ormanlar, tarlalar gerekiyordu. Canlılara yaşam kaynağı olacak toprak... *Olorun* ona hak verse de aklında bir soru vardı: Kim yaratacak? Ben! Böyle düşündü *Obatala*. Tanrıçanın fikrini almadan eyleme geçti ve çatışma başladı!

Oğullar üzerinden çatışmanın en iyi hikâyelerini Yunanlar yarattı. Hesiodos ve Homeros tarafından yeniden kurgulanan yaratılış hikâyelerinde eril tanrıların çatışmaları vardı. *Uranüs*'le savaşan *Kronos*, yeninin zaferini ilan ederken oğlu *Zeus* tarafından yenildi. Orta dünyanın merkezini Olympos Dağına kuran *Zeus*, panteonun başındaki en büyük tanrı oldu. İkiz kardeşi *Hera*'yla evlenen *Zeus*'un liderliğindeki tanrılar; *Afrodit, Heptaistos, Poseidon, Hestia, Demeter, Athena, Apollon, Artemis, Ares* ve *Hermes* olarak sıralandı.

Bütün hikâyeler insanı baştan veya yeniden yaratmak içindi. Kozmosun efendisi olmak için evvel zaman tanrıçasını uyandıran insanlık, tanrıçanın alacakaranlık rüyasında yükselen kozmik dağla orta dünyanın merkezini belirledi. Zekâ ve hayal gücü birleşerek en sonunda insanı yarattı.

NEFES

Hava gelip sana nefes oldu;
bu vücut onunla hayattadır.
Âşık Paşa

Alacakaranlık rüyamda yükselen kozmik dağ, merkezi belirlerken kanat çırpıntılarımdan doğan rüzgâr, orta dünyanın efendisine can verdi. Yunanlara göre adım güvercin tanrıçası *Eurynome*'ydi. İlksel denizin üzerinde dans ederken rüzgâr tanrısını yarattım. Ilık bir kuzey rüzgârı... Onunla birleşince yumurtamın üzerinde kuluçkaya yattım.

Finler göklerin hâkimiyetini havanın bakire kızına teslim etti. Her şey bu gizemli bakirenin gökteki evinden çıkarak ilksel denize girmesiyle başladı. Birden bir fırtına koptu ve havanın bakire kızı orta dünyaya gebe kaldı.

Derken bir yel koptu da geldi,
Yaman bir fırtına doğudan
Denizköpüğünü örterek
Koskoca dalgalar kaldırdı.

Sallayarak genç kızı bu yel,
Irgalayarak dalga bakireyi
Suların o göğce sırtında,
Köpüklü dalgalar üstünde
Yel göğsüne bereket verdi, dalga gebe kıldı karnını.
(Lönnrot, 2009)

Mayalar, havanın bakire tanrıçasını gebe bırakan rüzgâra *Hurakan* adını verdi. Alacakaranlıkta uyuyan annelerle babaları uyandıran *Hurakan* "yeryüzü" diye seslenerek orta dünyayı yarattı. Yaratılışa nilüfer çiçeğiyle başlayan Hindular, dünya yılanı Vişnu'nun oluşturduğu rüzgârla havayı yarattı. Uçsuz bucaksız zarif okyanusun durgunluğunu bozan hareketin, dalganın rüzgârıyla...

Babil toplumunun hava tanrısı *Enlil*, yer tanrıçası Ki'yle, gök tanrısı An'ın oğluydu. Orta dünyadaki hayat, hava tanrısı *Enlil*'in annesi yer tanrıçası Ki'yle birleşmesinden yaratıldı. Sibiryalı Amur halkları insan yaratılışını bütünlük üzerine kurguladı. Kocasıyla birlikte insana can veren *Mamaldi*, varlığını Asya Kıtasına armağan etti. Japonlar yaratılış hikâyelerini *Kojiki* adını verdikleri kitapta topladı. Kitabın ilk kahramanları *İzagani* ve *İzanami* adındaki iki gökyüzü ilahıydı. Bu iki ilahın yarattığı Japon Adasına can veren, rüzgâr tanrısı *Fujin*'di.

Yaratılışı düşünen kadın *Sus'sistinako* ile başlatan Pueblo Kızılderilileri, orta dünyayı hayatın nefesi olan *İatiku*'yla başlattı. İki bedenli *İatiku*. İki kızı vardı. Biri kendi adını taşıyan, diğeri isimsiz iki kız. Dünyaya hayat vermek için doğmuştu bu iki kız. Onlar yaratılış için yeryüzündeyken ortalıkta zifiri karanlıktan başka bir

şey yoktu. Önce ışık yaratılmalıydı. Bir yaratılış şarkısıyla kabuklardan ve kırmızı taşlardan güneşi yarattılar. Tam da doğuda güneşi yüksek bir dağa taşıyan kızlar, onu diğer tarafa düşürdüler. Ertesi gün yeryüzüne ilk kez güneş doğdu.

Himaliya Dağında yaşayan yerliler için orta dünya, bulut kadının torunu olan rüzgâr çocuğun nefesiyle doğdu. Son derece güçlü bir nefes... Savuran ve kurutan... Onun bir üfürüşüyle bulut babası uzaya uçurarak gökyüzünü, annesi çamur kuruyarak yeryüzünü ortaya çıkardı.

Babillilere göre *Marduk*'un *Tiamat*'ı yenmesinde yardımcı olan dört rüzgâr vardı. Onlar, *Tiamat* balon gibi şişene kadar ağzına doğru esti ve ardından *Marduk*, onun bedenini iki parçaya ayırdı. Böylece *Marduk* hükümdar oldu. *Tiamat*'ın yarı bedeninden gökkubbeyi, tükürüğünden yağmur bulutlarını meydana getirdi. *Rig Veda* ilahilerine göreyse rüzgârların tanrısı *Vayu*, ilk insan *Purusha*'nın soluğundan oluştu.

Natchez Kızılderililerinin ataları, Big Black Nehri vadisinin yüksek bir tepesinde yaratıldı:

> *Nunne Chaha adı verilen bu tepede bir nefes ustası yaşardı. Çamur ona insanı yaratmak için ilham oldu. Bir gün sular kapladı yeryüzünü. Sular çamuru bozabilirdi. Kuru tutulmalıydılar. Duvara dikti onları nefes ustası. Yumuşak çamur, esnek et ve sıkı kemikler olarak sertleşince suları kanallarına ve yataklarına sürdü. Kuru toprağı yarattıklarına verdi.* (Brinton, 2011)

Yakut Türkleri dağlarda uyuyan rüzgâra *Yel Ana* adını verdi. Aynı zamanda *Fatma Kan* olarak da anılan yel

ana, bir süre sonra iktidarı yel babaya kaptırdı. Hindular gibi kozmosu nilüfer çiçeğiyle yaratan Türk toplumu, havayla rüzgârı birbirinin sureti olarak kabul etti. Orta dünyanın nefesi olan hava, tabiatı gereği durgunken harekete geçince rüzgâr suretine bürünüyordu. Yumuşak, şeffaf ve renksiz... Varoluş ve yok oluş ona yeni biçimler verdi.

Yaratılışın dört temel unsurundan ikincisi olan hava, rüzgâr suretiyle üflediği nefesle insana can verdi. Bazı toplumlar bu nefese *ruh* dedi. Başlangıçta rüzgâr tanrısının üflediği ruh, dinlerde *Tanrı'nın nefesi* oldu. İnsanlık Tanrı'nın nefesiyle sonsuzluğun kapısını açtı.

Sonsuzluğun Nefesi: "Ruh"

Tanrı topraktan yarattığı insana kendinden "Hayat Nefesi" üflediği anda insanoğlu yaşayan bir ruh haline geldi. Yaşayan ruhlar olan biz de istisnasız, ilahi kanunun tecellisi, dünyaya ilk selamımızı aldığımız nefesle verdik.
Mercan Dede

Her şey yeniden dirilebilmek içindi. Evvel zaman tanrıçasının âlicenaplığında yeniden yaratılış düşleri kuran insanlık, bedenin yetersizliği karşısında *ruh*'a sığındı. Beden bu dünyanınsa ruh bir başka dünyanın varlığı olmalıydı. Zira tabiatta gözle görülen, elle tutulan her şey ya aydınlık ya da karanlıktı. Tezatlardan oluşan kozmosun tek bilinmeyeni ise gündüzün geceye, gecenin de gündüze devşirdiği o alacakaranlık anıydı. Zaman-

lar arasına gizlenen bu mistik koridor, rüzgâr tanrısının nefesiyle insana can verdi. Arapçada hafif rüzgâr, Latincede soluk anlamına gelen *spiare* kökünden türeyen *nefès*, Fransızcada *espirit* yani *ruh*'a dönüştü. Kutsal bir alacakaranlık anında rüzgârla varlık bulan nefes, bedenle bağlantısını ruh üzerinden kurdu.

Borneo Dayak halklarından olan İban kabilesi yaratılışa *İrik* ve *Ara* adını verdikleri iki ruhla başladı. Okyanusun dibinden iki devasa yumurta çıkarılarak yeryüzü ve gökyüzü ardından da dağlar, vadiler, nehirler, bitkiler meydana geldi. Bir zaman sonra da insanlar. İbanlar iki ruhun yarattığı ilk insanı kuş ötüşleriyle canlandırdı.

Kuzey Amerika Kızılderililerin inancında insanlık, *Büyük Ruh* adı verilen yüce bir varlık –her şeyi benliğinde toplayan bütünlük– tarafından yaratıldı. Yaratılmışın özünde göl veya nehir diplerindeki çamur ya da toprak tozu vardı. Altay Türklerine göre yaratılan insanın hayatı ve ruhu bu göle bağlıydı:

> *"Ak" sözü Altay Türkçesinde cennet anlamına geldi. Cennette oturan tanrılara da "Aktu" yani "Aklılar", rengi ve ruhu ak olan derlerdi. Bunlar, göğün üçüncü katında otururlardı. Aynı katta "Süt-Ak-Köl" yani süt rengi gibi ak olan göl de vardı. İnsanların bütün hayatı ve ruhu bu göle bağlı idi. Bir çocuk doğacağı zaman Tanrı Ülgen oğluna emir verir, o da Yayuçı yani yaratıcılardan birine bu işi havale ederdi. Yaratıcı, bu Süt Ak Köl'den ruh alır ve doğan çocuğa verirdi.* (Ögel, 1993)

Tek tanrılı dinlerin ilki olan Museviler, insan yaratılışını Tevrat'ın Tekvin bölümünde anlattı: *Önce yer ve gök oluştu, sonra ıslak toprak kendi kendine insanı yarattı.*

İnsanı insan yapansa Tanrı'nın kendinden üflediği ruh oldu.

Yeryüzünü dişil olarak kabullenen mitik öyküler ilk insan kalıbını yeterli bulmadı. Onu, ilahi göklerin eril nefesiyle gerçek suretine kavuşturdu. Yerin kendi kendine yarattığı insan, havanın üflediği nefesle ete kemiğe büründü.

İnsan

Her tohumun en iç özü buğday, her maddenin özü altın, her doğumun özü insandır.
Eckhart Usta

Bir su yılanının gizemli karanlığında başlayan yaratılış yolculuğu, ejderhanın kanat çırpıntısıyla insan yaratılışının macerasına dönüştü. Bu sefer ilksel deniz yerine, ilahi göklerde yükselen kozmik dağ vardı. Yaratılış, insan için kozmik dağda bir kez daha tekrarlandı. Tanrı bu dağda yeryüzünü, yıldızları ve aden bahçesinin yani cennetin bitkilerini yarattıktan sonra ilk insanı meydana getirmek için bir kil topu yoğurdu. Dünyanın dört bir yanından gelen bu topraklarla meydana gelen ilk insan, bileşimin ve yaratılışın sembolü oldu. Türklerin *Orhun Âbideleri*'ne göre insanın vücut bulduğu mekân gökle yer arasıydı:

> *Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkda, ikisi arasında insanoğlu kılınmış.* (Ergin, 1980)

Kozmosun yaratılışına örümcek tanrıçası *Sus'sistinako*'yla başlayan Kızılderililer, kozmosla birlikte varlık bulan insanın orta dünyayı bulabilmesi için *Örümcek Nine*'den yardım aldı. Kızılderililere göre orta dünya yaratılmadan önce bir kara dünya bir de mavi gökyüzü vardı:

İnsanlar, Örümcek Nine tarafından kurtarılmadan önce kara dünyanın derinliklerinde yaşıyordu. İnsan bu karanlıkta şunu sordu kendine: Dünyanın hepsi bu kadar mı? Başka hiçbir yer yok mu?

Karanlıkta oradan oraya gidebilen köstebek, cevap veremese de bu soruya insana rehberlik etti. O, yola koyuldu; arkasında şerit biçiminde sıralanan insanlar... Bir süre sonra yenidünyayla karşı karşıyaydılar. Parlak bir ışık onları baştanbaşa yıkarken köstebek gibi körleştiler. Korktular. Sonra incecik bir ses...

Örümcek Nine ne yapmaları gerektiğini söyledi ve insan için yeryüzünde yaşam başladı. (Marriot&Rachlin, 1995)

Bir başka Kızılderili halkı, insanı okyanusta yarattı. Kozmosun rahmi olan dişil okyanus, insan dirilişinin de rahmi oldu. Önce yukarı ve aşağı dünyayı oluşturan Kızılderililer, Tanrıça *Tu-chai-pai* aracılığıyla okyanus birikintilerinden insana hayat verdi. İnsanların ihtiyaçları olacak, susayacak ve öleceklerdi. Vadiler, tepeler ve sular yaratılmalıydı. *Thu-chai-pai* tasarladı hepsini ve evreni yarattı.

Navajo Kızılderililerine göre ilk yaratılanlar *Serap İnsanları*'ydı. Tanrılar kendilerine benzemesini istediği insanları rüzgârla canlandırdı:

Sonbahar bitmek üzereydi. İlk insanlar doğudan gelen güçlü bir ses duydular. Dikkat kesilerek sesi dinlediler ve olacakları beklediler. Kısa bir süre sonra ses yaklaştı. Tekrar dinlediler. İyice gürleşen sesin ardından dört mucizevi varlık belirdi. Bunlar Beyaz Beden, Mavi Beden, Sarı Beden ve Siyah Beden idi.

Tanrılar hiç konuşmadan sadece işaret kullanarak insanları eğitmeye çalıştılar. İnsanlar işaretlerden hiçbir şey anlamadılar. Tanrılar gittiğinde insanlar tanrıların gizem dolu ziyaretleri hakkında konuştular ve işaretleri çözmeye çalıştılar ama başaramadılar. Tanrılar dört gün art arda tekrar ortaya çıktılar. Yine işaretlerle anlaşmaya çalıştılar, yine bir sonuç elde edemediler.

Dördüncü gün diğer tanrılar bu dünyadan uzaklaşırken Kara Beden hiçbir yere gitmedi ve insanlarla onların dilinde konuşmaya başladı: "İşaretlerimizi çözemeyeceğiniz belli. Size ne anlama geldiklerini açıklamalıyım. İnsanların bize daha çok benzemelerini istiyoruz. Bizler gibi sizin de bedeniniz var. Buna karşın hayvanlar ve böcekler gibi diş, ayak ve pençeleriniz de var. Yeni insanların bizler gibi elleri ve ayakları olacak. Hem sizler temiz değilsiniz, kötü kokuyorsunuz. On iki gün içinde buraya tekrar geleceğiz. Döndüğümüzde tertemiz olun."

On ikinci günün sabahında insanlar bir güzel yıkandılar ve kadınlar bedenlerine sarı mısır ezmesi ile erkekler ise beyaz mısır ezmesiyle kuruladılar. Ardından yaklaşmakta olan tanrıların uzaklardan duyulan bir sesle dört kez bağırdıklarını işittiler. Tanrılar geldiğinde Mavi Beden ve Siyah Beden'in ellerinde kutsal birer güderi vardı. Beyaz Beden biri sarı biri beyaz üzeri aralıksız tanelerle dolu iki mısır koçanı getirdi.

Tanrılar güderilerden birini baş kısmı batıya gelecek biçimde toprağa serdiler ve üzerinde iki mısır koçanını uçları doğuya gelecek biçimde yerleştirdiler. Diğer güderiyi de baş kısmı doğuya gelecek biçimde mısır koçanların üzerine serdiler. Beyaz koçanın altına beyaz kartal tüyü, sarı koçanın altına sarı kartal tüyü koydular. Sonra da insanlara geri çekilmelerini, rüzgârın geleceğini söylediler. Beyaz rüzgâr doğudan, sarı rüzgâr batıdan esti. Tanrılardan sekiziyle birlikte Serap İnsanları yerdeki nesnelerin etrafında dört kez dolandılar. Derilerin etrafında yürürlerken kartal tüylerinin uçları güderilerin altında çıkıntılar oluşturarak, hareket etmeye başladı. Yürüyüş tamamladığında güderiyi kaldırdılar.

Mısır koçanları kaybolmuş, yerlerinde bir kadın ve bir erkek uzanıyordu. Sarı mısır koçanı kadın, beyaz mısır koçanıysa erkek biçimine dönüşmüştü. Bunlar ilk kadın ve ilk erkekti. Onlara can veren rüzgârdı. Ağızlarımızdan çıkan rüzgâr şimdi de bize hayat veriyor. Bu rüzgârın esmesi durduğunda ölüyoruz. (Erdoes&Ortiz, 2003)

Varlığın özü olarak toprak ve su karışımıyla bedenlenen insan, kendisine üflenen ruhla asıl varlığını buldu. O, yaratıcıdan öyle ya da böyle bir öz taşırdı. Ya bir nefes ya da bir gözyaşı.

Tanrıların Gözyaşları

Kızılderililerin rahmi olan okyanus, Mısır'da güneş tanrısı Atum'un gözyaşlarına dönüştü. Kaosun karanlık sularından yükselen Atum'un kusarak çıkardığı Chu ve Tefnut'un ardından döktüğü gözyaşları insanlara hayat verdi. Dile geldi sözler:

Onları uzun bir zaman boyunca izlerken bir gözüm peşlerinden gitti. Giden gözümün yerine bir göz daha yaptım. Bir süre sonra geri döndüler ve gözümü yerine koydular fakat Chu ve Tefnut'un peşinden giden gözüm, yeni gözümden dolayı bana kızdı. Ağladım. Gözyaşlarımdan insanlar oldu. (Bratton, 1995)

Kozmosu ilksel deniz *Namnu*'yla yaratan Sümerler, insan yaratılışına da tanrıların gözyaşlarıyla başladı. Çalışmaktan yorgun düşen Sümer tanrıları hizmetlerini görecek insanlar için su ve bilgelik tanrısı *Enki*'den yardım istedi fakat *Enki* öyle derin uyuyordu ki onları işitmedi. Bunun üzerine tanrılar, *Enki*'nin annesi *Namnu*'ya başvurarak hizmetkârları olacak insanları yaratmasını istedi. Bütün tanrıların anası olan tanrıça *Namnu*, tanrıların gözyaşlarını *Enki*'ye taşıyarak şöyle dedi:

—Ey oğul, kalk yatağından, ... bilgeliğini göster,
Tanrılara hizmetkârlar biçimle, onların... onlar üretsin (Kramer, 2001)

Enki konu üstünde düşünür, iyi ve soylu şekilleyicilerin başına geçer ve annesi *Nammu*'ya –ilksel denize– şöyle der:

Ey ana, sözünü ettiğin yaratık, var edildi,
Onun üstüne tanrılarını yerleştir;
Deniz dibinin yüzeyindeki kilden yüreğini yoğur,
İyi ve soylu şekilleyiciler kili berkitecekler,
Sen, sen onun uzuvlarını ortaya çıkar;
Ninmah (ana tanrıça) senin üstünde çalışacak,
... (doğum tanrıçaları) sen biçimlerken yanında olacaklar;
Ey ana, (yeni doğanın) yazgısını belirle,

Ninmah onun üstüne tanrıların ... yerleştirecek,
... insan olarak... (Kramer, 2001)

Enki'yle *Ninmah*, altı farklı insan yarattı. Yazgısı evde kalmak olan kısır bir kadın; erkeklik ve kadınlık organından yoksun, yazgısı kralın önünde durmak olan bir insan gibi insanlar yarattılar. Ne var ki yarattıkları insanların hepsi de akıl ve beden yönünden yetersizdi. *Ninmah*'ın yarattıklarını beğenmeyen *Enki*, insanı yeniden yaratmaya karar verdi. Yarattıklarının yetersiz olduğunu gören *Enki*, *Ninmah*'tan yardım istedi:

Senin elinle şekillenenin yazgısını belirledim,
Ona yiyecek ekmek verdim;
Sen de benim elimde şekillenenin yazgısını belirle,
Sen de ona yiyecek ekmek ver. (Kramer, 2001)

Enki'nin yarattığı insanları canlandırabilmek için elinden geleni yapan *Ninmah*, başarılı olamayınca bilgelik tanrısını lanetledi.

İnsanın, gözyaşından yaratılma hikâyesi Yunan ozanlar tarafından da kabul gördü. Hesiodos'un kaleme aldığı *Theogonia*'ya göre de insan, *Prometheus*'un gözyaşlarından yaratıldı. Hikâyeye göre Olympos'a yerleşen tanrılarla Titanlar arasında büyük bir savaş çıktı. *Zeus*'un gücü sayesinde Titanlar yenildi. *Titan İapetos*'un oğlu olan *Prometheus*, yenilginin intikamını alabilmek için insanı yarattı balçıkla gözyaşlarını karıştırarak.

Tıpkı Kızılderililerin *Serap İnsanları*'yla Sümer tanrılarının yarattığı ilk insanlar gibi *Prometheus*'un gözyaşlarıyla şekillendirdiği insanlar da tabiatın en aciz yaratığıydı. Ne fil gibi kuvvetli hortumları, ne aslan gibi pençeleri, ne kuş gibi kanatları ne de at gibi koşacak

baldırları vardı. Ayrıca hayvanlar gibi güneşsiz koyuklarda saklanıyor, mağaralara sürünerek giriyor, çiğ meyveler ve kanlı etlerle besleniyorlardı.

İlk insanların bu zavallılığı, *Prometheus*'un ateşi Olympos'tan çalarak onlara getirmesine kadar sürdü. Nefes, Yunan mitolojisinde ateşle simgelendi. Ateş sayesinde akıllanan insanlar Olympos tanrılarıyla mücadeleye girişti.

Bir başka mite göreyse insanların bu kadar aciz olmasının nedeni, şarap tanrısı *Dionysos*'la dolaşan *Prometheus*'un sarhoşluğuydu. *Prometheus* atölyesinde çamurla insanlara ait kollar, bacaklar, kafalar, kalpler yapmıştı. Yaptığı uzuvları birbirine ekleyerek tamamladığı küçük heykelleri raflara diziyordu. O sırada şarap tanrısı *Dionysos* atölyeye geldi. Birlikte gezdiler, eğlendiler, şarap içtiler. *Prometheus* atölyesine döndüğü zaman sarhoştu. Bu yüzden bazı hatalar yaptı.

Hesiodos'a göre *Prometheus*, *Zeus*'u ilk kez bir kurban töreninde kandırdı. Hikâye *Prometheus*'un bir öküzü ikiye bölmesiyle başladı. *Zeus*'tan hayvanın derisi, eti, karnının içindeki organlarıyla güzel bir beyaz yağın içinde gizlenen kemikli tarafı arasında bir seçim yapmasını istedi. Hayvanın, baş tanrı tarafından seçilmeyen kısımları insanlara gidecekti. *Zeus* beyaz yağı seçti ama yağın altında sadece kemik olduğunu fark eder etmez, büyük bir öfkeye kapılarak ateşi göndermeyi reddetti. Bunun üzerine göğe çıkan *Prometheus* ateş tohumlarını güneşin tekerleğinden çalarak insanlığa armağan etti.

Zeus'un intikamı sert oldu. *Prometheus*'u çelik bağlarla Kafkaslara zincirlemekle yetinmedi, üzerine kartalı saldı. Kartal her gün *Prometheus*'un ciğerini yedi.

Bir ölümsüz olan *Prometheus*'un ciğeri her seferinde yeniden doğdu. Bu işkence ilk kahraman *Herakles*'in bir okla kartalı öldürerek *Prometheus*'u kurtardığı güne dek sürdü.

İnsanı *Prometheus* yarattı ama ömrünü *Zeus* biçti. *Zeus* ilk insana yirmi beş yıllık bir ömür verdi. *Prometheus*'un planı işledi ve insan tanrıya başkaldırarak ömrünün uzatılmasını istedi. Tırtıl, kelebek, tavus, beygir, tilki ve maymunun ömrüne talip oldu. Tanrı bu isteği bir şartla kabul etti: İnsanlar ömürlerinin belirli zamanlarında bu altı hayvanın hayatını sürdürecekti.

Yunanlara göre insan yavrusu önce tırtıl gibi yerde süründü. Bu bebeklik dönemiydi. Çocukluk çağında kelebekler gibi neşeyle koştu, oynadı. Zaman geçtikçe gençlik çağı başladı. Tavuskuşunun hayatını yaşadığı bu çağda, onun gibi kibirliydi. Otuz yaşına gelip de ev bark sahibi olduğunda bir beygir gibi hayatın yükünü çekti. Kırkından sonra edindiği tecrübeler sayesinde tilki gibi kurnaz olan insan, ellisinden altmışından sonra maymun gibi çirkinleşti.

Ruhu akılla simgeleyen bir başka topluluk da Türkler oldu. Altay Türklerine göre Tanrı *Ülgen*'in denizin üzerinde gördüğü ilk insan *Erlik*'ti. O, su üzerindeki durgunluğu bozandı. Suda yüzen bir toprak parçası şaşırttı *Ülgen*'i. Bu neydi derken söyledi:

— *İnsanoğlu bu olsun, insana olsun baba.*

Toprak üzerindeki kil insan şeklini aldı. Böylece ilk insanın adı *Erlik* oldu. Sonra arayıp tanrıyı buldu. Çok hırslıydı *Erlik*. Tanrıyla rekabete girdi. Sonra Tanrı Ülgen, *Mandı-Şire*'yi yarattı. Ardından etleri toprak-

tan, kemikleri kamıştan yedi insan daha meydana getirdi. Bu yedi insanın kulaklarına üflediği nefesiyle can, burnuna üflediği nefesiyle de akıl verdi. Başlarına da *Mandı-Şire*'yi koydu.

Memluk Türklerine ait yaratılış efsanesi Kara-Dağcı adı verilen kutsal bir dağın mağarasında başladı. Kadının rahmi gibi bir mağarada... Mağaranın yarıklarına dolan çamurlu suyla kilin kurumasından ilk insan kalıbı ortaya çıktı. Sonra su, ateş, toprak ve rüzgâr birleşerek dokuz ay sonra ilk erkek olan *Ay-Atam*'ı meydana getirdi. Ardından dişil olan ikinci insan *Ay-Va* oluştu. Bu iki insanın birleşmesinden Türkler türedi:

Gökler sanki delinmiş, çok çok yağmurlar yağmış,
Dünya sele boğulmuş, bu şiddetli yağmurla,
Yeryüzü hep kaplanmış, sürüklenen çamurla,
Sellerin önündeki, çamurlar bir yol bulmuş,
Kara-Dağcı dağında, bir mağaraya dolmuş,
Mağaranın içinde, kayalar yarılmışmış,
Yarıkların bazısı, insanı andırırmış,
Kayaların yarığı, insan kalıbı olmuş,
Kalıpların içi de, kille çamurla dolmuş,
Aradan zaman geçmiş, yıllar asırlar dolmuş,
Yarıklarda bu toprak, sular ile hallolmuş,
(...)
Onlara göre sanki mağara bir kadınmış,
İnsana vücut veren, içi de bir karınmış,
(...)
Tam dokuz ay geçince, bir insan çıkıvermiş,
Nedense adını da, "Ay-Atam" alıvermiş,
(...)

İkinci yaratık da, birinciye tam eşmiş,
Birincisi Ay-Ata, nasıl idiyse kişi,
Bu ikinci şahıs da, yaratılmıştı dişi,
Ay-Va demişler herkes, bu dişinin adına,
Ak-Yüzlü anlamına, böyle denmiş kadına,
Ay-Atam ile Ay-Va, birleşip evlenmişler,
(...)
Evlenmişler çocuklar, nesilleri bolalmış,
Soyları büyüyerek, ulusları çoğalmış,
Anne ve babaları, zamanla ölüp gitmiş,
Çocuklar mağaraya, onları gömüp gitmiş,
Ama bu mağarayı, hiç kimse unutmamış, (Ögel, 1993)

Nefesle gelen ruh, akılla birleşince ortaya tanrısal insan çıktı. En sonunda tanrıyla özdeşleşebilmişlerdi.

İnsanın Yaratılış Sebebi

Mitleri yaratan insan, yaratılış nedenini ihtiyaçlarına göre belirledi. Kozmik dağ üzerine yerleşen tanrılar, onlar gibi yalnızlıktan sıkılıyor; çalışmaktan yoruluyor, üstüne üstlük yarattıklarının övülmemesinden de şikâyet ediyorlardı. Onları övecek, yalnızlıktan kurtaracak ve onların hizmetini görecek varlık insandan başkası değildi. Böylece benlik uyandı.

Hint mitolojisi yaratılışa *Puruşa* adını verdiği insan şeklindeki dev bir yaratıkla başladı:

Bütün evrenden önce gelerek (purva) bütün kötülükleri yaktığı (us) için o insandır (Puruşa). Bin kafası olan bin gözlü, bin ayaklı bir canavar. İnsanın kendisi bunun tümüdür esasında. Olmuş, olacak her şey. Puruşa'nın ağ-

zından dökülen ilk kelime "ben" oldu. Benliğine kavuşan insan, Puruşa sayesinde tanrılarla özdeşleşerek kozmosu yaratmaya koyuldu. Ağzı Brahmin oldu, kolları soylulara çevrildi, iki bacağından halk, ayaklarından hizmetçiler doğdu. Ay onun zihninden, güneş gözünden doğdu. İndra ve Agni ağzından geldi ve can soluğundan rüzgâr (Vayu) doğdu. Göbeğinden atmosfer, başından gökler oluştu. İki ayağından toprak, kulağından göğün katları çıktı. (O'Flaherty, 1996)

Yalnızdı *Puruşa*. Korktu. Neden korkuyordu? İkinci biri olmadan neden korkacaktı? Yine de istiyordu. Yaratılışın ilahi rakamı iki'yle bölünerek yalnızlık korkusunu giderdi. Ondan bir kadın ve bir erkek oluştu.

Benliğin bir başka tezahürü Çin mitolojisinde ortaya çıktı. Hayata kozmik yumurtayla başlayan Çinliler, insanı *P'an-Ku*'yla yarattı. Onun etinden toprak, kemiklerinden kayalar ortaya çıktı. Kanı nehirlerle okyanusu, saçları bitkileri, nefesi rüzgârı, sesi gök gürültüsünü, teri yağmuru, gözyaşları çiği, kafatası gökyüzünü, sağ gözü ayı, sol gözü de güneşi meydana getirdi. *P'an-Ku*'nun vücudu bit, pire gibi haşaratla kaplıydı. İnsanı bu haşaratlar oluşturdu.

Tanrısal insan *P'an-Ku*, ilk dünya deviydi. Bir başka Çin hikâyesine göreyse insanı yaratan *P'an-Ku*'nun karısı tanrıça *Nu Wu*, bir diğer adıyla *Nugua*'ydı:

Yüzü bir kadına benzeyen tanrıça aslında bir ejderhaydı. Kocası P'an-Ku gibi yalnızdı tanrıça. P'an-Ku'nun yarattığı dağlar, ovalar, çiçekler, ağaçlar vardı gözlerinin önünde. Ve heyecan... Tanrıça Nu Wu'nun keskin gözleri yeryüzünün çok ötesini görse de yalnızlık hep vardı.

Yaratılışın henüz tamamlandığını fark eder etmez, P'an-Ku'nun yarattığı canlılardan daha üstün bir canlıyı yani insanı yarattı. İnsanlar tanrıçaya benziyorlardı benzemesine ama onun kuyruğunun olduğu yerde kollarıyla uyumlu bacakları vardı. Yürümeye hazır olduklarında ise onlara yaşam soluğunu üfledi. İnsanın yaşamı başladı.

Doğadaki saldırgan öğeyle yaratılanlar Yang yani erkek, diğerleri daha uysal Yin yani kadın olarak varlık buldu. Nugua tek tek yaratmaktan vazgeçti insanları. Nehir yatağındaki ıslak çamura bir ip yerleştirdi, ipin üst ucunu tamamen çamurla kaplanana kadar suda dolandırdı. Sonra ipi aldı ve sahile doğru salladı. Dökülen her damla çamurdan insanlar oluştu. Nugua'nın bizzat eliyle şekillendirdikleri daha zengin ve akıllı olurken, ipten düşerek meydana gelenler daha aptal ve fakir oldu. (Rosenberg, 2006)

Sümerlerin tanrılara hizmet etmek üzere yarattığı aciz insan mitosunu Babil toplumu da sürdürdü. Babil mitolojisinde bilgelik tanrısı Ea'ydı. Ea'nın oğlu olan *Marduk* tanrıların ihtiyacını gidermek için varlığını kurban etti ve dedi:

Kanımı pıhtılaştıracağım, kemik yapacağım ondan.
İnsanı ayağa kaldıracağım, gerçekten bir insan olacak.
İnsanı yapacağım, yeryüzünde yaşayacak. (Eliade, 2002)

Maya toplumu içinse insan, tanrıların sevilme ve övülme ihtiyacıyla yaratıldı. Tanrılar bu arzularına kavuşabilmek için sayısız deney yaptı. Sonsuz karanlıkta gökyüzü ve deniz, öylesine salınıyordu. Yaşam yoktu. Karanlık ve sonsuzluk... Bir kıpırtı bozdu bu durumu. Suyun dibindeki mavi yeşil tüylerin altına gizlenen yaratıcılar usulca dünyanın geleceğini tasarlıyorlardı:

—Yaratılış başlasın!

—Boşluk dolsun! Deniz çekilsin ve yeryüzü ortaya çıksın! Dünya, uyan! Böyle olsun!"

Yaratıcıların sözleriyle yeryüzü yaratıldı. Sislerin arasından beliren toz bulutundan önce dağlar, sonra vadiler yükseldi. Çam ve selvi ağaçları zengin toprakta kök salarken, tatlı sular dağların yamaçlarından vadilere dere olup aktı. Ancak hâlâ derin bir sessizlik... Yeni bir sesleniş ve yaratım. Geyikler, kuşlar...

—Konuşun, seslenin ve bağırın. Bizim adımızı söyleyin, bizi övün ve bizi sevin.

Fakat ne kuşlar, ne de diğer canlılar istediklerini yapabilirlerdi. Sıra ondaydı. Ve onları yarattılar. Kendilerini övecek, sevecek insanı. Önce çamurlu topraktan, sonra tahtadan. (Rosenberg, 2006)

Mayalar, tanrısal insanı yaratmayı tufandan sonraya saklarken Yeni Zelandalı Maoriler işe kadınla başladı:

Maoriler için başlangıçta düşünceden başka hiçbir şey yoktu. Düşünce bilince dönüştüğünde yaratma isteği doğdu. Yaratma isteğinden derin ve hüzünlü gece varlık buldu. Dişil gecenin ilk ürünü, gökyüzü suretindeki baba Rangi'ydi. Baba Rangi, Anne Papa'yla birlikte yaşıyordu.

Onları birbirinden ayırarak ilk insanı yaratan Tane oldu. Hayatın yaratıcısı olan tanrıça Tane, Baba Rangi'yle Anne Papa'nın kanlarından elde ettiği kızıl çamurdan insanı yoğurdu. İlk yarattığı insan, kendi suretinde bir kadındı. Burun deliklerine yaşam soluğu üfledi ve ona Hine Ahu Van, yani Toprak Kızı adını verdi. Tane yaptığı kadını sevdi ve onların sevgisinden Hine Titama, Şafak Kızı doğdu. Tane, Hine Titama'yı da sevdi ve bu sevgisinden

de ilk erkek ve ilk kadından oluşan insan çifti doğdu. (Rosenberg, 2006)

Yaratılışa büyük ruh *Maheo*'nun gücüyle başlayan Şayen Kızılderilileri, insan yaratılışında da büyük ruhun gücüne başvurdu. Gücünün yardımıyla hayatı yaratan *Maheo*, insanı yaratabilmek için büyükanne suretindeki topraktan ilham aldı:

Toprak kadın! Maheo için o, şimdiye kadar yarattığı şeylerin en güzeliydi. Yalnız kalmamalıydı. Maheo bir kaburga kemiğine nefes vererek Toprak Kadın'ın bağrına yavaşça yatırdı. Kemik canlandı, kımıldadı, dikildi ve yürüyerek yaratılan ilk adam oldu. Sol kaburga kemiğinden de bir kadın yaptı. Bir yıl sonra, ilkbaharda, ilk çocuk doğdu. Yıllar geçtikçe başka çocuklar oldu. Kendi hayatlarını yaşadılar ve birçok kabile kurdular. (Rosenberg, 2006)

Yukarıda bir yerlerde altın, gümüş gibi en değerli mücevherlerden yapılı kozmik dağ yükseledursun, yeryüzündeki insanlar avcılıktan organize tarım toplumuna doğru yola koyulmuştu. Hemen bütün toplumların hiyerarşisi, üremedeki rolünü çoktan fark etmekle kalmayıp iktidarı ele geçiren erkeklerle yükseldi.

Yaratılışın ilahi rakamı olan *iki*, bu dönemden sonra kadınları bölmek için kullanıldı. Kadının doğurganlığıyla cinselliği ayrıştırıldı. Artık kadının bir kutsal anneliği vardı bir de erkekleri ayartan karanlık şehveti. Tanrıyla özdeşleşen eril hiyerarşi, kadınla tanrının arasına girdi.

Bundan böyle Tanrı erkeği, erkek de kadını yaratacaktı.

Kadın

Kutsal Olan, Şükürler olsun Ona,
ilk insanı yarattığında, onu androjen yarattı.
(Midrash, Tekvin Yorumu, Rabbah 8: 1)

Başlangıçta eşittiler. Tanrı, kendi suretinde yarattığı insana hem dişil hem de eril özellikleri bahşetti.

Bu varlığı Tek (Bir) Ebedi varlığı androjen, hem erkek hem de dişi olarak kavrıyorlardı, ikide bir birde iki idi. Nabzı öz cevherinde bilinçsizce atıyordu. Bilincin uyanışıyla cinsiyetsiz olanın cinsiyetsiz olması bitince, ayrılan eril prensip suları yarattı, sonra dişil prensibi meyve verir hale getirdi. Bir yumurta şeklinde ışıl ışıl parlayan bir tohum hâsıl oldu. (Plongeon, 2001)

Hintliler ona *Ulu Adam* dediler. Dünya devi *Puruşa* suretinde görülen *Ulu Adam*, kozmik bilgiye vakıf ilk insandı. Varlığı içinde eriten... Adı, ölümsüzlüğü bahşeden... Hintlilerin *Ulu Adam* simgesi zamanla *Âdem*'e dönüştü. Hurma ağacının tomurcuğundan meydana gelen *Âdem*, *Ulu Adam* gibi kadınla erkeğin birlik ve bütünlüğünden oluşan kozmik kişiydi. Andan geleceğe bütün insanlığı onurlandıran koruyucu ruhtu. Ya da ruhların bütünü. Onun ruhunda bir kandilin fitili gibi sayısız iplikten örülü hâlde bulunan sayısız ruh.

Âdem, Çin mitolojisinde *Evvel Zaman Yokluğu*'nun simgesiydi. *Âdem*'den beliren ilk varlık, yaratılışın bütün tezatlarını barındıran *T'ai-chi* adındaki ilk "monad"dı. Şekil, nefes ve madde... İlkeler oluştu, birleşti ve doğum başladı: Su, ateş, ağaç, maden ve toprak. Hıris-

tiyanlar için ilk insanının sembolü olan *Âdem*, insan atası olarak dört temel unsurdan yaratılmıştı: Sıcaklık, soğukluk, rutubet ve kuraklık. Yaratıcı güç toprağa insarî şekli verdi ve Âdem'in sureti belirdi. Sureti anlamlandıran ruh, tanrı tarafından üfürüldü ona. Bu iki yön, onun bütünlüğü oldu:

> *Allah yeri, göğü, yıldızları, bitkileri hayvanları yarattıktan sonra dedi: 'Suretimizde benzeyişimize göre insan yapalım! O yeryüzünde her şeye hâkim olsun.' Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı ve onları erkek ve dişi olarak yarattı.* (Tekvin 1: 26)

Müslümanlıkta da Tanrı'nın yere kendi suretinde bir halife yaratacağını meleklerine bildirmesiyle başladı. Bu yaratılış hikâyesi *Taberi Tarihi*'nde şöyle ifade edildi:

> *Önce Cebrail, sonra Mikail ve Azrail. Yer tanrıya sığınınca melekler yerden bir avuç toprak bile alamadı. Ancak Azrail geri dönmedi. Tanrıya sığınıp yeryüzünün muhtelif yerlerinden kırmızı, beyaz, siyah toprak alarak onları birbirine karıştırdı. Bu toprak, yapışkan çamur haline gelinceye kadar ıslatılıp, mayalanmıştı kırk gece veya kırk gün. Ve böylece kaldı yerde kırk yıl.* (Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, 2007)

Bir avuç çamurdan yaratılan insan kalıbı, Tanrı'nın kendinden üflediği ruhla insan oldu. Sonra meleklerine, insana secde etmesini buyurdu. Bu ilk insan, meleklerden daha üstün kılındı. Allah tarafından toprağın çeşitli merhalelerinden geçerek yaratılan fakat henüz adı konmayan, "insan" olarak genel bir ifade ile tanınan bu varlık, *meleklere Âdem'e secde edin dedik* (Bakara,

34) ayetiyle gerçek özel ismine kavuştu. Böylece melekler de yeni yaratılan ve daha önceden tanımadıkları varlığın adının *Âdem* olduğunu öğrendi.

Âdem, yeryüzünde bir halife'ydi (Bakara Sûresi, 30) ve cinsiyeti henüz tayin edilmemişti. Dişille erili bünyesinde toplayan *Âdem*, sonradan ikiye bölündü. Gündüz ve gece gibi birbirinin tezatı olan kadınla erkek çift; cennete iki ışık olarak indi:

Güldüren odur, ağlatan odur. Öldüren odur, yaşatan odur. O yarattı iki çifti: erkeği, dişiyi. (Necm Sûresi, 43-44)

Dişille erilin bütünlüğünde mitolojiye doğan ilk kozmik insan, Tanrı onları ayırana dek birbirlerinin sırtlarında yaşadı. Ayrışma kozmosun doğumunda olduğu gibi Yunan mitolojisiyle geldi. Tanrıların tanrısı *Zeus*'un insanlardan intikam almak için yarattığı *Pandora*, kadının şeytani karanlığını simgeledi.

Pandora

Babasını öldüren *Zeus*'tan intikam almak için insanı yaratan *Prometheus* durmadı, Olympos Dağından kaçırdığı ateşle onlara akıl verdi. İntikam sırası *Zeus*'taydı. *Prometheus*'u dağın en ücra köşesine zincirleyen *Zeus*, hasmının ciğerlerini sonsuza dek bir kartalın didiklemesine bırakırken ateşle şımaran insanlığın başına *Pandora*'yı musallat etti. Onun bedeni balçık ve sudandı, *Aphrodite*'ninki kadar da güzeldi. Kalbinde ruh yerine kıvılcım vardı. *Zeus*, ona açılmaması gereken esrarlı bir kutu armağan etti. Ve ilk kadın yeryüzüne indi. *Pandora*'nın güzelliğine hayran olan *Epimetheus*, merak

ettiği kutuyu açtı ve *Pandora*'yla birlikte hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya, şehvet yayılıverdi yeryüzüne. Böylece ataerkil dönemin ilk kadın modeli erkeklerin korkulu rüyası *Pandora* oldu.

Mayaların kitabı *Popol Vuh*'a göreyse kadın, erkeğin kusursuzluğunu gölgelemek amacıyla yaratıldı. Kadın, Yakut Türklerinde de ayrışmanın öznesiydi. Erlik'in yerine yedi erkek yaratan Tanrı *Ülgen*, dört de kadın yarattı. Kadınları, erkeklerin dördüyle evlendirdikten sonra olanlar oldu... Kadınsız kalan üç erkek, kadınların etrafında dolaşmaya başladı. Ne olduysa böyle oldu, insanoğlu vefasız oldu.

Yaratışa en yüce varlık olan nilüfer tanrıçasıyla başlayan Hintliler, erkeğin iktidarı ele geçirmesiyle kadını şehvetle özdeşleştirdi. Bu şöyle anlatıldı:

—Sana söyleyeyim oğlum; Brahma havai kadınları nasıl ve hangi amaçla yarattı. Çünkü kadınlardan daha büyük kötülük yoktur. Havai bir kadın yanan bir ateştir; o Maya'dan doğmuş hayaldir. Bıçağın keskin ağzıdır, zehirdir, yılandır, başlı başına ölümdür. Bu yaratıklar dharma ile doluydu; biz böyle duymuştuk. Kendi kendilerine tanrı olabildikleri için erkek tanrılar ürktü.

Tanrılar Brahma'ya gittiler ve ona akıllarından geçeni anlatarak önünde sessiz, yüzleri aşağı eğik beklediler. Brahma, tanrıların yüreğindekini öğrenerek, insan soyunu yanlış yola sürüklemek için büyülü bir törenle kadını yarattı. Bak, ilk yaratılışın kadınları erdemliydi fakat bu günahkâr kötü büyücüler Prajapati'nin gerçekleştirdiği yaratılışla ortaya çıktı.

Brahma onlara arzulanabilecek bütün arzuları verdiği için ve bu havai kadınlar tensel zevkler için şehvet duy-

duklarından, erkekleri oynatmaya başladılar. Sonra tanrıların efendisi, arzunun yardımcısı olarak öfkeyi yarattı ve bütün yaratıklar arzu ile öfkenin pençesine düşerek, kadınlara tutulmaya başladılar. (Carriére, 1991)

Bu hikâyeler yaratıldığında, tarım toplumu daha organize olarak feodal toplum düzenine geçmişti. Büyük toprak sahipleri meyve ve sebzeleri yetiştirmek ve toplamak için köleleri kullanırken, yazı keşfedildi. Yeryüzünün en büyük keşiflerden birisi olan yazı, sadece birkaç avuç azınlık tarafından kullanıldı. Bu azınlıklardan birisi de rahiplerdi. Görevli rahipler yaratılış hikâyelerini yeniden kaleme alarak işe başladı. Erkeğin üstünlüğü üzerine kurgulanan yeni hikâyelerde kadın, *Lilith*'in şeytanlığına büründü.

Lilith

Tevrat'ın ilk Tekvin'inde, *Âdem*'in ilk eşinin *Lilith* olduğu söylendi. Eski Ahit'in ilk kitabında (Tekvin 1: 27) *Âdem*'in kaburga kemiğinden yaratılmasından önce (Tekvin 2: 22) bir karısı olduğu ima edildi. Bazıları da *Âdem*'in ilk karısının *Lilith* olduğuna inandı. Başlangıçta cinslerin eşitliğinin savunulmasından rahatsız olanlar *Lilith*'i cennetten kovarak onu iblis ilan etti. Onun ise tek suçu, *Âdem*'in üstünlüğüne itiraz etmekti.

Hayatını erkeklere musallat, yarı insan yarı yılan suretindeki bir ifrit olarak sürdüren *Lilith*, Anadolu'da *Alkarısı* olarak anılırken Yunan mitolojisine yılan *Lamia* suretiyle girdi. *Zeus*'la yaşadığı aşktan dolayı *Hera*'nın hışmına uğradı. *Lamia*'yı canavara dönüştüren *Hera*, ço-

cuklarını da öldürdü. O günden sonra *Lamia*, intikamını başkalarının çocuklarını öldürerek aldı.

Lilith'in ifrit ilan edilmesinin ardından *Âdem*'e yeni bir eş bulundu. Adına *Havva* denildi.

Havva

Lilith'in terk etmesinden sonra *Âdem* yalnızlığına üzüldü. Ve Tanrı bir daha *Âdem*'i terk etmemesi için kadını, erkeğin kaburga kemiğinden yarattı. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması mitosu ilk olarak Sümerlerde görüldü. Ve bu mitos İbranice "yaşam" anlamına gelen *Havva*'yı yarattı:

> *Sümer mitine göre ana tanrıça Ninhursag, tanrıların bahçesinde sekiz bitki yetiştirilmesini sağlar. Tanrı Enki bu bitkilerin tamamını yer. Ninhursag buna çok kızar ve Enki'yi lanetler. Enki'nin bedeninin sekiz organı hastalanır. Tanrılar buna üzülürler ancak çözüm bulamazlar. Sonunda onu iyileştirmesi için Ninhursag'ı ikna ederler. O da her organ için bir iyileştirici tanrıça yaratır. Bunlardan biri "kaburgaların tanrıçası" Ninti'dir. Ninti "yaşam tanrıçası" anlamına gelmektedir. İbranice'de de Havva'nın anlamı da "hayatı olan, yaşam" anlamına gelmektedir.* (Kramer, 2001)

Kadın, artık Tanrı'dan değil erkekten geldi ve erkek için yaratılmış oldu. Daha az kutsal ve Tanrı'ya daha uzaktı. Böylece kadınla Tanrı arasına erkek girdi. Nitekim eski bir Sanskrit hikâyesi bu durumu şu cümlelerle dile getirdi:

Yaratan erkeği yarattıktan sonra ayın yuvarlaklığını, tırmanıcı bitkilerin kıvrımlarını, yaprakların hafifliğini, bulutların ağlayışını, kaplanın zalimliğini, ateşin tatlı akışkanlığını, karların soğukluğunu ve kuşların cıvıltısını bir araya getirip kadını yaratmış ve onu erkeğe sunmuş. (Mascetti, 2000)

Bundan sonra *Âdem* kadından tiksinmedi. Tıpkı Tanrı'nın onu kendi suretinden yarattığı gibi kadın da kendinden yaratılmıştı. Erkek, kadın için şöyle dedi: "Kadın benim kemiklerimden kemiktir, yani kadın benim benzerimdir."

İlk beş günde tezatların birliğinde *Âdem*'i yaratan Museviler, onu altıncı günde bahçeye yerleştirdi:

Âdem, yeni yılın ilk gününe tekabül eden yaratılışın altıncı gününde, yaklaşık ekim ayında yaratılmıştı. İlk saatte şekillendirildi, üçüncü saatte vücudu yaratıldı ve böylece onun bedeni meydana getirildi. Dördüncü saatte içine ruh üfürülüp, beşinci saatte ayağa kalktı. Bundan sonraki saatler onun cennet hayatını kapsadı. (Tekvin 1: 27)

Lilith, kaos gibi kozmosun karanlığına gömülürken kozmosun ilk kahramanı *Âdem*, soyunun anası olan *Havva*'yla "sonsuzluk bahçesi"nde buluştu.

BAHÇE

Pek çok âlem vardır, göğün yedi katında,
Bir göbek yeri vardır, göklerin ortasında,
Tanrı Cennet kurmuştur, katların arasında
Er-Sogotoh Destanı

Bir kadınla bir erkek, *Havva*'yla *Âdem* suretinde kozmik dağın en tepesinde gizli bir bahçede buluştular. Bir Tanrı vardı bahçede, bir de onlar. Som altından yükselen devasa dağın en tepesindeki bu gizemli bahçe, solmayan güneşin altında çeşit çeşit ağaçlar ve tükenmek bilmeyen meyvelerle kaplıydı. Dalından koparılan narlar yeniden bitiyor; üzümler daha kadehlere dolmadan kızarıyor; incirler, yemişler anında olgunlaşıyordu. Her bir ağaç, kökleriyle yeryüzünün kuytularına sokulurken dalları yıldızlar arasında salınıyordu. Kadınla erkeğin tanrı katına yükseldiği bu kutsal bahçeye *cennet* dediler:

Gök katları dizilir, feleklerin altında,
Pek çok âlem vardır, göğün yedi katında
Bir göbek yeri vardır, göklerin ortasında,
Tanrı Cennet kurmuştur, katların arasında.

(...)
Burda ne güneş batar, ne de ay eksik idi,
Bu göbekte kış yoktu, süresiz yaz olurdu (Ögel, 1993)

Parlak yıldızlar vardı bu bahçede. *Nahiye* olarak bilinen rüzgâr tanrısının bedene üflediği nefesle ışıklara karışan her bir yıldız, yaratılışın kutsal bahçesinde ışıl ışıl parıldarken tanrıya şükrediyordu.

Sonsuz enerji ve yaşamın merkezi, cennet bahçesi oldu. O, kozmosun merkezi ve yerin göbeğidir. Bütün dağlardan daha yüksek bir dağın üzerine kuruludur. Süryanice *Hazineler Mağarası Kitabı*'na göre *Âdem*, dünyanın merkezinde yaratılmıştı, daha sonra burada İsa'nın haçı yükselecekti. Kozmosu karanlık okyanusta yaratan insanlık, cennet bahçesini yaratırken ırmaktan ilham aldı. Kozmik dağın kuytularından akan bu ırmak, gelecek nesillerin rahmi oldu:

> *Bir ırmak... Küçük dalgalarıyla kıyısında çıkmış çimene doğru sola bükülüyordu. Burada dünyanın en saf suları, hiçbir şeyi gizlemeyene kıyasla, içinde birtakım karışımlar varmış gibi görünürdü.* (Dante, 2014)

İnsana dair tüm tezatların birbirine karıştığı yaratılış, aysbergin üzerindeki durgun sularda hedefine doğru usulca ilerliyordu. Dünyanın en saf suları, insan soyunun üremesi için cennet bahçesinde birden salındı:

> *Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı ve oradan bölündü ve dört kol oldu.* (Tekvin 2: 8-14)

Musevilerle Hıristiyanlar *Aden* adını verdikleri bahçeyi ırmakla sularken Müslümanlar bu kutsal suya *Kevser* dedi. Bu su; baldan tatlı, sütten ak, kaymaktan yumu-

şak, kardan soğuk olarak tanımlandı. İçenleri ebediyen susuzluktan kurtaran *Kevser*, cennete gidecek Müslümanlara vaat edildi. Cennetin Japon Budizmindeki adı *Jodo*'ydu. *Jodo*, Buda'nın beş yönünden birisi olan sonsuz ışık *Amida*'yla aydınlatıldı. İstekli ve inançlı herkes *Amida*'nın sonsuz ışığında *Jodo*'da yeniden doğabilirdi. Yakut Türklerinin *Er-Sogotoh* Destanında ilk insanın atasının yaratıldığı cennet şöyle anlatıldı:

Göklerin göbeğinde, gam, keder eksik idi,
Burada ne güneş batar, ne de ay eksik idi,
Bu göbekte kış yoktu, süresiz yaz olurdu,
Bir guguk kuşu vardı, herkese saz olurdu
İlk insanın atası, yaratılmıştı burada. (Ögel, 1993)

Cennet bahçesi başlangıçta ayrımcılık yapmadan herkesle paylaşıldı. Herkesi kucaklayan cennet bahçesi zamanla mutlulara ayrılan bir parka dönüştü. "Ruhların ölümden sonraki konakladığı yer" anlamına gelen *paradis*; Farsçaya "efendinin toprağı" *paridaiza*, Yunancaya *paradeisos*, Latinceye ise "mutlulara ayrılmış park"ı ifade eden *paradisus* olarak çevrildi.

Bundan böyle cennet bir ödüldü. Cennet bahçesine nail olanlar; tanrısal güçlere sahip kahramanlar, savaşta ölenler, zenginler, güçlüler ve tek tanrılı dinlerin "iyi" bilinenleriyle sınırlandırıldı. Sümer toplumunun *Dilmun* adını verdiği cennet bahçesine ne hastalık ne de ölüm bulaşabilirdi. Yüzlerce yıl insan burayı şöyle anlattı:

Dilmun ülkesi saf bir yerdir Dilmun ülkesi temiz bir yerdir.
Dilmun ülkesi temiz bir yerdir Dilmun ülkesi aydınlık bir yerdir;
(...)

Ora temizdir, ora aydınlıktır.
(...)
Aslan öldürmez,
Kurt kuzuyu kapmaz,
(...)
Gözü ağrıyan "gözüm ağrıyor demez,
Başı ağrıyan "başım ağrıyor" demez (Kramer, 2001)

Cennetin Eski Mısır'daki adı *Aşhlu*'ydu. Eski Mısır inançlarına göre sadece iyi ruhlar ölümsüz olabilir ve *Aşhlu*'ya gidebilirdi. İyi ruhlar Mısır cennetinde tam üç bin yıl çok mutlu yaşar, sonra yeniden eski bedenlerine girerek dünyaya dönerlerdi. Dünyaya her gelişinde erdem sınavını başarıyla verenler üçer bin yıllık *Aşhlu* mutluluğunu yeniden tadardı. Sonsuza dek ölümsüz olan iyi ruhların hayatı, dünyayla *Aşhlu* arasında dolaşarak geçerdi.

Yunanlar ise bu bahçeye *Elysion* adını verdi. Atlantik'te bulunduğuna inandıkları ve Atlantis, Kutsal Adalar, Şans Adaları olarak adlandırdıkları cennet bahçesini bulmak üzere *Herkül*'ü görevlendirdiler:

Herkül;
Bu eskilerin ünlü Hesperian bahçelerinde,
Bereketli topraklarda ve korularda ve çiçekli vadilerde
Yetişen ölümsüzlük meyvesi, altın elmaları aramak için yola koyuldu.
Bu ünlü periler Hesperus'un kızları, Atlas'ın ağabeyi Venüs tarafından korunan Cennet Bahçesi, ayrıca Afrikadaki Atlas dağlarının arasında bulunuyordu. Orada altın elmalarla dolu hayat ağacı, Çin ve Japon Cennet'lerindeki mücevher ağaçları gibi, orman perileri

ve hiç uyumayan bir ejderha tarafından korunuyordu. (Mackenzie,1996)

Sonradan *Elysion* adını verdikleri bu bahçe, *Hades*'in mutlulara ayırdığı bir bölüm oldu:

Burada Zephyros yeli eser ve Zeus'un sevdiği kahramanlar yaşardı. İnsan ölümü tattı ayrışma başladı. Bedenden ayrılan ruhların iyileri yeraltı dünyasındaki Minos, Rhadamanthys ve Aiakos tarafından yeniden cennet Elysion'a, kötüleriyse Tartaros'a gönderildi. (Hançerlioğlu, 2013)

İskandinav mitolojisinde cennetin karşılığı olan *Valhalla*'ya sadece savaşta ölen kahramanlar girebildi. Altın yapraklı ağaçlardan yapılı sonsuz bir bahçe olan *Valhalla*'nın yöneticisi *Odin*'di. Gece gündüz kutsal içki törenlerinin düzenlendiği *Valhalla*'da yiyecek ve içecekler hiç bitmezdi. Ölümsüzlüğün hüküm sürdüğü bu kutsal bahçede sadece eğlencelik dövüşler düzenlenirdi.

Eski Türkler ışık dolu bir âlem olarak tasarladığı bahçeye *Uçmağ* dedi. İslamiyet'e göre sekiz kattan oluşan cennet, sadece girmeye hak kazananlara istediklerini veren kutsal bir mekândı:

Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları, Uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular, sayısız meyveler içindedirler (Vakıa Sûresi, 29) *Burada insanlar astarları atlastan yataklara, yeşil yastıklara, güzel işlemeli döşeklere yaslanırlar. Burada insanın canı hiç sıkılmaz, boş olmazlar ama işleri sıkıcı değildir, eğlendiricidir. Tepedeki bahçelerin eteğindeki vadilerden ırmaklar akar. Bunlar meyvesi tükenmez, gölgesi eksilmez güzel bahçelerdir.* (Ra'd Sûresi, 35)

Evvel zaman tanrıçası olarak ben, bu bahçenin hayat ağacı oldum. Diplerine indiğim toprak, vatanım; dallarımla uzandığım gökyüzüyse nefesimdi. Varlığım, insan yaratılışı için yerle göğün birliğini sağlarken meyvelerim, ölümsüzlüğü bahşetti.

Hayat Ağacı

Yeryüzü, Orta-Dünya, göklerin altındaydı,
Bir de göbeği vardı, yerin ortasındaydı,
Dünyada göğe çıkan demir bir ağaç vardı,
O kadar büyüktü ki, yerle göğü bağlardı.
Er-Sogotoh Destanı

Yeryüzüyle gökyüzünü yeniden birleştiren *hayat ağacı*, insana dair tüm tezatları birlik şemsiyesinde bütünleştirdi. Orta dünyanın tam ortasından gökyüzünün on üçüncü katına uzanan ağacın dalları kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere merkezin dört yönünü belirledi. Dallarda tomurcuklanan beyaz çiçeklerse insan ruhlarının suretleriydi.

Sümerlerin *Gılgamış Destanı*na göre *Yılan-Tanrı Ningizzida* "hayat ağacının efendisi"ydi. Mayalar ağacı "dik duran yılan" anlamına gelen *Wacah Chan* olarak tanımladı. İnsan yaratılışının temelini oluşturan ağacın kökleri yeraltı dünyasının derinliklerine inerken gövdesi ölümlülerin orta dünyasında, kutsal dallarıysa sonsuzluğa uzanıyordu. Ölümlülerle tanrıları birbirine bağlayan bir sembol olarak ağaç, Maya halkının endişelerini de yatıştırmış oldu.

Yaratılışın ikinci evresine kutsal bakirenin yükselttiği tepeyle başlayan Borneo Dayak halkı, yerle göğü birleştiren hayat ağacını üçüncü evrede yarattı. Dayak kabilesine göre hayat ağacı, orta dünyanın efendisi olan insanın varoluşunun başlangıcıydı. *Mahatala*'nın gergedan ve kuş suretindeki başlığından önce bir yaşam ağacı oluştu, altından dalları ve yapraklarından altın çiçekler açtı. *Mahatala*'nın karısı bu çiçek ve meyvelerle beslendi. Ve ilk insan oluştu.

İskandinavlar bu ağaca *Yggdrasil* adını verdi. İskandinav mitolojisinde dev bir dişbudak ağacı olarak tasvir edilen *Yggdrasil*, kökleri ve dallarıyla cennetle cehennemi bir arada tutan bir dünya ağacıydı. *Popol Vuh*'a göre dünya ağacı Mayaların evren kavramının sembolüydü. Kökleri yeraltı *Xibalba*'da üst dalları da gökyüzündeydi.

Türklere göre ruh bedeni terk ettiğinde kuş suretine bürünür ve kâinatı kaplayan dünya ağacı'nın budaklarına uçardı. Yakut mitolojisinde ilk insan bu ağaçta doğdu ve yine aynı ağacın sütüyle beslendi. Kaderlerini belirleyen dünya ağacı oldu. Her bir yaprakta insanların kaderleri yazılıydı. Öyle ki bir insan öldüğünde bu ağaçtan da bir yaprak düşerdi. *Kur'an-ı Kerim*'deki cennet tasvirleri, sonsuz mutluluğu *Tuba Ağacı*'yla simgeledi. Aynı zamanda varoluş ağacı olarak da tanımlanan *Tuba Ağacı*'nın en son ve en değerli meyvesi insandı.

İlkel mitolojilerden tek tanrılı dinlere uzanan *hayat ağacı*, ebedî hayatın simgesi oldu. İnsan, bu kutsal ağacın meyvesi sayesinde ölümsüzlüğe kavuştu.

Ölümsüzlük

Ne var ki ölümsüzlük meyvesine ulaşmak o kadar da kolay değildi. İskandinav tanrıları gençliğini tanrıça *Idunn*'un yetiştirdiği altın elmalarla sürdürürken tanrıçanın meyvesine gizlediği yaşam nektarı, Hint panteonunun huzurunu bozdu.

Olympos Dağının tanrıları ölümsüzlüklerini ve güçlerini *Ambrosia* ve nektara borçluydu. Yunanca "ölümsüz" anlamına gelen *Ambrosia* ölümsüzlerin yemeğiydi. Kaynağı, Hesperidlerin bahçelerinde bulunan *Ambrosia*'yı *Zeus*'a güvercinler taşırdı. Bal özlü nefis tadı ve kokusuyla *Ambrosia* baş döndürücü likörlerden merheme kadar pek çok yerde kullanıldı.

Hint panteonundaki tanrıların da en büyük korkusu ölümsüzlüğü kaybetmekti. Bu yüzden sonsuz yaşam nektarı olan *Amrita*'yı daha fazla üretmeye karar verdiler:

> *Süt Okyanusunu çalkalayarak Amrita'yı çoğaltmaya karar veren tanrılar, bir yılan ve bir kaplumbağanın üzerine oturtulan Meru Dağının etrafını sardılar. Yılanın bir ucunu cinler, diğer ucunu tanrılar çekti. Nihayet Amrita ortaya çıkınca cinlerle tanrılar kavgaya tutuştu. Kazanan tanrılar oldu.* (Hançerlioğlu, 2013)

Amacına ulaşmıştı insanlık. Bundan böyle zavallı bir beden ve bir soluktan ibaret değillerdi. Ruhla bedenin bütünlüğünde tanrı katına ulaşarak nihayet onun sonsuzluğunun bir parçası olmuşlardı.

Merkezinde hayat ağacının kök saldığı bahçeyle tanrıdaki sonsuz yolculuğa yükselen insan, bahçenin bakımı için bir bahçıvan atadı. Bizzat tanrı tarafından yaratılan bu bahçıvan, *Âdem*'den başkası değildi.

Bahçıvan

Artık ne ölümün karanlığı vardı ne de eksikliğin kahredici yalnızlığı. *Âdem*'le *Havva* suretinde bir erkek içindeki kadınla, bir kadın içindeki erkekle yeniden bir bütün olmuştu. Sırada sonsuzluk bahçesinin nimetlerinden faydalanmak vardı. Şarıl şarıl akan ırmaklarda serinlediler, tükenmez meyvelerin ölümsüzlüğünde tanrı katındaki sonsuzluğun keyfini sürdüler. Yerle gök, cennetle cehennem, iyilikle kötülük, ayla güneş tıpkı Tanrı gibi avuçlarındaydı. Ne gam ne keder... Tanrının kutsal bahçesini işlemekten başka hiçbir mesuliyetleri yoktu.

Allah onu Aden bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek için çıkardı. (Tekvin 3: 23)

İlk günler saadetle geçti. Kimsenin olmadığı bu bahçede çıplak ve sakıncasız yaşadılar. Hayat Ağacı'nın dallarında bir yıldız oldular, köklerinde yeraltının ıslak dehlizlerinde alev alev yandılar. Sonsuz saadet, bahçenin tam ortasındaki Hayat Ağacı'nın hemen yanı başında biten yeni bir ağaca dek sürdü. Kimine göre başlangıçtan itibaren orada gizlenen, bazılarına göreyse sonradan yükselen bu ağaca "iyiyle kötüyü bilme ağacı" adını verdiler. Tanrı'nın bilerek cennet bahçesine yerleştirdiği bu ağaç, ayrışmayı başlattı.

Hayat ağacı ölümsüzlüğü bahşederken iyiyle kötüyü bilme ağacının dallarında ölüm meyvesi vardı.

İyiyle Kötüyü Bilme Ağacı

Bahçenin ortasında hayat ağacı ve
iyiyle kötüyü bilme ağacı yükseliyordu.
(Tekvin 2: 9)

Öylesine mutlu, öylesine keyifliydiler ki kutsal bahçede beliren yeni ağaçtan işkillenmediler. Halbuki kaderleri, bir ağaç suretinde cennet bahçesinde gizlenmişti. İyiyle kötüyü bilme ağacını hazır olmadan göremediler. Eski Türklere göre hayat ağacıyla, ölüm ağacı adını verdikleri iyiyle kötüyü bilme ağacı en başından itibaren yan yana duruyordu. Tezatların birliğiydi bu, varlığın ilksel özü. İki kök, iki gerçek...

İyiyle kötüyü bilme ağacı mitolojiye Sümerlerle girdi. Cennet bahçesinde sekiz ağaç yetiştiren yer tanrıçası, ağaçlardan bir tanesini diğer bütün tanrılara yasakladı. Yasağı delerek meyveyi tatma cüretini gösteren Bilgelik Tanrısı *Enki* oldu. Onun hastalanan sekiz organını iyileştirebilmek için de Yer Tanrıçası sekiz ayrı tanrı yarattı.

Museviler insanın hayat ağacına yani gerçek yaşama kavuşabilmesi için iyilik ve kötülük bilme ağacına dokunmak zorunda olduğuna inandı. Cennetin ortasında bulunan bu kutsal ağaç, mekânın cazibesine rağmen insanın ulaşması bakımından imkânsızlığın ta kendisiydi. Tevrat'a göre İyiyle kötüyü bilme ağacı, bakmak ve korumak amacıyla cennete yerleştirilen Âdem suretindeki insanın itaatini sınıyordu:

Sonra Rab Allah, doğuda, Aden'de bir bahçe dikti ve yapmış olduğu adamı oraya koydu. Ve Rab Allah, görünüşü güzel,

yemişi iyi her çeşit ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyiliği ve kötülüğü tanıma ağacını yerden bitirdi. Rab Allah adamı aldı ve onu, Aden'in bahçesine onu işlemesi ve onu koruması için koydu. Ve Rab Allah adama şu emri verdi: –Bahçenin bütün ağaçlarından yiyebilirsin fakat iyiyi ve kötüyü tanıma ağacından yemeyeceksin. Çünkü ondan yediğin gün, kesinlikle öleceksin. (Tekvin 2: 8)

Âdem'le *Havva*, Kuran-ı Kerim'de *sonsuzluk ağacı* olan iyiyle kötüyü bilme ağacına yaklaşılmaması konusunda uyarıldı:

Ey Âdem, sen ve eşin cennette durun, dilediğiniz yerden yiyin; fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. (Araf Sûresi, 19)

Zalimlerden oldu insan. İyiyle kötüyü bilme ağacına dokunmakla kalmadı, yasak meyvesini de tattı. Bu meyve, ölümsüzlüğün simgesi olan hayat ağacının meyvesinin tersine orta dünyadaki gerçek hayatın ölümcül lezzetini taşıyordu.

Yasak Meyve

Tanrının cennet bahçesine yerleştirdiği iyiyle kötüyü bilme ağacının meyvesinden ilk tadan *Havva* oldu. *Havva* her ne kadar *Âdem*'in ilk eşi *Lilith* gibi eşitlik peşinde değilse de tabiatı gereği varoluş yolculuğunu sürdürüyordu. Kendi neslini yaratmak isteyen *Havva*, bu ağacın meyvesinden tatmakla kalmadı *Âdem*'e de tattırdı:

Ant olsun ki, biz daha önce Âdem'e ahd vermiştik fakat unuttu, onu azimli bulmadık. Meleklere Âdem'e secde edin

demiştik, İblisten başka hepsi secde etmiş, o çekinmişti. "Ey Âdem! Doğru bu, senin eşinin düşmanıdır, sakın cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun. Doğrusu cennette ne acıkırsın, ne de çıplak kalırsın, orda ne susarsın ne de güneşin sıcağında kalırsın" dedik. Ama Şeytan ona vesvese verip: "Ey Âdem! Sana Sonsuzluk Ağacı'nı ve sana çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?" dedi. Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yedi, ayıp yerleri görünüverdi. Cennet yapraklarıyla örtünmeye koyuldular. Âdem Rabb'ine başkaldırdı. Rabb'i yine de onu seçip doğru yolu gösterdi. (Tâhâ Sûresi, 115-122)

Aslında yasaklanan meyve değil içerdiği bilgiydi. Başlangıçtan itibaren iyilik ve kötülüğü bilme ağacının meyvesinde gizlenen kozmik bilgi, onu kavramaya hazır olmayan herkese yasaklandı. Mitolojiye bilgelik simgesi olarak giren yasak meyve, gözünü açtığı insanı kozmik bilgiden uzaklaştırdı.

Tanrının insanın irade gücünü sınamak için yarattığı yasak meyve, zamanla asilik simgesi hâline dönüştü. Direniş insanın doğasında vardı. Bilinmeyeni bilmek isteyen insan, asi ilan edildi. Asiliğin cezasıysa ölümdü. Tanrı kelamına karşı gelerek yasak meyveyi tadanlar, Amerika ve Afrika yerli hikâyelerinde ölümle cezalandırıldı.

Ölüm ister isyankârlıkla isterse yasak meyveyle gelsin, insanın kaçınılmazıydı. Tanrı yasak meyveyi insanın bağımsızlığa kavuşması ve üremesi için yaratmıştı. Başka türlü insanlık kendisini gerçekleştiremezdi.

Hayat ağacı vasıtasıyla insanı tanrıyla bütünleştirerek *dikotomiyi* gerçekleştiren mitoloji, yasak meyveyle *düalizmi* başlattı. Bu sefer ayrışan tanrıydı. Tezatların birlik ve bütünlüğüyle kozmosu yaratan tanrı, insanın

soyunu sürdürebilmesi için şeytanla ayrıştı. Tanrının karanlık yüzüydü şeytan. İyilik, cennet, aydınlık gibi tezatlar tanrıya bölünürken kötülük, karanlık, cehennem şeytanın hâkimiyetine geçti.

Şeytan

Zerdüştler yaratılışı iyilik ve kötülük üzerine başlattı. Işıktan ve hakikatten ibaret olan Tanrı'ya *Ahura Mazda* adını vererek karanlık ve yalandan ibaret olan şeytana *Angra Mainyu* dediler. *Ahura Mazda* hayatı, *Angra Mainyu* ölümü yarattı. Orta dünyadaki gerçek hayat, onların çatışmasından meydana geldi:

> *Ahura Mazda, kendisinde hiçbir kötülüğün bulunmadığı bir dünya olan Airyana Vaeja'yı yarattı. Bunun üzerine tamamen ölüm olan Angra Mainyu geldi ve daevaların işi olan nehirdeki yılanı ve kışı yarattı. On ay kış, sadece iki ay yaz oluyordu. Ahura Mazda'nın yarattığı ikinci iyi topraklar Soğdluların ikamet ettikleri ovaydı. Buna karşı Angra Mainyu sığırlara ve bitkilere ölümü getiren çekirgeyi yarattı.* (Sayım, 2004)

Düalizm, cennete yılan suretinde sokuldu. *Havva*'yı yasak meyveyi tatmaya ikna eden yılan, şeytandan başkası değildi:

> *Şeytanın kılığına girdiği yılan, kolları ve bacakları olan bir hayvandı. İşlediği suç yüzünden bir sürüngene dönüştürülmüştü.* (Tekvin 3: 13)

Mısırda kötülüğün kökeni olan *Set*, *Apofi* yılanı suretindeydi. Gökyüzünün doğusunda tanrıça *Nut*'un diğer

tanrıları yaratmasından önce de *Set* vardı. Altay Türklerinde ejderha suretinde tasavvur ettiği şeytan, *Acırğa* adını verdikleri *hayat ağacının* bekçisiydi. Başlangıçta cennetin bir parçası olan şeytan, Tanrı'nın yarattığı insanı kabul etmeyerek cennetten kovulan ilk ölümsüz oldu:

> *Sizi yarattık, sonra size şekil verdik", sonra da meleklere, "Âdem'e secde edin!" dedik, hepsi secde ettiler, yalnız İblis etmedi, o secde edenlerden olmadı... (Allah) buyurdu: "Haydi, sen, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık.*
> (Araf Sûresi, 11-13)

Kibri yüzünden cennetten kovulan şeytan, intikamını almak için bir yılan suretinde yeniden cennete döndü. Altaylar şeytanın bu yeni suretine *Erlik* dedi. Aynı zamanda insanın atasını temsil eden *Erlik*, ölüler dünyasının kapısını açtı. Ejderha suretinde hayat ağacının bekçisi olarak ölümsüz meyveyi korumakla görevli olan şeytan, bir yılana dönüşerek yeniden cennete girdiğinde iyilik ve kötülük bilme ağacının yasak meyvesinin başında bekliyordu. Hıristiyanlar yılan suretindeki şeytanın intikamını İsa'ya inananlarla aldığına inanırken Müslümanlar onu nefsin simgesi olarak gördü. Tek tanrılı dinlere göre tanrı nasıl bir güneş suretinde dünyayı aydınlatıyorsa yılan suretindeki şeytan da ayın karanlık yüzüne saklanarak insanlığı şehvete davet ediyordu.

Bir yılan suretinde cennete şehveti taşıyan şeytan, *Havva*'yla kocası *Âdem*'i cennetten kovdurdu.

Cennetten Kovulma

Yasak meyveyle insanı şehvetle tanıştıran şeytan, bir cennet masalını sona erdirdi. Tanrı'dan bağımsızlaşan *Âdem*'le *Havva*, kendi varoluş yolculuğuna koyuldu. Kendini bildi bileli varoluşun kadim bilgisine ulaşmak isteyen insan, nihayet arzusuna kavuşmuştu. İyiyle kötüyü bilme ağacının yasak meyvesini tadarak Tanrı'yla özdeşleşen insan, onun gördüklerini görebildi fakat bedelini ölümlü olmakla ödedi.

Doğum gibi ölüm de bir kadın eliyle geldi. Yasak meyveyi eşiyle paylaşan kadın, sonsuz cennetten feragat ederken kendi çocuklarını doğurarak tanrıya başkaldırdı. Şeytanla işbirliğine girerek cennete şehveti sokan kadın, günahkâr ilan edildi.

Günah

Bizzat *Âdem*'in eşi *Havva*'nın ilişkisinde vücut bulan günah, bedelini çocuklarına ödetti:

Âdem karısı Havva'yı bildi. Havva gebe kalıp Kabil'i ve kardeşi Habil'i doğurdu. Habil koyun çobanı, Kabil çiftçi oldu. Kabil günler geçtikten sonra toprağın bereketinden Rab'be hediye getirdi. Habil de sürüsünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Rab Habil'e ve onun hediyesine baktı, fakat Kabil'e ve onun hediyesine bakmadı. Kabil çok öfkelendi. Rab, Kabil'e dedi: "Niçin öfkelendin ve suratını astın? Eğer iyi davranırsan o yükseltilmeyecek mi? İyi davranmazsan günah kapıda pusuya yatmıştır. Onun isteği sensin, sen ona üstün ol." Kabil kardeşi Habil'e söy-

ledi. Ve kırda oldukları zaman Kabil kardeşi Habil'i öldürdü. (Tekvin 4: 1-8)

Altay Türklerinin yaratılış mitine göre ilk günah *Ece*'ye atfedildi. *Ece*'yi kandıran şeytan *Erlik*'ti. Meyve ona tatlı geldi, onu *Törüngey*'e de tattırdı. Yasak meyve ısırıldı. Tam bu anda çıplaklıklarını koruyan bütün tüyler dökülüp *Ece*'yle *Törüngey* çıplak kaldı. Yılan, *Ece*'yle *Törüngey*'i koruyamadığı için tanrı tarafından lanetlendi. Ve onlar... *Ece* ile *Törüngey*... Artık onlar için yaşam *Erlik*'le mücadele edecekleri orta dünyadaydı. Burada yaşam onlar için zorluydu.

Tanrı günahkâr kadını doğum sancısı çekmekle cezalandırırken erkeği ömür boyu çalışmaya mahkûm etti. Kutsal kitapta bu hikâye şöyle tasvir edildi:

Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın.
Toprak sana diken ve çalı verecek,
Yaban otu yiyeceksin.
Toprağa dönünceye dek
Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.
Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın
Ve yine toprağa döneceksin."
Adem karısına Havva adını verdi.
Çünkü o bütün insanların annesiydi. (Tekvin 3:17-20)

Tanrı'nın vaat ettiği ölümsüz cenneti unutarak yasak meyveyi tadan insan, cennetten kovularak orta dünyaya atıldı. Tanrı'yla insanı ayrıştıran şeytan, onları ölümlü kıldı. Bundan böyle ölümlüydüler ama nihayet soylarını sürdürebileceği "orta dünyanın efendisi" olmuşlardı.

Orta dünyanın efendiliği yine bir kadın eliyle gelmişti!

III.TOPRAK

ARINMA

Her şeyin kaynağı sudur, her şey sudan türemiştir
ve sonunda tekrar suya dönüşecektir.
Thales

Tanrının cennet bahçesinden kovduğu insan, orta dünyadaki hayatına başlamadan önce suyla arındı. Yeniden evvel zaman tanrıçasının karanlık sularına döndü, yeniden başlangıcın özüne büründü. Bu sefer ilksel denizde yüzmüyorlardı. Varoluş mücadelesini kozmik dağın tepesindeki karanlık sularda sürdürüyorlardı.

İkinci kez yaratılış öyküleri başlıyordu bu sularda. Tanrı, insanı yeryüzünden tamamen kaldırmaktan şimdilik vazgeçmiş ve varoluş, bir döngü olarak insanın sorumluluğu olmuştu. Kızılderililere göre bu onların ikinci şansıydı. Tanrı'nın memnuniyetsizliği yeni bir dünyayı canlandırdı:

Bu dünyadan önce başka bir dünya vardı ama orada insanlar nasıl davranması gerektiğini bilmiyorlardı. Yaratıcı güç bu önceki dünyadan hiç memnun değildi. Bu yüzden yeni bir dünya yaratmaya karar verdi.

Kutsal gücüyle yapmış olduğu çubuk torbasını ve şef çubuğunu aldı. Dört adet kuru bizon derisinden üçünü üç çubuğun arkasına yerleştirdi. Dördüncüyü ise çubuğu yakmak için ayırdı. Yaratıcı güç kendi kendine şöyle dedi:

—Üç şarkı söyleyeceğim ve çok yağmur yağacak. Daha sonra dördüncü şarkıyı söyleyeceğim ve dört kez yeryüzüne vuracağım. Yeryüzünde büyük bir yarık oluşacak. Bu yarıklardan sular çıkacak ve yeryüzü sularla kaplanacak.

İlk şarkıyı söylediğinde yağmur damlaları dökülmeye başladı. İkinci şarkıda yağmur hızlandı. Üçüncü şarkıyı söylediğinde ise yağmur suyu ile beslenen ırmaklar yataklarından taştı. Dördüncü şarkıyı söyleyip yeryüzüne yeniden vurduğunda yeryüzü açılmaya başladı. Ve sular her şeyin üzerini kapatıncaya dek çatlaklardan akmaya devam etti. (Marriot &Rachlin, 2003)

Aztekler içinse sular altında kalan üçüncü dünyaydı:

Başlangıçta her şeyin tanrısı olan Ometeotl vardı. Dört çocuğu oldu. Çocukların her biri pusulanın gösterdiği yönlerden birini simgeliyordu. (...) Üçüncü yaratma girişiminde bu defa rüzgâr tanrısı Tlaloc Güneş'e dönüştü. Fakat üçüncü oğul Quetzalcoatl yağmurlar yağdırdı, dünyayı sel alarak, her şey yine mahvoldu. Geriye kalan birkaç insan tufandan kurtulan kuşlara dönüştü. Su tanrıçası Chalchiuhtlicue, Güneş rolünü üstlenmekte dördüncü oldu. Ne var ki onun çabaları da kendi kandamlalarının seliyle engellendi, hayatta kalanlar da balığa dönüştü. (Daniels, 2014)

Hintliler için dünyanın sular altında kalması, bir dönemin sonu, yeni bir dönemin başı anlamına geliyordu. *Kalpa* adını verdikleri kozmik dönem yaklaşık on iki milyon yıl sürüyordu.

Yaradılışın öncülüydü su. İnsanı yeniden yaratmak görevi yine suya düştü. Ve su, emanetini arındırmak üzere yeniden uyandığında adına *tufan* dediler.

Tufan

İnsanlık belirli dönemlerde 'günahları' nedeniyle su altında kalarak yok olur.
Mircea Eliade

Yeniden doğabilmek için mitolojiyi yaratan insanlık, tabiat karşısındaki başarısızlıklarını hayra yorarak ayakta kaldı. İnşa ettiği evler, surlarla çevrelediği kentler sular altında kaldığında bile yeniden doğacağına inandı. İradesi dışındaki tüm tabiat olaylarını hikâyeleştiren zekâ, varoluşunu tufan mitleriyle yeniledi.

Avustralya'da Arnhem topraklarında yaşayan Djauan halkına göre tufanı yaratan gökkuşağı yılanıydı. Gökyüzünden inen gökkuşağı yılanı gökte açtığı delikle Djauanlar dışındaki tüm komşu kabileleri önüne katıp sürükleyecek büyüklükte bir sele neden oldu.

İnkaların yaratıcı tanrısı *Viracocha*, yarattığı insanları beğenmedi. Bunun üzerine And Dağlarında yaşayan güneş tanrısı, bir sabah doğmayarak halkını cezalandırdı. Aynı zamanda fırtına tanrısıydı *Viracocha*. Güneşin güzergâhını belirleyerek dünyayı bir uçtan bir uca dolaşır, yarattıklarının ihtiyaçlarına göre yolladığı fırtına bulutlarıyla yağmur yağdırırdı. Fırtına yine bir gün oradan oraya savrulurken gökyüzü delindi ve yağmur boşaldı. Yağdı ve yağdı. Hem de öyle bir yağdı ki yeryü-

zü ve gökyüzünün bütün suları yeniden buluşarak orta dünyayı sulara boğdu.

Manu'nun Kanunları kitabında Hint tufanını haber veren bir balıktı:

Sabahleyin Manu'ya yıkanması için su getirdiler; çünkü her zaman suyla ellerini yıkardı. Tam yıkanırken bir balık eline geldi: Balık dile geldi ve "Büyüt beni, seni kurtaracağım," dedi. "Beni neden kurtaracaksın?". "Bir tufan geliyor, bütün canlıları sürükleyip götürecek, seni ondan kurtaracağım!" "Seni nasıl büyütürüm?" Balık söyledi: "Küçük olduğumuz için derdimiz büyük; zira büyük balık küçük balığı yutar. Beni önce kavanozda tut. Biraz büyüdüğüm zaman bir çukur kaz ve beni oraya koy. Biraz daha büyüdüğümde ise beni denize bırak, o zaman ölüm tehlikesini atlatmış olurum." Bir süre sonra büyük bir balık haline geldi ve diğer balıklara oranla çok büyüdü. Derken balık dedi ki: "İşte şu gün şu saatte tufan gelecek. Bir gemi hazırla; tufan koptuğu zaman gemiye bin, seni ben kurtaracağım."

Manu, bu şekilde balığı büyüttü ve sonra denize bıraktı. Aynı yıl balığın kendisine tavsiye ettiği ve anlattığı gibi, bir gemi hazırladı; tufan koptuğunda da içine bindi. Balık yüzerek geldi, geminin ipini boynuna bağladı ve gemiyi çekerek süratle kuzey dağına doğru götürdü. Sonra balık dedi ki: "Seni kurtardım. Gemiyi bir ağaca bağla, ta ki sen dağdayken sular senin yolunu kesmesin. Sular çekilip indikçe sen de yavaş yavaş aşağı doğru inersin!

Manu da öyle yaptı ve işte o zamandan beri kuzey dağına "Manu'nun İnişi" derler. Sular bütün canlıları süpürüp yok etmiş, sadece Manu sağ kalmıştı. (Kaya, 1997)

Sağ kalan Manu soyunu sürdürmek isteğiyle bir kurban töreni düzenleyerek bir *İda* adlı bir kadın yarattı ve bu kadınla insan soyunu sürdürdü.

İnsanlara tufan gönderen bir Tanrı da *Zeus*'tu. Bir gezgin kılığında halkın arasına giren *Zeus*, kötülüklerini gördükçe onları yok etmeye karar verdi. Öfkeliydi insanlığa. Daha iyisini yaratmak için üzerlerine tufanı yolladı:

Zeus, habercisi Hermes'i hizmetçisi Aeolus'u rüzgârların efendisine göndererek ona; dünyayı kurutup, temiz hava getiren rüzgârları mağarasına kapatarak bütün kasırgaları serbest bırakmasını emretti. Kara bulutlara sarınmış korkunç güney rüzgârları dışarı çıktı. Sakalı sağanaklarla şişmişti. Kanatlarından ve giysilerinden yağmur dökülüyordu. Uçtuğu zaman elleri gökyüzünü gürletiyordu, çevresindeki bulutların nemini sıkıştırarak sağanak yağmurları karaya, denize düşürüyordu.

Yağmurlar tahılların, buğdayların tümünü mahvedince, çiftçiler bir yılın boşa giden emeğinin yasını tuttular. Ancak Zeus'un öfkesi yatışmamış bir halde hala kalbinde kuduruyordu. (Rosenberg, 2006)

Kardeşi *Poseidon* yardım etti *Zeus*'a. *Poseidon*'dan emir alan ırmaklar, dereler, bütün engelleri aşarak dünyanın üzerine atıldı. Denizin efendisi de su olup akmak için yeni çatlaklar, yarıklar bulsun diye koca üçlü dişli mızrağıyla dünyayı salladı. Tarlalar, ormanlar, meyve bahçeleri, sığırlar, koyunlar, evler, insanlar, tanrıların tapınakları bile sudan bir battaniyeyle örtüldü. Kaçış... Kaçış başladı, insanlar ve diğer tüm canlılar için. Yükseklere çıktılar, kayıklarla açıldılar...

Bir başka sel anlatısında kahraman yine *Poseidon*'du:

Poseidon yarışmanın sonucunu duyduğunda çok öfkelendi. Tridentini alarak denizi defalarca karıştırıp müthiş bir fırtına çıkarttı. Sular yükseldi ve Atina'nın üzerinde durduğu Eleusis düzlüğü sular altında kaldı. (Wilkinson, 2011)

Tanrıların gazabına uğrayan insanlık, kaybolmaya yüz tutan varoluşunun özünü bir kayığa yükledi. Kasırganın ortasında tek başına beşik gibi sallanan bu kayık, yeniden varoluş *umut*'unu saklıyordu.

Kayık

Tanrıların öfkesiyle kuduran orta dünyanın suları kasırgalarla alabora oladursun, mütevazı bir kayık, varoluşun en değerli yüküyle yeni hayata kürek çekiyordu. Karanlık dehlizlerde başlayan kayığın *umut*'a yolculuğu, yeni bir ufuk çizgisiyle bitecekti. Süzülmüş olarak bir kez daha doğacaktı insanlık.

Tanrıların gazabına rağmen ayakta kalmayı başaran bu kayığa *tebah* da dediler. İbranice bir terim olan tebah, hem Nuh'un gemisini hem de Nil Nehrinde bulunan Musa'nın beşiğini ifade etti. Modern toplumlarda tebah, Tevrat'ın muhafaza edildiği kutsal kemerle simgelendi.

Sümer tufan miti, tanrılar toplantısında insanlığın yok edileceğini öğrenen su tanrısı *Enki*'nin Sippar kentinin kralı *Ziusudra*'yı uyarmasıyla başladı. Enki'nin öğüdünü tutan kral *Ziusudra* hemen bir kayık yapımına girişti. Kayığın inşası tamamlandığında bütün fırtınalar birleşerek karanlığı çağırmıştı. Sippar kralı *Ziusudra*'nın

tufanla mücadelesi, modern toplumlara kırık dökük tabletlerle taşındı:

Tüm fırtınalar, son derece güçlü, tek bir fırtına gibi saldırıya geçti,

(...)

Yedi gün yedi gece sürdükten sonra tufan, ülkenin altını üstüne getirdi,

Büyük suların üzerindeki fırtınalar, koca kayığı bir o yana bir bu yana salladı durdu.

Göklere ve yere ışık saçan Utu göründü.

Ziusudra koca kayığın penceresini açtı,

Kahraman Utu ışıklarını dev kayığın içine getirdi.

Kral Ziusudra, Utu'nun önünde yerlere kapandı,

Kral bir öküz öldürdü ve bir koyun boğazladı.

Kral Ziusudra,

Anu'nun ve Enlil'in önünde yerlere kapandı,

Anu ve Enlil hoş davrandı Ziusudra'ya.

Ona bir tanrınınki gibi bir yaşam verdiler.

Bir tanrınınki gibi sonsuz soluk indirdiler onun için.

Sonra; kral Ziusudra'nın karşı taraftaki Dilmun ülkesinde, güneşin doğduğu ülkede oturmasını sağladılar. (Kramer, 2001)

Kuzey Asya halklarından Somatyalılara yeni bir hayatı bahşeden de bir kayıktı:

Yedi kişi bir kayığa binerek tufandan kurtuldu. Fakat tufanın ardından görülen korkunç bir kuraklık sonucu bu yedi kişiden beşi öldü. Arta kalan ikisi, bir kızla bir oğlan fare yiyerek ölmekten kurtuldu. Böylece bu iki kişiyle insan soyu yeniden başladı. (Örnek, 1995)

Yarattığı insanlıktan memnun kalmayan tanrılar, yakarışlarına da kayıtsız kalamamıştı. İnsanlığı tümüyle ortadan kaldırmaktan vazgeçen tanrılar, içlerinden en bilge olanını ayırdıktan sonra geri kalanını yaradılışın kadim sularında yuttular. Toplumun en bilge ihtiyarı, tanrılar tarafından ölümsüzlükle onurlandırılan *seçilmiş*'ti. Yenidünya kayığının rotasını *seçilmiş* belirledi.

Seçilmiş

İnsan kaderine karşı mücadele veriyordu. Ölüm kaderiydi ancak *umut* da varoluşuydu. Dünyayı defalarca yaratan zekâ, şimdi de görmüş geçirmiş bir ihtiyarın bilgeliğinde rotasını yenidünya zamanına çeviriyordu. Böylece geçmişin deneyimini *seçilmiş*'e yüklediler. Hawaii'de seçilmiş *Nu*, Malinezya'da *Qat* iken, Çin'de *Li-yang* şehrinde yaşayan yaşlı bir kadındı:

İki genç bilge, bir gün onun evine uğradı. Getirdikleri bir felaket haberiydi. Yakınlarda bir gün ülke sular altında kalıp göle dönüşecekti. Bir öğüt verdiler yaşlı kadına:

—Şehrin doğuya açılan kapısının eşiğini gözetle. Bir yerden kan aktığını görür görmez oradan hemen uzaklaş ve arkana hiç bakmadan kuzeydeki tepeye çık.

Artık gözü kapıdaydı. Neler olduğunu ve ona neler söylendiğini öğrenen bekçi akşam olunca bir piliç kesip kanını kapının eşiğine serpti. Ertesi günün sabahı kapının eşiğinde kan lekelerini gören yaşlı kadın hemen kuzey tepesine çıktı. Bütün ülke suların altına gömülerek bir gecede göle dönüştü. (Bonnefoy, 2000)

Yaşlı kadın kurtuldu kurtulmasına ama bir başka Çin hikâyesine göre aslında seçilmiş, insanlığı tufandan kurtaran yarı insan yarı ejderha suretindeki Yu'ydu:

Yu, seli önleyemeyip gökyüzü imparatoru tarafından öldürülen su bentlerinin yaratıcısı Kouhen'in üç yıl açık havada bırakılan cesedinden doğdu. Mücadelesi vardı onun tufana karşı. İlham aldı nehirden çıkan doğaüstü bir kaplumbağadan. Tasarladı. Mücadelesi, zekâsı onu sulara hâkim kıldı. Bir başka ilham kaynağı da siyah bir kaplumbağayla bir ejderhaydı. Bu defa dokuz dağı belirleyerek dokuz vilayet kuran Yu, Çin topraklarını tarıma elverişli dokuz bölgeye ayırdı. Engel oldu su basmalarına. Şimdi artık o, bir Çin imparatoruydu. (Banon, 2012)

Bazıları Yu'nun gerçekte *Tanrıça Jiu Tian Xuannü* olduğunu iddia etti. *Karanlık Kadın* olarak da bilinen tanrıça, cennetteki deliği onararak insan ırkını bir kez daha yarattı.

Mitolojisi sahnesinde varoluş mücadelesinin aracı olarak kürek çeken kayık, zamanla gemiye dönüştü. Hintliler varoluşun kumandasını *Manu*'ya teslim ettiler. Seçilmiş *Manu*'ydu:

Sabahleyin Manu'ya yıkanması için su getirdiler; zira her zaman suyla ellerini yıkardı. Tam yıkanırken bir balık eline geldi. Balık dile geldi ve "Büyüt beni seni kurtaracağım," dedi. "Beni neden kurtaracaksın?" diye sordu Manu.

"Bir tufan geliyor, bütün canlıları sürükleyip götürecek, seni ondan kurtaracağım!"

"Seni nasıl büyütürüm?"

Balık söyledi: "Küçük olduğumuz için derdimiz büyük; zira büyük balık küçük balığı yutar. Beni önce bir kavanozda tut. Biraz büyüdüğüm zaman bir çukur kaz

ve oraya koy. Biraz daha büyüdüğümde ise denize bırak, o zaman ölüm tehlikesini atlatmış olurum."

Küçük balık, bir süre sonra büyük bir balık haline geldi. Zamanı geldiğinde de Manu'ya seslendi.

"İşte şu gün şu saatte tufan gelecek. Bir gemi hazırla. Tufan koptuğu zaman gemiye bin, seni ben kurtaracağım."

Manu, balığın kendisine tavsiye ettiği gibi bir gemi hazırladı; tufan koptuğunda da içine bindi. Yüzerek gelen balık, geminin ipini boynuna bağladı ve gemiyi süratle Kuzey Dağına doğru çekti. Sonra balık dedi ki: "Seni kurtardım. Gemiyi bir ağaca bağla ki sen dağdayken sular senin yolunu kesmesin. Sular çekilip indikçe sen de yavaş yavaş aşağı inersin!" Manu da öyle yaptı ve işte o zamandan beri Kuzey Dağına 'Manu inişi' derler. Sular bütün canlıları süpürüp yok etmiş, sadece Manu sağ kalmıştı. (Kaya, 1997)

Mahabharata Destanına göre *Manu*'nun komutasındaki gemiyi Himalayalar'ın tepesine oturtan balık, gerçekte orta dünyadaki yaratıklarının efendisi *Prajapati*'ydi.

Yunanların *seçilmiş*'i *Deukalion*'du. *Zeus*'un tufanla insanlığı yok etme niyetini hisseden *Prometheus*, oğlu *Deukalion*'u uyardı:

Sağanak yağmurlar gelip topraklarını sel bastığında, Deukalion ve karısı sandıklarına binerek denize açıldılar. Dokuz gün dokuz gece kabarmış denizin üstünde sürüklendiler.

Zeus aşağıya baktığında masum, iyilik dolu, tanrıdan korkan Deukalion ve eşi dışında herkesin boğulduğunu gördü. Aeolus'a Güney Rüzgârları'nı hapsedip fırtına bulutlarını kovalayarak, denizleri kurutacak olan Kuzey Rüzgârları Boreas'ı serbest bırakmasını emretti.

Sonunda yağmurlar durduğunda Deukalion'la karısı Pyrrha, bulutların üstündeki akşam yıldızlarına değdikleri için sel sularından kurtulan Parnassos Dağının ikiz tepelerini gördüler. Karı-koca, çekilen sular teknelerini toprağa bırakana dek sandıklarını o yöne doğru yüzdürdüler.

Büyük bir neşeyle tekrar karaya ayak bastılar. Ancak kısa bir süre sonra keder, sevinçlerini aldı götürdü. Çünkü hiçbir canlının bulunmadığı dünya ölüm sessizliğinde ıssızdı. Yalnızdılar. (Rosenberg, 2006)

Babil mitolojisinde *seçilmiş*'in adı *Utnapiştim*'di. Babilliler, *seçilmiş*'e orta dünya kahramanı *Gılgamış* üzerinden ulaştı. Hikâyeye göre *Endiku*'nun ölümünden sonra *Gılgamış*'ın tek amacı ölümü yenmekti. Halkına ölümsüz bir kahraman olarak dönmek isteyen *Gılgamış*, ölüm sularını geçerek *Utnapiştim*'in yanına ulaştı ve ölümsüzlüğün sırrını sordu. Önce ölümsüzlüğü kabul etmeyen *Utnapiştim*, sonra *Gılgamış*'ın kulağına fısıldadı:

—Sana tanrıların bir sırrını vereceğim!.. Fırat'ın kenarındaki Şurrupak adlı şehri bilir misin? Bu çok eski bir şehirdir. Tanrılar burada toplanırlar. Bir gün tanrıların babası Anu, Enlil, Ninurta ve Ennugi bir araya gelmiş. Bilgelik tanrısı Ea da bir köşede oturuyormuş. Bu dört tanrı "Hadi bir fırtına çıkaralım, insanları yok edelim" demiş. Ea'nın itirazına rağmen çoğunluk onaylamış.

Onlar bu kararı verirken, ben de kulübemde oturmuş tanrılarımıza dua ediyordum. Birden bir ses duydum. "Beni duyuyor musun?" diyordu ses. Duyduğumu belirttim. "Ben bilgelik tanrısı Ea'yım. Sana bir haber vereceğim" dedi. Kulaklarıma inanamadım. Koskoca bilgelik tanrısı benimle konuşuyordu.

"Şimdi söylediklerimi iyi dinle ve her söylediğimi yap, çok soru sorma" diyerek söze başladı Ea. Ve tanrıların kararını bildirdi.

"Tanrılar büyük bir fırtına çıkaracaklar ve her şeyi yok edecekler. Ben engel olamadım. Hemen şimdi malını mülkünü topla, sat ve onunla bir gemi yap. Geminin eni boyu eşit olsun. İçini su girmeyecek şekilde kapla," dedi.

Çok korkmuştum.

"Sayın efendim, yüce tanrım. Söylediklerinizi anladım yalnız insanlar bu büyük gemiyi yaptığımı görecek. Ya inanmayacak ya da hepsi gemiye binmek isteyecekler."

"Onlara Enlil'in sadece sana kızdığını ve seni yok edeceğini, bu nedenle fırtınalardan kaçabilmek için gemiye ihtiyaç duyduğunu ve yardımlarını istersin."

Tanrı'nın bir bildiği vardır diyerek, söylediklerini yaptım. Önce geminin planını yaptım, altı katlı olacaktı (...) Geminin dış kısmını su geçirmesin diye yağladım, ziftledim, kazanına bol miktarda zift doldurdum. Kürek yerine geçecek sırıkları bir yana istifledim. Gemiyi denize indirmek zor oldu. Güneş tanrısı Şamaş'ın dediğine göre geceleyin, yıkıcı sel yağdığı anda indirmek gerekiyordu.

Her yan ağarmaya başladığında, ufuktaki siyah bulutlar üzerimize gelir gibi oluyordu. Uzakta görülen şimşeklerin gürültüsü kulaklarımızı patlatıyor, gök gürültüleri kopuyordu. Fırtına tanrısı Adad, savaş tanrısı Ninurta güç gösterisinde bulunuyorlardı sanki. Şafağın ilk ışıklarıyla ufuktan bir kara bulut doğdu. Fırtınanın habercileri Şullat ve Haniş dereyi tepeyi aşarak geldi. Sonra uçurum tanrıları ortaya çıktı; Nergal alttaki suları tutan barajları yıktı. Savaş tanrısı Ninurta setleri yerle bir etti ve cehennemin yedi yargıcı meşalelerini yakmış, sanki kendi ya-

rattıkları canlılardan intikam alıyorlardı. Ülke bir çanak gibi kırılıp dökülüyordu.

Yeryüzü o kadar karanlıktı ki, tanrılar bile onu görmez olmuştu. Tanrılar bile yaptıklarından korktular. Acıdan köpekler gibi kıvrıldılar. Sonra da göğe, gök tanrısı Anu'nun yanına kaçtılar. Tanrıça İştar doğum sancısı çeken kadınlar gibi inleyip duruyordu. İnsanlar ve eski çağlar birden çamura dönüştü.

Altı gün, yedi gece fırtına gürledi. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağdı. Tufan ülkeyi tümüyle sardı. Yedinci gün tufan birden kesildi, deniz sakinleşti, fırtına azaldı, taşkınlık durdu. Her yer çamura saplanmış, her şey yok olmuştu.

Enlil geldi ve tekneyi gördü. Öfkesinden kudurmuşçasına bağırıyordu:

"Bu ölümlüleri kurtaran kim?"

Ninurta cevap verdi:

"Ea olmadan hangi tanrı bunu yapabilir?"

Ea açtı ağzını:

"Günah işleyene yık günahını,
Yola sok yasaya karşı çıkanı,
Cezalandır onu biraz, serbest kaldığında,
Yine de çok yüklenme, yiter gider sonra.
Bir aslan ortadan kaldırsaydı insanlığı,
Tufan yerine.
Bir kurt ortadan kaldırsaydı insanlığı,
Tufan yerine.
Veba yok etseydi insanlığı,
Tufan yerine."

Sonra da sordu:

Tanrıların en bilgesi yiğit Enlil, neden yarattın bu tufanı? Tanrıların gizini açıklayan ben değilim, düşünde

görmüş bilge kişi. Şimdi ne yapsın bunu gerçekleştirene ulular?"

Bunun üzerine Enlil tekneye çıktı, karımı ve beni elimizden tutarak tekneye soktu. Aramızda durarak ikimize de diz çöktürdü. Alnımıza dokundu ve bizi kutsayarak şöyle dedi:

"Eskiden Utnapiştim ölümlü bir insandı. Bundan ötürü o ve eşi uzaklarda, nehrin ağzında yaşayacaklar." (Ülger, 2002)

Soyot Türklerinde seçilmiş, *Kaira-Khan* adındaki sel kahramanıydı. Dev bir kaplumbağaydı sahnedeki. Varlığı taşıyan ve yok edendi. Sırtındaki dünyayla silkinince kaplumbağa, kozmik okyanus sel felaketine neden oldu:

Soyot mitlerindeki sel kahramanı, bugünkü insan ırkının atasıydı. Anlatılarda dünyayı sırtında taşıyan dev kaplumbağa silkinince kozmik okyanus tüm dünyada sel felaketine yol açtı. Böyle bir olayın meydana gelebileceğini sezmiş olan bir ihtiyar, demirle desteklenen bir sal inşa etti. Ailesiyle birlikte bindiği sal sayesinde selden kurtuldu. Suların çekilmesinden sonra sal, sık bitkileri olan bir dağın üzerinde durdu. Salın hala orada bulunduğu söylenir. Soyotlara göre selden sonra her şeyi yaratan Kaira-Khan'dır. (Homberg, 1927)

Slavların seçilmişiyse *Kranyatz* adı verilen bir muhafızdı. Şarap tanrısı Kurent tarafından kurtarılan *Kranyatz* orta dünyanın efendiliği için tanrılarla kavga etti. Kazanan tanrılar oldu:

İlk insanlar bir yumurtadan çıkan yedi ırmağın aktığı bir vadide, kolay bir hayat sürüyorlardı. Daha çok su için

açgözlülük yapıp yumurtayı kırınca büyük sele neden oldular ve herkes boğuldu. Bir tek şarap tanrısı Kurent tarafından kurtarılan muhafız Kranyatz sağ kaldı. Daha sonra dünyayı kimin yöneteceği konusunda tanrılarla kavga eden Kranyatz pek çok sınavdan galip olarak çıktı. Bunun üzerine tanrıların yaşadığı dağa tırmanma hakkını kazandı. Tanrılara ait etten yedi, bizzat Kurent'in şarabından tattı. İyice sarhoş olduktan sonra tanrılar onu dağdan iterek gücünü kaybettirdi. (Wilkinson, 2011)

Bir Azerbaycan hikâyesinde selin gelmekte olduğunu bilen yaşlı bir kadındı:

Suların taşacağını bir nine torununa haber verdi. Kendi yaşlı olduğundan çıkamayacağını ama torununun dağa çıkıp kendisini kurtarmasını söyledi. Çocuk denileni yaptı. Gerçekten sular dağa kadar yükseldi. Çocuk sular yükseldikçe daha yukarıya, en tepeye çıktı. Sular yükselir ancak çocuk kurtuldu. Sular çekilmeye başlayınca çocuğa Nuh baba göründü. Çocuğu canlı görünce dağa Diri (Dirig) adını verdi. (Çığ, 2012)

Kutsal kitaplara geçen seçilmiş ise *Nuh Peygamber*'di. Böylece Nuh Tufanı adını alan büyük sel Tevrat'ta şöyle anlatıldı:

Tanrı'nın gözünde yeryüzü bozulmuş, zorbalıkla dolmuştu. Tanrı yeryüzüne baktı ve her şeyin ne denli bozulduğunu gördü. Çünkü insanlar yoldan çıkmıştı. Tanrı Nuh'a, "İnsanlığa son vereceğim," dedi, "Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. (Tekvin 6: 11-13)

Tufan kırk gün sürdü. Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı. Sular yükseldi, çoğaldıkça çoğaldı; gemi suyun üzerinde yüzmeye başladı. Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aştı. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar yok oldu; kuşlar, evcil ve yabanıl hayvanlar, sürüngenler, insanlar, soluk alan bütün canlılar öldü. RAB insanlardan evcil hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara dek bütün canlıları yok etti, yeryüzündeki her şey silinip gitti. Yalnız Nuh'la gemidekiler kaldı. Sular yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladı.(Tekvin 7: 17-24)

Nuh Tufanı, *Kur'an-ı Kerim*'de birkaç ayette yer aldı:

Biz bardaktan boşanırcasına akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeri de coşkun kaynaklar halinde fışkırttık. Derken su takdir edilmiş bir işe karşı birleşti. Ve onu da tahtalar çiviler üzerinde taşıdık." (Kamer Sûresi, 11-13)

Sonunda emrimiz geldiğinde ve tandır feveran ettiği zaman, dedik ki: Her birinden ikişer çift (hayvan) ile aleyhlerinde söz geçmiş olanlar dışında, aileni ve iman edenleri ona yükle. (Hûd Sûresi, 40)

Böylelikle biz ona: Gözetimimiz altında ve vahyimizle gemi yap. Nitekim bizim emrimiz gelip de tandır kızışınca, onun içine her ikişer çift ile içlerinden aleyhlerine söz geçmiş onlar dışında olan aileni de alıp koy; zulmedenler konusunda bana muhatap olma, çünkü onlar boğulacaklardır diye vahyettik. (Mu'minun Sûresi, 27)

Göçtükleri her yerin kültürüyle yolculuk eden Türklerin Altay boyları, Nuh Tufanından etkilenerek kendilerine *Nama* adında ihtiyar bir seçilmiş yarattı. Tanrı Ülgen'in

öğüdünü tutan *Nama*, oğullarına inşa ettirdiği gemiyle tufandan kurtuldu:

Sel suları bütün dünyayı örtünceye kadar Tengiz Han (Deniz) dünyaya hâkimdi. Onun hükümdarlığı sırasında Nama adında bir adam yaşıyordu. Tanrı Ülgen ondan bir gemi yapmasını istedi. Sozun-uul, Sar-uul ve Balıksa adında üç oğlu olan Nama, gözlerini kaybetmek üzereydi. Onun için geminin inşasını oğullarına bıraktı. Bir dağın tepesinde inşa edilen gemi tamamlanınca, Nama oğullarına geminin köşelerine ve duvarlarına her biri sekiz kulaç boyunda halat asmalarını söyledi. Bu halatların yardımıyla sel suyunun kaç günde sekiz kulaç yükseldiğini hesaplayacaktı.

Daha sonra Nama, ailesi ve yükselmekte olan sudan korkarak etrafında toplanan çeşitli hayvan ve kuşlarla birlikte gemiye bindi. Yedi gün sonra yere bağlı olan halatlar koptu ve gemi yüzmeye başladı. Bu demekti ki su sekiz kulaç yükselmişti. Yedi gün daha geçince Nama, en büyük oğluna geminin penceresini açıp çevreye bakmasını emretti. Sozun-uul her tarafa baktı ve dedi ki, "Her şey suya gömülmüş, sadece dağların zirveleri görünmekte." Daha sonra babası tarafından tekrar etrafı gözetlemesi istenince şöyle dedi: "Şimdi hiçbir şey görünmüyor, sadece gökyüzü ve su." (Homberg, 1927)

Tufan hikâyesine *umut* suretinde dahil oldum. *Pandora*'nın kutusunda olduğu gibi kayığa saklandım, zamanı geldiğinde güvercin kanatlarında orta dünyanın müjdesini verdim.

Güvercin

Kayıkla başlayan *umut* yolculuğu nihayet karaya ulaştığında insanlık, güvercinin gagasında taşıdığı dalla yenidünyasına kavuştu. Güvercin, orta dünyadaki hayatın habercisi oldu:

> *Sonunda gemi birbirine bitişik olan sekiz dağın tepesinde durdu. Bu sefer Nama pencereyi açtı ve kuzgunu serbest bıraktı. Kuzgun geri dönmedi. Ertesi gün ekin kargasını bıraktı. Karga da geri dönmedi. Nama güvercini uçurdu, o da gagasında huş ağacının dalıyla döndü. Güvercin sayesinde gönderdiği kuzgunla karganın buldukları leşi yediğini öğrenen Nama, onları lanetledi:*
>
> *—Şimdi yaptıklarını dünyanın sonuna kadar yapmaya devam etsinler.* (Holmberg, 1927)

Tek tanrılı dinlerin hepsi orta dünyanın habercisi olarak güvercini seçti. *Nuh Peygamber*'e orta dünyayı müjdeleyen yine güvercindi:

> *Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh'un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı.* (Tekvin 8: 8-11)

Taberi Tarihi'nde *Nuh Peygamber*'in tufandan sonra önce bir kuzgun uçurduğu ifade edildi. Kuzgunun geri gelmemesi üzerine güvercini uçuran Nuh Peygamber onu sonsuza dek kutsadı:

Tufan bittikten sonra gemiden bir kuzgun uçuruldu. Yolda bir leş gören kuzgun tamah eyleyip onu yemeye koyularak gecikti. Hz. Nuh çok kızıp kuzguna beddua etti: "Allah seni halkın gözünde hor eylesin ve yediğin şey leş olsun." Daha sonra gönderdiği güvercin azap suyunun derinliğini anlamak için ayaklarını batırdı. Suda ayakları kıpkızıl oldu, tüyleri haşlanıp döküldü. Hz Nuh güvercine dua edetek; "Allah seni halkın gözüne şirin göstersin" dedi. (Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, 2007)

Evvel zamandan itibaren her daim yaratılışın bir parçası olan yılan, tufan sürecine de dahil oldu. Yeni hayata fesatlığıyla girmeye çalışan yılan, ne yaptı etti, sonunda başardı. Böylece güvercinle yılan ikilemi orta dünyaya taşındı. Güvercin ne kadar aydınlık ve saflığın simgesiyse yılan da bir o kadar karanlık ve kurnazdı.

Yılan

Yeniden yaratılışını seçilmişler üzerinden kurgulayan insanlık, kadim yılanı kayığın içine koymayı ihmal etmedi. Her ne kadar sayesinde ölümsüz bahçeden kovulsalar da orta dünyanın efendiliğini yılana borçlu olduklarını biliyorlardı çünkü.

Kozmosun doğumunu *Şahmaran*'a yükleyen Türkler, tek tanrılı dinlere inandıktan sonra yılanı şeytanla özdeşleştirdiler:

Nuh'un gemisi gece karanlığında Sencar Dağının bir köşesine çarptı ve gemi tahrip oldu. Panik başladı. Nuh üzüldü. Yılan geldi ansızın ve dedi:

—Ey Allah'ın Nebisi! Beni insan eti ile doyurursan Allah'ın emri ile seni bu durumdan kurtarırım.

Nuh söz verince yılan, geminin harap olan kısmına kuyruğunu sokup vücudunu halka halka ederek yattı ve gemiye bir damla su girmedi. O sırada Cebrail Aleyhisselam vasıtasıyla şu mesaj geldi:

—Ya Nuh Rabbin sana selam etti gemiyi kurtaran Ben idim. Nuh kavmi kurtuluşlarını yılandan bildiler ümmetine karşı yılanı ateşle yaksın ki şaşılacak nice gizli sırlarını görsünler.

Nuh yılanı ateşe attı. Nuh, Cebrail'in tabiri ile yılanın külünü havaya savurdu. Rüzgâr, yılanın külünü Nuh'un ümmeti üzerine düşürdü. (Evliya Çelebi, 2007)

Altay Türklerinin bir başka tufan mitinde şeytan, cennet bahçesinde olduğu gibi yine kadına yaklaştı:

Sel felaketinden önceydi. Burhan Buddha, bir kişiden kocaman bir gemi yapmasını istedi. Bu kişi ormanda günlerini gemi yapmakla geçirdi. İş gizliydi. Kimseye söylemedi ne yaptığını, karısına bile. Ancak karısı gece gündüz meşgul olmasından meraklandı ve ne yaptığını öğrenmeye çalıştı. Adam evde yokken Shitkur adlı şeytan kadına kocasının aslında ormanda büyük bir gemi yapmakta olduğunu söyleyerek kocası gemiye davet ettiğinde gemiye onunla birlikte binmesini istedi.

Sonra büyük bir sel felaketi bütün dünyayı tehdit etti. Gemi yapımcısı, ailesini gemiye çağırdı. Kadın kanmıştı şeytana. Şeytanla birlikte bindi gemiye (...) Sel çok büyük olduğu için hayvanlar kralı da dahil bütün hayvanlar boğuldu. (Homberg, 1927)

Hikâyeler anlatıladursun bin bir surete bürünen yılanın aslında yaşam döngüsünü tamamlamaktan başka

hiçbir amacı yoktu. Nitekim Çinliler onu *P'an-Ku*'nun ejderha kuyruklu karısı *Nugua* suretinde yakaladı:

İnsanın yaratıcısı olan Nugua, canavar Gong-gong'un gökyüzünde açtığı tahribatı gidererek onlara bir şans daha tanıdı.

Kızgındı canavar Gong-gong. Öyle ki başını kızgınlıkla gökyüzünü tutan dağlardan birine şiddetle vurduğunda dağ yere yıkıldı, gökyüzünde büyük bir delik açıldı ve yeryüzünün pek çok yeri çatladı. Alevler fışkırdı yarıklardan, yeraltı ve yerüstü suları taşarak bir okyanus oluşturdu.

Tanrıça dehşet içindeydi. İnsanoğlu büyük bir tehdit altındaydı. İlk önce nehir kıyısındaki sazları ateşe verdi ve küllerini, ateşi söndürmek için yanan yarıklara doldurdu. Sonra sellerin toprağa sızmasını ve sazların küllerini set gibi yığarak, suların eski nehir yataklarından akmasını sağladı. Topladığı beş değişik renkteki taşı ocakta eriterek göklerdeki deliği bununla kapadı.

Daha sonra dev bir kaplumbağanın dört ayağını aldı ve bunları gökyüzüne destek olsun diye dünyanın dört köşesine ek sütunlar olarak yerleştirdi. Yıkım onarıldı. (Rosenberg, 2006)

Çinlilerin *Engin Işıklar Kitabı*'nın bir parçası olan *Huainanzi* adlı kaynağa göre orta dünyayı yeniden yaratan yılan vücutlu tanrıça *Nüwa*'ydı:

Çok eski zamanlardı. Göğü dört yönde ayakta tutan sütunlar kırıldı ve yer çatladı. Gök yeryüzünü tamamen kaplamadığı gibi, yer de göğü desteklemedi. Dünyayı su bastı. Yabani hayvanlar insanları yedi, yırtıcı kuşlar yaşlılarla çocukların peşine düştü. Onları, yılan vücutlu yaratıcı tanrıça Nüwa kurtardı. Lüleci çamurundan ya-

rattığı insanlara üreme yeteneği veren Nüwa, toz haline getirdiği beş ayrı renkteki taştan elde ettiği macunla önce göğü tıkadı. Sonra göğü desteklemek için dev bir deniz kaplumbağasının ayaklarını koparark, göğün altındaki dört yöne dikti. (Banon, 2012)

Güvercin sayesinde orta dünyaya kavuşan insan, sular çekildikten sonra dünyanın tam merkezinden yükselen gökkuşağını gördü. Yerle göğün bütün renklerini kuşanan gökkuşağı, yılandan başkası değildi.

Gökkuşağı

Aborjinler ona gökkuşağı yılanı dedi. Yaratılış zamanında bir su birikintisinden çıkan yılan hareketleriyle; tepeleri, dağları, vadileri ve geçmişe ait toprağın kanallarını oluşturdu. Aborjinler onu sudaki parıltısıyla tanıdı:

Gökkuşağı yılanı artık, hayat verdiği gibi tüm kabileyi silip atabilecek sele dönüştürme yeteneğine sahip olmuştu. Ayrıca insanların ruhlar âleminin bilgeliğine erişmesini sağlayan, yeryüzüyle gökyüzünü birbirine bağlayan köprü görevini üstlendi. (Wilkinson, 2011)

Kızılderililer hayatın "dokuz yılan" ve "dokuz mağara" adını verdikleri biri kuş, diğeri kanatlı yılan suretindeki iki rüzgârın çabasıyla yaratıldığına inandılar. Bu iki rüzgâr bazı mitlerde karga ve kaplumbağa suretine büründü:

Yaratıcı Güç kutsal çubuğu ve büyük çubuk çantası üzerinde suyun yüzeyinde dolaştı. Kendini dalgalara ve rüzgâra bırakarak oradan oraya sürüklendi. Sonunda yağmur dindi. Bütün insanlar ve hayvanlar boğulmuşlardı. Dinle-

nebileceği hiçbir yer olmadığı için çok yorgun düştüğü halde sadece karga Kangi hayatta kalabilmişti. Tütün çubuğunun üzerinde uçarak "Büyükbaba Tunkashila artık dinlenmeliyim," dedi ve konması için ona yer açmasını diledi, üç kez.

Yaratıcı güç çubuğunu çözmenin ve çubuk çantasını açmanın tam zamanı diye düşündü. Çözdüğünde çantanın içinden çeşitli hayvanlar ve kuşlar çıktı. Bunların içinden dört hayvan seçti, bunlar uzun süre su altında kalabilme özelliğine sahiptiler. Önce bir şarkı söyledi ve çantadan gerdanlı dalgıç kuşunu çıkardı ve ona suya dalıp bir parça toprak çıkarmasını emretti. Kuş suya daldı ama hiçbir şey çıkartamadı. "Daldım daha derine daldım fakat çıkartamadım. Neredeyse ölecektim. Su çok derin."

Yaratıcı güç ikinci şarkıyı söyledi ve çantadan bir susamuru çıkardı. Susamuruna dibe dalmasını ve biraz toprak çıkarmasını emretti. Susamuru hemen dibe dalarak aşağılara dibe, daha da dibe ulaşmak için güçlü perde ayaklarını çırptı. Uzun bir süre boyunca daldı ama su yüzüne çıktığında onun da eli bomboştu. (Marrott&Raclin,1995)

Yaratıcı gücün üçüncü şarkısında çantasından kunduz çıktı. Kunduzun da çamuru bulamaması üzerine dördüncü şarkıda kaplumbağa belirdi. Kızılderililer için uzun yaşamı simgeleyen kaplumbağa çamuru bulabilmek için suya daldığında, karga hâlâ konabileceği bir yer bulabilmek için uçuyordu:

Kaplumbağa suyu yararak yüzeye çıktı ve yaratıcı güce doğru ayaklarını çırptı. "Dibe ulaştım," diye bağırdı kaplumbağa. "Bir parça toprak getirdim." Ayakları ve tırnakları, hatta kabuğundaki çatlaklar bile toprak doluydu. Yaratıcı güç kaplumbağadan toprakları aldı ve tekrar şarkı

söylemeye başladı. Şarkı söylerken bir yandan da çamuru eliyle şekillendirdi ve kendisi için kuru bir yer yapmak üzere çamuru suya fırlattı. Dördüncü şarkıyı söylediğinde Yaratıcı Güç ve kargaya yetecek kadar toprak vardı. (Marriott&Rachlin,1995)

Yaratıcı güç torbasından bütün hayvanları çıkardıktan sonra kadın ve erkeğe biçim verdi. Kırmızı, beyaz, sarı ve siyah toprağı kullanarak yapabileceği kadar kadın ve erkek yarattı. Ayağını yere vurarak canlandırdığı insanlara akıl ve konuşma yeteneği verdikten sonra seslendi:

"İlk yarattığım dünya kötüydü. Üzerindeki canlılar da öyle. Bunun için o dünyayı yok ettim. Yarattığım ikinci dünya da kötü olduğundan onu da sular altında bıraktım. Bu yarattığım üçüncü dünya. Bakın: bir daha büyük bir sel olmayacağının garantisi olarak Gökkuşağını yarattım sizin için. Gökkuşağını gördüğünüzde anlayın ki yağmur duracaktır." Ve ekledi:

"Birbirinizle ve diğer canlılarla iki bacaklı, dört bacaklı, çok bacaklılarla, uçan canlılarla ve hiç ayakları olmayan sürüngenlerle, evrendeki yeşil bitkilerle nasıl barış içinde yaşayacağınızı öğrenirseniz işte o zaman her şey güzel olacak. Ama eğer ki bu dünyayı kötü ve çirkin yaparsanız bu dünyayı da yok ederim. Her şey size bağlı!" (Marriott&Rachlin,1995)

Yerle göğü renklerle yeniden birleştiren gökkuşağı, insanlarla tanrıların antlaşmasının ilahi mührü oldu. Tanrılar yok oluştan sonraki yenilenmenin sembolü olan gökkuşağı üzerine bir daha insanlığa tufan yollamayacaklarına söz verdiler.

ADA

Mısır'da piramit ilk tepeciği simgeler. Nil'in yıllık taşkını çekilmeye başladığı zaman ilk tepecik dünyanın yeniden doğuşunun simgesidir.
Joseph Campbell

Gökkuşağı köprüsünün altından bir kayık usulca yeryüzüne süzüldü. Kayığın yüzedurduğu bu deniz *Enuma Eliş*'te şöyle ifade edildi:

Kutsal yerdeki Tanrıların evi, kutsal ev henüz yapılmamıştı;
Kutsal bitki yeşermemiş, hiçbir ağaç yaratılmamıştı;
Hiçbir yapıtaşı döşenmemiş, hiçbir ev yükselmemişti;
Nippur yapılmamış, Ekur inşa edilmemişti;
Erech yapılmamış, Eana inşa edilmemişti;
Boşluk yapılmamış, Eridu inşa edilmemişti;
Kutsal ev, Tanrıların evi, hiçbir barınak yapılmamıştı;
Bütün topraklar denizdi. (Heidel, 2000)

Bir süre sonra ufukta bir karaltı belirdi. Kurtulmuşlardı:

Başlangıçta hiçbir şey yoktu fakat engin bir deniz sonsuzlukta uzanmakta ve dev bir yılana ev sahipliği yapmaktaydı. Yılan dinlenebileceği bir yer diledi ve seslendi:

—Bir kamış yükselsin!

İşte o an sudan bir kamış çıktı ve kuru bir kara parçasına dönüştü. (Eliade, 1987)

Yenidünya ufkunda yükselen karaltıya *ada* dediler. Bütün enerjiler *ada*'da, bir başka ifadeyle orta dünyanın merkezinde yoğunlaştı. Bu yüzden altın daireyle simgelendi *ada*:

Yayılan, açılan, genişleyen Ada, sınırlı insan bilincinin ve kâinatın elle tutulur alanına dönüşen ilk damlasıdır. Ada, altın bir daire şeklinde tasvir edilir. Hint mitolojisinde kıyıları toz haline getirilmiş pırlantalardan yapıldığı için Mani-dvipa olarak adlandırılır. (Zimmer, 2004)

Japon panteonunda insanın doğumundan sorumlu tanrılar, yedinci nesil *İzanagi* ve *İzanami*'ydi. *Yin* ve *Yang* prensibinde dişille erkeği temsil eden bu iki tanrı, bir gün Gökkuşağı köprüsünden inerek ilk ada *Onogoro*'yu yarattı:

—Var mıydı, yok muydu? Sordu İzanagi:

—Aşağıda bir şey görebiliyor musun?

Yalnızca su vardı sanki. Hiç kara yok muydu? Bilemediler. Bilmek istediler. Mızraklarını derinliklere doğru gererek fırlattılar. Bir süre sonra çekip çıkardıkları mızrağın ucundan önce tuzlu su damladı. Sonra bu su, kütle olarak denize düşerek adayı meydana getirdi. (Rosenberg, 2006)

Amerika'nın Güney Oregon Eyaletinin Cascade Dağlarının eteklerinde yaşayan Modok Kızılderililerin yaratı-

cısı *Kumokums*'du. Dağın doğu kıyısındaki Saz Gölünün kenarında oturan Kumokums, bir gün toprağı merak etti:

> *Denedi, toprağa ulaşmaya çalıştı. Sonra Saz Gölünün dibinden bir avuç çamur çıkardı. Bir tepe yaptı önce ve elinin ayasıyla fiske vurmaya başladı. Çamur, Kumokums'un vurduğu her fiskeyle taşarak Saz Gölünün etrafı toprakla çevrelenene dek yayıldı. Çamurun yayılması bittiğinde Kumokums, bir adanın üzerinde oturuyordu.* (Marriot& Rachlin, 1995)

İlk şaman *Doh* ilk adayı orta dünyaya dönüştürenlerdendi:

> *Başlangıçta her yer suyla kaplıydı. İlk şaman olan Doh, ilksel okyanusun üzerinde kuşlarla birlikte süzüldü. İnecek hiçbir yer bulamayan şaman kırmızı göğüslü dalgıç kuşundan okyanusun dibine dalmasını ve suyun zemininden biraz toprak getirmesini istedi. Dalgıç kuşu bunu yaptı yapmasına ama üçüncü denemesinde gagasında bir parça toprakla suyun yüzeyinde belirebildi. Doh, bundan ilksel okyanusun yüzeyinde uzanacak olan bir ada yaptı ve bu ada dünyaya dönüştü.* (Eliade, 1987)

Mısırlılara göre başlangıçta sularla kaplı evrende zamanla sular alçaldı ve suların ortasında dünya adası ortaya çıktı. *Thoth*'un doğurduğu dört tanrısal eşin çarpışması *Alevler Adası* olarak anılan Hermopolis Kentini yarattı. Mısır toplumu bu adayla yaratılışı defalarca tekrarladı.

Kusurlu oldukları için tanrılar dünyasında yer bulamayan insan, tufanla kusurlarından arınarak varoluşu-

nu yeniden başlattı. Bundan böyle kendi kendilerinin efendileriydiler. Kimsenin kölesi olmadan diledikleri gibi yaşayabilir, diledikleri kadar çoğalabilirlerdi. En sonunda tanrısallaşan insan, hayata Altın Çağla adım attı.

Altın Çağ

Eski zamanlarda Altın Çağın ve onun mutlu
halinin şarkısını söyleyenler, şans eseri Parnassos'ta
bu yeri düşledi; masum insanlığın kökü buradaydı;
burada hep bahar vardı ve onların her birinin
bahsettiği nektar buradaki meyvelerdi.
Dante Alighieri

Yaratılışın ilk çağında ölümsüzdüler. Gökkuşağı köprüsünden süzüldükten sonra Altın Çağın tanrıları olarak çalışmadan yaşıyor, kusursuzluğun tadına varıyorlardı. Mısırlılar bu çağa *Tep Zepi* adını verdi. Başlangıç zamanlarının mükemmelliğini *Tep Zepi*'de yaşadılar. Ne tanrıların öfkesi ne kargaşa ne de hastalık ve ölüm... Avustralyalılara göre ataları bir yeryüzü cennetinde vücut buldu. Henüz iyiyle kötünün ayrışmadığı bu *Altın Çağ*da av son derece boldu.

Zerdüştler kutsal kitapları Avesta'da varoluşu, her biri üç bin yıl süren toplam dokuz bin yıllık üç çağa böldü. *Mino dönemi* olarak tanımladıkları ilk çağda, iyilik ve kötülük *Ahura Mazda*'nın mutlak hâkimiyetindeydi. Zaman ve mekân kavramının söz konusu olmadığı bu dönemde, sadece iki varlık vardı. Bunlardan ilki *Ahura*

Mazda'nın suretinde aydınlık, hayat, bilgelik, güzellik, mutluluk ve sağlıktı. Diğeriyse karanlık, kötülük, çirkinlik, yokluk, hastalık ve üzüntünün sureti olan *Ehrimen*'di. Ardından kargaşalar dönemi başladı. Bu ikinci çağ iyilikle kötülüğün çatışmasıyla sürdü. Kargaşalar döneminin ürünü Zerdüştler oldu. *Ahura Mazda*'nın zaferiyle başlayan üçüncü dünya *Zerdüşt*'ün oğullarına beşiklik etti.

Hintliler için kozmos, sonsuz kere tekrar eden döngülerle yaratıldı ve yok edildi. Mükemmelliğe doğru ilerleyen her döngüye *Maha Yuga* denildi. *Büyük Çağ* olarak da bilinen *Maha Yuga*, kendi içinde dört çağa ayrıldı. Başlangıç, *Krita Yuga* olarak bilinen Altın Çağdı:

> *Krita Yuga 1.728.000 yıl sürer. Bu dönem boyunca insanlar ister dağda ister denizde yaşasınlar, barınmaya ihtiyaç duymazlar. Nimet veren ağaçlar onlara bol yiyecek, giysi ve süs eşyası sağlar. Herkes iyi olarak doğar ve mutlu, doygun, bencillikten uzak, güzel bir yaşantıları olur. Kendilerini en yüksek erdem olan düşünmeye adar ve yaşamlarını dharma'ya sadık olarak sürdürürler. İnsanlar zorunluluk yerine dharmanın keyfiyle yaşar ve acı görülmez.* (Rosenberg, 2006)

Hintliler gibi Kuzey Amerika yerlileri de insanın aşamalar hâlinde geliştiğine inandı. Navajo kabilesine göre dört çağdan ibaret olan ilk dünya karanlık ve boşluktan oluşuyordu:

> *İlk kadın, ilk erkek, tuz kadın, ateş tanrısı, Coyote ve güneşin oğlu Begochiddy'di yaşam. Siyah, mavi, beyaz ve sarı dağlar yaratılmış olsa da karanlıktı her yer. Kimse*

kalmak istemedi buralarda. Yaşam nasıl sürdürülecekti öyleyse?

Güneşin oğlu düşündü ve yaptı. "Bir tohum" dedi ve ekti dünyanın tam ortasına. Zamanla bir ağaç büyüdü. Tırmandılar onun öncülüğünde. Büyüdü ağaç durmadan ve ikinci bir dünyaya yol oldu. Karanlık ve aydınlık...

Bu dünya aydınlık ve maviydi. Ancak renkler engelleyemezdi savaşı. Burada yaşayan kedi insanlarla yıllarca savaşıldı. Savaş kazanılamayınca yeniden ağaca tırmanarak üçüncü dünyaya yükseldiler.

Sarı bir dünyaydı burası. İlk kadın ve erkeğin mutluluğu yaşamı sağladı ve çoğaldılar. Göller, nehirler, dağlar ve her türden hayvan yaratıldı. Bir gün Coyote nehir kenarında bir bebek buldu. Bu, su canavarının bebeğiydi. Su canavarı intikamını güneşi çalarak aldı. Yağmurlar başladı, her taraftan yükselen sular üçüncü dünyayı sular altında bıraktı.

İlk varlıkları yeniden ağacına toplayan Begochiddy, bir delik bularak dördüncü dünyaya ulaşmayı başardı. Renkler diğerleri kadar güzel değildi bu dünyada. Yine de Navajo halkının yurdu oldu burası. Begochiddy onlar için dağları, ayı, güneşi ve yıldızları yarattı.

Bir başka Kuzey Amerika yerlisi olan Iroquoisler de hayatı *dünyaya dalış* adını verdikleri dört çağa ayırdı. İlk çağ gökyüzündeki *cennet dönemi*'yle başladı. İkinci çağ, bir kadının gökyüzünden, bir kaplumbağanın sırtında ilksel sulara düşmesini içerdi. Üçüncü çağ, dünyayı yaratmak üzere materyalin çıkarıldığı dalıştı. Dördüncü çağ, dünyanın yaratılış süreciydi.

Toprak tanrıçası *Gaia*'nın kanatlarında tanrıların Olympos Dağını yaratan Yunanlar, insanlık için adanın

üzerinde Parnassos Dağını yükseltti. Hititçe *ev* anlamına gelen *Parna* kökünden türeyen ülkenin bu ikinci büyük dağı, merkezi oluşturdu. Parnassos Dağında *Altın Çağ* başladı. Kötülüğün kol gezmediği bu çağda mükemmelliğin tadına doya doya vardılar:

> *Akan nektar ve süt, onların ırmaklarını oluşturdu. Bodur meşe ağaçlarının yaprakları bal damlattı. Çevrelerinde bol bol yetişen tahıl ve meyveleri toplayarak şölenler düzenlediler. Sulak, yeşil çayırlarda sığır ve koyun sürülerini serbestçe güttüler. Güneşte pırıl pırıl çiçeklenen yabani çiçeklerin, geceleri gökyüzünde parlayan yıldızların keyfini çıkaracak zamanları da, istekleri de vardı.* (Rosenberg, 2006)

Üstelik kozmik dağın tanrılarıyla henüz bağlarını koparmamışlardı. Gökkuşağı Köprüsü sayesinde yerle gök arasında gidip geliyor, birlikte yaşadıkları tanrılardan çocuklar doğuruyorlardı: *Alkmene, Herakles*'i; *Danae, Perseus*'u; *Semele, Dionysos*'u; *Pluto, Tantalos*'u; *Niobe, Argos ile Pelasgos*'u; *Europa* ise *Minos, Sarpedon* ve *Rhadamanthys* gibi kahramanları dünyaya getirdi. Hesiodos'a göre bu çağda insan, *Tanrılar gibi, yüreklerinde hiçbir endişe olmaksızın, acılardan ve yokluklardan uzakta, güvenli bir şekilde yaşardı.* Sonra uykuya dalar gibi öldü, öldükten sonra da *Zeus* tarafından meleğe dönüştürüldü.

Gümüş Çağda yaşayan Yunanlar, altın ırka göre daha az erdemliydi. Ne birbirlerine ne de tanrılara saygıları vardı. Öğrenmeye açık olmadıkları gibi hoşgörüyü de reddettiler. Savaşı başlatan, bu ırkın hırsı ve bencilliği oldu. Gümüş ırka sinirlenen *Zeus*, sürekli bahar havasına son vererek değişen mevsimleri yarattı. Evler bu dö-

nemde inşa edildi. Gökyüzünde homurdanan *Zeus*'un öfkesinden kurtulmak için evlerin çatıları altına saklanan gümüş ırk, karnını doyurmak için çalışmak zorunda kaldı.

Bronz Çağında insanlar iyice yoldan çıkmıştı. Kaba güç, şiddet ve savaşçılık bu çağı belirledi. Genç yaşta ölen bu acımasız çağın insanlarının ruhları öldükten sonra yeraltına indi. Üçüncü çağın insanlarını yok eden *Zeus*, dördüncü çağın insanlarını soylu ve erdemliler arasından seçti. *Kahramanlar Çağı* olarak bilinen bu çağın insanları, dünyanın kıyısındaki kutsanmış adaya yerleşti.

Simgeler dili olan mitoloji, her simgesinde yaratışın kadim gizemini taşıdı. Ouroborus'un yaşam çemberinde birleşerek kozmosu yaratan dört temel unsur, insanlık tarihini dört çağa böldü. Altın Çağla başlayan varoluş, Kahramanlık Çağıyla sonlandı.

KAHRAMANIN LABİRENTİ

Tarihin labirentleri insanı aramak ve
kötü hakikatle karşılaşmayı göze almaktır.
Ahmet Ümit

Orta dünyada kıpırtısız bir gece hüküm sürüyordu. Bir yılan gibi kıvrılan ırmaklar, yapraklar, girdaplar nefesini tutmuş bekliyordu. Uzun bir yoldan geliyordu beklenen. Evvel zamanın nemli kuytularını azimle aşıyor, orta dünyaya yaklaştıkça karanlık artıyordu. Karanlık, zifiri karanlığa büründüğü an vakit geldi. Ve bir çığlık yükseldi yerin orta göbeğinden. Karanlıklar aydınlandı; ilahi suların ufkuna kızıl bir tan yeri oturdu:

Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı.
Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu.
Bu oğlanın yüzü mavi idi.
Ağzı ateş gibi kırmızı, gözleri ela, saçları, kaşları kara idi.
Güzellikte meleklerden de güzel idi. (Bang & Rahmeti, 1970)

Orta dünyalılar kahramanın doğumunu kutladı. Mücadeleye ana rahminde başlayan kahraman, doğduğunda *Oğuz Kağan* gibi dünyayı ölümsüz kılmaya hazırdı:

Bu oğlan anasının göğsünden bir defa süt emdi.

Bundan sonra bir daha emmedi, çiğ et, aş istedi, şarap istedi, konuşmaya başladı.

Kırk günden sonra büyüdü, yürüdü, oynadı.

Onun ayağı öküz ayağına, beli kurt beline, sırtı samur sırtına, göğsü ayı göğsüne benziyordu.

Bedeninin her yeri kalın tüyle kaplanmıştı. At sürüleri bakıp, atlara binerdi.

Vahşi hayvanları avlardı.

Günler geceler geçti, o bir yiğit oldu. (Bang & Rahmeti, 1970)

Mısırlılar kahramanlarını *Osiris* olarak seçti. Dirilişin sembolü olan *Osiris*, ay ışığıyla vücut bulmuştu:

Osiris'in ay'dan bereket verici bir ışının üzerine düşmesi sonucu kendisine hamile kalan, Ana İnek'in oğluydu. (Mackenzie,1996)

Mücadele kaderiydi kahramanın. Orta dünyayı ölümden kurtarmak üzere seçilmişti. Ana rahminin karanlık labirentini aşar aşmaz, yeni bir labirentle karşılaştı. Bir yanında sonsuzluk vardı labirentin, diğer yanındaysa hiçlik. Sonsuzluğa ulaşabilmek için içindeki dişilin sesini dinledi ve cesaretle orta dünyanın dolambaçlı yollarına koyuldu. Çünkü "Kadın, insanın ilk labirentiydi," (Attali, 2004)

Yunan mitolojisinde ilk labirent *Kral Minos* tarafından yaptırıldı. Canavar *Minotaur*'u hapsetmek için yapılan bu labirentin tasarımını icatlarıyla tanınan zanaatkârların üstadı *Daedalus* üstlendi. Yaptığı labirent karmaşıklığı ve içinden çıkılmasının zorluğu yüzünden antik dünyada bir sembol haline geldi. Labirent tıpkı

kadın gibi daima karanlık ve sessizce inşa edildi. İnsanların yaptığı ilk anıtların çoğunda hem labirent hem sarma imgeleri yer aldı.

Dünya Zamanı

Zaman bir anlam taşıyıcısıdır.
J. Fabiun

Ufuk çizgisine kızıl bir tan yeri oturduğunda yeryüzü en zalim kahramanı ağırlıyordu. Adına *zaman* dediler. Kan kırmızısı zamanın doğumuyla orta dünyadaki bütün varlıklar eskimeye başladı.

Dünya zamanına adını veren ilk tanrı Yunan *Kronos* oldu. Tanrıça *Gaia*'nın oğlu olarak dünyaya gelen *Kronos*, babası *Uranüs*'ü hadım ederek dünyayı ele geçirdi:

... Kronos geldi dünyaya,
art düşünceli tanrı,
en belalısı Toprakoğullarının.
Ve Kronos diş biledi yıldızlı babasına... (Erhat, 1997)

Dünya zamanını başlatan bu haylaz çocuk, varlıklarla acımasızsa oynadı. Bir oğlan çocuğunun oyuncağı olan zaman, aynı ırmakta yıkanan insanı illüzyonlarla kandırıyordu. Halbuki onun doğumundan sonra ne ırmak aynıydı ne de yıkanan kişi. Ele avuca sığmayan zaman, parlak oyunlarıyla dünyayı eskitmeyi sürdürdü.

Zaman, İran mitine *Zurvan* olarak doğdu. Çift cinsiyetli *Zurvan*, zamanı iyilik ve kötülüğü temsil eden iki oğlunun doğumuyla başlattı.

Başlangıçtaki boşlukta sadece çift cinsiyetli Zurvan vardı. Bir oğulun hasretini çeken Zurvan, bir tane yaratabilmek için bin yıldan feragat etmeyi göze aldı. Aradan çok uzun bir zaman geçti. Yaratma gücünden şüphe duymaya başlayan Zurvan sonunda ikiz oğlan doğurdu. Şüphesiyle yarattığı oğlu Ahriman kötülüğü temsil ederken, hasretini çektiğini diğer oğlu Ahura Mazda iyiliğin temsilcisi oldu. (Wilkinson&Philip, 2010)

Zaman, modern toplumlarda da cazibe merkezi olmayı sürdürdü. Saat, dakika, saniye ve saliseye bölünerek kontrol edilmesine karşın o bildiğini okuyordu. Başta fizik ve matematik olmak üzere tüm güçlerini zamanın gizemini çözmek üzere yoğunlaştıran bilim dalları en sonunda onun göreceli olduğunda birleşti. Bilimsel gerçekler bir yana insan zamanı daima öznel algıladı. Gençler için sonsuz olarak algılanan zaman, yaşlıların bitirmekte olduğu bir yudum suydu. Otoriteler ne derse desin *dünya zamanı* sadece insanın etrafında dönüyordu.

İster evvelde ister dünyada olsun, varoluşunu sürdüren tek varlık zaman oldu. Gözlerini açar açmaz eskittiği varlıklarla beslenen zaman, kahraman suretleriyle yenilendi. Orta dünyanın hâkimi bundan böyle dünya zamanını başlatan kahraman olacaktı.

Kahraman

Kahramanlar bulutların arasında yıldızlar gibi ışıldıyorlardı.
Apollonius Rhodius

Kimseye benzemedi, hep farklı oldu. Çığlığıyla dünya zamanını başlattı, bir vuruşuyla *evvel zaman* canavarını

devirdi. Olağanüstü gücüyle eskiyi yolcu eden kahraman, her daim yeninin temsilcisi oldu. Campbell'e göre *hayatını kendinden daha büyük şeyler uğruna feda eden* kişiydi kahraman. *Orhun Âbideleri*'nde büyük kahramanların yaptıkları onların diliyle şöyle aktarıldı:

Tanrı gibi Tanrı yaratmış Türk Bilge Kağanı, sözüm:

(...) insanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Otururak Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzene sokuvermiş (...)

Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. (...) Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir. Bunca milleti düzene soktum. (...) Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. (Ergin, 1980)

Çinlilerin ilk kahramanı *Fu Hsi*'ydi. Yılan vücutlu *Fu Hsi*, Çin toplumuna anaerkilliği yerleştiren ilk kahraman oldu:

Göksel İmparator Fu Hsi, ağlarla nasıl balık tutulacağını, avlanmayı ve evcil hayvanları yetiştirmeyi öğretti, insanları boylara ayırdı ve anaerkilliği yerleştirdi. Meng nehrinin sularından çıkan at şeklinde, pullarla kaplı bir canavarın ona verdiği doğaüstü bir tabletten, bugüne dek geleneksel Çin düşüncesinin temel simgesi olarak kalan Sekiz Şekli çıkardı. Mucizevi bir rahme düşüşle on iki yıllık bir gebelik döneminden sonra doğmuştu; vücudu, insan kolları ve öküz başı taşıyan bir yılan vücuduydu. (Campbell, 2013)

İlerleyen dönemlerde *Fu Hsi*'nin halefi oluştu. Dişil bir ejderden dünyaya gelen halefi, boğa başlı eril bir tahıl prensi olan ölümsüz *Shen Nung*'du:

> *Yerel İmparator Shen Nung boğa başlı insan vücuduyla, sekiz kadem yedi ps uzunluğundaydı. Mucizevî biçimde bir ejderin etkisiyle ortaya çıkmıştı. Utanan annesi bebeği bir dağ kenarına bırakmış fakat vahşi hayvanların onu koruyup beslediklerini öğrenince eve götürmüştü. Yıllardır "tahıl prensi" olarak tapınılır. Yüz altmış sekiz yaşında ölümsüzler arasına karışmıştır.* (Campbell, 2013)

Zamana tabiatüstü kahramanlarla başlayan Çin mitolojisi bir de imparator yarattı. *Huang Ti* adıyla anılan Sarı İmparator, Çin toplumunun ilk insan kahramanıydı:

> *Çao-tien eyaleti prensinin sevgilisi olan annesi, Büyük Ayı takımyıldızı çevresinde göz alıcı altın bir ışığa rastlayınca gebe kalmıştı ona. Çocuk yetmiş günlükken konuşabiliyordu ve on bir yaşında tahta çıktı. Onun ayırt edici yeteneği düş görme gücüydü. Uykuda en uzak bölgeleri ziyaret edebilir, ölümsüzlerle konuşabilirdi. Tahta çıkışından kısa zaman sonra Huang Ti tam üç ay süren ve kalbini denetleme dersini aldığı bir düş gördü. Benzer uzunluktaki ikinci bir düşten sonra, insanlara öğretme gücüyle döndü. Onlara doğanın güçlerini kalplerinden denetlemeyi öğretti. (...) su, ateş, odun ve toprağın yararlarını öğretti ve dalgaların hareketini düzenledi. Ölümünden önce imparatorluk bahçelerinde, hükümdarlığının kusursuzluğunu belirtmek üzere Anka ve Tekboynuz göründü.* (Campbell, 2013)

Yunan *Kronos*'un babasını hadım etmesiyle ateşlenen *dünya zamanı*, Kahramanlık Çağıyla vücuda geldi. Eril kahramanlar üzerinde yükselen yeniçağ, ataerkil düzeni pekiştirdi. Bu çağ, destansı eril kahramanların ölümsüzlüğe ulaşma mücadelesiyle beslendi. *Kronos*'la Kahramanlık Çağını başlatan Yunan mitolojisi, varoluşu oğul *Zeus*'la sürdürdü. Kehanete göre her doğan erkek çocuk, babasını hadım ederek iktidarı ele geçirecekti:

Kız kardeşi Rhea'yla evlenen Kronos, kehaneti duyar duymaz bütün erkek çocuklarını yuttu. Kehanete göre babası Uranüs'ü hadım ederek yerine geçen Kronos, tıpkı onun gibi oğlu tarafından yok edilecekti. Fakat çocuklarının annesi Rhea'yı hesaba katmadı. Kronos'un doğurduğu erkek çocuklarını yutmasına öfkelenen Rhea, en küçük oğlu olan Zeus'u gece karanlığında doğurduktan sonra Toprak Ana'ya emanet etti.

(...)

Toprak Ana kehanette bulundu. Kehanete göre Zeus, dişi Titan Metis'le karşılacak ve ondan bir kız ve üç erkek çocuğu olacaktı. Eğer bu kehanet gerçekleşirse Zeus'un tahtı sallanacaktı. Kehanetin gerçekleşmesi gecikmedi. Dişi Titan'la karşılaşan Zeus, tatlı sözlerle baştan çıkartarak Metis'i yuttu. Bu olaydan bir süre sonra Triton Gölü kenarında yürürken dayanılmaz bir baş ağrısına yakalanan Zeus'un attığı nara bütün semada yankılandı. Koşarak gelen Hermes, onun rahatsızlığının sebebini hemen anladı. Prometheus'un baltasını getirip Zeus'un kafasında bir yarık açmaya ikna etti. Zeus'un yarılan kafasından tepeden tırnağa silahlı ve doğarken yeri göğü inleten Athena dünyaya geldi. (Graves, 2010)

Bu sefer narasıyla yeri göğü inleterek doğan kahraman dişildi. Tanrıların tanrısı *Zeus*'un kafasından savaş tanrıçası olarak doğurduğu *Athena*, aynı zamanda barışın da savunucusu oldu. Savaş arabalarıyla geminin yanı sıra flüt, trompet, çanak çömleği icat eden tanrıça, insanlığı sanatla tanıştırdı. Eril bir *dünya zamanına* tam tekmil silahlarıyla düşen *Athena*'nın en büyük mücadelesi deniz tanrısı *Poseidon*'la gerçekleşti:

Hem Poseidon hem Athena, Atina şehrini kontrol altında tutan tanrı olmak istiyorlardı. Birbirlerine savaş ilan edip dövüşmek yerine şehrin halkına en iyi hediyeyi kimin vereceği konusunda bir bahse tutuştular. Deniz tanrısı Atina'ya yüksekten bakan tepe olan Akropolis'e tırpandı, en tepeye ulaştığındaysa tridentini sert toprağa hızlıca sapladı ve o anda topraktan tuzlu su fışkırdı. Ardından Athena Akropolis'e geldi ve hediyesini sundu. Bu, bu şehirde büyüyecek ilk zeytin ağacıydı.

Zeus hediyelerin hangisinin daha iyi olduğuna karar vermeleri için Olympos Dağındaki diğer tanrıları topladı. Topraktan fışkıran su etkileyiciydi ama tuzlu su insanlar için çok faydalı değildi. Öte yandan zeytin ağacı zengin bir kaynaktı ve yağı hem yemek hem de ısınmak için kullanılabilirdi. Zeytinyağı sadece Atinalılar için değil ticaret yaptıkları herkes için değerliydi. Böylece zeytin ağacı hem Atinalıları besleyecek hem de zenginleştirecekti. Ağacın tahtasını da bir şeyler inşa etmek için kullanabileceklerdi.

Kararsızlık içinde kalan kral Cecrops oylamaya karar verdi. Oylamada kadınlar Athena, erkekler ise Poseidon için oy kullandı. Kadınların sayısı bir fazla olduğu için oylamayı tanrıça Athena kazandı, şehre onun ismi verildi.

Sonuca çok sinirlenen Poseidon bütün Atina'yı sel felaketiyle vurdu. Tanrıların öfkesini dindirmek, kadınlar açısından yıkıcı oldu. (Çimen, 2011)

Poseidon'un gazabını üzerine çeken *Athena*'yla birlikte bir dönem kapandı, yeni bir dönem başladı. Anaerkil döneme ait hikâyeler tıpkı kaos gibi kuytulara gömülürken kadınlara sadece annelik kaldı. Fakat tanrılar tanrısı *Zeus*'u yaratan Yunan mitolojisi bile tabiatı görmezden gelemedi. Evvel zamanın dişil izleri, tek başına hamile kalan istisnai kadınlar tarafından sürdürüldü.

Babasız Doğum: "Sine Concubitu"

Eril kahramanın doğduğu bu dönemde toplumsal roller de değişmişti. Avcılıkla uğraşan erkekler dışarıda, çocuk doğurup büyüten kadınlarsa evlerinde yaşıyordu. Erkeğin aktifleştiği bu dönemde kadınlar eş ve anne rolüne soyunurken, kahramanlar tamamen erilleşti. Eril kahramanın ilk görevi yeryüzünden ölümün gölgesini silerek insanlığı kurtarmaktı. Henüz onun gölgenin oğlu olduğunu bilmiyorlardı!

Bilmiyorlardı ama hissetmişlerdi. Antik Yunanlar, *Athena* doğmadan çok daha önce *Zeus*'un karısı *Hera*'yı çok büyük bir sırra ortak ettiler. *Zeus*'un katkısı olmaksızın tek başına hamile kalan *Hera*, kan kırmızı dünya zamanını sürdürebilmek için ateş tanrısı *Heptaistos*'la savaş tanrısı *Ares*'i doğurmaya hazırlanıyordu.

Mucizevi kahramanlardan biri *Buda*'ydı. Bir rüya zamanında *Buda*, beyaz bir fil suretinde annesinin rahmine girdi:

Buda, insan olarak doğmadan önce Veda tanrılarının yaşadığı 33'üncü Tuşuta (Tushita) cennetinde yaşamaktaymış. Bu sırada kendisine gelen bir esinle yeryüzünde insan olarak doğmak zorunda olduğunu hissetmiş. Ayodhya denilen yerde hüküm suren İkshvaku sülalesinin bir kolu olan ve Kşatriya kastına bağlı Suddhona ailesinin bir bireyi olarak doğmaya karar vermiş. Buda'nın annesi sarayında uyurken bir rüya görmüş. Rüyasında çevresine nurlar saçarak gökten bir beyaz fil yanına inmiş ve sağ böğründen karnının içine girmiş. (Ruben,1995)

İlerleyen dönemlerde kahramanın adı Yi Yin oldu. Yine bir rüya zamanında ana rahmine düşen Yi Yin, Yin hanedanının kurucusu olan *Tang*'un yardımcısıydı. Rüyasında bir tanrıçanın seslendiğini duydu annesi:

Tanrıça ona havan ve fırından kurbağalar çıkmaya başlayınca arkasına bakmadan hemen uzaklaşmasını söylüyordu. Belli bir süre sonra havan ile fırında birkaç kurbağa ortaya çıkar. Bunun üzerine genç anne doğu yönünde kaçmaya başlar. Ancak biraz uzaklaştıktan sonra şehri görmek için dönüp arkasına bakar ve bunun üzerine şehir sular altında kalır. Genç kadın boğularak ölür ve bir dut ağacına dönüşür. Sular çekildikten sonra nehrin kıyısında ağlayan küçük bir bebek görünür. İnsanlar onu alır ve beslerler. Nehir kıyısında bulunan bu çocuk, olağanüstü yetenekleriyle dikkati çeker. (Bonnefoy, 2000)

Fin mitolojisinde bir bakire olan *Marjatta* bir böğürtlen yedikten sonra hamile kaldı ve bir oğlan doğurdu. Bu oğlan yarı tanrı *Vainamöinen*'in tahtını sarsacak kahramandı. *Vainamöinen* bebeğin öldürülmesini istedi. Bebeği kurtaran gökyüzü tanrısı *Ukko* oldu:

Çocuk evlilik dışı doğduğundan Vainamöinen'in kendi geçmişiyle ilgili bazı ayrıntıları öğrenen gökyüzü tanrısı Ukko Marjatta'nın çocuğunun, Vainamöinen yerine Finlandiya'nın hükümdarı olmasını emreder. Marjatta'nın çocuğunun doğumu yeni bir çağın başlangıcının işaretidir. (Wilkinson, 2011)

Türk mitlerinde kahramanın annesi olan tanrıça veya soylu kadın; ışık, rüzgâr, ateş, buğday tanesiyle gebe kaldı. Kırgız kavmini vücuda getiren ışık'tı:

Bir sabah vaktiydi. Sağın Han'ın kızı kırk cariyesiyle beraber ırmağın kıyısında geziniyordu. Henüz gün ışımamıştı. Gökten bir ışık sütunu indi. Suyu gümüş gibi parlattı. Vuruldu kızlar suyun güzelliğine ve parmaklarını ırmağa daldırdılar. Dokundular ve gebe kaldılar. (Gökalp, 2014)

Işığın yarattığı bir başka topluluk ise Uygur Türkleriydi. Bir gece vakti gökten inen kutsal ışıkla hamile kalan ağaç, Uygurların atalarını meydana getirdi:

Uygurların eski yurtlarında Kara-Korum adlı bir dağ vardı. Bu dağdan iki nehir çıkardı: Biri Selenge, diğeri de Tola. Bir gece, bu iki nehir arasındaki bir ağaç üzerine kutsal bir ışık indi. Ardından ağaçta bir şişkinlik peydahlandı ve gövdesi, gebe bir kadının karnı gibi şişti. Gökten ışığın inmesi durmadı, dokuz ay on gün boyunca her akşam ağacın üzerine inmeyi sürdürdü. Vakti geldiğinde ağaçtaki bu şişkinlik çatladı ve içinden beş çocuk doğdu. Bu çocuklardan en küçüğünün adı Bögü-Han idi. Uygurlar Bögü-Han'dan türedi. (Ögel, 1993)

Altay Türklerinin soyuysa buğday tanesinin hamile bıraktığı bakire kızla başladı. Büyük bir savaştan kaçan

genç kız canını kurtarmak için bir yurda sığındı. Burada birisiyle evlendi fakat gebe olduğu anlaşıldı. Kiminle evli olduğu, çocuklarının babasının kim olduğu sorulunca da şunları anlattı:

— Savaştan sonra annem ve babamdan ayrı düşmüş, bozkırlarda yürümeğe başlamıştım. Her tarafı dolaşıp, yiyecek arıyordum. Ama hiçbir şey bulamıyordum. İşte tam bu sırada gökten büyük bir yağmur boşandı ve her taraf su içinde kaldı. Bunu görünce, ben de kendimi korumak için hemen bir yere saklandım. Az sonra yağmur durmuştu. Bu arada yerde bir buz parçası gördüm. Yuvarlanıp yanıma gelen buzu aldım ve elimle kırdım. Baktım ki, içinde iki tane buğday tanesi var. Karnım da zaten iyice acıkmıştı, buğday tanelerini ağzıma attım. Taneleri ağzıma atar atmaz, birden tuhaf bir şeyler hissettim. Sanki karnımda iki çocuk var gibiydi. (Ögel, 1993)

Kozmogonik çevrim bundan böyle insan kahramanlarla ilerleyecekti. Köy, kasaba, şehir gibi yerleşimlerin yayılmaya başladığı bu dönemde her topluluk kendi kahramanını yarattı.

Gözlerini tabiatın bağrında açan insan, tabiattan uzaklaştıkça aklını kullanmak zorunda kalmıştı. Tabiatı yöneten ilahi kahramanlar yerine ülkesini yönetecek krallara ihtiyaç duyuyordu fakat bu kral kusursuz bir ruha sahip olmalıydı. Ne var ki kusursuzluk hiç kolay değildi. Kralın kusursuz olup olmadığını ise sadece tabiat anlayabilirdi. Bu yüzden kahramanlık efsaneleri tabiata emanet edilen çocuklarla başladı.

Tabiata Emanet Edilen Kahraman

Kahramanın hikâyesinde bana düşen rol, tabiat ana oldu. Tabiat ana olarak bütün kahramanlarıma sahip çıktım. Yunan mitolojisinde deniz oldum. *Zeus*'la *Danae*'nin birlikteliğinden dünyaya gelen *Perseus*'u balıkçı *Diktys*'in güvenli kollarına emanet edene dek korudum:

> *Danae'nin babası Akrisios ileride Zeus'un oğlu tarafından öldürüleceğini öğrenince, onu annesiyle beraber bir sandığa koyup denize atar. Sandık Seriphos Adası kıyılarına sürüklenir. Balıkçı Diktys bulduğu Perseus'u büyütür.* (Dell, 2014)

İskandinav mitolojisinde kader tanrılarıyla birlikte yaratılışı oluşturuyordum:

> *İskandinav mitolojisinde kader tanrıları Urth (Yeryüzü) Verthandi ve Skuld Urth birlikte toprak anayı oluşturur, kader ve yaratılış dünyasını temsil eder. Kozmik ana rahmi hayat pınarının (Urdarbrunnr) kaynağındaki bir mağarada yaşarlar.* (Mascetti, 2000)

Bazen melek oldum peygamberler yarattım bazen de kurt, ayı, kuş suretlerinde kralları büyüttüm. Suretim ne olursa olsun, her daim kahramanının koruyucusu oldum.

İlahi suretlerle sahiplendiğim çocuklar *İbrahim* gibi peygamber oldu. *Nemrut*'un krallığını ilan ettiği zamanlardı. Kâhinlerden *İbrahim*'in doğacağını öğrenen *Nemrut*, ülkenin her tarafında çocuk katline başlamıştı:

> *İbrahim'in annesi zamanı yaklaştığında şehri korkuyla terk etti ve çöle ilerledi. Bir mağaraya ulaşıncaya kadar*

vadide yürüdü. Bir sığınağa girdi ve ertesi gün haykırışlarla bir oğlan doğurdu. Bütün mağara çocuğun saçtığı ışıkla doldu, anne alabildiğine mutlu oldu. Doğurduğu bebek atamız İbrahim'di. Anne cıvıldadı ve oğluna şöyle dedi: "Heyhat, seni Nemrut'un kral olduğu vakitte doğurdum. Senin adına yetmiş bin erkek çocuk katledildi ve ben senin adına korku içindeyim, eğer varlığını duyarsa seni de katleder. Gözüm seni göğsümde katledilmiş göreceğine, burada çürü git." Örtüsünü çıkarıp bebeği sardı. Sonra onu mağarada terk etti, "Tanrı seninle olsun, seni terk etmesin O, bırakmasın seni" diyerek.

Böylece mağarada terk edilen İbrahim ağlamaya başladı. Tanrı ona içecek süt vermesi için Cebrail'i gönderdi. Melek Cebrail bebeğin sağ elinin parmağından süt akmasını sağladı. On gün boyunca bu sütü emdi bebek. Sonra kalkıp yürüdü ve mağarayı terk ederek vadi boyunca ilerledi. (Campbell, 2013)

Musa peygamberin hikâyesine dalga suretinde dahil oldum. İsrailoğullarından *Pharaoh*'un torunu olarak dünyaya gelen *Musa*'yı dedesinin gazabından dalgalarla kurtardım.

Hayvan suretinde sahiplendiğim çocuklarsa ülkeler kurdular. Roma'nın efsanevi kurucusu *Romulus* ve kardeşi *Remus*, Vesta rahibesi olan anneleri *Rhea Silvia* tarafından terk edilen ikizlerdi. Onlar, dişi kurdun memeleri anlamına gelen "numes" isimli incir ağacının altında karaya vurmuşlardı. Kral amcalarının zoruyla terk edilen ikizleri dişi bir kurt suretinde besledim.

Hepsi de özel çocuklardı. Ana rahminin karanlık ve huzurlu ortamından çıkar çıkmaz kollarıma emanet edilen bu çocuklar, ayakta kalarak kahramanlık-

larını ispatladılar. Yunan *Herakles* henüz beşikteyken *Hera*'nın gönderdiği yılanı beşiğinde boğmuş, İranlı *Rüstem* daha küçük bir çocukken azgın fili öldürmüş, Polinezyalı *Maui* tuzak kurduğu güneşi yavaşlatarak annesine yemek pişirme zamanı vermişti.

Kahramanın Adı

Tabiat sınavını başarıyla veren kahraman toplumuna döner dönmez adlanmak istedi. Kazandığı *ad*'la çocukluktan çıktı, delikanlı oldu. İlk kahramanın adı *insan*'dı. Doğar doğmaz yerle göğü ayıran kozmosun kadim kahramanına *insan* adını Sümerler verdi:

Gök yerden ayrıldıktan sonra,
Yer gökten ayrıldıktan sonra,
İnsan'ın adı konduktan sonra, (Kramer, 2001)

Bazen de *Oğuz Han* gibi kahraman adını kendisi koydu:

Türkler doğan çocuğa, hemen ad vermezlerdi,
Bir yaşına girmeden, ona ad seçmezlerdi.
Büyük toy yığılırdı, eski Türk âdetince,
Öyle ad seçilirdi, çocuğun kudretince.
Kara-Han atlar kesti, yurdum şen olsun, diye,
Çağırdı hep Türkleri, bir ad bulunsun diye.
Oğlancuk birden bire, "Adım Oğuz'dur!" dedi,
Beklemedi kimseyi, kendi adını verdi.
Ne kadar Türk varsa, hepsi şaşa kaldılar,
Bu, Tanrı sözü deyip, buyruğa katıldılar. (Ögel, 1993)

Kahramanın varoluş mücadelesinin mührüydü *ad*. Türkler kahramanlık anlatılarında yayını çekerek oku-

nu atmayan, baş kesmeyen, kan dökmeyen delikanlıya *ad* vermezlerdi.

Kahramanın varoluşunu adıyla perçinleme çabası içinde olduğu da görüldü. Bir hikâyede adı konmayan kahraman: "Haydi beni adlayın, bana bir ad koyun!" diye talepte bulundu:

Bir ihtiyar alkışlar eşliğinde ona Ak-Kır adını koyar:
Ak-Han'ın oğlanına, Ak-Kır, atlı Altın-Taycı desinler!
Ak-Kır atın koştuğu bozkırlarda, sular eksik olmasın!
Altın-Taycı'nın at sürdüğü yerlerde, elgün eksik olmasın!
Güçlüler seni alt edemesin!
Alpler seni yenemesin! (Ögel, 1993)

Kızılderililerin kahramanı, krallığını *Düşman Öldüren* adını alarak ilan etti:

Hepiniz bana bakın. Çevreye bakmayın. Dediğimi dinleyin. Dünya benim vücudum kadar büyük. Dünya sözüm kadar geniş. Ve dünya dualarım kadar geniş. Gök ancak sözlerim ve dualarım kadar geniş. Mevsimler ancak vücudum, sözlerim, dualarım kadar geniş. Sular da aynı şekilde; vücudum, sözlerim, dualarım sulardan büyüktür. (Campbell, 2013)

Sırada kahramanın erginlenmesi vardı. Ve erginleşebilmesinin yolu içindeki *öteki*'yi keşfetmesinden geçiyordu. Varoluş mücadelesi farklı şekil ve suretlerde yeniden tekrarlanıyordu. Ölüme başkaldırarak tanrıçayı uyandıran insanlık, varlıklarını daha en başından dişil bir güce emanet etmişti. Evvel zaman tanrıçası olarak tezatların birliğinde yarattığım bütün varlıkların içine *öteki*'ni yerleştirmiştim. Dişilin içindeki *öteki* eril, erilin

içindeki *öteki*'yse dişildi. Kahramanlık Çağına dek kimse *öteki* tarafının farkına varmadı ama daima eksikliğini hissetti. Öteki tarafın adı *anima*'ydı.

Anima

Saf sevginin de korkunun da bilginin de
kutsal umudun da anasıyım.
Azra Erhat

Özüne döndü ve onu bekleyen canavarı gördü. Düşler ülkesinden getirdiği bu canavar yılan, timsah, yarasa gibi korkulan bütün yaratıkların bileşimdeki ejderhaydı. Pullu devasa bedeni, burnundan soluduğu ateşi, hem karada hem suda hem de gökyüzünde süzülen gücüyle ejderhayı yenmek, kahramanın en büyük mücadelesi oldu. Kahraman şimdi ve gelecekti. Ejderhaysa yok edilmesi gereken geçmişin bekçisi. Yerinde durandı ejderha. Yerinde durarak eskiyi sürdürmeye çalıştığı için düşman ve tiran ilan edildi. Ejderha istediği kadar direnşin, tan yerine *zaman* doğmuştu bir kez. Nitekim karanlık mağaralardan beliren kahraman, ejderhanın inine girerek onu darmaduman etti.

Yunanların ejderhayla savaşan kahramanının adı *Kadmos*'tu. O, bir pınarın bekçisi olan ejderhayı öldürdü ve dişlerini toprağa ektiği yerden Thebai kenti ortaya çıktı. Öte yandan *Oğuz Kağan* ormandaki canavarı yok ederek halkını kurtarıyordu:

Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,
Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan ne de insan!

(...)
Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman!
(...)
Kargıyla gergedanın, başına vurdu Oğuz!
Öldürüp gergedanı, kurtardı yurdu Oğuz! (Bang & Rahmeti, 1970)

Gılgamış'ın savaştığı düşman dev boğa *Humbaba*'yken *Theseus*'un savaştığı boğa *Minotaur*'tu. Japon mitlerinin canavarı ise cinlerdi. *Oni* adı verilen bu cinler, demir sopalarla dolaşırlardı. Hindu inancına göreyse cinlerle savaşan tanrıça *Durga* ve *Kali*'ydi. İster ejderha ister cin isterse dev olsun yok edilen bu korkunç yaratıklar kahramanın içindeki *öteki*'ydi.

Öteki'nin varlığı yüz binlerce yıl sonra *C. G. Jung* tarafından keşfedildi. Söze "İnsan dünyaya boş bir sayfa olarak gelmez" diyerek başlayan *Jung*'a göre insan, kozmosun küçük bir yansımasıydı. Ouroborus misali bir ana bütünden varlık bulan insan, içindeki *öteki*'yi bilinçdışında taşıdı. Benliğin istikametini *öteki* belirliyordu. Jung, kahramanın doğar doğmaz anne suretiyle karşılaştığı *öteki* tarafına *anima* adını verdi. Anne suretiyle beliren *anima*, kahramanın kozmostaki mücadele yeteneğini belirledi. Anima, doğanın erkeğin ruh halleri üzerindeki değişken etkilerini ifade eden, erkeklerin şiirde, resimde ve müzikte akıldışı anı yakalamasını sağlayan dişil güçtür. Ortaçağ metinlerinden birinde, anima kendi doğasını şöyle açıklar:

Kırların çiçeği, vadilerin zambağıyım. Saf sevginin de korkunun da bilginin de kutsal umudun da anasıyım... Yaşam öğelerinin aracısıyım, onların birbiriyle uyum içinde

olmasını sağlarım. Sıcak olanı soğutur, soğuk olanı ısıtırım, kuru olanı ıslatır, ıslak olanı kuruturum, sert olanı yumuşatırım... Papazın yasası, yalvacın sözü, bilgenin öğüdüyüm. Öldürürüm ve yaşatırım ve elimden hiçbir şey kurtulmaz. (Franz, 2009)

Bazı *anima* modelleri kahramanı erginlik mücadelesine doğru kışkırtırken bazıları gelişimini engelleyerek potansiyellerini öldürdü. Hâlbuki dünya zamanının *animasından* beklenen, kahramanın iç dengesini kurmasına yardımcı olmasıydı. İçindeki *öteki*'yle yüzleşen kahraman, bilinciyle bilinçdışını bütünleştirerek ülkesini canavarlardan kurtardı. *Öteki* tarafıyla yüzleşemeyen kahraman, kendisiyle birlikte toplumunu da yıkıma sürükledi. *Öteki* hep orada duruyordu. Kahraman gözlerini açar açmaz onu görüyor, çocukluktan kurtulup erginleştikçe de onu arıyordu. Aradığının zaten içinde olduğunu keşfetmesiyse an meselesiydi.

Sibiryalı Yakutların kahramanı *Ak Oğlan*'dı. Yaşam yolculuğunu tek başına sürdüren kahraman, yalnızlıktan *animası* sayesinde kurtuldu. Hikâye *Ak Oğlan*'ın yolculuğuyla başladı. Nasıl bir yerde olduğunu keşfetmek için ilerledi kahraman. Doğusunda bir tarla, ortasında büyük bir tepe, tepedense yedi kat göğe devasa bir ağaç yükseliyordu. *Ak-Oğlan* ağaca yanaşarak, şöyle seslendi:

Ey benim saygı değer, güzel Tanrıçam,
Bana hayatı veren, ey benim büyük annem!
Varlığım, neyim varsa, hep seninle dolmuştur,
Dünyadaki varlıklar, hepsi senden doğmuştur!
(...)
Sana sığınıyorum, kutunu esirgeme. (Ögel, 1993)

Ak Genç güneye döndü ve yeşil bir ovanın ortasında Süt Gölünü gördü. Kuzeyinde kasvetli bir orman, batısında ise uzun bir köknar ormanı uzanıyordu. Dört yolun ortasında kendisini yalnız hissetti Ak Genç. Sonra kararını verdi ve devasa yaşam ağacına ilerleyerek dua etti:

Bu ilk insan Ak-Oğlan, ta içten hislenmişmiş,
Ağaca yanaşarak, şöylece seslenmişmiş:
Ey benim saygı değer, güzel yüce Tanrıçam,
Bana hayatı veren, ey benim büyük annem!
Varlığım neyim varsa, hep seninle dolmuştur.
Dünyadaki varlıklar, hepsi senden doğmuştur!
Ama öyle yalnızım, o kadar bilsen,
Bari bana benzeyen, bir de eş kadın versen! (Ögel, 1993)

Animasıyla yüzleşen kahraman gerçek aşkını bularak yeni toplumunun tohumlarını sağlıklı bir şekilde atarken animasıyla yüzleşemeyen kahraman, Troyalı kahraman *Paris*'te olduğu gibi yıkıcı oldu:

Paris'in annesi bir gün rüyasında alev saçan bir meşale doğurduğunu ve bu meşalenin Troya'yı yakıp yıktığını görür. Bunun üzerine doğurduğu erkek çocuğu öldürmesi için bir uşağına verir. Uşak çocuğu alır ve Kaz Dağı (İda) yamacında bir dere kenarına bırakır. Burada dişi bir ayı tarafından beslenen çocuk daha sonra Agelaos adında bir çoban tarafından bulunur. Çoban tarafından büyütülür. Paris çobanlar arasında güzelliği, yararlılığıyla dikkati çeker. Sürülere çok iyi baktığı için ona koruyucu anlamına gelen Aleksandros adı da takılır. (Erhat, 1997)

Dede Korkut Hikâyeleri'nden *Dirse Han Oğlu Boğaç* anlatısında da denge *anima* üzerinden kuruldu. *Dirse Han*'ın

hatunu ve *Boğaç Han*'ın annesi olarak sahneye çıkan *anima*, önce kocasını yönlendirdi. Oğul *Boğaç Han* büyüyerek babasının yerine kahramanlığa soyunduğunda ise yeniden ortaya çıkan *anima* oğluyla babası arasındaki ilişkiyi dengeledi. Hikâye boyunca adı konmayan kadın, önce kocasıyla toplumun bağını kurdu, sonra oğluyla babasının dengesini kurdu ve sahneden çekildi.

Animasını kabul eden bir başka kahraman *Gılgamış*'tı. Tanrıça *Ninsun*'la yarı tanrısal kral *Lugalbanda*'nın oğlu olarak dünyaya gelen *Gılgamış* üçte ikisi tanrı, üçte biri ölümlü bir kahramandı. Günlerden bir gün rüya gören *Gılgamış*, rüyasını yorumlaması için annesi *Ninsun*'a gitti:

Rüyasını anlattı annesine:
-Anne,
Bu geceki rüyamı anlatayım sana:
Gökyüzündeki Yıldızlar (Çevrelerken beni)
Gök'ten (inmiş) bir göktaşı
Küt diye düştü yamasıma.
(...)
Her şeyi bilen (bilge) annesi
Şöyle dedi oğluna-
Her şeyi bilen
Bilge (Dişi Manda-Ninsuna)
Şöyle dedi Gılgamış'a:
"Gökyüzündeki Yıldızlar
(Koruyucularındır) senin! (Bottéro, 2005)

Tanrıçanın armağan ettiği bu kişi *öteki* tarafı *Endiku*'ydu. *Gılgamış* ötekisini bekleye dursun, çobanların koruyucusu olan *Endiku*, Uruk kentindeki büyük buluşmaya

doğru yola koyulmuştu. Bir avcı, *Enkidu*'nun gelmekte olduğunu *Gılgamış*'a şöyle aktarıyordu:

Yola koyuldu (bulmak için Gılgamış'ı)
Babasının öğüdüne
(Kulak veren) Avcı
(Var)ıp Uruk'a
Şöyle dedi:
"Dinle beni) Gılgamış,
(Dinle diyeceklerimi):
(Çölden gelmiş)
Bir er kişi (var),
Ülkenin (en) güçlüsü
(En) kuvvetlisidir O;
Gökten (inmiş) bir kaya (gibi) güçlüdür...(Bottéro, 2005)

O, *animasının* yönlendirmesiyle bütünleştiği *öteki* tarafı sayesinde Sümer kenti Uruk'un kralı sıfatını sonsuza dek taşıdı. Kendini ölümsüzlüğü bulmaya adayan *Gılgamış*'ın yolculuk maceraları tabletlere şu cümlelerle işlendi:

(Tanıt)acağım cümle âleme
Her şeyi görmüş
T(üm dünyayı) tanımış
Her şeyin sırrına ermiş olanı
Ve her yerde
(Gizli kalmış her şeyi) keşfedeni!
(Bil)gelerin bilgesini, (Bottéro, 2005)

Gılgamış, Herakles, Rüstem gibi krallarla birlikte yeni düzenin tohumları atıldı. Yenidünyanın otoriteleri, kahramanlar üzerinden soyun devamını sağlamak için *Endiku* gibi simgesel *öteki*'nin yerine aşkı yerleştirdi.

Kahramanın Aşkı

Kahraman dünyanın hâkimiydi. Âşık olduğu kadınsa dünyanın kendisi. Kahraman savaşçıysa, âşık olduğu kadın şan ve şöhretiydi. Oğuz Kağan'da olduğu gibi:

Oğuz Kağan bir yerde, Tanrı'ya yalvarırken;
Karanlık bastı birden, bir ışık düştü gökten!
Öyle bir ışık indi, parlak aydan, güneşten!
Oğuz kağan yürüdü, yakınına ışığın,
Otırduğunu gördü, ortasında bir kızın!
Bir ben vardı başında, ateş gibi ışığı,
Çok güzel bir kızdı bu, sanki Kutup yıldızı!
Öyle güzel bir kız ki, gülse gök güle durur!
Kız ağlamak istese, gök de ağlaya durur!
Oğuz kızı görünce, aklı gitti beyninden,
Kıza vuruldu birden, sevdi kızı gönlünden... (Bang & Rahmeti, 1970)

Onlar, birbirini tamamlayan iki yarıydılar. Buna rağmen her iki yarının buluşması her zaman kolay olmadı. Mitolojiye *Afrodit*'le giren aşk, *Afrodit* üzerinden kahramana ulaştı. Ve bu birleşmeden mevsimler doğdu:

Myrrha'nın oğlu bebek Adonis o kadar güzeldi ki Afrodite onu kendisine istedi ve gizlice bir sandığın içine koyup yeraltı âleminin kraliçesi Persephone'ye emanet etti. Ama Persephone de onu çok sevdi ve geri vermeyi reddetti. İki tanrıça, Zeus'a başvurup aralarındaki ihtilafı çözmesini istediler. Zeus şu kararı verdi. Adonis yılın üçte birini Afrodite'le, üçte birini Persephone ile geçirecek, kalan üçte birinde ise ne isterse onu yapacaktı.

Adonis yılın kendisine ait olan üçte birinde hep Aphrodite ile yaşamayı seçti ve onun kollarında geçirdiği aylar

hayat dolu, capcanlı ilkbahar ve yaz mevsimleri haline geldi. Yeryüzünden kaybolması hasat zamanına işaret ediyordu. Persephone'nin kollarında geçirdiği zaman ise, tohumun yeraltında uykuya yattığı ölü kış mevsimiydi. (March, 2014)

Mitolojide aşk, daima ölümü çağırdı. *Afrodit*'le başlayan aşk hikâyeleri bir *Afrodit* rahibesi olan *Hero*'ya ulaştığında, kahramanın adı *Leandros*'tu. Onları bekleyen de ölümdü:

Hero ve Leandros, Hellespontos'un (Çanakkale Boğazı) karşı yakalarında oturan âşıklardı. Sestos'ta bir Aphrotide rahibesi olan Hero, her gece öbür yakadan yüzerek karşıya geçen Leandros'a yol göstermek için, yaşadığı kulenin penceresinde bir fener yakardı. Leandros şafak vaktine kadar onunla kalır ve sonra yüzerek evine dönerdi. Pek çok yaz gecesinde buluşup seviştiler.

Fırtınalı havasıyla kış geldi çattı ve Hero yine feneri yaktı; Leandros da yine hain denizlere cesurca atıldı. Sonra bir gece, şiddetli bir fırtınada Hero fenerin rüzgârla sönmüş olduğunu fark edemedi. Işık olmayınca Leandros karanlık ve yükselen dalgaların arasında yolunu kaybedip boğuldu.

Ertesi sabah Hero aşağıya baktı ve Leandros'un cesedinin sahile vurmuş olduğunu gördü. Büyük üzüntüyle kulesinden atladı, sevgilisinin yanına düşerek can verdi. (March, 2014)

Yunan kahraman *Perseus*, *Andromeda*'yı elde edebilmek için yılan saçlı *Medusa*'yı öldürmek zorunda kaldı. Kendisine bakanları taşa çeviren bir yüzü vardı *Medusa*'nın. Korkunç bir yaratıktı:

Athena ve Hesperidlerin yardımıyla, bir orak ve (Poseidon'dan) bir görünmezlik miğferi edinen Perseus, kalkanının yansımasından yararlanarak Medusa'nın başını kesmeyi başarır.

Medusa'nın kanından ortaya çıkan kanatlı at Pegasos, Perseus'a sonraki sınavında Andromeda'yı kurtarmada yardım eder. Andromeda adındaki bu prenses babası tarafından bir deniz canavarına bırakılmıştır. Perseus canavarı öldürür ve kurtardığı Andromeda'yla evlenir. (Dell, 2014)

Bir başka Yunan âşık olan *Orpheus*'la *Eurydike*'nin aşkıysa animanın kahramanın aşkına dönüşmesine örnek oluşturdu:

Musalar'dan birisi olan Orpheus son derece yetenekli bir müzisyendi. O kadar mahirdi ki bütün tabiatı şarkılarıyla mest eder, hayvanları ehlileştirir, kayaları, ağaçları bile harekete geçirirdi. Günlerden bir gün gönlünü güzeller güzeli bir peri olan Eurydike'ye kaptırdı. İki genç, sonsuza dek mutlu olabilmek için evlendi. Fakat kader ağlarını başka türlü örmüştü. Bir yılan, hain bir yılan Orpheus'un sevgilisini sokarak, zehirledi. Orpheus, aşkına yeniden kavuşabilmek için ölüler ülkesine girmeyi göze aldı.

Orpheus Tainaron'da yeraltı âlemine götüren kapıdan geçti, sonra da aşağıya doğru yaptığı uzun ve yalnız yolculuğu cesaretle gerçekleştirdi. Kayıkçı Kharon ve bekçi köpeği Kerberos için şarkılar söyledi ve her ikisi de onun müziğiyle o kadar büyülendi ki içeri girmesine izin verdiler. Hades ile Persephone'nin ikametgâhına varınca yine şarkılar söyledi, vaktinden evvel ölmüş karısını bıraksınlar diye yalvardı ve şarkısıyla ölüler âlemini kendinden geçirdi. Bütün ruhlar onu dinleyip ağladılar.

Hades ve Persephone onun ricalarını geri çeviremedi ve Eurydike'sini alıp yeryüzüne gidebileceklerini söylediler. Ama bunun için iki şart koştular: Dışarıya çıkarken önden gitmeliydi ve her ikisi de gün ışığına ulaşıncaya kadar asla geri dönüp bakmamalıydı. Yola çıktılar. Orpheus yukarıya doğru uzun yürüyüşte sona varmak üzereydi ki tam o sırada, karısını görme arzusuyla geriye dönüp baktı. Bunun üzerine Eurydike derhal karanlığa karışarak ikinci kez öldü.

Orpheus'un Hades'e yeniden girme şansı kalmadı. Ülkesine dönerek baştan sona dolaşıyor, yas tutuyor ve sevgili karısını anlatan şarkılar söylüyor, başka kadınlara bakmayı reddediyordu. Sonra kadınlar tarafından parçalanarak öldürüldü. Hades'e gitti, orada en nihayet Eurydike'yi kollarına alabildi. (March, 2014)

Aşk hikâyeleriyle erginleşen kahraman, nihayet özgürlüğüne kavuşmak üzereydi. Özgürlüğe ulaşması ise annesinin yerine kendisini feda eden karısıyla gerçekleşti. Bu seferki hikâye, Pherai kralı *Admetos*'la, güzel *Alkestis* arasındaydı:

Tesalya'da Pherai kralı âdil ve konuksever Admetos, Apollon'un gözdelerindendi. Apollon'un yardımıyla İolkos kralı Peilas'ın güzel kızı Alkestis ile evlenen Admetos, Artemis'e kurban kesmeyi unutunca, kızgın tanrıça gerdek odasını yılanlarla doldurdu.

Yardımına koşan Apollon, Admetos'a tanrıçayı kurbanlarla yatıştırmasını tavsiye etti. Admetos denileni yaptı ve işler yoluna girdi. Bundan sonra tanrı Apollon, kader tanrıçaları Fataelardan dostu için daha büyük lütuf kazandı. Sarhoş ettiği Fataelar'dan bir söz aldı: Admetos

kendi yerine ölecek birisini bulabilirse hayatı bağışlanabilecekti.

Admetos annesi veya babasının onun uğruna kendini feda etmekten mutlu olacağına kesinlikle inanıyordu. Ne de olsa onu çok seviyorlardı ve artık çok yaşlıydılar, ömürlerinin büyük kısmı geride kalmıştı. En azından birisi oğlunun yerine ölmeye razı olabilirdi!

Lakin annesiyle babası kısa zamanda onun yanıldığını gösterdiler, zira tatlı hayatı bırakmaya niyetleri yoktu. Sonunda onun yerine ölmeyi kabul eden kişi karısı Alkestis oldu.

Amansız ölüm tanrısı Thanatos, Alkestis'i yeraltı âlemine götürmek için geldi. Fikrini değiştiren Admetos, gitmesin diye karısına yalvardığı halde Alkestis öldü. Admetos karısı öldükten sonra yaşamak istemediğini fark etti. Bundan böyle hiç bitmeyecek matem hayatına, bir çeşit canlı ölüme mahkûm olmuştu.

Karısını kurtarmak isteyen Admetos, Alkestis'in mezarının yanında Thanatos ile güreşti. Sonunda Ölüm, kurbanını bıraktı. Karı koca mucizevi bir şekilde yeniden beraber oldular ve Admetos bir kez daha normal bir ölümlü olmayı mutlulukla kabullendi. (March, 2014)

Azrail'le savaşarak içindeki *anima*'yı keşfeden kahramanlardan biri de *Deli Dumrul*'du:

Deli Dumrul:

— Bre al kanatlı Azrail sen misin? dedi.

— Evet, benim, dedi.

— Bu yahşı yiğitlerin canını sen mi alırsın? dedi.

— Evet ben alırım, dedi.

Deli Dumrul:

— Bre kapıcılar, kapıyı kapayın, dedi. Bre Azrail, ben seni geniş yerde arardım, dar yerde elime girdin, öyle mi? dedi. Ben seni öldüreyim, yahşı yiğidin canını kurtarayım, dedi. Kara kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e çalmağa hamle kıldı.

Azrail güvercin oldu, pencereden uçtu, gitti. Adam ejderhası Deli Dumrul elini eline vurdu, kıskıs güldü. (Ergin, 1994)

Hikâyelerin sonunda Yunan *Admetos* gibi *Deli Dumrul* da aşkıyla birleşerek yoluna devam etti.

Yolculuk sürerken kahramanın karşısına babası çıktı. Bundan böyle *yerinde duran* baba'ydı. Eskiyle yeninin mücadelesi artık kahramanla babası arasında geçecekti.

Babayla Mücadele

Anne suretiyle beliren anima, kahramanın öteki yüzüydü. Baba ise geleceği... Liderliği onu yenmesine bağlıydı. Bu yüzden baba, Kahramanlık Çağının en talihsiz insanı oldu.

Ana rahminin mükemmelliğinden çıkan kahramanın anneyi paylaşmak zorunda kaldığı baba, ilk düşmanıydı. Büyüdükçe aralarındaki iktidar mücadelesi çetinleşti. Babanın rızası olsun veya olmasın, kahramandan beklenen onun yerine geçmesiydi. Anneden kopuş süreciyle başlayarak babanın ölümüyle sonuçlanan kahramanın mücadelesi *Oidipus* mitine ilham oldu:

Orta dünyalı bütün kahramanlar gibi Oidipus'un kaderi de doğmadan başladı. Kehanete göre İokaste'nin doğuracağı çocuk, babasını öldürdükten sonra annesiyle evlenecekti. Kehaneti engellemek isteyen kral baba, doğar doğ-

maz ayak bileklerini delerek birbirine bağladığı çocuğu ıssız bir ormana terk etti. Çocuğa bu yüzden 'şiş ayak' anlamına gelen Oidipus adı verildi. Kral ne yaparsa yapsın Oidipus'un kaderinde babasını öldürmek vardı.

Çobanlar tarafından bulunan çocuk Korinthos kralı ve kraliçesine teslim edildi. Korinthos hanedanının varisi gibi büyütülen Oidipus, bir gün ormanda bulunduğunu öğrendi. Gerçek anne babasını bulmak üzere yola koyulan delikanlı, kahramanın kaçınılmaz kaderine ulaştı.

Yolun iyice daraldığı bir noktada Oidipus, Kral Laios'la karşılaştı. Krala yol vermesi için delikanlıyı uyaran arabacı, emre uymadığını görünce onu aşağıladı. Öfkelendi Oidipus. Kehanet gerçekleşti, ölüm kapıyı çaldı. Oidipus arabacıyla kralı öldürdü. Farkında değildi babasını öldürdüğünün. Yolunda ilerledi. Sonra Sphinks adlı canavarla karşılaştı. Yeni bir sınav mı başlıyordu onun için? Yoldan geçen herkesi bilmeceyle sınayan Sphinks, Oidipus'a sordu:

—Bazen iki, bazen üç, bazen dört ayakla yürüyen ve genel kuralın tersine en çok ayağı olduğu halde, en zayıf yaratık nedir?

—İnsan, diye yanıtladı Oidipus.

—İki kız kardeş var. Biri ötekini doğuruyor, öteki berikini. Kimdir bunlar?

—Gece ve gündüz, dedi Oidipus.

Bu cevaplar onun kaderinde dönüm noktası oldu. Kehanetin geri kalanı gerçekleşiyordu. Bilmecelere doğru yanıt alamadığında herkesi öldüren canavar, Oidipus'un zekâsı karşısında kendini kayalıklardan attı. Oidipus'un ünü Thebai'ye ulaştı ve kral ilan edilerek kraliçeyle evlendirildi.

Gereği öğrenecek miydi Oidipus? Bir kehanet daha gerçeği açık edecekti. Salgın hastalık vardı kentte. Kurtuluş

için kâhinlere başvurdu. Gerçek daha fazla saklayamadı kendini. Yüzleşme gerçekleşti.

Öldürdüğü kral babası, evlendiği kraliçeyse annesiydi. Mücadele hiç sonlanmadı onun için. Âdeta kaderi olan lanet, ölümün öcünü gerektirdi. Oğluyla evlendiğini öğrenen İokaste intihar etti. Gözlerini kör eden Oidipus ise Attika'ya giderek, eceliyle öldü. (Hamilton, 1997)

Bir kültür mitosu olarak kabul edilen *Oidipus* hikâyesi, insanlık tarihinde dönüm noktasıydı. Annesiyle evlenme hikâyesiyle bireyleşen *Oidipus*, babasını öldürerek toplumsallaştı. Babayla oğul, evrenin bir modeliydi esasında. Makrokozmosun kusursuz mikrokozmik bir aynasıydı. Çatışmaydı, varoluştu.

Nihayet toplum lideri olmayı başaran kahraman, labirentin sonuna iyice yaklaşmıştı. Aşkıyla evliliğinden bir oğul dünyaya getirdiler ve bu oğlan büyüdükçe babasını labirentin ucuna itti. Doğum ve ölüm üzerine kurulan kozmogonik çevrim, oğul üzerinden yeniden başladı. Bundan böyle *yerinde duran* kahramanın ta kendisiydi.

Kahramanın Ölümü

Hani dediğim bey erenler?/ Dünyayı benim diyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,/ Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,/ Sonucu ölümlü dünya!
Bu kara yer bizi de yiyecektir, En nihayet uzun yaşı ucu ölüm,
Dede Korkut Kitabı

Dünya zamanını başlatarak orta dünyayı görünür kılan kahraman, maceralarıyla varoluş bilgisini taşıdı. Yaşlandığında yeryüzü bilgesi haline dönüşen kahraman

sayesinde, ölüm bilmecesi çözüldü. Yeniden doğum için ölüm kaçınılmazdı. Bu yüzden ölüme terk edildi kahraman:

Bir ağaç altında oturuyordu İbrahim. Ölüm'le yüzleşmesi burada gerçekleşti. Bir ışık parladı ilkin, ardından tatlı bir koku. Yürüdü. Yüz yüze geldiği ihtişamını gizleyemeyen Ölüm'dü. Ve Ölüm dedi:

—Bu güzelliğin bana ait olduğunu düşünme İbrahim, herkese göründüğümü de. Eğer kişi senin gibi hakseverse, bir taç alır ona gelirim, ama bir günahkârsa büyük bir çirkinlikle gelirim, günahlarından bir taç takarım başıma ve onları büyük korkuya boğarım, böylece umutsuzluğa kapılırlar.

İbrahim dedi ki:

—Ve sen, gerçekten Ölüm denen misin?

—Tatsız bir adım ben.

—Seninle gelmeyeceğim. Çirkinliğini göster.

Ve Ölüm, çirkinliğini açık etti. Biri yılanın yüzünü taşıyan, diğeri kılıca benzeyen iki baş gösterdi. Ölüm korkunçtu, ürkütücüydü. Herkes dayanabilir miydi ona? Dayanamadı. İbrahim'in hizmetçileri Ölüm'ün ürkünç görünümüne bakarak öldü. Ölüm'ün görünüşleri İbrahim'in ruhunu alamadı. Tanrı, İbrahim'in ruhunu sanki düşte gibi ayırdı. Mikail onu göğe çıkardı. (Campbell, 2013)

Yaşam yolculuğunun sonuna yaklaştığını gören büyük kahraman *Oğuz Kağan*, mücadelesini oğullarına şöyle aktardı:

"Ey Oğullarım!
Ne vuruşmalar gördüm! Ne çok sınırlar aştım!
Ben ne kargılar ile ne okları fırlattım!

Ne çok atla yürüdüm! Ne düşmanlar ağlattım!
Nice dostlar güldürdüm!
Ben ödedim çok şükür!
Borcumu Gök Tanrıya (Bang & Rahmeti, 1970)

Zalim *Kronos*'la vücut bulan *zaman*, içten içe çürüttüğü insana üstünlüğünü ispatladı. Ölüm, bundan böyle bir gölge suretinde onları adım adım izleyecekti...

Gölge

Bir şeyler var insandan Hades ülkesinde bile
içinde can yoksa bile bir ruh var, bir gölge.
Homeros

Doğumuyla karanlıkları aydınlatan insan, peşi sıra alacakaranlık bir gölgeyi sürükledi. Büyüdükçe gölgesi de büyüdü. Bir gün gölge kayboldu. Gizemli gölgeyle birlikte insan da sırlar âlemine karıştı. Her şeyi denediler, ne mağara duvarlarına çizdikleri yumurtalar fayda etti ne de efsunlu sözler. Gölge suretinde zuhur eden ölüm, varlığı *son*'suza dek adım adım izledi...

Can anlamında tasarımlanan ruh, zamanla gölge tasarımına dönüştü. Onları bir gölge suretinde izleyen bendim. İlkel insanlar ölümden sonra yıldızlara ulaşıp onların sonsuzluğunu paylaştıklarına inandılar. Bu yüzden ölümün gölgesini üzerlerinden hiç eksik etmedim. Zaten bu nedenle uyandırmamışlar mıydı beni?

Yeni Zelandalı Maoriler ölümü; "Ölüm Ana'nın rahmine süzülmek" olarak adlandırdı. Yeraltı'na açılan

kapı da ölüm tanrıçası *Hine-nui-te-po*'nun vücudunun girişi, dünyanın karanlık derinlikleri olarak görüldü.

Çinliler ölümü; yüzü insan, dişleri kaplan, kuyruğu leopar olan bir canavar şeklindeki Batının Ana Kraliçesi *Xi Wang Mu*'nun suretinde var etti:

> *Xi Wang Mu'nun ölümsüzlerin Kunlun Dağlarındaki batı cennetini yönettiği ve yanında Yeşim Kızlarıyla üç bacaklı kuşların bulunduğu söylenir. Kraliyet giysileri giyen çok güzel bir kadın olarak tasvir edilir ve bazen turna kuşuna biner. Yeşimden yapılmış dokuz katlı ve bin milden uzun altın bir duvarla çevrili sarayda yaşadığı söylenir. Erkek ölümsüzler sarayın sağ kanadında, kadınlar sol tarafında yaşar.*
>
> *Xi Wang Mu'nun pek çok eski Çin hükümdarına ölümsüzlük şeftalisi verdiği söylenir. İlahi okçu Yi ve karısı Chang E'nin mitinde batının ana kraliçesi tarafından Yi'ye verilen ölümsüzlük iksirini Chang E'nin içtiği ve böylece kocasını ölümlü bir hayata mâhkum ettiği anlatılır.* (Cotterell&Storm, 2011)

Sümerlere göre ölüm tanrıça *İnanna*'yla gelmişti. Çoban *Dumuzi*'ye âşık olan İnanna, ölümü evlendiği erkek üzerinden orta dünyaya ait kıldı:

> *Uruk'un koruyucu tanrıçası İnanna çoban Dumuzi'yle evlenir böylece Dumuzi, sitenin hükümdarı olur. İnanna tutkusunu ve mutluluğunu yüksek sesle ilan eder: "Ben, neşe içinde yürüyorum... Efendim kutsal kucağa yaraşır!" Ama eşini bekleyen trajik sonu da önceden hisseder: "Ah sevgilim, yüreğimin erkeği... Ben seni uğursuz bir yazgıya sürükledim... Ağzınla ağzıma dokundun, dudaklarımı başına bastırdın, işte bu nedenle uğursuz bir yazgıya mahkûm edildin.* (Eliade, 2012)

Hayatı tezatların birlik ve bütünlüğünde var eden mitik öyküler, ölümü dirilişin şartı olarak ortaya sürerek varlığımı sonsuzlaştırmıştı. Yeninin varlığının eskinin yok olmasına bağlı olduğunu biliyorlardı çünkü. Ne var ki ölümü kabullenmek o kadar kolay değildi. Sevdiklerin kaybı, hele hele kendisinin de bir gün ölebileceği gerçeği üzerine varlığını ruh'a emanet ettiler. Artık ölen sadece *beden*, sonsuzluğa karışansa gölge suretindeki *ruh*'tu. Ve ölüm "ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddi hayat kaynağını yitirmesi" olarak tarif edildi.

Türkler ölümü uçma motifiyle simgeledi. Ölüm, ruhun göç etmesi olarak algılandı. Mısırlılar için ölüm sadece insana ait bir olgu değildi. *Osiris* gibi büyük tanrılar bile ölüyor, sonra da başka şekillerde yeniden doğuyordu. Madem *Osiris* çürüyen bedeninden yeniden doğabiliyordu, insanlık neden dirilmesindi? Bu yüzden ölü bedenleri mumlayarak diriliş anına dek saklamak istediler.

Yunanlar için ölüm, *Hades*'in topraklarına ayak basmaktı. Kahramanla simgeleşen yüce insan, ruhunu bedenin esaretinden kurtararak yaratışın gizil bilgisine ulaşmayı tercih etti. Bu bilgi ise gece tanrıçası *Nkys*'ın bilgeliğindeydi. Yunan ozan Hesiodos, *Nyks*'ın ölümü tek başına doğurduğunu iddia etti. Kozmosun yaratılışına güvercin tanrıçası *Eurynome*'yle başlayan Yunan mitolojisi, hayatın tezadı olan ölümü de gece tanrıçasına atfediyordu. Yaşam gibi ölümün de dişil karakterini fark eden Hesiodos gecenin kızlarını yarattı.

Gecenin Kızları

Zeus'un hükümdarlığı altında yaşamalarına rağmen ölümün gücü *Gecenin Kızları* olarak bilinen üç tanrıçanın elindeydi. Aynı zamanda kader tanrıçaları olarak da anılan gecenin kızları *Fatae*'ler olarak çağrıldı.

> *Yunanlar onları Klotho (iplik eğirici), Lakhesis (paylaştıran) ve Atropos (kaçınılmaz) olarak bilirler. Sonraki dönemlerde Fatae'lerin her ölümlü için bir zaman dilimi simgeleyen uzunlukta ipliği eğirdiklerine inanılmıştır. Üç kader tanrıçasının görevi insanların kaderini örmekti. Klotho ipi tutar, Lakhesis yaşam ipini örer, Atropos ise zamanı geldiğinde ipi keserdi.*
>
> *Zeus Yunan tanrılarının başı olmasına rağmen Fatae'lerin kararlarına boyun eğer ve bu yüzden de kaderin kaynağı değil, uygulayıcısı durumundadır. Tanrılar ve insanların başlarından geçen olayların kaçınılmaz gidişatını gösteren kehanetler bu yüzden çok önemlidir.* (Cotterell & Storm, 2011)

İnsan yaratılışına *Tane*'nin meydana getirdiği toprak kızla başlayan Yeni Zelandalı Maoriler, ölümü *Hine Titama* adını verdikleri *Şafak Kızı*'na atfetti. İlk orta dünyalı çift, *Tane*'yle *Şafak Kızı*'nın çocukları olarak doğdu. Her şey *Şafak Kızı*'nın babasının kim olduğunu sorana kadar iyi gitti. Ölüm, bu sorgulamadan sonra vücut buldu.

> *Tane'nin hem kocası hem de babası olduğunu öğrenen kız, utancından yeraltındaki büyükannesi Papa'nın yanına inmeye karar verdi. Kimsenin engel olmaması için de zayıflık büyüsü yaptı. Tane'yle çocuklar uykunun gafletindeyken Şafak Kızı aşağı dünyanın ezeli karanlığına doğru indi de indi...*

Yeraltının girişinde onu bir bekçi karşıladı: "Geri dön sevgili Şafak Kızı. Bizim dünyamız sana uygun değil. Burası daima karanlık ve hüzünlü... Burada kalmayı isteyemezsin çünkü neşesiz bir yer."

"Biliyorum. Ama yine de burada kalmak istiyorum. Yukarıdaki dünyadan bana gelecek olan çocuklarıma sahip çıkacağım," dedi.

Şafak Kızı bekçiden ayrılıp kapıya doğru giderken gözü Tane'ye takıldı. Karanlığa rağmen onun yaşlı gözlerle kendisini izlediğini görerek seslendi:

"Zavallı Tane, yukarıdaki dünyaya dön. Işıklar dünyasındaki çocuklarımıza babalık et. Zamanla bütün çocuklarımıza ölüm gelecek. Ölüm geldiğinde karanlık dünyaya geri dönecekler. Bana kavuşma zamanı geldiğinde onlara annelik etmek istiyorum."

Sözlerinden sonra yeraltı dünyasına giren Şafak Kızı burada Gece Kızı ve Ölüm Tanrıçası olarak tanındı. O günden sonra güneş yolculuğuna her sabah doğudan başladı ve batıdaki evine döndü. Tane'yse her gün güneşi takip etti. Ve kadın, erkek ve çocuklar, ölüm ruhlarını istediğinde Şafak Kızı'nın yeraltına giden yolunu izlediler.

Şafak Kızı Hine Titama'nın yeraltına inmesine dek ölümü bilmeyen tüm orta dünya canlıları bundan sonra ölüme mahkûm oldu. Şafak Kızı'nın adı da karanlığın büyük tanrıçası Hine-nui-te-po olarak değişti. (Wilkinson&Philip, 2010)

Hint mitolojisi başlangıcına ölümü dahil etmedi. *Brahma* yeryüzünün okyanus dibine batarak yok olmasını engellemek için ölümü yarattı. *Brahma*'nın yarattığı ölüm, kızıl gözlü bir kadın suretinde yeryüzüne indi. Kullandığı silahlarsa arzu ve öfkeydi:

Yaratılış zamanında Büyükbaba ateşli enerjiyle dolarak yaşayan varlıkları yarattı. Bu yaratıklar yaşlandı, sayıları alabildiğine arttı fakat bir daha ölmediler. Yaratıklar arasında boş yer kalmadı; soluk alacak yer yoktu, üç katlı evren dolmuş, tıkanmıştı. Onları nasıl ortadan kaldırırım diye kaygılanmaya başladı, fakat ne kadar düşündüyse de bu iş için bir çıkar yol bulamadı. Kızdı ve gövdesinin bütün deliklerinden bir ateş fışkırdı. Büyükbaba bu ateşle göklerin her yanını yaktı.

Daha sonra içindeki ateşi bastırarak yakmaya son veren Brahma başka bir çare buldu. Kırmızı elbiseler içinde kızıl gözlü bir kadın yaratarak, onu canlıları öldürmekle görevlendirdi. (O' Fleberty,1996)

Çinliler ölümü, iki ruh arasında paylaştırdı. Dişil Yin ruhunu ölümden sonra doğduğu topraklara geri gönderen Çinliler, eril Yang'ı parlak bir ruh olarak gökyüzüne yükselti. Bir insanın iki ruhu vardı:

Bunlardan biri Kwei idi ve bu ruh Yin unsurunun doğasına katılır ve doğduğu topraklara geri dönerdi. Diğer ruh ise Yang unsuruna katılan Shen idi. Shen, yaşayan bedende ise ona Khi ya da "nefes" adı verilirdi; ölümden sonra, "ming biçiminde, parlak bir ruh olarak yaşamaya devam ederdi".

Kwei adındaki diğer ruh, hayat süresince p'oh olarak bilinirdi. Ölümden sonra cesedin yanı başında yaşamaya devam eder ve bu cesedin, doğudan ve batıdan "akan" yeşimtaşı, inciler, denizkabukları gibi iyi etkiler tarafından korunduğuna inanılırdı.

Ağustos böceği gibi Shen de, bir süre için mezar ya da mezar taşında durulabilir ve daha sonra katlanıp Gök-

yüzü Cenneti'ne yükselir ya da Batı Cennetine ya da Doğu'daki 'Kutsal Adalar'a geçerdi. (Mackenzie, 1996)

Dişil ve erilin bütünlüğünde kozmosu yaratan insan, sonsuzluğunu hayat ve ölüm tezatlarıyla garantiledi. Zira ilkel çağlardan itibaren insanın en büyük kâbusu olan ölüm, aynı zamanda yaratıcılığı körükleyen itici güçtü. İnsan varoluşunu sonsuza taşıyan mitoloji bu sayede varlık buldu.

Ölümlülük

Ölüm olmasaydı onu icat etmek zorunda kalırdık.
Voltaire

Başlangıçta bütün insanlar kozmik dağın tanrıları gibi ölümsüzdü. Her ne olduysa sonradan oldu. Kimisi buna yanlışlık dedi, kimisi ceza. Bazılarına göre gece vakti geldiği için hazırlıksız yakalanmışlardı, çoğunluk içinse yeninin doğabilmesi için ölüm kaçınılmazdı. Homeros İlyada Destanında ölümü Hades'e uçmak olarak tasarladı:

Canı çıktı gövdesinden, uçtu gitti Hades'e...
Homeros, İlyada

Odysseia Destanında ise Kahraman *Odysseus*'un annesi *Antikleia*'nin dilinden ölüm şöyle tanımlandı:

Ölümlülerden biri öldü mü, yasadır bu,
can ayrılır ayrılmaz ak kemiklerden

kaslar artık etleri, kemikleri tutmaz olur,
yok eder onları ışıldayan ateşin zorlu gücü,
ruh uçar gider kanatlanan düş gibi. (Homeros, 1999)

François Villon, *Le Testament* adlı şiir kitabında ölümü anlattı:

Ölüm acı gelir ölene,
Sesi soluğu kesilir insanın, zehirler dolar yüreğine;
Neterler döktüğünü Tanrı bilir!
Kim derdine derman olabilir?
Ne oğlu, ne kızı, ne de kardeşi
Ölen insanla ölebilir

Ölüm ürpertir, sarartır insanı,
Büker burnunu, gere damarlarını,
Boynunu şişirir, etini gevşetir,
Kemiğini, sinirini çeker uzatır.
Ey kadınsı beden, öylesine yumuşak,
Ak pak, baldan tatlı, dünyadan kıymetli,
O acılara katlanacak mısın sen de?
Yoksa dipdiri gidecek misin göklere? (Erhat, 1999)

Babilliler ölümsüzlüğü *Adapa*'nın tercihi yüzünden kaybetti. *Ea* tarafından ölümsüz olarak yaratılan *Adapa*, tanrıların ölümsüzlük ikramını reddederek Babil toplumunu ölümlü kıldı:

Bir gün Adapa, kayığını deviren güney rüzgârının kanatlarını kırdı. Bu kozmik düzenin ihlaliydi ve Anu yargılamak üzere onu göklere çağırdı. Gök tanrısının huzuruna çıkmadan önce Ea Adapa'yı uyardı: "Tanrı'nın sunacağı 'ölüm ekmeği'yle "ölüm suyu"nu reddetmesi gerekiyordu. Anu'nun karşısına çıkan Adapa güney rüzgârının kana-

dını intikam almak için kırdığını gizlemedi. Onun içtenliğinden etkilenen Anu, kendisine "hayat ekmeği"yle, "hayat suları" sundu. Ea'nın öğüdünü tutan Adapa bunları reddetti, böylelikle de ölümsüzlük fırsatını kaçırdı. (Eliade, 2012)

Türk boyları tek tanrılı dinlerin etkisine girdikten sonra ölümün tanrıya başkaldıran şeytan yüzünden geldiğine inandı:

Altay ve Yakut Türklerine ait yaratılış mitlerine göre Tanrı, ilk insanın çamurdan şeklini yapmış ve ona ölümsüz bir ruh aramaya gitmişti. Fakat Şeytan'ın gelip de, bu şekilleri muhafazaya memur edilen köpeği kandırarak kirletmesi üzerine Tanrı çok kızdı. Tanrı yaratığı bu ilk insanlara birer ruh vermişti ama ne işleri varsa görsünler diye onları yeryüzüne saldı. Bu yüzden insanlık, hastalık ve ölümden kurtulamadı. (Ögel, 1993)

Ölüm, Yunan mitolojisinde Sisyphos'un kurnazlığıyla yeniden vücut buldu:

Zeus, kendisini Aigina'yı kaçıran tanrı olarak ihbar eden Sisyphos'u cezalandırmak üzere Thanatos'u görevlendirir. Ancak Sisyphos kurnazlığıyla ölüm tanrısını yakalayarak zincire vurur. Thanatos'un esir edilmesinden sonra kimse ölmez. Bunun üzerine bizzat Zeus olaya müdahale etmek zorunda kalır ve yeniden işinin başına dönebilmesi için Ölüm'ü serbest bırakır. (Bonnefoy, 2000)

Hilebazdı ölüm:

Ölüm bizi hileyle elde eder ve biz de onu hileye başvurarak alt edebiliriz. Hades'in köpeği Kerberos, efendisinin

ülkesini acımasız bir hileye başvurarak koruyan karşı konulmaz bir canavardır. Bu köpek ölüler ülkesinin kapısına gelenleri, kuyruk sallayarak, yaltaklanarak kandırır; ancak içeri girmeleriyle birlikte dışarı çıkmalarını yasak eder. (Bonnefoy, 2000)

Afrikalı Nyamwezileri geceleyin herkesin uyuduğu bir sırada ansızın yakaladı. Celebes Adalarındaki Balontoklar muz yüzünden ölümlü oldular. Tanrıların önlerine koyduğu karides yerine muzu yiyen Balontoklar, ölümlü kaderlerini tercih ettiler. Aynı şekilde Niaslar da tanrıların ikramı olan karidesin yılan tarafından yutulmasıyla ölümlü oldu.

Bir Güney Amerika mitine göre ölüm, güleç yüzlü bir delikanlı suretinde geldi:

Büyük bir büyücü, insanlara ölümsüzlüğe kavuşabilmek için kendilerini ziyaret edecek bir yabancıyı dostça selamlarını ve karşılamalarını öğütler. Fakat yerliler içinde kokmuş et bulunan bir sepetle gelene yüz vermeyip, güleç, neşeli bir delikanlıyı sevinçle karşılarlar. Oysa güleç delikanlı kılığına bürünen ölümdür. İşte o gün, bu gündür insanlar ölümlüdür. (Örnek, 1995)

Ölüm, tek tanrılı dinlere *zorunluluk* olarak girdi ve *her can ölümü tadacaktır* şeklinde özetlendi. İster çok tanrılı isterse tek tanrılı olsun ölüm, dirilişin ilk adımı oldu. Toprakla varlık bulan kahraman, sonsuzluğa ulaşabilmek için Gölgeler Ülkesini ziyaret etmek zorunda kaldı.

IV. ATEŞ

GÖLGELER ÜLKESİ

Gil-Galad bir Elf Kralı'ydı, / Ozanlar hüzünle söyler olanları. / Son kraldı o, dağ ve deniz arasında, / Hükmederdi adil ve özgür bir krallığa. / Uzundu kılıcı mızrağı sivri, / Uzaklardan seçilirdi parlayan miğferi, / Sayısız yıldız, göklerin tarlasında / Görünürdü gümüş kalkanının aynasında. / Ama ayrıldı gitti uzun zaman önce. / Kimse bilmez şimdi nerede. / Çünkü düştü yıldızı karanlıklara, / Gölgelerin hükmettiği Mordor'a.

J. R. R.Tolkien

Alacakaranlık bir zaman aralığında vücut bulan varoluş, yine bir alacakaranlık anda meçhule karıştı. Varlığın gölgesi olan ölüm, tüm orta dünyalıları teker teker kozmik dağa çekti. Dağın en tepesinde yeni bir ülke yarattılar. Gölgelerin hüküm sürdüğü bu öteki dünyaya *Gölgeler Ülkesi* adını verdiler.

Bedenini toprak anaya emanet eden insanlık, yeniden dirilebilmek için *Gölgeler Ülkesi*nden medet umdu. Fazlasıyla eskiyen yaşamı tufanla arındırmak bu sefer yetmeyecekti çünkü. Sonsuzluğa erebilmeleri için biz-

zat kendi elleriyle kirlettikleri kozmosu yok etmek zorundaydılar.

Yarattığım kozmosun yerine yenisini doğurabilmek için kozmik dağın en tepesindeki Gölgeler Ülkesine çağrıldım. Yine bir ejderha suretindeydim. Bu sefer kanatlarım rüzgârı değil, ateşi sürüklüyordu.

Yunan mitolojisinde gözlerinden alevler fışkıran yılan *Typhon*'dum. Alevlerimden bir yanardağ yükseldi. İtalyanlar bu dağa Etna adını verdi. *Zeus* tarafından yenilgiye uğratılarak Etna'ya hapsedildim. Yanardağdan fışkıran lavlar benim eserimdi. Hesiodos'a göre yılan *Typhon* suretim, *Ekhidna* adındaki bir ejderhayla birleşerek Gölgeler Ülkesinin karanlık yaratıcılarını doğurdu:

> *Bir mağarada doğan azgın Ekhidna'nın vücudunun üst yarısı güzel yanaklı bir genç kız vücuduyken, alt tarafı her yanı lekeli korkunç bir yılan şeklindeydi. Ölümlüler ve ölümsüzlerden uzak yerin dibinde bir mağarası olan Ekhidna hiç yaşlanmayacaktı. Yılan Typon'la ejderha Ekhidna'nın birleşmesinden; Hades'in elli kafalı yırtıcı köpeği Kerberos, bataklık canavarı Hydra ve korkunç ateş üfleyen Khimaira doğdu.* (Hesiodos, 2014)

Ortaçağda da alev püskürtme özelliğim devam etti. Böylece kötülük, *Leviathan* gibi doğrudan doğruya cehennemden çıkmış bir canavar olarak görüldü:

> *Ağzından alevler fışkırır*
> *Kıvılcımlar saçılır*
> *Kaynayan kazandan*
> *Yanan sazdan çıkan duman gibi*
> *Burnundan duman tüter*

Soluğu kömürleri tutuşturur
Alev çıkar ağzından (Eyüp 41: 19-21)

Kuzey Avrupa mitolojisine dünya ağacı *Yggdrasil*'in dibinde yaşayan bilgelik gücü olarak doğdum. Gölgeler Ülkesinin de olmazsa olmazıydım:

> *Yggdrasil adı verilen bu ağacın köklerinde yaşayan Niddhog adlı yılan veya ejderhaya esrarengiz yeraltı dünyasında eşlik eden başka yılanlar da vardı. Yılan veya ejderha Nidhogg'un krallık ağacının ayaklarındaydı. Burası hem tehlikelerle hem de özel ödüllerle dolu anlaşılması güç bir yerdi. Bu özel ödüllerin en başında yer alan bilgelik, ağacın altındaki üç kuyudan biri olan Mimir'in kaynağından geliyordu. Diğer iki kuyu daha tehlikeliydi: Biri kader kuyusuydu ve insan ömrünün uzunluğunu tayin eden Norn'lar tarafından korunurdu. Diğeri ise zehir kuyusuydu ve Norse Yeraltısı Hel'in nehirlerinin kaynağıydı. Bu karanlık bölgelerin etrafında Nidhogg kayarak dolaşırdı. İnsan ölülerinin etleriyle kendisine ziyafet çeker ve Yggdrasil'in köklerini kemirirdi.* (Wilkinson, 2011)

Dünyanın sonuna yaklaşıldığında ne Tanrı'ydı ejderha suretim, ne de şeytan. İyilik ve kötülük de değildi. Daha çok kozmosun tezatlarını tamamlayan güçlerin dengesini simgeliyordum. Çin'de hem *Yin* hem de *Yang* olarak yerle gök, tanrılarla insanlar arasındaki bağı kurandım. Hint yılanı *Şesa* suretinde ölümsüzlük iksiri *Amerta*'yı temin ederken Azteklerin tüylü yılanı *Quetzalcoatl* suretinde can çekişenlere hayat ve güç verme kudretine sahip oldum. Kozmik düzenin teminatı olan ejderha, hayat ve ölüm döngüsünün yegâne temsilcisiydi. Bu

yüzden yaratılışa ejderha suretiyle başladığım gibi, hayatın sonunu da ejderha suretiyle getirdim.

Yaratılış birbirini tamamlayan dört temel unsurla varlık buldu. Suyla kozmosu yarattılar, havada kutsallaştılar, toprakta can buldular. Ateşle ise kozmosu arındırarak evvel zamana döndüler.

Mayalar ateşi akbabayla simgeledi. Orta dünyanın ölmüşlerini yiyerek beslenen akbabalar, kozmosun temizliğine aracılık etti. Bilhassa Chiapas'ın dağlık bölgelerinde yaşayan Mayaların Tzotzilli halkları kor ateş üzerinde yürüme ritüelleriyle kendilerini arındırdı.

Ateş

Ateş her şeyi açıklayabilen ayrıcalıklı olaydır. Yavaşça değişen her şey hayatla açıklanırsa, hızla değişen her şey de ateşle açıklanır. Ateş üstün-canlıdır. Ateş mahremdir ve evrenseldir. Kalbimizde yaşar. Gökyüzünde yaşar. Tözün derinliklerinden çıkıp kendini bir aşk gibi sunar. Maddenin içine dalıp saklanır, kin ve intikam gibi gizli, görünmez. Bütün olaylar arasında, iki karşıt değerlendirmeyi, iyi ile kötüyü aynı açık seçiklikle kabul edebilen yalnız odur. Cennet'te parıldar. Cehennem'de yanar.

Gaston Bachelard

Tesadüfen karşılaştılar ateşle. Su, hava ve toprak varoluşlarından itibaren varlık gösterirken ateş, bir yıldırımın tutuşturduğu otlarda veya patlayan bir yanardağda aniden belirdi.

Rig Veda'ya göre, *Altın Cenin* olarak tasavvur edilen tanrı *Hiranyagarbha* suların üzerinde süzüldü ve içi-

ne daldığı suları dölledi. Karanlık suların içinden ateş tanrısı *Agni* doğdu. Korktular. Suyu, havayı ve toprağı tapındıkları tanrılarla kontrol altında tutabiliyorlardı ama alevleriyle kavruldukları ateşi nasıl zaptedebileceklerini bilemediler. Ele geçiremedikleri ateşi, ölümün simgesi olarak kabul ettiler:

> *Ateşin doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olduğu bir başka gerçeklik, ölümdür. (...) Hindistan'da ölünün yakılması başlı başına bir ritüeldir. Cenaze törenlerinde cesedin yakıldığı yere kutsal ateş götürülür ve töreni yöneten rahip bu ateşle üç ayrı yerden cesedin üzerine yatırıldığı odunları tutuşturur. Ölünün ruhunun dumanla birlikte göğe yükseldiğine inanılır.* (Uhri, 2003)

Hindular ateşi ölüm döşeğindeki insanın son soluğuyla özdeşleştirdiler. *Yama* adını verdikleri *Gölgeler Ülkesi*ne doğru yola çıkan ruh, aslında *Brahma*'nın suretiydi. Hindular, *Nirvana* adını verdikleri saf ruh durumuna ulaşana dek farklı biçimlerde ölüp yeniden dirileceklerdi. Ölüm zorunlu bir kötülüktü. Ölüm, iyilikle kötülük arasındaki dengeyi ve evrenin düzenini korurdu. Ölümsüzlük yaşamın sonsuzluğu değil, payına düşen yaşam süresinin tadının çıkarılmasıydı:

> *Böylece tanrılar ve insanlar "zamanı geldiğinde" ölümü tatmalıdır. Şiva, zamanı geldikçe içindeki ölümsüzlerle birlikte evreni yakıp kül eder.* (O'Flaherty, 1996)

Çin mitolojisinde insanın biri yaruk, diğeri karanğ iki yönü vardı. Türklerin de sahiplendiği bu inanışa göre bu iki yönün birisi *isig öz* olarak tanımlanan sıcak ruh, diğeriyse *et öz* yani vücuttu. Ruh, öldükten sonra buhar olup gökte bulunan dağlardaki mekânına doğru uçma-

ya çabalıyordu. Türkler Yenisey ve Altın Köl gibi yazıtlarında ruhların makamı olan Gölgeler Ülkesinden *gök bozkırları* olarak söz etti.

Orta dünyaya kadın eliyle gelen ölüm, başlangıçtaki ateşi de dişil kıldı. Ateş, her ne kadar mitolojiye *Prometheus*'la girdiyse de, ondan önce tanrıça *Hestia* olarak doğmuştu.

Dişil Ateş

Kronos'la *Reha*'nın kızı olarak dünyaya gelen *Hestia*, ilk doğan tanrıça olarak teşrifatta bütün tanrılardan evvel geldi. Başta kardeşi *Zeus* olmak üzere *Hera, Hades, Posedion* gibi bütün güçlü tanrıların ablası sıfatıyla daima saygı gördü. Aynı zamanda insanlara ailenin kutsallığını öğreten ateş tanrıçası *Hestia*, aile ocağını temsil etti.

Ateşten suretiyle Yunan panteonuna aile kavramını yerleştiren *Hestia*, Roma mitolojisinde *Vesta* adını aldı. Romalılar *Vesta*'nın kutsallığını bakire kızlarla korudu. *Vesta bakireleri* adı verilen bu kızlar, ölene kadar bakire kalarak *Vesta*'nın kutsallığını korumaya yemin etti. Yemini bozanlarsa diri diri toprağa gömülerek cezalandırıldı.

Ateşin dişil karakteri hemen bütün toplumlarda cinselliği çağrıştırdı. Bilhassa erkeğin üstünlüğünü ilan etmesinden sonra kadınlara duyulan cinsel tutku, ateşle ifade edildi. Başlangıçta dişil yılana ait olan ateş, zamanla eril bir kuş tarafından çalındı. Bazen bir çalıkuşu bazen saka bazen de Avustralya yerlilerinde olduğu gibi küçük şakacı bir şahin tarafından çalınan ateş, insanlığa ait oldu:

Vaktiyle sağır engerek, bedeninin içinde barındırdığı ateşin tek sahibiymiş. Bütün kuşlar onu ele geçirmeyi denemişler. Küçük şahin çıkagelip, öylesine güldürücü şakalar yapana dek ciddiyetini koruyan engerek, şakalara dayanamayıp gülünce ateş ondan kaçarak, herkese mal olmuş. (Bachelard, 1995)

Kızılderili kabilesindeki kadınlar, ateşi dölyataklarına gizlediler:

Erkekler çalılıkta avlanmaya gitmişken, kadınlar besinlerini pişirip yalnız başlarına yemişlerdi. Tam yemeği bitirirken uzaktan erkeklerin döndüğünü gördüler. Ateşi bilmesini istemedikleri için hâlâ yanan külleri alelacele toplayıp, dölyollarında gizlediler. Erkekler: "Ateş nerede?" diye sorunca da "Ateş yok," diye karşılık verdiler. (Bachelard, 1995)

Altay Türkleri ateşi tanrı *Ülgen*'in kızlarına atfetti:

İnsanları çıplak yaratan Ülgen, onları soğuktan korumak için ateşi yaratmayı düşündü. Ancak tam dışarı çıkarken ayaklarıyla sakalına basarak sendeledi. Ülgen'in kızları babalarının sendelediğini görünce gülüşerek dalga geçtiler. Çok sinirlenen Ülgen kızlarının yüzüne bakmadan dışarı çıktıktan sonra kendi kendine söylendi:

—Tanrı Ülgen'in kızları benimle alay ettiler ama ben onlardan çok daha akıllıyım. Onlarda akıl var mı? Ateşi bulmak için sert bir taşla, sert bir demir bulmalıdırlar ki birbirine vursunlar da ateş çıkarsınlar. Bunları bulmak için onlarda akıl yok.

Ne var ki kızlar tanrının ne yapacağını merak ettikleri için kapı deliğinden onu dinliyorlardı. Ateşin sırrını

öğrendikten sonra onu ilk icat edenler de bu kızlar oldu. (Ögel, 1993)

Hawaii'de ateşi *Pele* adındaki Polinezyalı bir tanrıça kontrol ediyordu:

Hawaii Kilauea'daki volkanda ateş tanrısını yöneten Polinezyalı bir tanrıça olan Pele, ana tanrıça Haumea'nın kızıydı. Fırtınalı karakteri onu volkan için mükemmel bir tanrıça yaptı. Görevi lavı kontrol etmekti. Pele yeni bir ev için tüm Taihiti'yi baştan aşağı dolaştıktan sonra Hawaii'yi seçti. (Wilkinson&Philip, 2010)

Aztekler için ateş, kaosun eskiyen yüzüydü. Bu yüzden en yaşlı tanrıyı ateş tanrısı olarak seçtiler. Kambur, buruşuk yüzlü ve dişsiz bir ihtiyar olarak tasvir edilen bu tanrının başında daima bir mangal vardı. Çünkü o, tüm yanardağların en çok da Meksika'nın batısındaki Colima Yanardağının tanrısıydı. *Xiuhtecuhtli* veya *Huehueteotl* olarak anılan ateş tanrısı, Aztek panteonunda ulu tanrı *Tonacatecuhtli*'ye en yakın olan tanrıydı. Aztekler, ateş tanrısının insanların yürekleriyle beslendiğine inandı ve ona insan yüreği sağlayabilmek için sürekli olarak savaşlar çıkardılar.

Bazı Şamanlar ateşin *Ateş Ana* tarafından yaratıldığını iddia ederken Teleütler ateşin dağ ruhuyla birlikte yaşayan daha büyük bir tanrıya ait olması gerektiğine düşündüler. Efsaneye göre tanrı *Kuday* ateşten başka her şeyi yarattıktan sonra tüm yarattıklarını bir araya topladı ve şöyle dedi:

—Ben size her şeyi verdim. Nasıl istiyorsanız öyle yaşayın ama ateşi kendiniz bulun.

Kuşlar, ateşin yokluğunu hissetmiyorlardı. Onlar, yemi çiğ yiyorlardı. Vahşi hayvanlar kendinden zayıfları yiyordu. İnsanın vaziyetiyse kötüydü, ateşsiz yaşayamazdı. Onun bu durumuna acıyan kuşlar yardım etmek kararı aldılar; ama nasıl yardım edeceklerini bilmiyorlardı. Yeryüzünde her tarafa bir hayli uçtular. Hiçbir şey yapamadılar ve hiçbir şey de düşünemediler. Kuşlar geri geldikten sonra Korobolko adlı kuş, diğer kuşlara şöyle dedi:

—Kayın ağacının dibinde koz göbeleği biter. Dağlarda taş var, insanda ise temiz demir var. İnsan bunları birbirine vurarak ateş çıkarsın. (Bayat, 2007)

Başlangıçtaki ateşin dişilliği zamanla Teleütler'de görüldüğü üzere eril karaktere büründü. Benzer şekilde *Ahura Mazda*'nın gerçekliğini simgeleyen ateş, Mazdeistler tarafından *Tanrı*'nın oğlu olarak kabul gördü:

Görünmez tanrı Ahura Mazda'nın sembolü olan kutsal ateşe Atar adı verilir ve o, Ahura Mazda'nın oğlu sayılır.

Persler her ne kadar tapınaklarında suret bulundurmamışlarsa da en azından Ahura Mazda'nın bir tek imgesine izin verdiler: Bu imge, güneşi temsil eden kanatlı bir dairenin içinde sağ elini öğretici bir biçimde kaldırmış, tacı ve krallık giysisiyle sakallı ve uzun lüleli bir adamdır. (Uhri, 2003)

Yunan mitolojisine tanrıça *Hestia* ile giren ateş, *Prometheus* tarafından çalınarak insanlığa armağan edildiğinde orta dünyaya kültür geldi. Herakleitos'a göre ateş, düzeni sürdüren en temel unsurdu. Başı sonu olmayan ateş yandıkça bu düzen sonsuza dek var olacaktı. Düzeni sürdürmekle kalmayan aynı zamanda dönüştüren ateş, medeniyetin öncüsüydü.

Yunanlar ateşi döverek sanayiyi geliştiren demirci tanrılarına *Heptaistos* adını verdiler. *Heptaistos*, Homeros'a göre *Zeus*'la *Hera*'nın, Hesiodos'a göreyse sadece *Hera*'nın oğluydu. Güçlü kuvvetli, sakallı bir adam olarak tasvir edilen ateş tanrısı, elinde daima çekiç ve kerpeten tutardı. Lemnos Adasındaki bir volkanın içinde yaşayan *Heptaistos*, annesi *Hera*'nın tarafını tutması nedeniyle babası *Zeus*'un hışmına uğrayarak topal kalmıştı. Romalıların *Vulcanus* olarak tanıdığı *Heptaistos*, yeryüzündeki tüm yanardağların tanrısı olarak kabul edildi.

Ruh ve gölge tasarımlarıyla orta dünyanın gerçekliğini simgeleyen ateş, bazı mitlere göre gökten bazılarına göreyse yeraltından geldi. Fernando Po Adasında yaşayan Bubilere ise bir ruh aracılığıyla geldi:

> *Bubiler ateşi bilmeden önce yemeklerini güneş ışığıyla pişiriyordu. Günün birinde bir adam çubukla tütün içen bir ruha rastladı. Ruh, adamı alarak köyüne götürdü. Adam bütün ruhların büyük bir ateşin çevresinde toplanarak ısındığını görünce biraz ateş istedi. Onlar da peki dediler ama karşılığında kardeşiyle birlikte bir de kadın istediler. Ruhların isteğini yerine getiren adam, ateşi alarak köyüne döndü. Alevlerin parlayarak yükseldiği zaman çevresine toplanan insanlar korkup kaçıştılar fakat bir süre sonra dayanamayıp geri döndüler. Onlara ateş satarak zengin olan adam başlarına da şef seçildi.* (Örnek, 1995)

Orta Hindistanlı Baiga toplumu, *Bhagavan* adını verdikleri yaratıcılarını Gölgeler Ülkesine gelenleri karşılamakla görevlendirdi:

Yaratıcı Bahvagan, iki ateş nehriyle korunan "uzak" bir sarayda yaşardı. Sarayın yarısı ışıkla aydınlanırken diğer yarısı karanlıktı. Burada yeryüzüne tekrar doğmadan önce ölenlerin ruhlarını karşılardı. Tamamen yardımsever değildi, ilk insanı zehirlemesi için bir yılan göndermişti. Böylece yeryüzüne ölümü getirmişti. (Wilkinson& Philip, 2010)

Yunanlar yeraltının derinliklerindeki Gölgeler Ülkesinin başına *Hades*'i geçirdi. *Hades*, *Kronos*'un oğlu, *Zeus*'un da kardeşiydi:

Evrenin bölünmesinden sonra babaları Kronos'u alaşağı eden Zeus gökyüzünü, Poseidon denizleri, Hades de yeraltını almış, yeryüzünü de aralarında bölüşmüşlerdi. Ölerek krallığına gelen yığınlarca insana binaen Hades'in diğer adı Polydegmon'dur (çok misafiri olan). (Cotterell &Storm, 2011)

Dikotomi, Gölgeler Ülkesinde de varoluşunu sürdürüyordu. Tezatların birlik ve bütünlüğünde olgunlaşan hayat, aynı zamanda ölümü de barındırıyordu çünkü. Nitekim ölü ruhların karanlık ve korkutucu krallığına hükmeden *Hades* doğal olarak ekinlere, hayvanlara ve insanlara da ölümü getiriyordu. Roma mitolojisinde zenginlik tanrısı *Pluton* olarak anılan Hades'in hükmettiği yeraltı, aynı zamanda ilkbaharda olgunlaşan ekinleri yeryüzüne göndererek hayatı canlandırıyordu. Benzer şekilde *Hades*'in iyi huylu karısı *Persephone* bir yandan toprağı yeşertirken diğer yandan intikam tanrıçaları *Erinys*'leri harekete geçirerek korkunç yüzünü gösteriyordu. Böylece Yunanlar, ölüler ülkesinin sessiz

kraliçesini *Demeter*'in kızı *Persephone* olarak ilan etti. *Persephone*'nin hüzünlü hikâyesi yaşam döngüsünün bir başka ifadesi oldu:

> *Demeter'in kızı Persephone Nysa Ovasında çiçek toplarken, Ölüler Ülkesinin tanrısı Hades tarafından kaçırıldı. Demeter dokuz gün boyunca kızını aradı ve bu sürede Ambrosia'ya (Olympos tanrılarının yemeği) dokunmadı bile. Sonunda Helios'tan gerçeği öğrendi: Zeus, kardeşi Hades'le Persephone'yi evlendirmeye karar vermişti. Büyük bir üzüntüye kapılan ve tanrıların kralına öfkelenen Demeter, Olympos'a bir daha geri dönmedi.*
>
> *Demeter yeryüzünü kırıp geçiren korkunç kuraklığa da o sırada yol açtı. Zeus ulaklar gönderip, tanrıların arasına dönmesini istedi ama hiçbir sonuç alamadı. Demeter kızını görmeden Olympos'a adımını atmayacağını ve bitkilerin büyümesine izin vermeyeceğini bildirdi. Zeus, Hades'ten Persephone'yi geri getirmesini istemek zorunda kaldı ve Ölüler Ülkesinin tanrısı da bu isteğe boyun eğdi. Yine de Persephone'nin ağzına bir nar tanesi koymayı ve onu yutturmayı başardı (Öteki dünyanın yemeklerinden tadan bir daha yaşayanların arasına dönemez). Böylelikle Persephone her yıl dört ay boyunca eşinin yanına dönecekti. Demeter kızına kavuştuktan sonra tanrıların yanına dönmeyi kabul etti ve yeryüzü mucizevi bir biçimde yeniden yeşillendi.* (Eliade, 2003)

Ölülerin ruhlarını *Hermes* taşıdı. *Zeus*'la *Maia*'nın oğlu olan *Hermes*, aynı zamanda tanrıların en genci ve en akıllısıydı. Büyülü bir altın değnekle tasvir edilen *Hermes*, *Zeus*'un ulağı olarak Gölgeler Ülkesinin tek rehberi oldu:

Ölülerin hayaletlerine, yeraltından akan nehir Styks'e kadar tanrıların elçisi Hermes tarafından eşlik edilir. Styks'te onları karşıya geçirmek için Kharon beklemektedir ancak o sadece ücretini ödeyebilen ölüleri karşıya geçirir. Yeraltının girişini koruyan üç başlı köpek Kerberos, ölülerin yaşayanların tarafına dönmesini engeller. (Cotterell & Storm, 2011)

Ateşli bir ejderhanın kanat çırpıntılarından doğan Gölgeler Ülkesi, zamanla ateşten bir nehirle ikiye bölündü: *Kızıllığı beni hâlâ titreten küçük nehir.* (Dante, 2014)

Nehrin aşağı tarafında kalan karanlık dünya, kapılardan oluşuyordu. Ve bu kapılar sadece sihirli sözcüğü bilenlere açılıyordu.

Kapılar Âlemi

Ölülerin ebedi bir adları vardır ve onlar
kapıları açıcı sözcükleri bilmek zorundadırlar.
Mısır'ın Ölüler Kitabı.

Bazı kapılar cennete açılıyordu. Sönmeyen bir güneşin aydınlattığı bu cennete sadece iyiler girebiliyordu. Bazı kapılar cehennem karanlığına açılıyordu. Orta dünyanın kötüleri için sadece bu kapı açılıyordu. Bazı kapılarsa hâlâ alacakaranlıktı. İyilik ve kötülük dengesi eşit olanlar, Araf'ın alacakaranlık kapısında bekliyorlardı.

Mısır'ın Gölgeler Ülkesi, ateşten bir nehirle bölünen yukarı ve aşağı dünyadan oluşuyordu. Her iki dünya gecenin on iki saatine karşılık gelen bölgelere ayrılıyordu. Her bir bölgenin kapısında ise kuyrukları üzerine

dikilmiş, ağızlarından ateş saçan, zikzaklı geçitlerde saklanmış yılanlar nöbet bekliyordu.

Ateş kapısından giren bir ruhun saflığa erişebilmesi için ebedi adını bilmesi ve sihirli sözcükleri söyleyerek kapıları açması zorunluydu. Aksi halde hiçbirisi öteki dünyada yaşayamayacak ve anılmayacaklardı. Saflığını kanıtlayan ruhlarsa *Ra*'nın güneş kayığı *Duat*'a binerek onunla birlikte parlayacak, sırları öğrenerek "Mutluların Bölgesi"ne girebilecekti.

Mısırlı ölülerin koruyucu tanrısı *Osiris*'ti. Aynı zamanda dirilişin tanrısı da olan *Osiris*, tüm ölülerin yeniden dirileceğini vadedendi. Mısır mitolojisine göre ölüler, gökyüzünün anası olan *Nut*'un kolları arasındayken *Osiris*'in simgesinde yeniden doğacaklardı. Karanlıklar tanrısıysa *Osiris*'i öldüren kardeşi *Seth*'di. *Osiris*'in ölümünden sonra yeni bir yaşam biçimi olarak doğan *Horus*, dünyanın sonuna dek *Seth*'le çatışarak iyilik ve kötülük savaşlarını sürdürdü. Ruhları yargılayan tanrılar mahkemesinin başında gelen *Anubis* ise "Aşağı Âlemin Kapı Açıcısı" olarak tanındı.

Mezopotamya halkına göre ölümden sonra yaşam vardı. Beden yok oluyor ancak Etimmu adı verilen gölge mezardan ayrılıyordu:

> *Etimmu (gölge) uzun bir yolculukla dönüşü olmayan cehenneme (Arallu) geliyordu. Burası yeraltında yuvarlak bir yerdir, yedi kapısı vardır. Yeraltı ülkesi Tanrıçası Ereşkigal, yeraltı Tanrısı Nergal'in karısıdır. Ayrıca çeşitli görevliler ve cinler vardır. Buradakiler toz ve çamur yerler. Herkes cehenneme gider, yalnız bir çeşit Nuh benzeri Utnapiştim ölümsüz olmuştur* (And, 2007)

Galler Bölgesinde yaşayan Keltlere göre öteki dünya *Annwn* ve *Avalon*'dan oluşuyordu. *Annwn*, bolluk ve bereketli cenneti simgelerken *Avalon* karanlığı ifade ediyordu. Her iki ülkenin kapıları tepelerin veya kuyuların ardında saklanırdı. Akarsular üzerindeki dar köprülerle geçilen öteki dünyanın kapıları 31 Ekim Samhain Gecesinde açılır, tepelerin içinden acayip ruhlar ortaya çıkardı:

Keltlerin şaşaalı öte dünyaları; tanrılar, ruhlar, periler, elfler ve şekilsiz devlerin yaşadığı görünmez bir ülkeydi. Bunlardan bazıları pırıltılı cennetler bazılarıysa kapkara cehennemlerdi. Görünenle görünmez olan arasındaki tül, zar gibi ince ve kolaylıkla yırtılabilirdi.

Ve bu hassas zardan; kâhinler, ozanlar, her şeyi bilen Fin Mac Cool gibi ayrıcalıklı kahramanlar ve Bran, Brendan, Maeldun gibi korkusuz gezginler geçebilirdi. Cuchulainn gibi bazı kahramanlar kısa süreli yolculuklara çıkar, Oisin gibi başkaları da öte dünyaya yaptıkları yolculuktan üç yüz yıl sonra dönerdi. (Cotterell & Storm, 2011)

Mayalar öteki dünyaya *Xibalba* adını verdi. Ruhlar, on iki iblisin hüküm sürdüğü *Xibalba*'ya bin bir güçlükle varırdı:

Yolcuların uygun bir mağara girişini bulduktan sonra akrep, kan ve irinle dolu nehirleri, ölümcül tuzaklara doğru yanıltıcı istikametler gösteren efsunlu kavşakları sağ salim geçmesi gerekirdi. Bu diyara ulaşabilen ölümlüler Xibalba efendileri olan iblislerin kaldığı saraya götürülürdü.

Efendiler konuk yolcuları geceleri bir sıra hâlinde dizilmiş altı büyülü evde kalmaya zorlardı. Karanlık ev, soğuk ev, jaguar evi, yarasa evi, bıçak evi ve ateş evi. Adlarını

barındırdıkları tuzaklardan alan bu evler, içeri girmeye cüret eden herkesi şaşmaz biçimde ölümle karşı karşıya getirirdi. (Bullen, 2012)

Zerdüştler için iyiyle kötünün çatışması Gölgeler Ülkesinde de sürdü. İyiler öldükten sonra *Ahura Mazda*'yla birlikte Neşide Evi'nde yaşarken, kötüler Yalan Evi'nde yaşamaya mahkûm edildi. Neşide Evi'ne kabul edilen iyi ruhlar mutluluk ve ışık ülkesinde sonsuzluğa erdi. Yalan Evi'nde yaşayan kötü ruhlar ise *Ahura Mazda* tarafından yargılanacağı Karanlıklar Ülkesine gönderildi.

Gölgeler Ülkesindeki ayrışma Yunan mitolojisine *Tartaros* olarak yansıdı. Başlangıçta bütün ruhları bir araya toplayan *Hades*'in Gölgeler krallığı, *Tartaros*'la bölündü. Bundan böyle *Tartaros* lanetli ruhların azap çektiği cehennem olacaktı:

Hades'in krallığı birkaç bölüme ayrılmıştı; en aşağıdaki Tartaros'ta lanetli ruhlar korkunç azaplar çekerdi. Birkaç şanslı ruh sonsuz yaşamı Elysion Çayırlarında geçirirlerken geri kalanlar Hermes tarafından Styks Nehrinin kıyılarına götürülür ve oradan Kharon'un dümeninde olduğu bir tekneyle, bedel karşılığında ölüler diyarının kapılarına taşınırdı. Kapılarda çok başlı köpek Kerberos nöbet tutardı.

Aile fertleri ölü kişinin bu yolculuğu güvenle yapması için ağzına bir gümüş sikke koyardı. Gömülmeden öbür dünyaya giden ya da ailelerinin gücü yolculuk bedeline yetmeyen kişilerin, sonsuza kadar hayaletler olarak yeryüzünde dolaşmaya mahkûm olacağına inanılırdı. (White, 2012)

Diğer üç elementten çok daha yakıcı ve yok edici olan ateş, sırlarla dolu *Cehennem Kapısını* açtı.

Cehennem Kapısı

Acı dolu şehre giden yol benden geçer,
Ebedî acıya giden yol benden geçer,
Kayıp insanlar arasındaki yol benden geçer.
Dante Alighieri

İnsanlık, dirilişe adım adım yaklaşıyordu. Diriliş için kaosun eril kozmosa yenik düşmesi gibi kozmosun da dişil kaosa yenik düşmesi zorunluydu. Dişil kaostan başka hiçbir varlık dirilişi gerçekleştiremezdi çünkü. Ve dirilişin aktrisi olan kaos, cehennem ateşini yakarak dirilişi başlattı. Böylece bütün ruhların toplandığı Gölgeler Ülkesi cehenneme dönüştü.

Yunan mitolojisinde cehennem, *Hades*'in kötücül yüzü olarak algılandı. *Akhilleus*'un can yoldaşı *Patroklos* öldüğü zaman gideceği yeri şöyle anlattı:

Durma, çabuk göm de, gireyim Hades kapılarından,
ruhlar var burada, göçmüşlerin belirtileri,
giremem içeriye, uzağa sürerler beni,
ırmağı geçip bir türlü karışamam aralarına,
boşuna dolanırım Hades'in geniş kapılı evi
önünde boşuna. (Homeros, 1999)

Başlangıçta yeraltı dünyasında "solgun bir ruh" olarak tasarımlanan *Hades*, sonraları *Tartaros*'a dönüşerek ölülerin yargıcı ve başlıca görevleri günahkârlara eziyet etmek olan ruhlar ordusunun komutanı durumuna geldi. Tanrı *Hades* ölüleri yargılar, Erinysler lanetlenen ruhları cezalandırarak onlara ateşle işkence ederdi.

Sonradan *Hades kapısı* olarak anılan cehennem, tek tanrılı dinlerde *Gehenna* sözcüğüyle şeytanın taht kur-

duğu cehennem kavramının temelini oluşturdu. Eski Ahit'teki İbranice *şeol* kelimesinden türeyen cehennem *Hinnom Vadisi* anlamına gelen Cehenna'yla varlık buldu:

> *Cehenna adı nahoş bir yeri anlatmak için bir metafor olarak ve ayrıca böyle bir yerde ölüm, Yahve'nin yasalarına çok aykırı bir yaşamın göstergesi olduğundan bir lanetlenmişlik olarak da kullanıldı.* (Turner, 2004)

Yasak meyveyi erkeğe tattırarak cennetten kovulma kadın tarafından gerçekleştiği için cehennem de dişil sayıldı. Nitekim Sümerlerin her iki dünyaya dair çizdikleri haritada yeryüzünün merkezinde Sümer kenti, onun üzerinde mavi ışıklı gök kubbe, aşağıda ise geri dönüşü olmayan cehennem vardı.

> *Sümerler evreni, aydınlık üst kısmı "Yukarısını" ya da "Gök"ü, simetrik ve karanlık alt kısmı "Yeraltı"nı ya da "Cehennem"i oluşturan yassı küre olarak görüyorlardı. Çapı üzerinde, tam ortada bir tür merkez ada olan "Yeryüzü", onun altında Deniz'in tuzlu suyu tarafından kuşatılmış tatlı su okyanusu Apsu yer alıyordu. Bu sistemin iki ucunda, doğusunda ve batısında, gökkubbeye destek olan yüksek dağların ve özellikle Cehennem'den Gök'e ya da Gök'ten Cehennem'e serbest geçişi sağlayan iki delik tasarlanmıştı. Güneş Gök'teki gündüz seyri için doğudan çıkıyor ve gece seyri için batıdaki deliğe girerek tan yerine doğru yol alıyordu.* (Bottéro, 2005)

Yeryüzü, kraliçe *İnanna* tarafından yönetilirken dönüşü olmayan ülkenin kraliçesi *Ereşkigal*'di. Aynı zamanda cehennemin de tanrıçası olan *Ereşkigal*, gökyüzünden

bile büyüktü. Ölüm ve kötülük *Ereşkigal*'in dişiliği ile temsil edildi. Dişiliğin karanlığıyla tasvir edildi cehennem:

Koyu karartılar gibi gidiyorlardı
Gecenin ıssız karanlığını yara yara
Plüton'un bomboş saraylarından, yokluk ülkesinden,
belirsiz bir ayın donuk ışığında
bir yol nasıl gömülüp giderse ormanda
Jüpiter gökleri kararttığı,
bütün renkleri sildiği zaman (Virgil, 2010)

İskandinav mitolojisinde cehennem tanrıça *Hel*'le simgelenirken Vikingler cehenneme *Nifheim* adını verdi. Dünya ağacı *Yggdrasil*'in köklerinin en kuzeyinde yer alan *Nifheim* diğer mitlerin tersine soğuk, kasvetli bir ceza yeriydi:

Nifheim de Hel'in en alt bölgesiydi ve tıpkı Tartaros gibi zifiri karanlık, durgun ve çorak bir yerdi. Gerek Hel gerekse Nifheim, ceza yeri olarak değil de soğuk, karanlık ve hayaletlerin kasvetli ülkesi olarak düşünülüyordu. Cesetler Kapısı, kuzeye bakan ve çatısı zehirli yılanlardan oluşan büyük salon Nastrond büyük olasılıkla günahkârlardan çok düşmanlar için ayrılmış bir öbür ceza yeri gibi görülürdü. (Turner, 2004)

Altay Türklerine göre insanı günah işlemeye sevk ederek *Ülgen*'in gazabına uğrayan *Erlik* yeraltına sürüldü ve orada ölülerin kralı olarak yeraltını yönetti. Yılandan bir kamçısı olan yeraltı kralının demir çatılı bir sarayı, gümüşten bir tahtı vardı. Cehennem, aşağıda bulunur ve günahkârlar cezalarını orada çekerdi.

Cehennem yolcularını titizlikle seçti. Tabiata, insanlığa ve çağın otoritelerine göre kötü bilinenler cehennem azabında yandılar:

Eterik Gök'ten alevler içinde baş aşağı savruldular
Çok perişan ve yanarak
Dipsiz Cehennem azabına,
Kırılmaz zincirlerle bağlı Cehennem ateşinde yanmaya
Dokuz gün, Kaos'un içinde düşerler, ta ki:
Nihayet Cehennem
Açıp ağzını onları tümüyle yutup kapanana dek,
Cehennem onların layıkı, sönmez ateşler içinde
Istırap ve acı mekânı
Yanan bir göle düşerler ve etrafa bakınca parlak meleksi biçimlerinin çok değiştiğini görürler ve çevreleri:
Korkunç bir Zindan, dört bir yanı çevrili
Devasa bir Fırın'dan alevler fışkırır, ama alevlerden
Işık değil, Karanlık görünür
Yalnızca, ıstırap manzaraları,
Huzur ve rahat yüzü görmeyen
Herkese doğan umudun hiç uğramadığı
Kederin, kasvetli ruhların diyarı görülsün diye,
Ama işkence durmaksızın sürer
Ve her daim yanıp tükenmeyen kükürtle beslenen ateş tufanı da;
Böyledir İlahi Adalet'in asiler için hazırladığı yer
Burasıdır onları bekleyen Zindan
Zifiri karanlıkta ve onların kaderi,
Tanrı'dan ve Cennet'in Işığından
Merkez kutbun ucuna uzaklığından üç kat daha uzakta.
(Milton, 2007)

Hint inançlarında *Naraka* sözcüğüyle belirtilen cehennem çeşitliydi. Çok korkunç olarak tasvir edilen bakırdan *Mahraurava* cehennemi altında ateş yandığı için çok sıcaktı. Karanlık cehennemi *Tamas* ise çok soğuk ve karanlıktı. Kesiliş cehennemi *Nikrintana*'da ise devamlı olarak dönmekte olan çömlekçi tekerleği vardı. İnsanlar bunun üstüne oturtularak ölüm tanrısı Yama'nın hizmetçisinin hazırladığı telle kesilmeye başlanırdı. *Taptakumbha* (Yanan Kazan) cehennemindeyse her tarafta alev alev yanan ateşle çevrili ısıtılmış kazanlar vardı:

> *Yama'nın yardımcıları günahkârları baş aşağı bu kazanların içine atarlar. Yanan organlarından sızan ilikleri ve özleri, kaynayan kazana karışır ve kazanın suyunu bulandırır. Korkunç akbabalar çatlayan kafataslarının patlamış göz delikleri kısmından çekerek insanları tekrar aynı kazanın içine atarlar. O insanların kaynayan kazandaki erimiş kafaları, organları, etleri, derileri ve kemikleri yeniden birleşirler. Yama'nın hizmetçileri, ellerinde kaşıklarla bu bereketli karışımı sürekli olarak karıştırıp dururlar.* (Kaya, 1997)

Orta dünyanın efendiliği kısa sürmüştü. Gölgeler Ülkesi, bizzat kendi elleriyle kurdukları hiyerarşi sayesinde cehenneme dönüştüğünde, öldükten sonra nereye gideceğini bilemez hale geldiler. Bilhassa kahraman. Son kahramanın ölümüyle birlikte merkezlerini de kaybettiler. Merkezleri olmadan hiç'tiler. Varlıklarını sonsuzluğa taşıyan merkezlerini kaybettiklerinde evvel zamana geri dönmek istediler. Ve alametler belirdi.

ALAMETLER

Ardından gökte başka bir belirti görüldü: yedi başlı, on boynuzlu kızıl renkli büyük bir ejderhaydı bu. Kuyruğuyla gökteki yıldızların üçte birini sürükleyip yeryüzüne attı...
Vahiy 12: 3-4

Ateşten kanatları olan bir ejderha suretiyle gökyüzünde yeniden belirdiğimde orta dünya tükenmek üzereydi. Yunan kahraman *Prometheus*'un Olympos Dağından çaldığı ateş; insanlığa bilgiyi ve kültürü getirmişti ama zamanla tabiattan uzaklaşan insanlık orta dünyanın sonuna doğru ilerliyordu. Eskitmeye kendisinden başlayan zaman, işe yaratılışın başındaki tezatların dengesini bozarak başladı; siyahla beyaz, iyilikle kötülük, cennetle cehennem birbiri içinde erimiyordu artık. Her biri diğerine üstün gelme mücadelesi verirken zaman hızla tükendi.

Var olmamış karanlık okyanustan yükselen *Ra*, zamanı bitirme sözünü yerle göğün ayrıştığı esnada vermişti. Evvel zaman, Güneş tanrısı *Ra*'yla yeraltı tanrısı *Osiris*'in *Nun*'da buluşmasıyla başladı. O sırada *Ra*'nın dilinden şu sözler dökülmüştü:

Tüm yaratılanları yok edeceğim. Toprak sonsuz suya gömülecek, başlangıçta olduğu gibi. Orada Osiris'le kalacağım. İnsanların bilemeyeceği, Tanrı'nın göremeyeceği bir yılana dönüşeceğim. (Wilkinson & Philip, 2010)

Ağzıyla kuyruğunu tutan *Ouroborus*'un kutsal dairesinde merkez bulan kozmos, yine yılanın iradesiyle son buluyordu. Ateşten kılıcıyla yerle göğü ayrıştırarak kozmosu yaratan evvel zaman yılanı, kozmosun sonunu püskürttüğü ateşle getirdi.

Hindular karanlıkların ilk tanrısı, ölümsüzlüğün simgesi, yıkılmış evrenin kalıntısı ve gelecekteki yaratmaların tohumu binbaşlı yılana *Ananta* adını verdiler. *Ananta*, Veda mitolojisine göre karanlık sulardan doğmuş olan, okyanus derinliklerinin ünlü yılanıydı. Onun çenesini her açısında bir deprem oldu. Her *kalpa*'nın sonunda evrendeki tüm yaratıkları yok eden ateşi püskürten de oydu.

Binbaşlı *Ananta*'nın püskürttüğü ateşle Hindular Gölgeler Ülkesine karışırken Batı Afrika'da gökkuşağı yılanı yeniden belirdi. Benin mitolojisinde evvel zaman yılanı *Mawu*'nun yardımcısı gökkuşağı yılanı *Aido-Hwedo* son'un başrol oyuncusu oldu:

Mawu yaratma işini bitirdiğinde her şeyden çok fazla yaptığını gördü. Çok fazla ağaç, çok fazla dağ, çok fazla şey vardı. Yeryüzü bu kadar ağırlığı kaldıramadı. Yeryüzünü alttan daire şeklinde sarması ve desteklemesi için Aido-Hwedo'yu çağırdı. Yeryüzü aşındığında Aido-Hwedo değişti ve deprem oldu. Demir çubukları yedi, denizin altında yaşayan kırmızı maymunlar ona yenisini dövdü. Bir zaman sonra demir de tükendi. İyice

acıkan Aido-Hwedo umutsuzca kendi kuyruğunu çiğnedi. Acıyla kıvranıyordu Aido-Hwedo. Onun kıvranmasıyla yeryüzü denize battı. (Wilkinson & Philip, 2010)

Kuzey Amerika yerlileri orta dünyayı ayla sonlandırdı. Zaman, Kuzey Amerika'nın Oraibi köyü semalarında beliren *mavi ay*'la noktalandı.

Hopi mitolojisine göre yedi taneden dördüncüsü olan bu dünya "zamanının sonuna" şimdi giriyordu. Kehanetlere göre mavi ay göründüğünde ve onun ruhu Saquasohuh yeryüzüne inip meydanda dans ettiğinde, bu dördüncü dünya sona erecekti. Şu anda ortaya çıkmaya başlayan beşinci dünya yerini alacaktı. (Wilkinson & Philip, 2010)

İskandinavlar için üç yıl süren kışın ardından patlayan Ragnarök Savaşı, dünyanın sonunu getiren en son savaştı:

Ragnarök, eski İzlanda yazarları tarafından evrenin sonunun gelmesine neden olacak savaş olarak tanımlandı. Ragnarök öncesinde üç yıl sürecek bir kış mevsimi olacak, erkekler akrabalarını öldürecekler, kurtlar ayı yutacaklar, ormanlar devrilecek, büyük fırtınalar çıkacak ve yaratılıştan önceki kaos geri gelecek. (Wilkinson, 2011)

Kaosun melekleri *kalkan bakireleri* olarak anılan *Valkyrieler*'di. Yırtıcı kuşlar gibi savaş alanının semalarında süzülen *Valkyrieler*, Ragnarök kahramanlarının ruhlarını Tanrı *Odin*'in gökyüzündeki mekânı olan *Valhalla*'ya yükselten bakire meleklerdi.

Altay Türklerine zamanın sonu, değerlerin yitimiyle geldi:

Gök demir olup kalır,
Yer bakır olup kalır,
Han, hana hücum eder,
Katı taş öğütülür,
Baba, oğlunu tanımaz,
Oğul, babasını tanımaz,
Pagır (sarımsak gibi kıymetsiz bir ot) çok pahalanır,
At başı büyüklüğünde altın,
Bir küçük tas yemekten kıymetsiz olur,
Ayakaltından çıkar, fakat onu alacak kimse bulunmaz.
(Kurgan, 1943)

Altın Çağa anne kucağında başlayan insan, hiçbir şeyin farkında olmadan tezatları içinde taşıyordu. Gümüş Çağında içindeki tezatlarla tanıştı. Ergenlik döneminde hırslandı; tutkunun, para ve gücün tutsağı hâline gelerek Bronz Çağına girdi. Olgunluk çağı hayal kırıklıklarıyla doluydu. Elde ettikleri bir yana, kayıpları daha fazlaydı. En büyük kazanç, farkındalıktı. Ne var ki farkındalığın üzerini kapkara bir gölge örtüyordu. Yaratılışın sırrına ne kadar vakıf olursa olsun yaşamla ölüm, bedenle gölge suretinde hâlâ kol kola ilerliyordu. Farkındalıkları dirilişle ölümsüzlüğe taşıyan *son çağ* oldu.

Hindular için hayat, Altın Çağ olan *Krita* ile başladı. *Treta Çağı*nda erdem azaldı, *bilgi* önem kazandı. Hayatın zorlaştığı bu çağda evler inşa eden insanlar arasında tutku ve açgözlülük başladı. *Dvapara Çağı*nda dinsel öğeler geliştirildi; fakat hastalık, acı, ölüm, savaşlar ve açgözlülük daha da arttı. Dördüncü ve sonuncu yuga, *Kali Çağı*ydı. Dünyanın sonu, para ve malın en büyük değer olduğu *Kali Çağı*nda geldi. Hindular için bu yıkılış, aynı zamanda yeni bir *kalpa*'nın yaratılması için fe-

dakârlıktı. Dört çağ döngüsünün tamamlanmasına *Büyük Yuga* (Mahayuga) adını veren Hindular, döngünün tamamlanmasının ardından başlangıçtaki saflık yani *Nirvana*'ya ulaşacaklarına inandılar.

Hayatı dört çağa ayıran Kuzey Amerikalı Iroquois yerlileri, dünyayı dördüncü çağda yarattı. Beşinci çağda ise birbirleriyle mücadele eden ikizler ortaya çıktı.

İkizler

İkizler, mükemmel birliktelik ve uyumun yanı sıra kıskançlık, anlaşmazlık ve nefreti sembolize etti. Batı kültürünün mükemmel uyumunu temsil eden en ünlü ikizler *Dioskur*'lar olarak da bilinen *Kastor* ve *Polydeukes*'du. Hikâye, *Leda*'nın kocası *Tyndaros* ve Tanrı *Zeus*'la birlikteliğinden meydana gelen iki yumurtayla başladı. Bunların birinden *Helena* ile *Polydeukes*, öbüründen *Klytaimestra* ile *Kastor* doğdu. Babaları farklı olan ikizler mükemmel bir uyum içinde yaşayarak, kardeşliğin ve dostluğun simgesi oldu.

Latin mitolojisinin ikizleri *Romulus* ve *Remus* ise geçimsizliği temsil etti. Tanrı *Mars* ve Alba kralının kızı *Rea Silvia*'nın ikizleri olarak dünyaya gelen *Romulus* ve *Remus* kral olabilmek için birbirleriyle çatıştı. Sadece biri kral olabilecekti. *Romulus* bir saban yardımı ile yeni şehrin kutsal sınırlarını çizdi. *Remus* kardeşiyle alay etmek için bu sınırın bir kenarından içeri girdi. *Romulus* deliye döndü ve onu öldürdü. Anlaşmazlık ve kardeş çekişmesi Roma şehrini kurdu.

İkizler, Kızılderililerde iyilik ve kötülük dengesizliğinde belirdi. İnsan yaratılışına *Örümcek Kadın*'ın kızı

Değişen Kadın'la başlayan Navajo anlatılarına göre tanrıçanın iki oğlu vardı. Birisi güneşin oğlu olan *Düşmanları Öldüren*, diğeriyse suyun oğlu olan *Su Çocuğu*'ydu. Babaları farklı da olsa birlikte doğdukları için ikiz kabul edildiler:

> *Oğlanlar anneleri gibi çabucak büyürler ve güneşi ziyarete giderler. Ondan ülkelerini kötülüklerden temizleyecek bilgileri öğrenirler. Savaşçı ikizlerin Örümcek Kadın adında çok akıllı bir büyükanneleri vardır. Örümcek Kadın da kötüleri yok etme görevlerinde yardımcı olacak öğütler verir. Onlar da ülkelerini kötülerden temizlerler.* (Wilkinson, 2011)

İkizlerle birlikte yaratılışın başındaki denge iyilikten kötülüğe dönüştü. Zamanın ve orta dünyanın sonu, kötülüğün artmasıyla geldi.

Kötülük

Her yaratıcı hareket, öncesinde bir yıkımla başlar.
Pablo Picasso

Hikâyelerine içlerindeki kötü'yle başladılar. Evvel zamanda olduğu gibi fazla yaratıcı olmaya gerek de duymadılar. Malzeme içlerindeydi. Farkındalıklarından yola çıkarak *son* hikâyelerini bir çırpıda ürettiler.

Gölgeler Ülkesini, Neşîde ve Yalan Evi'ne ayıran Zerdüştler için dünyanın sonu iyilik ve kötülük çatışmasının yükselmesiyle gelecekti. Diriliş, Zerdüşt'ün diriliş tebliğini bildiren *Saoshyant*'ın belirmesiyle gerçekleşti:

Kötülük tanrısı Ehrimen'in tehdidi altında kalan iyilik tanrısı Hürmüz (Ahura Mazda), düşmanı olan devin saldırısına uğradı. O zaman kötülerle iyilerin amansız mücadelesi başladı.

Hemen arkasından zamanın sonunu bildirecek olan kurtarıcı Saoshyant zuhur etti. Ardından Ehrimen ile Hürmüz arasındaki son savaş geldi. Hürmüz yedi iyi eleman tarafından desteklenirken, Ehrimen de yedi yardımcı dev tarafından yardım gördü. Sonunda yıkıcı ruh bozuldu ve kesin olarak mağlup edilerek kovuldu. O zaman hilkat şekil değiştirdi ve insanlar cennetin nimetlerinden istifade etti. (Roussseau, 1970)

Zerdüştlere göre yaratılışın sınırı yoktu ancak yaratılmışların sonu sınırlıydı. Kötü Ehrimen sonunda güçsüz kalacak, zaman yeniden iyilerle başlayacak ve bu iyiler mutluluk içinde yaşayacaktı.

Malezya'da yaşayan Chewong kabilesine nefesiyle ruh veren en yüce tanrı *Tohan*'dı. Tanrı *Tohan* bu dünyada "Yedi Toprak" adı verilen bir bölgede yaşardı. Kötülük, *Tohan*'ın hizmetkârı olan *Nabi*'nin ruhları dengesiz dağıtmasından geldi:

Tohan'a bir tanrı olmaktan çok, insanüstü bir varlık olduğu için hürmet edilirdi. Tohan, nefesini önce hizmetkârı Nabi'ye üfledi. Tanrının üflediği nefesle insanlara ruh dağıtan Nabi, bazılarına fazla kaçırdı. Fazla kaçan ruhlar, kötü ruhlara dönüştü. Dünya ölümlü, kan ve pislikle kirlendiğinde Tohan yeryüzünü altüst ederek yeniden yaratacak. (Wilkinson&Philip, 2010)

İskandinav mitolojisinde kötülüğün simgesi yeryüzündeki insandı. İyilikse tanrı katına yükselmişti. Kozmo-

sun sonu, insanı temsil eden devlerle tanrılar arasındaki savaşla çıkageldi.

Kıskançlığın ve kavganın simgesi, devlerin kumandanı olarak kabul edilen ve kendisi de bir devin oğlu olan Loki, tanrılarla birlikte Asgard ülkesinde yaşıyordu. Aklı ve pratik zekâsıyla tanrılara yardım eden Loki, her şeye rağmen kötülük etmekten de geri duramıyordu.

Loki bir gün, bilgelik tanrısı Balder'i ökseotuyla öldürebileceğini öğrendi. Bilgelik tanrısını öldürdükten sonra diğer tanrılar tarafından yakalanarak zincire vuruldu. Zehirli bir yılanın altına oturtulan Loki'nin karısı, yılanın zehri Loki'ye damlamasın diye kafasının üzerinde bir kap tutuyor, kap dolunca da boşaltmaya gidiyordu. Boşaltma esnasında Loki'nin yüzüne damlayan zehir onun acı çığlıklarına ve yeryüzündeki sarsıntılara yol açıyordu. Loki'nin karısı Siduna kocasının sebep olduğu depremler yüzünden kabı taşımakta zorlandıkça üzerine dökülen zehirle Loki daha fazla acı çekiyordu. Bu işkence Loki'nin zincirlerinden kurtulacağı güne kadar sürdü.

Günlerden bir gün zincirlerinden kurtulan Loki, devleri toplayarak tanrılara savaş açtı. Ragnarök adı verilen bu büyük savaş, her iki tarafın yenik düşmesi, yani yok olmakla sonuçlandı. Dünya ateşe verildi, denize battı. (Gezgin, 2009)

Kötülüğü *Erlik*, iyiliğiyse *Ülgen*'le simgeleyen Altay Türklerinin mitinde *son*'un ilk alameti, birdenbire biten zehirli ot oldu. Bu durumu fırsat bilen *Erlik* iktidarı ele geçirmek için elinden geleni yaptı fakat ne *Erlik*, ne de *Ülgen* başarılı olabildi. Yeryüzünü kaplayan ateş dünyanın sonunu getirdi:

Göktanrı Ülgen Mandı-Şire'den yardım istedi ancak yardım gelmedi. Bu kez May-Tere'ye seslendi, ondan da yanıt alamadı. Fırsat kollayan Erlik, yardımcıları Karaş ve Kerey'i, Yeryüzü'ne saldı. Geç kalındı ama yine de Ülgen, Mandı-Şire ve May-Tere'yi onunla savaşmak üzere yeryüzüne gönderdi. Savaşta Mandı-Şire ve May-Tere yenildi, kanları ateş oldu. Ateş yeryüzünü kapladı ve kıyamet koptu. Kıyamet ateşi algılanan Mandı-Şire ve May-Tere'nin kanı, Erlik ve yandaşlarını yok etti. (Ögel, 1993)

Türk anlatılarında alametler, yılan rivayetleriyle süregeldi. *Dünyanın sonu*'nu belirleyen alamet bu sefer, üst tarafı güzel bir kadın, alt tarafı yılan olan *Şahmaran*'dı. Tarsus halkı *Şahraman*'la başlayan sonu şöyle dile getirdi:

Herat'ta yaşayan "Şahmaran bir gün hava almak için yeryüzüne çıktığında, burada yaşayan bir kralın oğlu ona âşık olur. Babasına birine âşık olduğunu ve onunla evlenmek istediğini söyler; kral da kabul eder. Fakat bilmiyor Şahmaran'ın bir yaratık olduğunu. Şahmaran yukarıda kendine ait bir hayat olmadığını biliyor. Diyor ki: " Ben yukarı evlenmeye çıkıyorum. Eğer ki yukarıda davulların sesi susarsa bilin ki ben öldüm; hepiniz yukarı çıkacaksınız ve bütün insanları sokarak öldüreceksiniz" dedikten sonra yukarı çıkar. (Çağlar, 2014)

Hikâyenin devamında *Şahmaran* yeryüzüne çıktı. Çıktı çıkmasına ama oğlunun yarı yılan bir kadınla evlenmesini onaylamayan kral, adamlarına *Şahmaran*'ın öldürülmesini emretti. Gelin hamamına giren *Şahmaran*'ın göbek taşında öldürülmesiyle son başladı.

Deccal

Ejderhadan yola çıkan alametler, kıyamet hayvanı *Deccal*'a ulaştı. *Deccal*, insanları doğru yoldan saptırmaya çalışan olağanüstü güçlere sahip bir yaratıktı:

> *Bu inancın kökünü Babil mitolojisinde geçen ve dipsiz karanlıklaran egemen gücü Tiamat'ın, tanrılara karşı ayaklanması oluşturur. Tanrı Ea'nın oğlu Marduk eliyle yenik düşürülmüştür.* (And, 2007)

Yuhanna'nın *Vahiy Kitabı*'nda *Deccal*, *Mesih*'in ikinci kez yeryüzüne gelmesinden önce ortaya çıkacağına inanılan canavar olarak simgelendi. Ejderha gibi *Deccal*'ın da on boynuzu, yedi başı vardı. Dünya zamanının sona ermesinden hemen önce beliren *Deccal*, gizemli 666 sayısıyla simgelendi. *Yeni Ahid*'in Süryanice tercümesinde "Mesiha Daggala" olarak anılan *Deccal*, iki canavar olarak tasvir edildi:

> *Bunlardan biri denizden çıkmıştır, on boynuzu, yedi başı, boynuzları üzerinde on tacı vardır, başları üzerinde küfür adları yazılıydı. Bunlar Roma hükümdarlarının adlarıydı. Canavar kaplana benziyordu, ayakları ayınınki, ağzı aslanınki gibiydi.*
>
> *Bir ikinci canavar ise yerden çıkmıştı. Kuzu gibi iki boynuzu vardı, insanları birinci canavara secde ettiriyordu. Gökten ateş indirecek denli büyük belirtiler yaratıyordu. Birinci canavarın suretine tapmayanlar öldürülüyordu. Herkesin sağ ellerine ya da alınlarına damga vuruyordu.* (And, 2007)

Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte hadislerdeki bilgilere göre *Deccal*, olağanüstü güçlere sahipti:

O, çok hızlı yağmur yağdırıp kurumuş bitkileri yeşertmek, kıtlık ya da bolluk yaratmak için olağanüstü güçlere sahipti. Yanında ateş ve su bulunurdu. Bir gözü patlak ya da kördür, alnında kâfir olduğunu gösteren bir yazı vardı. (And, 2007)

Dabbetü'l-arz

Kıyamet alametlerinin en önemlilerinden biri de *Dabbetü'l-Arz*'ın çıkışıydı. Dabbe, yeryüzünde yürüyen her tür canlı ve özellikle binek hayvanı demekti. İslamiyet'e göre kıyamet günü çıkacak bu yaratık çeşitli kaynak ve minyatürlerde değişik şekilllerde tasvir edildi:

Ortak noktası bu yaratığın tek parça olmayıp birçok canlıdan aldığı öğelerden oluşmasıdır. Bir başka ortak nokta ise bu yaratığın elindeki Hz. Süleyman mührü ile Hz. Musa'nın asası bulunduğu asa ile inananların yüzlerini parlatacağı, mühürle de kâfirlerin burunlarını damgalayacağı bir hadiste geçmektedir.

Bu yaratığın daha sonra hikâyelerle örülen betimlemeleri çok çeşitlidir. Bunlardan birine göre boyu 60 arşındır, bedeni kıllarla kaplıdır, sakallı ve boynuzludur, iki kanadı vardır, gözleri domuzunki gibi, öküz başlı, fil kulaklı, aslan yeleli, kaplan gibi benekli ve koç kuyrukludur. Yağız bir at hızıyla ortaya çıkar. (And, 2007)

Başka bir anlatıda *Dabbetü'l-arz* bir yılan suretindeydi:

Hz. Musa, onu merak etmiş, Allah'a onu görmek istediğini belirtmiş, görünce de korkup Allah'tan bunu geldiği yere göndermesini istemiştir. Bir başka söylencede ise o, Sub'an denilen bir yılandır. (And, 2007)

Ye'cûc ve Me'cûc

Ye'cûc ve Me'cûc da dünyanın sonunu gösteren alametlerdendi. *Tevrat*'ta Nuh'un oğullarından Yafes'in oğulları *Gomer* ve *Magog* olarak geçti:

> *Yafes'in oğulları: Gomer, Magog, Meday, Yâvan, Tuval, Meşek, Tiras. Gomer'in oğulları: Aşkenaz, Rifat, Togarma. Yâvan'ın oğulları: Elişa, Tarşiş, Kittim, Rodanim. Kıyılarda yaşayan insanların ataları bunlardır. Ülkelerinde çeşitli dillere, uluslarında çeşitli boylara bölündüler.* (Tekvin, 10: 2-5)

Cücelerden kurulu bu kavimler, bir duvarın ardında yaşardı. Kıyametin kopmasına yakın bu duvarı aşıp insanların arasına karışarak, kötülük yayacaktılar:

> *Bu kavim öyle kalabalıktır ki Fırat, Dicle ya da Taberiye Gölünün tüm suyunu içip tüketeceklerdir. Yeryüzündekileri öldürdükten sonra oklarını göğe atacaklardır. Tanrı bir gecede onları öldürecek kurtlar gönderecektir.* (And, 2007)

Kur'an-ı Kerim'de de bu iki kavimden söz edildi:

> *Dediler ki: "Ey Zülkarneyn, gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar, bizimle onlar arasında bir sed inşa etmen için sana vergi verelim mi?"* (Kehf Sûresi, 94)

> *Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc, (setleri) açıldığı zaman tepelerin hepsinden saldırırlar.* (Enbiyâ Sûresi, 96)

İlkel toplumlarda *son*'la tanımlanan kozmosun yok oluşu, tek tanrılı dinlerde *kıyamet* olarak adlandırıldı. Sözcük olarak "ayağa kalkma"yı ifade eden *kıyam*'dan türetilen *kıyamet*'le Diriliş başladı.

DİRİLİŞ

Ancak felaketten sonra dirilebilirsin.
Ancak her şeyini yitirdikten sonra
dilediğini yapmakta özgür olursun.
Tyler Durden

Kozmosun başına gelebilecek en büyük felaketti; yıldızlar söndü, ayla güneş yok oldu, yerle gök birleşti. Kozmosu taşıyan hayat ağacı sarsıldı, depremler orta dünyayı yerle bir etti. Ve kozmos alevlere boğuldu.

İskandinav mitolojisinde *Hel*'in bekçi köpeği *Garmr* yeraltı dünyasının girişinde uludu. Bütün evreni taşıyan ağaç *Yggdrasil* titreyip inlediği esnada *Jormungand* kıvrılıp bükülerek büyük bir zelzele yarattı. Her yeri ateş kapladı, dünya okyanusun dibine çöktü ve diriliş başladı.

Telengitler dirilişe "kalgançı çak" adını verdiler. Kalgançı çak, ateşle tutuştu:

> *Kalgnçı çak geldiği, kara yer ateşle kaplandığı zaman (...) su kanla karışık akar, yer uğuldar, dağlar sallanır, çukurlar-hendekler yıkılır, gök gürler, kenarı açılır, deniz çalkanır, dibi görünür, yerin altı üstüne gelir.* (İnan, 2000)

Altay Türklerine diriliş, kıyametle geldi:

Kıyamet kopunca,
(...)
Kara su kanlı olacak,
Yer gümbürdeyecek, dağlar dönecek,
Yamaçlar çökecek,
Gök titreyecek,
Deniz çalkanacak,
Yer tersine dönecek, üstü altına gelecek,
Gök harekete geçecek, bir yarık açılacak,
Deniz dalgalanacak, dibi görünecek,
Deniz dibinde, dokuz ayrı taş,
Dokuz yerden parçalanacak (Buluç, 1941)

Diriliş'in ilk adımı hesaplaşma oldu. İlkel toplumlarda vicdanla ölçülen hesaplaşma, tek tanrılı dinlerde ilahi adalet üzerinden kurgulandı.

Hesaplaşma

Mitolojide iyilik ve kötülük savaşlarıyla yok olan kozmos, küllerinden yeniden doğabilmek için arınmak zorundaydı. Gölgeler Ülkesinde mahkeme kuruldu. Bütün dünya tanrılarının hâkimlik yaptığı bu mahkeme, orta dünya halklarının iyilik ve kötülüklerini ortaya serdi. Hiç kimse bu mahkemede hesaplaşmadan sonsuzluğa eremedi.

Antik Mısır'da hesaplaşmanın aktörü *Thoth*'du. *Osiris*'in habercisi olan *Thoth*, Mısır toplumunun vicdanında beliren kelamın simgesiydi. *Thoth*, "İki Gerçek Geçidi"nde ölülere yaptıklarını okudu. Onların saflığı-

nı ölçen tanrılar kaderlerini de belirledi. Saflığı kirleten kötülüktü. İlahi adalet mekanizması Zerdüştlerde kötülük üzerinden işledi. *Ehrimen*'in kötülükleri *Ahura Mazda*'nın iyilik ateşinde eridi.

Maniheizme göre tezatların dengesiyle varlık bulan dünya, tezatların dengesini kaybetmesiyle yok oldu. Budizm, Zerdüşlük, Hıristiyanlık ve Gnostiklerin karışımından oluşan Mani dini, dünyanın sonunu tezatların ayrışmasıyla getirdi. Yaratılışın başındaki dikotomi yerini düalizme bıraktığında kötülük iyiliğe galip geldi ve savaşlar başladı. Ana, baba, kardeş demeden kıyasıya işlenen cinayetlerin sonucunda baş gösteren büyük savaş, sonun başlangıcıydı aslında:

"Son gün" büyük bir savaşla başlayacak. Bunu kilisenin ve adaletin zaferi takip edecek ve bu suretle dalalette kalan bir kısım insanlara son bir ihtar fırsatı verilecek. Bundan sonra son hesap günü (mahşer) gelecek ve ruhlar bêma yahut İsa'nın mahkemesi önüne çıkarılacak. Burada koyunlarla keçiler, iyilerle kötüler ayrılacak. Kısa bir devreden sonra İsa ile seçkinler, sonra da kozmosun koruyucuları dünyayı terk edecekler.

Yer yuvarlağı, kendi üstüne yıkılarak bin dört yüz altmış iki sene yıkılış ve temizlenme devri geçirecek. Nurun parçalarından kurtulabilenler bir heykel şeklinde toplanarak göğe çıkacaklar. Bu esnada cinler ve günahkârlarla madde, her türlü fenalıklarıyla cinsler ayrı olarak bir top veya yığın içinde hapsedilecek ve bir derin çukura atılarak üzerlerine büyük bir taş kapatılacak. Bu suretle 'üçüncü zaman'da iki cevher, hayır ve şer birbirinden kati olarak ayrılacak ve ilk zamandaki eski haline dönecektir. (Rousseau, 1970)

Hesaplaşma anı tek tanrılı dinlere *İsrafil*'in Sur'uyla başladı. Ve bu Sur'la bütün ruhlar ayaklandı. Kül olmuş kozmosun en yüksek tepesindeki dumanlı bir vadide buluştular. Ne siyahtılar, ne de beyaz. Ana rahminde olduğu gibi kutsal vadide bir araya geldiklerinde kimliksiz, cinsiyetsiz, sadece iyilik ve kötülükleriyle duruyorlardı.

Museviler bu vadiye *Kidron* dediler ve son yargı bu vadide gerçekleşti. Hesaplaşma günü olan *Mahşer*'de toplanan bütün ruhlar, dünyada yaptıklarının hesabını verdi. Ruhların cennete veya cehenneme gideceği yer, bu büyük hesaplaşmadan sonra belirlendi. İyilerin ödülü cennetle, kötülerin cezası ise cehennemle verildi. Durumları belli olmayanlar ise *Araf*'ta bekledi.

İslamiyet'e göreyse *İsrafil* borusunu ilk üflediğinde yıldızlar birbirine çarptı, tüm insanlar öldü ve kâinatta yaşam kalmadı. *İsrafil* borusunu ikinci üfleyişinde tüm ölüler hesaplaşmak üzere dirildi ve yeniden cesetlerine girerek *Mahşer*'de toplandı. Orada bulunan herkesin günah ve sevaplarını kapsayan bir defteri vardı. Kendi defterini kendileri okudular. Günahlarla sevaplar *mizan* adı verilen bir terazide tartıldı, hangi tarafın ağır çektiğine bakılarak kişi cennete veya cehenneme gönderildi.

İskandinav mitolojisinde üç yıllık kışın ardından üç horoz öttü. Birincisi devleri, ikincisi tanrıları, üçüncüsüyse *Hel*'de dirilen ölüleri uyandırdı. Kuzey Avrupa'da üç horozun ötüşüyle simgelenen *Diriliş*, Zerdüşt mitinde ölü bedeninin başı etrafında üç gün dolanan ruhla ifade edildi. Hesaplaşma, adalet melekleri *Raşnu* ve *Mitra* tarafından *Çinvat Köprüsü*'nün başında gerçekleşti.

İster çok tanrılı isterse tek tanrılı olsun tüm inanç sistemi, yeniden varoluş için ruhları kutsal bir köprüden geçirdi. Dirilişin ikinci adımı olan *köprü*, iyileri cennete, kötüleri ise cehenneme yolcu etti.

Köprü

Ruhları layık oldukları yere taşıyandı köprü. İskandinavlar'ın Asbron adını verdikleri *köprü* simgesi, diğer diriliş mitolojilerine ilham oldu:

> *Algonkinler, Kuzey Amerika yerlileri Ojibvalar ve Foxlar, Endonezya yerlileri Kaçinler ve Dayaklar ancak bir köprüden geçilerek Ölüler Ülkesine gidileceğine inanırlar. Bu köprüler kimi inançlarda çürük ağaç kökünden, kimilerinde ince bir sazdan yapılmıştır. Kimi inançlarda da kılıç ya da yılandır. Eskimolar öte dünyaya gitmek için buzdan bir köprüyü geçmek zorunda bulunduklarına inanırlar.* (Hançerlioğlu, 2013)

Çin mitolojisi, köprüyü tezatları bütünleştiren bir simge olarak gördü. Köprü, birbirinden ayrı olan şeyleri birleştirdi. Bu dünyadan öte dünyaya gidenler dar köprüden geçti. Diğer tarafa geçemeyenler kanlı ve cerahatli sulara düştüler.

Japonların Gölgeler Ülkesine yolculuğu geniş bir düzlükte başladı. Giderek dikleşerek oluşan sarp dağda onları bekleyen üç kavşak vardı:

> *Bu kavşakların ilki sadece küçük günahlar işleyenlerin geçebilecekleri sığ bir geçittir. Diğeri sadece iyi insanların geçebileceği bir köprüdür. Üçüncüsü de büyük kötülükler*

yapmış kişilerin mücadele etmeleri gereken canavarlarla dolu korkunç bir seldir. Bu üçüncü kavşağın diğer tarafında korkunç görünümlü yaşlı bir kadın kurbanları çırılçıplak soyar. Ölüler ondan sonra Emma-O'nun huzuruna çıkartılır. Emma-O sadece erkekleri yargılar, kadınların kaderini tayin edense kız kardeşidir. Tanrı iki kesik başın arasında oturur ve sihirli bir aynadan ölünün geçmişinde yaptığı tüm yanlışları seyreder. Daha sonra Emma-O ölünün günahlarını yargılar ve uygun bir cehenneme gönderir. (Storrm&Cotterell, 2011)

Köprü tasarımı, en ilkel inançlardan gelişmiş dinlere kadar bütün doğaüstü tasarımlarda yer aldı. Tek tanrılı dinler köprüye "Sırat" adını verdi. Arapçada geçilmesi güç, keçi yolu anlamına gelen *Sırat Köprüsü*, cennete ulaşabilmek için cehennem üzerindeki köprüyü simgeledi. Bu, yılan misalı incecik bir köprüydü. İskandinav halkı bu köprüye *Gjallarbru* dedi. *Gjallarbru*'yu bir yılan, bir köpek ve bir öküz korurdu.

Köprünün altında bir kuyunun olduğuna inanıldı ve buna *gayyâ kuyusu* denildi. Cennetlikler köprüyü kolaylıkla geçip cennete ulaşırlarken cehennemliklerse bu kuyuya düşüp altındaki sularda sürüklenerek cehenneme gitti.

Su, hava, toprak ve ateşten oluşan varoluş, bu dört unsurun ayrışmasıyla son buldu. Geriye küllerinden yeniden doğmaya hazırlanan evvel zaman okyanusu kaldı.

V.SU

SONSUZLUK

Defalarca tekrar edilir mitsel zaman. Tabiatüstü olmasına karşın bu kutsal zaman, tarihte her zaman bir başlangıcı anlatır. Ve her başlangıç sonsuzluğa çıkar.
Mircea Eliade

İnsanlık küllerinden bir kez daha dirildiğinde yeniden ilksel suyun içindeydi. Bir damla su. Her şeyin başlangıcı olan o bir damla su, hayatı yeniden diriltti. Dünyanın çevresi sularla beslendi, yeşille donandı ve yaşam döngüsü yeniden başladı:

> *Bu anda kıyamet ve kasvet sona erdi ve dünya yeniden, bütün bereketi ve tazeliğiyle dirildi. Bazı tanrılar ya yerinde kaldı ya da yeniden doğdu ve sefalet, açgözlülük ya da günahkârlık tarihe karıştı.* (Daniels, 2014)

İnsan tabiatın bir parçasıydı. Her ne kadar medeniyetle tabiattan uzaklaşsa da, yaratılışın kutsal bilgisi içindeydi:

> *Her bir yaratılış döngüsünün Brahma için bir gün ve geceden ibaret olduğu Hindu inanışı, Antik Mısır inancına*

yakın bir inançtır. Ragnarök savaşında İskandinav tanrılarının galip gelmesi gibi, savaş ve yangın felaketiyle son bulacak dünyalar bile felaketin hemen sonrasında kendini yeniden yarattı. (Wilkinson & Philip, 2010)

İskandinavlar, *Ragnarök* savaşının ardından yeniden doğmaya yazgılı olduklarına inandılar. Kozmik dişbudak ağacı *Yggdrasil*'de saklanan kadın ve erkekler volkanik bir ada gibi yeniden doğacaklardı:

Kükreyen alevler onları yakmayacak, onlara dokunmayacak bile ve yiyecekleri sabah çiyi olacak. Dünya biter ve yeniden başlarken dalların arasından yeni bir güneşin doğduğunu görecekler. (Cotterell&Storm, 2011)

İlk dirilen tanrı *Balder* oldu. Ana tanrıça *Frigg*'in oğlu olan *Balder*'in ölmesiyle son bulan yaşam, yine O'nun dirilişiyle sonsuzluğa kavuştu:

Ben bir yığın şeyler görüyorum, çok uzaklarda dünyanın sonunu ve kadir-i kül olan ilahların ineceğini anlıyorum. Dünya yılanı korkunç bir hiddet içinde kıvranıyor ve ejderha dalgaları kamçılıyor. Kartal korkunç feryatlar atarak sarı gagasıyla cesetleri parçalıyor. Ölüm sandalı yanaşıyor. Kuzeyden bir gemi geliyor. Hel'in orduları Loki'nin idaresinde denizden geliyorlar. Güneş kararmaya başlıyor, parlak yıldızlar toprak içlerine dalıyorlar. Dünyanın denizlerin dibinden ikinci defa olarak çıktığını ve bitkilerle örtüldüğünü görüyorum. Tarlalar ekilmediği halde meyvelerle örtülüyor. Fenalık iyiliğe dönüşecektir. Baldr gelmek üzeredir. Ona sadık kalan topluluklar burada yaşayacaklar ve zamanın tükenmesine kadar nimetlerinden faydalanacaktır. (Rousseau, 1970)

Hayat, *Balder*'in hükümdarlığında yeniden başladı:

> *Sonunda dünya yeniden doğacak ve bir kez daha yeşil ve zengin olacaktır. Bir çift insan Lif (hayat) adlı bir erkekle, Liftrasir (yaşamın özlemini çeken) adlı bir kadın, Yggdrasil'in dalları arasından dışarı çıkacaktır. Çift dünyayı yeniden insanlarla doldurmak için yeni bir aile kuracaktır. Yeraltında çürümekte olan güzel tanrı Balder'ın kör kardeşi Höd tarafından canlandırılacaktır. Balder yeni evrenin hükümdarı olacak, yaşam kötülüğün gölgesi olmaksızın yeniden başlayacaktır.* (Wilkinson, 2011)

Mazdeizme göreyse Diriliş'ten sonraki hayat, iyilik tanrısı *Hürmüz*'ün hükümdarlığında varlık buldu:

> *Yaradılış Hürmüz'de bütünleşecektir. Bundan sonra insanlar çalışmak zahmetine katlanmayacaklar, herkes 40 yaşında gibi görünecektir. Ölümsüz yaşayacaklar, ihtiyarlıktan ve çürümekten kurtulacaklardır. Başlıca meşgaleleri Hürmüz'ü temaşa etmek, ona saygı göstermek ve sonra hoşlarına giden her şeyi serbestçe yapmak. Herkes başkalarını kendi gibi sevecek, fakat insanların saadeti insan aklıyla anlaşılır bir şekilde olmayacaktır. Erkek ve kadın, bedeni zevklerden karşılıklı faydalanacaklar, fakat zürriyetleri olmayacaktır. Bütün ruhlar aynı zamanda günahsız olacaklar fakat ilahi nurun güzelliğini aynı derece kavrayamayacaklardır. Herkes aynı derecede olmayacak, saadetin dağılışı onların amelleriyle orantılı olacaktır.* (Rousseau, 1970)

Sonsuzluk Yılanı

Tüm kozmogonilerde olduğu gibi yaratılışın ardından kozmosun kuytularına çekilen kaos, şimdi de kozmosu karanlık okyanusunda gizliyordu.

Hintliler için yaratılış her zaman başı ve sonu olmayan bir döngünün parçasıydı. Yugalarla simgeledikleri her döngü mutlaka biter, yerine yeni bir yuga dönemi başlardı:

> *Hint mitolojisinde yaratılış bir 'başlangıç' olmadığı gibi yok ediş de bir 'son' değildir. Hint zaman algısı Batı'nın doğrusal zaman algısından tümüyle farklı olarak döngüseldir. Evren periyodik bir döngü içindedir ve ne zaman ki dört aşamalı devirlerin (yuğalar) sonuna gelinir, işte o noktada evren müthiş bir aleve dönüşür ve son olarak kozmik sularca geri emilir. Bir tür sükûnet hali olan 'boşluk ve karanlık'ın ardından yaratılış yeniden başlar.* (Dallapiccola, 2013)

Bu kutsal döngünün yöneticisi Vişnu'ydu:

> *Vişnu yaratır, korur ve yıkar. Adı ve rolü değişir, fakat büyük tanrı aynı kalır. Altın çağ kaçınılmaz olarak karanlık çağa ve o da tekrar altın çağa dönüşecektir.* (Rosenberg, 2006)

Varlıklar doğum sularına geri döndüler. Her şey eridi ve sulara karıştı. Bir yılan suretine bürünen Vişnu okyanusun üzerinde uykuya daldı:

> *Vişnu geceyi ölümsüz okyanusta geçirir. Hint inançlarında su yılandır. Vişnu suysa demek ki yılan da Vişnu'dur.*

Vişnu, yılan Ananta'nın (sonsuz yılan) boğumlarında oturur biçimde tasvir edilir. Tüm kozmosu içine emen tanrı dinlenir ve her şeyin arınmasını sağlar. Böylelikle kargaşadan ve yıpranmadan kurtulan dünya yeniden ilksel kusursuzluğuna döner ve kozmosun yeniden doğuşu tanrı tarafından gerçekleştirilir. Her şey baştaki tazeliğe ve iyiliğe yeniden kavuşur. (Gezgin, 2009)

Kozmosu yılanla yenileyen bir başka topluluk Aztekler oldu. Eski dünyayı jaguar, rüzgâr, büyük tufan ve ateş yağmuruyla yok eden Aztek uygarlığı, beşinci dünyayı yılan suretiyle başlattı:

Dünya Quetzacoatl ve Tezecatlipoca tarafından yeniden yaratıldı. Bunlar toprak parçası Tlaltecuhtli'yi ayırıp yeryüzüyle cennetleri yaratmak için kendilerini yılana dönüştürdüler. Quetzacoatl yeni insanları yaratmak için önceki ırkın kemiklerini topladı. (Wilkinson & Philip, 2010)

Mısırlılar, yeniden doğabilmek için karanlık okyanusa geri döndü. *Ra*'yı meydana getiren ilksel su *Nun*, *Hapy* adını aldı. Dünyanın sonunda *Hapy*, kozmik yılan formundaydı.

Nil aslında sadece bir nehirdi. Ancak Nil tufanı Hapy adlı bir tanrıydı. Hapy, Nil'in ilk selinde büyük bir mağarada yaşıyordu. Sel suyu mağarasında durdurulamaz bollukla çayırları güldürerek akıyordu. Hapy, Nun ile denk tutulur. Nun, Ra'nın meydana geldiği ilk sulardır. Hapy zamanın yenilenmesinin sembolü olan kozmik yılanın formunu alır. (Wilkinson & Philip, 2010)

Bir başka rivayete göre bu yılan aslında *Ra*'nın gerçek formuydu.

Hem kaosun hem de yaratılışın temel güçlerini barındıran yılan, dünyayı yeniden yaratmak üzere uyanana dek başı kuyruğunda uyudu. (Wilkinson & Philip, 2010)

Yorgun kozmosun küllerinden yeni bir kaos doğarken bir dünya zamanı sona erdi, yeni bir evvel zaman masalı başladı. Hindulara göre hayat, kozmik yumurtanın tamamen kırılmamış yumurtasında vücut bulmuştu. Başka bir Hint mitine göre yaşamın ortaya çıkabilmesi için yumurta kırılmadan kaldı. Ve yaratılışın tamamı kırılmamış yumurta kabuğunun içinde gerçekleşti.

İster kozmik yumurtanın kırılmamış kabukları, ister varolmamış karanlık okyanus, isterse ağzıyla kuyruğunu tutan bir yılan suretinde yaratılsın hayat, *Evvel Zaman Tanrıçası*'nı yeniden çağırıyordu. Çağrıya uydum; gözlerimi açtım, karanlıklar aydınlandı:

Yapraklar gibidir insan soyu
Bir yandan rüzgâr bakarsın onları döker yere,
Bir yandan bahar gelir,
Yenilerini yetiştirir, yeşertir orman,
Böylece soyların biri göçer, biri doğar. (Homeros)

MİTLERİN SÜREKLİLİĞİ ÜZERİNE: "EVVEL ZAMANDAN GÜNÜMÜZE VAROLUŞ YOLCULUĞU"

Çocukluğun vazgeçilmez unsurudur masallar. *Bir varmış bir yokmuş* diyerek başlayıp *evvel zaman içinde* sözleriyle devam ederken bizi gerçekliğin bir başka boyutu olan düş zamanına taşır. Düş dediğimiz o dünya ise toplumsal bilinçdışımıza kodlanan simgelerden oluşan mitolojik izlerdir. Ve bu izler bazen kahramana canavarı yenmek üzere Kaf Dağını aştırır, bazen de peri kızı suretinde dünyaya bereket dağıtır.

Tabiatı gözlemleyerek yaratılış hikâyelerini oluşturan insanlar da söze, bir varmış bir yokmuş gibi tezatlarla başlar. Yer bir uçtayken gök diğer bir uçtadır. Güneş doğarken ay kaybolur, ilkbaharla dirilen hayat sonbaharda uykuya dalar. Böylece tezatların birlik, bütünlük ve ayrışmalarıyla makro kozmos, yani evren yaratılır. Aynı süreç mikro kozmos adı verilen insan yaratılışına da uygulanır.

Tabiatın bir parçası olarak dünyaya gelen insan, tezatlarla varlık bulur. Aydınlık ve karanlık, sıcak ve so-

ğuk, iyilik ve kötülük gibi motifler bire bir insan yaratılışında kullanılır. Doğurganlığından dolayı kozmosu rahim gibi gizil bir organın karanlığında yaratan insanlık aydınlığı erkeğe uygun görür. Bu yüzden ay dişil, güneş eril olur. Aynı nedenle toprakla toprağın altı dişile, gökyüzüyse erile atfedilir.

İlk çağlardan itibaren tabiata dair imgelerden oluşan mitolojik izler modern toplumlara *arketiplerle* ulaşır. Carl G. Jung tarafından dile getirilen *arketip*, bir kuşun yuvasını yapışından bir kadının doğurma isteğine kadar tüm evrensel ve kişisel davranışların ortak kalıbı olarak insan kültürünün yapı taşlarını oluşturur. *Arketipler*, birtakım vasıtalarla günümüze taşınır.

İlkel toplumlardan günümüze ulaşan en güçlü arketip, yüce ana arketipidir. İlk çağlarda bebeğine can veren, koruyan ve kendi sütüyle beslediği için kutsanan anne, tanrıça suretinde kozmosun da anasıdır. Bebeğini karnında taşıyan anneyle bebek, yeni bir hayatı yaratmak için bütünleşerek, *tek* ve *bir* haline gelir. Yüce anne arketipi gelecek kuşaklara; su, yumurta, inci, yılan, ejderha, boynuz, ay, hayat ağacı, daire gibi dişil simgelerle taşınır.

Yüce anne arketipinin ilk simgesi olan su, rahmi temsil eder. Varoluş yolculuğuna karanlık sularda başlayan mitoloji, diriliş simgesini *hayat suyuyla* sürdürür. İnsanlığın ilk sesi olan *'a'* ile dile gelen su, Germen dilinde 'aa' sesiyle ifade edilir. Farsçada canlılık anlamına gelen 'ab' sözcüğüyle özdeşleşen su, *ab-ı hayat, dirilik suyu* adlarıyla geleceğe taşınır. Suyun ölümsüzleştirdiği inancı günümüz toplumlarında şifalı çeşme kültürünü geliştirir. Hindistan'da hastalıklı insanlar suya atılarak

tedavi edilirken, Fin kültüründe hastalıkların nedeni suya saygısızlığın sonucu olarak açıklanır.

Hayat suyu simgesi tek tanrılı dinlere de beşiklik eder. Musevi, Hıristiyan ve Müslümanların kutsal kitapları ölümsüzlük suyundan ilk tadan peygamberlerin Hızır ve İlyas olduğunda söz birliği eder. Dinler tarihçisi Mircea Eliade'ye göre su, kâinatın tohumlarını taşıyan büyüsel bir maddedir. Suyun her derde deva, iyileştiren, gençleştiren ve yaşamı sonsuz kılan bir madde olduğu iddiası efsaneler yaratır.

Ortaçağ İslam mitolojisine göre dünyanın çevresinde *Bahr-ı Muhit* adı verilen bir okyanus vardır. Kaf Dağını çevreleyen bu okyanus karanlık ve kıyısızdır. Göğün mavi yeşil yansımasını ifade eden Kaf Dağı ise zümrütten yapılmıştır. *Ab-ı hayat*, zulmet denilen karanlık bölgededir. Rivayete göre Hz. Hızır'la sureti İlyas bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşan birkaç kişiden birisidir.

Kabilelerin, medeniyetlerin, devletlerin adları değişir ama varlığın dörtte üçünü kaplayan suyun yaratma gücü değişmez. Su perileri yüzyıllar boyu Antik Yunandan Azerbaycan'a kadar geniş bir coğrafyaya bereket dağıtmayı sürdürür. Yunan su perisi *Thetis*'in bereketinden faydalanmak isteyen kısır kadınlar nisan yağmurlarını içerek çocuk sahibi olmayı umarken, Azerbaycanlı gelinler Amuderya Irmağının bir sahilinden diğerine geçerek doğurganlıklarını artıracağına inanırlar. Su, Türkiye'nin Gaziantep ilinde *Pir Avuk*, Kars ilinde ise *Su Kızı* adıyla kutsanır.

Yüce anne arketipinin simgelerinden birisi de yılandır. Yaşam ve ölüm döngüsünün simgesi de olan yılan, Yunanlarda tıp tanrısı *Asklepios*, Mezotopotamya'da iki

yılanla temsil edilen şifa tanrısı *Ningishzida*'dır. Yunanlarda *Medusa*, Türk mitolojisindeyse *Şahmaran* ölüm ve ölümsüzlüğün panzehrini taşıyarak tanrıça kültünü sürdürmeye devam eder.

Tanrıça kültünün Anadolu topraklarındaki en belirgin simgesi olan *Şahmaran*, evlere cam altı resimlerle, dokumalarla, bakır işlemelerle girer. Hane halkını nazardan korumak ve bereket getirmek amacıyla halk sanatçıları tarafından objelere işlenen *Şahraman* motifi, yüce anne arketipinin modern toplumlara yansıması olarak süregelir. Onun doğurganlığı süslü tacındaki hilalle, kırmızıyla simgelenir.

Yılan, bazı toplumlarda ejderha olarak görülür. Pehlevice '*aji*' yani '*yılan*' sözcüğünden türeyen ejderha; yüzü ata benzeyen, iki kanatlı, ağzından ateş püskürten büyük bir timsah görüntüsüyle resmedilir. Hayatı yaratan dört temel unsuru bünyesinde taşıyan ejderha bazı toplumlarda deniz canavarı olarak görülürken, bazı toplumlarda göğün tek hâkimidir. Kimi zaman yerin derinliklerinde yaşayan bir canavar, kimi zaman da ateş püsküren ağzıyla cehennemin temsilcisi olan ejderha, diğer canavarların arasından sıyrılarak tek başına mitolojiyi arkasından sürükler. Loş ve gizemli ortamlarda yaşayan ejderhaların korkutucu özelliği Japon filmlerine günahkârları midesine indiren şeytanın bir başka sureti olan *Godzilla* karakteriyle taşınır. Asya'da ejderhanın gelişi ilkbaharı müjdeler. Çin kültüründe ulusal takvimin yeni yılı olan ilkbahar bayramı ejderha resimleriyle gerçekleştirilen törenlerle kutlanır.

Hikâyelere ağzıyla kuyruğunu tutan yılan olarak geçen *Ouroborus*, anneyle cenin arasındaki bağlılıktan

yola çıkarak *birliği* simgeler. Ve bu birliği ifade eden daire şekli birbirini yiyen iki ejderha suretiyle simyacılara ilham olur. Yer ve göğün birliğini ifade eden ejderhaların kanatlı olanı maddenin buharlaşmasını gösterirken, yerde duran ikinci ejderha maddenin dönüşüme uğramadan önceki ham halini simgeler. Maddenin birliğini ispatlayan bu kuram, buzun buhara veya suya dönüşmesi gibi kurşunu altına dönüştürerek simyacılığı geliştirir.

Tabiatta kendiliğinden varlık bulan dairesel şekillerden biri güneş, diğeri de aydır. Doğar doğmaz dünyayı aydınlatan güneş tezatlardan erili simgelerken, kadının yumurtlama periyotlarına göre doğan ay, yüce anne arketipiyle tanrıçanın doğurganlığını sürdürür. İlerleyen dönemlerde ay; aşkın, doğum yapan kadınların, bebeklerin ve evliliğin koruyucusudur. Kutsal dairenin bir başka tezahürü evlilik yüzüğüdür. Evliliğin bereketi parmaklara geçirilen altın halkayla güvence altına alınır.

Hint yaratılış şiirleri Vedalarda yüce anne arketipinin bir başka simgesi de incidir. Yunanlarda aşkın ve evliliğin amblemi olan inci dairesel formuyla; iktidarsızlık, kanama, sarılık gibi fizyolojik hastalıkların yanı sıra ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılır.

Modern toplumlara taşınan boynuz da, tanrıçanın yenilenen bir güç kaynağı olarak kabul görür. Fransa'nın Lascaux mağarasındaki duvarlarda tarihöncesi dönemlerden kalma boynuzlu hayvan çizimleri dikkat çeker. Üst Paleolitik dönemlerinden kalma *Laussel Venüsü*, yılın 13 dolunayını göstermek için elinde 13 çizgili bir boynuz tutar. Danimarka'da MÖ 1. yüzyıla ait olduğu dü-

şünülen bir leğenin içindeki levhada, boynunda ve sağ elinde gerdanlık taşıyan tanrıçanın sol elinde koçbaşlı bir yılanı sımsıkı tuttuğu bir figüre rastlanır. Koçboynuzu ve benzerliğinden dolayı salyangozun spiral formu neredeyse bütün toplumlarda doğurganlığın simgesidir. Bu yüzden Galya halkları paralarına koçbaşlı yılanları işlerken, Türkler *Umay Ana, Erlik*, dev, dağ ruhu gibi güçlü mitolojik varlıklarını boynuzlu olarak tanımlar.

Doğurganlığın sembolü olan yumurta formu leopar benekleriyle özdeşleştirilir. Meksika, Maya ve Mısırlı rahiplerin leopar postu giyerek gerçekleştirdiği cenaze törenleri, yeniden doğum duasından başka bir şey değildir. Nitekim Çatalhöyük ve Hacılar Höyük'ünde bulunan leopar tasvirleri, tanrıçanın gücünü bir kez daha ispat eder. Anadolu'nun en büyük ve doğurgan tanrıçası *Kybele* de leoparla simgelenir. Dişilik ve doğurganlık, modern kadınların gardıroplarına leopar desenli kıyafetlerle taşınır.

Yüce anne arketipinin bir diğer simgesi olan kuşlar, yumurtlama özelliklerinin yanı sıra ilahi göklere yükselebilme yetileriyle tezatların bütünlüğünü gösterir. Burdur'un Hacılar Höyük'ündeki kazılarda bulunan kuş başlı tanrıça *Lespugue*'nin yüzü soyut çizilirken, üreme organları abartılarak ifade edilmiştir. Afrika yerlileri deve kuşu yumurtasından yaptıkları ve kuşun kanıyla boyadıkları kolyeleri doğurganlık versin diye ergenlik çağına giren kızlara takarlar. Eskimo şamanları yine doğurganlık törenlerinde tanrıça yumurtasıyla kuş figüründen oluşan doğurganlık maskesi takar. Güney Cezayir'de ise toy kuşu simgesi olan kuş ayağı gelinin doğurganlığı için alnına çizilir.

Bir su kuşundan ilhamla yaratılan kozmosun anası, kara toplumlarında yırtıcı kuşlarla simgelenir. Kozmosu doğurmak için Yunan mitolojisinde güvercine dönüşen tanrıça, Asya Kıtasında atmaca veya kartal suretindedir. Asya geleneklerinde çocuk doğar doğmaz yırtıcı kuş pençeleriyle kutsanır. Maddenin esaretinden kurtulmuş halini temsil eden kartal, Asya mitlerinde kutsal ruhların simgesidir.

Su gibi toprak da kadınla özdeşleştirilir. Toprağın bereketi kadın doğurganlığıyla uyumlu olduğu için mahsulün bolluğundan kadınlar sorumlu tutulur. Nitekim bazı Türk boyları zayıf doğan çocukları toprağa bastırarak onları güçlü kılarlar.

Yaşam ve ölüm döngüsü toprakta yetişen bitkilerle de temsil edilir. Mitolojide kozmos düzenli aralıklarla yenilenmesi gereken bir organizma olarak sunulur. Kozmik kutsallık gizemi ise dünya ağacıyla simgelenir. Ağacın büyüme ritmi içinde tanımlanan doğum ve yeniden doğum gizemi; kozmik ağaç olarak kabul gören dünya ağacının, dünyanın merkezinde bulunduğu ve kökleriyle indiği yeraltıyla, tepesiyle değdiği gökyüzünü birleştirdiğine inanılır. Dünya ağacı bazı toplumlarda hayat ağacı olarak kutsanır. Hayat ağacı motifi içleri tohumla dolu olduğu için kadın cinselliğini çağrıştıran nar, incir gibi ağaçlarla süregelir. Hayat ağacıyla başlayan ağaç kozmogonisi, İzmir'e adını veren *Smyrna* adındaki genç kızın tanrılar tarafından Mersin ağacına dönüştürülmesiyle sürer.

Mitolojiden ilham alan psikanalistler, dişil ve erilin bütünlüğünü anima ve animus terimleriyle yorumlar. Jung'a göre insan psikolojisi her iki cinsin özelliklerini

kapsar. Bir kadın içinde erkeksi duygular taşırken, bir erkek de kadınsı duygular taşır. Erkeğin içindeki dişil tarafa *anima* adını veren Jung, kadının eril tarafına *animus* der. Bir kadına atfedilen, sezgiler, kişisel sevgi yetisi, tabiat sevgisi, en önemlisi de bilinçdışını algılama yetisi gibi dişil eğilimlerle kendisini gösteren anima, erkeğin anne karakteri tarafından biçimlenir. Olumsuz anne anima figürü, erkeğin davranışlarına depresiflik, asabiyet, hoşnutsuzluk, alınganlık olarak yansır. Olumsuz animanın ürettiği hastalık, iktidarsızlık, kaza gibi korkular erkeğin hayatını kederli ve sıkıcı hale getirerek intihara kadar sürükleyebilir. Bu tür durumlarda anima mitlerde, rüyalarda, masallarda ölüm meleği, yenilmesi gereken canavar suretine bürünür. Olumlu anne anima figürü ise erkeğin doğru kadını bulmasını, gerçek değerlerle değersizlikleri ayırt etmesini sağlar. Olumlu anima mitlere tabiat ana ve hayat ağacı gibi motiflerle konu olur.

Kadın benliğinin erkeksi tarafı olarak özetlenebilecek animusu ise baba figürü biçimlendirir. Daha çok erotik fanteziler veya kutsal inançlarla ortaya çıkan animusun olumlusu kadının içindeki dengeyi bulmasına yardımcı olur. Olumsuz animus figürüyse kendisini sevgisiz hisseden kadını katı, soğuk ve yüzeysel kılar. Bu türden bir animus kendisini masallarda *Mavi Sakal* olarak gösterir.

Yaşam bir erginlenme yolculuğudur. İlerleyebilmek için çatışma zorunludur. Birey aynı nedenle animayla animusun çatışmasıyla varlık bulur. Aksi halde gelişmemiş bir çocuk olarak kalacaktır. Halbuki toplumun ondan beklediği, kendi yolunda bağımsız bir varlık olarak ilerlemesidir.

Bireyin çocukluktan ergenliğe geçiş dönemindeki çatışma, kahraman arketipiyle ifade edilir. Yüce anne arketipi ne kadar tabiattan besleniyorsa, kahraman arketipi o kadar uygarlıktan beslenerek yaygınlaşır. Mitlere tanrıçanın oğlu olarak doğan kahraman, dünyayı kaostan kurtarmak ve yeni düzeni kurmakla yükümlüdür. Düşler, mitler gibi bütün evrensel arketipler kahramanın bir an evvel erginleşmesi için söz birliği eder. Kahraman arketipi günümüze baba oğul çatışması, kardeş rekabeti, spor müsabakalarındaki rekabet şeklinde gözlenir. Bu durum elektronik kültür ortamına gücün etkin kılındığı aksiyon hikâyeleri olarak yansır.

Günümüz insanları her ne kadar içgüdülerinden arındığını sanarak rasyonel bir hayat sürdürdüğünü düşünse de, ilkel içgüdüleri tarafından adım adım izlenirler. Tarih öncesi çağlarda sel, deprem, yangın gibi afetleri önlemek için mağaralarda başlayan diriliş büyüleri, dinlerin temeli olan totemleri oluşturur. Benzetmeci ve simgeci düşünme biçimi günümüzdeki tek tanrılı dinlere; tufan, kıyamet, yeniden doğum gibi sembollerle taşınır.

Suda başlayan hayat, bir su taşkınıyla sona erdiğinde doğal felaket korkusu baş gösterir. Çevresini ve hayatını kontrol edemeyen insanlık, tufan mitlerini yeniden diriliş için kurgular. Böylece suda başlayan kutsal doğum, yine kutsal sularda son bulacaktır. Fakat bu bir son değildir, bu sadece eskiyen biçimlerin suyun içinde eriyerek yeniden canlanmasıdır. Böylece insanlık günahlarından arınır, suyun içinde yeni bir yaşam doğar. Daha iyisi tufandan kurtulan seçilmişler tarafından yeniden türeyecektir. Dolayısıyla insan için tehlike-

li görünen tufan, fırtınanın ortasında coşan sulardaki erdemin simgesi olur. Tufanla arınmanın simgesi kayıktır. Aynı zamanda dünyalar arası geçidi temsil eden kayık, mümkün olanla insan kaderinin kırılganlıklarını bir araya getirir. Kayığa yüklenen seçilmişle tayfası, yenidünyanın minyatürü yani mikro kozmostur.

Sulardan koptuğu andan itibaren zamanın ve doğanın yasalarına tabi olan biçimler, bir *ada* etrafında sınırlarını oluşturarak evrensel oluşuma katılır. Böylece gerçekleşmemiş mevcudiyetleri simgeleyen suların yerini, dalgaların ötesinde aniden ortaya çıkan adalar alır. Ada, mikro kozmosun merkezini, bir başka ifadeyle aidiyet duygusunu oluşturur.

Aidiyet duygusu modern toplumlara mekân olarak yansır. Oluşun meydana geldiği yer olan mekân, bütün oluşların zeminidir. Barınmak için ev, topluluk için vatan, yaşam için dünya, ölüm için mezar, diriliş için öteki dünya gibi. Mekân, tabiatı gereği nesiller boyu döngüye ve yeniden başlangıçlara tanıklık eder. Yaşamla birlikte yaratılan mekân, zamanla şekil değiştirir. Başlangıçta tek mekân tabiattır. Güneş, ay ve yıldızların altında yatan ilksel insanlar zamanla yıldırım, sel gibi ölüme yol açan olaylar nedeniyle tabiatla arasına engel koymayı öğrenir. Bambuların üzerine yerleştirilen yaprakları kulübeler, evler izler. Tabiatın tehlikelerine karşı koyabilmek için bir arada yaşamaya başlayan insanlık zamanla topluluklar oluşturur. Her topluluk evden sonraki ikinci mekânını vatan olarak seçer. Vatanı, toplulukların kutsal bulduğu sembollerden meydana gelen bayrak temsil eder. Örneğin Meksika bayrağı yeşil, beyaz ve kırmızı renkli üç dikey banda ayrılmıştır. Bayra-

ğın ortasında bir kaktüsün üzerinde duran ve gagasıyla yılan taşıyan kartal biçiminde bir amblem yer alır. Rivayete göre kendilerine bir vatan arayan Azteklere tanrılarının kartal aracılığıyla işaret eder. Böylece Azteklerin kutsal simgeleri Meksika bayrağında yerini bulur.

Aidiyet duygusu sadece bu dünya ile sınırlı değildir. İnsanlık öteki dünya adı verilen öldükten sonra gideceğine inandığı dünyayı da mekân olarak görür. Öteki dünyanın aniden yükselen kutsal dağın en tepesinde olduğuna inanılır. Her topluluk kendi vatanının dünyanın merkezinde yer aldığını düşünür. Ve bu merkezde mutlaka yerle göğü birleştiren bir kutsal dağ yükselir. Evler, saraylar, tapınak gibi bütün kutsal mekânlar bu dağla özdeşleştirilerek inşa edilir. Böylece merkez yer değiştirir. Mezopotamya halkları kozmik dağla başlayan merkez simgesini *ziggurat* adını verdikleri tapınaklarına taşır. Ruhların dağlardan geçerek ölüler dünyasına girdiğine inanan Mezopotamyalılar yeraltı, yeryüzü ve gökkubbeden oluşan zigguratların zirvesine, insanlığa nefesi üfleyecek tanrıları yerleştirirler.

Mitolojiye tanrısının nefesiyle giren rüzgâr, Türk topluluklarında ruhla özdeşleştirilir. Yakut Türklerinin *Tıal-holoruk İççite* adını verdikleri ruh, aslında rüzgârın ruhudur. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname* adlı eserinde yer alan bilgiye göre suyun ardından yaratılışın ikinci cevheri olan hava hareket geçince rüzgâr adını alır. Karaçay-Balkarlar rüzgâra yel ana adını verirken Çuvaş Türkleri *yel baba* der. Dünyadaki bütün fırtınaların efendisi olan *yel baba*, at üstünde ihtiyar bir adam suretinde gelerek harmanı savurur. Azerbaycanlı köylüler hâlâ yel baba harmana

gelmeden buğdayı savurmayı yasaklar. Yasağı bozanların oğullarının ölümüyle cezalandırıldığına inanılır. Sabit değildir yel. İyi halinde üflediği hafif soluğuyla buğdayı harmandan savururken, hiddetlendiğinde fırtına, kasırgaya dönüşerek ölümü getirir. Bu yüzden Altay-Sayan halkları rüzgârı yeraltı dünyasının elçisi olarak görür. Altay Türklerine göre ölüler yeryüzünde rüzgâr suretiyle dolaşırlar. Hiddetlenen rüzgâr zamanla cin, kötü ruh, efsun ve hastalıklarla birlikte anılmaya başlar. Sibirya Tatarlarında *Yatman* adını alan yel baba, yel hastalığı olarak da bilinen romatizmayla özdeşleştirilir.

Eski Türkler bilhassa ilkbaharın başladığı Nevruz ayındaki dört çarşambayı kutsar. Su çerşenbesi, od çerşenbesi, yel çerşenbesi ve toprak çerşenbesi olarak yaratılışın dört temel unsuruna ayrılan dört çerşenbenin en kutsalı üçüncü sıradaki yel çerşenbesidir. Zira tam da bu zamanda havanın rüzgâr suretine bürünerek toprağı ve suyu uyandırdığına inanılır. Yel baba simgesi halen pek çok toplumda kutsallığını sürdürür. *Boz Geyikli* ve *Yel Baba* türbeleri Türkmenlerin en çok ziyaret ettiği türbeler arasında yer alırken, Suriyeli Türkmenler yel baba türbesini kurban ritüelleriyle kutsar.

Korkularla bilinçdışına işlenen kutsal günler ve büyüsel alışkanlıklar, ritüellerle toplumsal hafızaya kaydolur. Diriliş büyülerine mağara duvarlarına çizdikleri şekillerle başlayan ilkel insanlar uygarlaştıkça bu kültürü kabilelerine taşırlar. Bilhassa dil. Zamanla sözcüklere dökülen benzetmeci sesler anlamlı sözcüklere dönüştüğünde, gelecekteki tören kültürünün ilk coşkuları yükselir. Modern toplumlarda yaşanan bayram coşku-

sunun, ateşin etrafında diriliş büyüsü yapan Aborjinlerin yaşadığı coşkudan hiçbir farkı yoktur.

Hayatı kutsal daireyle ifade eden ilk çağ insanları, bir gün o dairenin son noktasına ulaşacağına inanır. Onlara göre kozmos daima kaosun tehdidi altındadır. Kozmosun sağlamlığını güvenceye almak için tanrının zaferini törenlerle tazelerler. Her yeni yıl bu yüzden ayinlerle başlar. Her ne kadar modern toplumlarda yeni yıl ocak ayının başlangıcında kutlansa da eski çağlarda yeni yıl, tabiatın canlandığı ilkbaharda başlar. Günümüzde Nevruz olarak tanımlanan başlangıç, Zerdüştlerde *Hürmüz*'ün insan yaratılışını tamamladığı on güne tekabül eder. Slovenya'da ilkbaharın gelişini kutlamak amacıyla düzenlenen *Kurentovanje* karnavalında tanrı *Kurent*'i tasvir etmek için koyun derisinden yapılmış masklar giyilir. Başlangıca dönme dürtüsüyle gerçekleştirilen diriliş ritüeli Anadolu'da Bektaşiler tarafından sürdürür. Bektaşi babası, er meydanında adayın sırtına üç defa vurarak onu kaldırır ve şöyle seslenir: *Kalk! Ölmüştün, dirildin, yeniden dünyaya geldin.*

Su ve toprak nasıl yaratılışı temsil ediyorsa, ateş de bir o kadar temizlenmeyi, yenilenmeyi simgeler. Kozmosun sonunu getirdiğine inanılan ateş etrafında gerçekleştirilen ayinler, diriliş büyüsünün ritüellerinden başka bir şey değildir. Hindular günümüzde bile çıplak ayakla ateşin üzerinde yürüyerek üstün bir ruh durumuna geçeceğine inanırlar. Ateşi yutma, alevi ağızda tutma ritüelleri yaşam döngüsünü bir kez daha çevirmek adına uygulanır. Ateş, Çinliler için de dönüşme hallerinden birisidir. Çin kültüründe yönlerden güney, renklerden kırmızıyla işaret edilen ateş, kozmosun te-

mizlenme ritüellerinde kullanılır. Ateş kıvılcımı, rengi, dumanıyla ilkel toplumlarda büyücülükten falcılığa kadar çeşitli alanlarda kullanılır. Bu gücün kutsallığı tek tanrılı dinlere de ritüellerle ulaşır. Ateş, sürekliliği ya da hatıraları sembolize eder. Meçhul asker anıtlarının üzerinde ebediyen yanan ateş, Olimpiyat oyunlarının meşalesi hatıraları çağrıştırır.

Varoluş anlatıları da böylelikle arketipler, kutsal inançlar ve ritüellerle günümüze taşınarak yolculuğuna devam eder.

(...) Belki de bizim gerçek kaderimiz ebedi olarak yolda olmaktır, hiç durmadan nostaljiyle pişman olan ve hiçdurmadan başıboş yola koyulan. Kutsal olan bir şey varsa o da nereye vardığını bilmediğimiz fakat inatla izlediğimiz yoldur, tıpkı karanlık ve tehlikeler arasında bizi neyin beklediğini bilmediğimiz şu andaki yürüyüşümüz gibi...
(S. Zweig)

KAYNAKÇA

Abdullah, Kemal (1997) *Gizli Dede Korkut*, Akt. Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Alighieri, Dante (2014) *İlahi Komedya/Cehennem-Araf-Cennet*, Çev. Rekin Teksoy, İstanbul: Oğlak Yayınları.

And, Metin (2007) *Minyatürlerde Osmanlı-İslam Mitologyası*, İstanbul: YKY.

Anohin, A. V. (2006) *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Çev. Z. Karadavut, J.Meyermanova, Konya: Kömen Yayınları.

Armstrong, Karen (2006) *Mitlerin Kısa Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, İstanbul: Merkez Kitaplar.

Ateş, Mehmet (2002) *Mitolojiler ve Semboller-Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Bachelard, Gaston (1995) *Ateşin Psikanalizi*, Çev. Aytaç Yiğit, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bang, W. ve Reşit Rahmeti Arat (1970) *Oğuz Kağan Destanı*, Haz. Muharrem Ergin, İstanbul.

Banon, Patrick (2012) *Dinleri Tanımak ve Anlamak*, Çev. Tuvana Gülcan, İstanbul: İletişim Yayınları.

Batuk, Cengiz (2003) *Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bayat, Fuzuli (2005) *Mitolojiye Giriş*, Çorum: Karam Yayınları.

Bayat, Fuzuli (2007) *Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I-II*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Beğenç, Cahit (1967) *Anadolu Mitolojisi*, İstanbul: MEB Yayınları.

Beydili, Celal (2005) *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap Yayınları

Birrell, Anne (2000) *Chinese Myths*, London: British Museum Press.

Bonnefoy, Yves (Ed.) (2000) *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, 1-2, Çev. Levent Yılmaz, Ankara: Dost Kitabevi.

Bottéro, Jean (2005) *Gılgamış Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, Çev. Orhan Suda, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bratton, Fred Gladstone (1995) *Yakın Doğu Mitolojisi*, Çev. Nejat Muallimoğlu, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Brinton, Daniel G. (2012) *Yeni Dünya'nın Mitleri-Amerika'daki Kızıl Irkın Sembolizmi ve Mitolojisi Üzerine Bir Deneme*, Çev. Suat Başar Çağlan, İzmir: İlya Yayınları.

Bullen, Matthew, Brian Collins, Noreen Doyle, Markus Hattstein, Rebecca Mak, Nana Oforiatta-Ayim, Terri Paajanen, Igor Trutanow, Andrew W. White, Annette Zgoll (2012) *Mitoloji*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: NTV Yayınları.

Bulfinch, Thomas (2011) *Bulfinch Mitolojisi*, Çev. Esin Özer-Berk Özcangiller, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Buluç, Sadettin (1941) "Altay Türklerine Göre Dünyanın Yaratılışı ve Sonu" *Ülkü*, XVII, s. 102, Ankara.

Campbell, Joseph (2013) Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Campbell, Joseph & Bill Moyers (2007) *Mitolojinin Gücü*, Çev. Zeynep Yaman, İstanbul: Mediacat Yayıncılık.

Campbell, Joseph (2006) *İlkel Mitoloji*. çev. Kudret Emiroğlu. 3. bs. Ankara: İmge Kitabevi.

Can, Şefik (2011) *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Carriére, Jean Claude (1991) *Mahabharata*, Çev. Nâzım Aslan, İstanbul: Can Yayınları.

Comte, Fernand (2000) *Mitoloji Sözlüğü*, Çev. Mukadder Arslan, İstanbul: Zed Yayınları.

Cotterell, Arthur& Rachel Storm (2011) *Büyük Dünya Mitoloji Ansiklopedisi*, Çev. Emel Lakşe, İstanul: Alfa Basım Yayım.

Crossley-Holland, Kevin (2011) *The Penguin Book of Norse Myths: Gods of the Vikings*, UK: Penguin Books.

Çağlar, Birsel (2008) *Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çığ, Muazzez İlmiye (2011) Sumerlerde Tufan Tufan'da Türkler, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Çimen, Ünsal (2012) *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çoruhlu, Yaşar (2010) *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Daniels, Mark (2014) *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, Çev. Pınar Üstel, İstanbul: Maya Kitap.

Dallapiccola, A. L. (2013) *Hint Mitleri*, Çev. Bilgesu Savcı, Ankara: Phoenix.

Dell, Christopher (2012) *Mythology: The Complete Guide to Our Imagined Worlds*, New York: Thames&Hudson.

Dell, Christopher (2014) *Mitoloji-Hayali Dünyalara Eksiksiz Rehber*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: YKY.

Donald A. Mackenzie (1996) *Çin ve Japon Mitolojisi*, Çev. Koray Akten, Ankara: İmge Kitabevi.

Eberhard, Wolfram (2000) *Çin Simgeleri Sözlüğü*, Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi (2007) *Tarih-i Taberi*, Çev. M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yayınları.

Eliade, Mircea-Ioan P. Couliano (1997) *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev. Prof. Dr. Ali Erbaş, İstanbul: İnsan Yayınları.

Eliade, Mircea (1991) *Images and Symbols-Studies in Religion Symbolism*, New Jersey: Princeton University Press.

Eliade, Mircea (1992) *İmgeler Simgeler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.

Eliade, Mircea (2001) *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rifat. 2.bs. İstanbul: Om Yayınevi.

Eliade, Mircea (2002) *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, Çev. Mehmet Emin Özcan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea, (2009) *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea (2012) *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* 1, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea (2015) *Dini Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu-Yaratılış Özlemi*, Çev. Mehmet Aydın, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Erdoes, Richard, & Alfonso Ortiz (2003) *Kızılderili Efsaneleri*, Çev. A. Uluçer, S. Yeniçeri, İstanbul: Okyanus Yayınları.

Ergin, Muharrem (1994) *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.

Erhat, Azra (1997) *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erhat, Azra (1999) *İşte İnsan*, İstanbul: Adam Yayınları.

Esin, Emel (2001) *Türk Kozmogonisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (2007) Der. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.

Fabian, Johannes (1999) *Zaman ve Öteki*, Çev. Selçuk Budak, İstanbul: Bilim Sanat Yay.

Fiske, John (2006) *Mitler ve Mitleri Yapanlar*, Çev. Şebnem Duran, İzmir: İlya Yayınevi.

Gardin, Nanon, Robert Olorenshaw, Jean Gardin, Olivier Klein (2014) *Larousse Semboller Sözlüğü*, Ed. Ömer Faruk Harman, İsmail Taşpınar, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gezgin, İsmail (2009) *Kültürlenme Sürecinin Mitik Kahramanı-Gılgamış*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Gezgin, İsmail (2014) *Sanatın Mitolojisi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gökalp, Ziya (2014) *Türk Töresi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Graves, Robert (2012) *Yunan Mitleri*, Çev. Uğur Akpur, İstanbul: Say Yayınları.

Graves, Robert (2011) *The Greek Myths: The Complete and Definitive Edition*, London: Penguin.

Graves, Robert (2015) *Ak Tanrıça*, Çev. Çağla Çakın, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Graves, Robert & Rafael Patai (2013) *İbrani Mitleri-Tekvin Yaratılış Kitabı*, Çev. Uğur Akpur, İstanbul: Say Yayınları.

Grimal, Pierre (1997) *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Hamilton, Edith (2011) *Mythology: Timeless Tales of Gods and Heroes*, New York: Grand Central.

Hamilton, Edith (1997) *Mitologya*, Çev. Ülkü Tamer, İstanbul: Varlık Yayınları.

Hançerlioğlu, Orhan (2013) *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hart, George (2012) *Mısır Mitleri*, Çev. Mehmet Sait Türk, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Heidel, Alexander (2000) Babil Yaratılış Destanı Enuma Eliş, Çev. İsmet Birkan, İstanbul: Ayraç Yayınları.

Herodotos (1991) *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Herodotos (2007) *Tarih (Historiai)*, Çev. Furkan Akderin, Alfa Kitap: İstanbul.

Hesiodos (2014) *İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.

Homeros İlahileri (2008). Çev. Ayşen Eti Sina, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Homeros (1999) *İlyada*, Çev. A. Kadir-Azra Erhat, İstanbul: Can Yayınları.

Homeros (2014) *Odysseia*, Çev. A. Kadir-Azra Erhat, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Hooke, Samuel Henry (2002) *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi.

Hornung, Erik (2003) *Mısırbilime Giriş*, Zehra Aksu Yılmazer, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İnan, Abdülkadir (2000) *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İncil (2000) İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Jackson, Danny P. (2013) *Gılgamış Destanı*, Çev. Ahmet Antmen, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Kalevala –Fin Destanı– (Runo 1-25) (1965), Çev. Lale Obuz, Muammer Obuz, Ankara: Balkanoğlu Yayıncılık.

Kaya, Korhan (1997) *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi.

Korkmaz, Esat (2006) *Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Kramer, Samuel Noah (1999) *Tarih Sümerle Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kramer, Samuel Noah (2001) *Sümer Mitolojisi*, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kranz, Walther (1994) *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, Çev. Suad Y. Baydur, 2. Basım, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kurgan, Şükrü, (1943). *İzahlı Eski Metinler Antolojisi*, Ankara: Maarif Vekaleti.

Le Goff, Jacques (1999) *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Çev. Hanife Güven, Uğur Güven, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Leeming, David Adams (2010) *Creation Myths of the World-An Encyclopedia*, USA: ABC CLIO.

Leeming, David & Jake Page (1994) *Goddess: Myths of the Female Divine*, New York: Oxford University Press.

Levi-Strauss, Claude (2013). *Mit ve Anlam*, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: İthaki Yayınları.

Lönnrot, Elias (2009) *The Kalevala: An Epic Poem after Oral Tradition*, Trans. Keith Bosley, Oxford World's Classics.

Mackenzie, A. Donald (1996) *Çin ve Japon Mitolojisi*, Çev. Koray Akten, İstanbul İmge Kitabevi Yayınları.

Malinowski, Bronislaw (1998) *İlkel Toplum*, Çev. Hüseyin Portakal, Ankara: Öteki Yayınevi.

Malinowski, Bronislaw (2000) *Büyü, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

March, Jenny (2014) *Klasik Mitler*, Çev. Semih Lim, İstanbul: İletişim Yayınları.

Marriott, Alice & Carol K. Rachlin (1995) *Kızılderili Mitolojisi*, Çev. Ünsal Özünlü, Ankara: İmge Kitabevi.

Mascetti, Manuella Dunn (2000) *İçimizdeki Tanrıça-Kadınlığın Mitolojisi*, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Matyszak, Philip (2010) *The Greek and Roman Myths-A Guide to the Classical Stories*, London: Thames&Hudson LTD.

Milton, John (2007) *Kayıp Cennet-Adem ile Havva'nın Cennet'ten Kovuluşunun Öyküsü*, Çev. Enver Günsel, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Moran, Adli (1961) *İlkel Efsaneler*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Necatigil, Behçet (1978) 100 *Soruda Mitologya*, İstanbul: Gerçek Yay.

O'Flaherty, Wendy Doniger (1996) *Hindu Mitolojisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi.

Ovidius (1994) *Dönüşümler*, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Payel Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1993) *Türk Mitolojisi I-II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Örnek, Sedat Veyis (1995) 100 *Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Öztürk, Özhan (2009) *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınevi

Page, R. I. (2013) *İskandinav Mitleri*, Çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Phoenix Yayınları.

Philip, Neil & Philip Wilkinson (2010) *Görsel Rehberler 6 – Mitoloji, (Yaratılış Hikâyeleri-Tanrılar-Kahramanlar-Canavarlar-Mitolojik Yerler)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Plongeon, Augustus de (2001) *Mısırlıların Kökenleri*, Çev. Rengin Ekiz, İzmir: Ege Meta Yayınları.

Renouf, Peter le Page (2015) *Mısır'ın Ölüler Kitabı-Ani Papirusları*na *Göre*, Çev. Erhan Altınay, İstanbul: Onbir Yayınları.

Rosenberg, Donna, (2006) *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Rhodius, Apollonius (1912), *The Argonautica I*, 2010, Kessinger Publishing.

Roszak, Theodore (1995) *Bilincin Evrimi*, Çev. Bedirhan Muhib, İstanbul: İnsan Yayınları.

Rousseau, Hervé (1970) *Dinler-Tarihi ve Sosyal İncelemeler*, Çev. Osman Pazarlı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sakaoğlu, Saim, Ali Duymaz (2002) *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Salt, Alparslan (2006). *Semboller Ansiklopedisi*, İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.

Sayım, Huzeyfe (2004) "Zerdüştilik'te Kozmogoni ve Yaratılış", Cilt: 1, Sayı: 16, 91-101, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Schimmel, Annemarie (2000) *Sayıların Gizemi*. Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Segal, Robert (2012) Mit, Çev. Nursu Örge, Ankara: Dost Kitabevi.

Seyidoğlu, Bilge (2002) *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Sproul, Barbara C. (1979) *Primal Myths: Creation Myths Around the World*, San Francisco: Harper & Row Publishers.

Storm, Rachel & Arthur Cotterell (2011) *Büyük Dünya Mitolojisi*, Çev. Emel Lakşe, İstanbul: Alfa Yayınları.

Strong, Anthong (2002) *The Phoenicians in History and Legend*, Bloomington: AuthorHouse.

Tanyu, Hikmet (1976) "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: DSİ Basımevi.

Taş, İsmail (2002) *Türk Mitolojisinde Kozmogoni-Kozmoloji*, Konya: Kömen Yayınları.

Taube, Karl (2012) *Aztek ve Maya Mitleri*, Çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Tevrat (2001) İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

The Book of Symbols, Ed. Ami Ronnberg&Kathleen Martin, London: Taschen.

The Huainanzi (2010) Ed. and Translated by John S. Major, Sarah A. Queen, Andrew Seth Meyer, and Harold D. Roth.

The Rig Veda an Anthology (1981) Ed. Wendy Doniger O'flaherty, London Penguin Books.

Tez, Zeki (2008) *Mitolojinin Kültürel Tarihi-Doğu ve İslam Mitolojisi-Mitolojik Söyenceler*, İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Turner, Alice K. (2004) *Cehennemin Tarihi*, Çev. Ayhan Sargüney, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tyldesley, Joyce (2011) *The Penguin Book of Myths and Legends of Ancient Egypt*, UK: Penguin Books.

Uhri, Ahmet (2003) *Ateşin Kültür Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi.

Ülger, İbrahim (2002) *Gılgamış: Işığın Kaynağı I*, İstanbul: Berfin Yayınları.

Virgil (2010) *Aeneis*, Trans. Robert Fagles, Penguin.

White, Andrew W., Bullen, Matthew, Brian Collins, Noreen Doyle, Markus Hattstein, Rebecca Mak, Nana Oforiatta-A-

yim, Terri Paajanen, Igor Trutanow, Andrew W. White, Annette Zgoll (2012) *Mitoloji*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: NTV Yayınları.

Wilkinson, Philip& Neil Philip (2007) *Mythology (Eyewitness Companions Guides)* UK: DK.

Wilkinson, Philip& Neil Philip (2010) *Mitoloji (Görsel Rehberler)*, Çev. Meltem Uzun, İstanbul: İnkılap.

Wilkinson, Philip (2009) *Myths & Legends-An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings*, London: DK

Wilkinson, Philip (2011) *Köken ve Anlamlarıyla Efsaneler-Mitler& Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Çev. Emel Lakşe, İstanbul: Alfa Yayınları.

Yonar, Gönül (2015) *Yaratılış Mitolojileri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Zimmer, Henrich (1974) *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, New Jersey: Princeton University.

Zimmer, Henrich (2004) *Hint sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler*, Ed.Joseph Campbell, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Zingsem, Vera (2004) *Dünyanın Ünlü Tanrıçaları-Yer Benim Gök Benim*, Çev. İlknur Acar, İzmir: İlya Yayınevi.

SÖZLÜK

A

Abis: (Mısır) Okyanusların çok derin yeri ve daha özel olarak güneş ışığının erişemediği kesim.

Acırğa: (Türk) Altay Türklerinde *Hayat Ağacı*; Okyanusların çok derin yeri ve daha özel olarak güneş ışığının erişemediği kesim.

Adad: (Mezopotamya) Hava ve gök gürültüsü tanrısı. Bu tanrı, Ramman adıyla da anılırdı. Mezopotamya çoktanrıcılığı, Sümer, Asur, Babil, Hitit ve Fenikelilerin ufak tefek farklarla benimsedikleri ortak inançlarıdır.

Âdem: İlk insan. Yahudi, Hıristiyan ve İslam inancına göre ilk insan Âdem'dir. Yeryüzünden alınan toprakla şekillenen insanlığın atası Âdem meleklerden üstün bir varlık olarak Cennet'te yaşıyordu. Tanrı kendisine Âdem'in kaburga kemiğinden bir eş de yaratmıştı (Havva). Âdem'in kendisinden üstünlüğünü kabul edemeyen Şeytan gizlice cennete girerek Havva'yı kandırdı ve Tanrı'nın emri çiğnendi. Böylece Âdem ve Havva dünyaya sürüldü ve insanın dünya macerası başlamış oldu.

Aden: (Genel) Hıristiyan ve Musevilikte Aden, insanın vücut bulduğu cennet bahçesidir. İslam'da ise Cennetin derecelendirilmiş bölümlerinden biri olarak geçer.

Adapa: (Babil) Ölümsüzlük fırsatını kaçıran insan. Adapa Efsanesi Mısır'da Tel-El-Amarna mahzenlerinde çivi yazısıyla yazılmış tabletler halinde bulunmuştur.

Admetos: (Yunan) Teselya'da bulunan Pherai kenti kralı. Efsanesine göre Apollon'un lütuflarıyla kendi yerine bir can bulması karşılığında ölümden kurtulabilecektir. Annesi ve babası ölüme razı olmayan Admetos'un güzel karısı Alkestis onun yerine can vermeyi kabul eder. Bundan sonrası birkaç rivayetten oluşmaktadır. Kimine göre Persephone gördüğü trajedi karşısında merhamet etmiş, kimine göreyse Herkül ölümü bizzat yenerek Alkestis'i geri almıştır.

Adonis: (Fenike-Yunan) Güzel erkek tipini temsil eder. Güzelliğiyle Aphrodite ve Persephone arasında çekişmeye neden olmuştur. Zeus hakemliğinde hayatının bir kısmını Aphrodite ile yeryüzünde bir kısmını da Persephone ile yeraltında geçirmiştir. İlkbaharda filizlenip yaz sıcağında ölen ve kışın yeraltında saklanan yaşam döngüsünü ve yaşamın kutsallığını simgeler. Bir mersin ağacından doğmuştur.

Adrestia: (Yunan) Kader tanrıçalarından biri. Görevi adaleti gerçekleştirmektir. Öncesinde bir peri kızı olarak geçer. Zeus'un çocukluğunda ona dadılık etmiştir.

Aeolus: (Yunan) Rüzgârların efendisi ve Aeolia adasının kralı. Odiseus'a rüzgâr tulumunu vermiştir.

Afrodit (Aphrodite): (Yunan) Aşk ve güzellik ve bereket tanrıçasıdır. En bilindik şekilde denizköpüğünden doğduğuna inanılır.

Agni: (Hint) Hindu dininde ve Vedalarda adı geçen Ateş tanrısıdır. Diğer tanrıların habercisidir. Sonsuza kadar genç kalır ve ölümsüzdür. Ateşin her çeşidinde var olduğunun söylenmesine karşın en önemli rolü kurban ateşiyle ilgilidir. Agni bu yönüyle tanrılar

ve ölümlüler arasında bir çeşit arabulucudur.

Ahriman(Ehrimen-Angra-Mainyu): (İran) Zerdüştlükte kötülük ve karanlıkları temsil eder. Mutlak ikicilikte, iyilik ilkesi ya da tanrısı olan Ahura Mazda ile sürekli bir mücadele ya da savaş hali içinde bulunan kötülük ilkesi ya da tanrısı.

Ahura Mazda: (İran) İranlıların büyük tanrısı. Zerdüşt inancına adını veren bu tanrı iyilik tanrısıdır ve gökyüzü ordusunun başıdır, iyilik ilkesidir. Kötülük tanrısı Ahriman ile mücadele etmektedir.

Aiakos: (Yunan) Antikçağ Yunan inançlarının en önemli yarı-tanrılarından biri. Kahraman Akhilleus (Aşil)'in büyükbabası. Ölüler ülkesinde Hades'in üç yargıcından biri olduğu söylenir.

Aido-Hwedo: (Afrika) Kozmik yılan. Mawu'ya dünyanın yaratılışında yardım etmiş, dünyayı şekillendirmiştir. Kozmik yılan dünyayı taşır. Bir gün Aido-Hwedo kendi kuyruğunu yiyecek ve dünya denize düşecektir.

Akene (Ak Ana): (Türk) Adına en çok yaratılış efsanesinde rastlanan ulu varlık, melek ve koruyucu bir ruhtur. Yer, gök yaratılmadan önce de var olduğuna inanılır. Altay Türklerinin inancına göre ışıktan bir kadın hayali olan Akene, tanrı Ülgen'e yaratma gücü ve ilhamı vermiştir.

Aither: (Yunan) Yeraltı karanlığı olan Erebos ile Yeryüzü karanlığı olan Nyks khaostan ortaya çıkmıştır. Bu ikisinin birleşmesinden biri olan Aither havayı simgelemektedir.

Akhilleus: (Yunan) En büyük Yunan savaşçılarından biri. Teselya Kralı Peleus ve deniz tanrıçalarından Thetis'in oğludur. Vücuduna hiçbir silah işlemesin diye annesi onu topuğundan tutup Styks nehrine daldırmış, bu yüzden de vücudunda silah işleyebilecek tek yer olarak topuğu kalmıştır. Paris tarafından topuğundan vurularak öldürülmüştür.

Ak Oğlan: (Türk)Yakut Türklerinde kutsal ağacın emzirdiği ilk insan. Yetiştiğinde kendi gibi bir eş istemiş ve soyunu oluşturmuştur.

Akrisios: (Yunan) Argos Kralı. Bir kâhin, kendisine torununun kötülük edeceğini söylediği için biricik kızı Danae'yi, evlenip çocuğu olmasın diye, fildişi bir kuleye kapatmıştır. Sonunda kehanet gerçekleşmiş ve Zeus ve Danae'nin oğlu Perseus tarafından öldürülmüştür.

Alkarısı: (Türk) Doğuran kadınları öldürmeye çalışan cin. Bu cinin kötülüklerinden korunmak için loğusa olan kadınlara al renkli giysiler giydirme, nazarlık takıp tütsüler yakma gibi önleyici koşulları da kapsar.

Alkestis: (Yunan) Saf sadakatin simgesi. Kral Pelias'ın güzel kızı Alkestis, kocasının yerine ölüme gider. Bu sırada kocasının arkadaşı Herakles yetişir ve ölümle boğuşarak onu kurtarır.

Alchera: (Avustralya) Aborjinlerin "düş zamanı" için kullandıkları terim. Varlığın tasarlandığı zaman dilimi.

Alkmene: (Yunan) Gökyüzü tanrısı Zeus'un çok sayıdaki âşıklarından biridir. Herakles (Herkül)'in annesidir. Tanrılar tanrısı Zeus ona çılgınca âşık olmuş ve kocası Amphitryon kılığına girerek onunla birlikte olmuştur. Zeus'un yardımlarıyla Hera'nın gazabından kurtulabilen sayılı kadınlardan biridir.

Allat: (Arap) İslamiyein doğuşundan evvel Arap dünyasının pek çok yerinde tanınmış bir tanrıçaydı. Aslında Ay tanrıçasıdır. Ancak bazen bereket taşıyan biri olarak toprak tanrıçası ve aynı zamanda bir aşk tanrıçası olarak da değerlendirilir.

Altın Çağ: Hint, Çin, İran, Yunan, Mezopotamya, Mısır ve Kızılderili gibi dini geleneklerde oldukça benzer anlatımlarla paylaşılan çevrimsel zaman anlayışının dört çağından birincisidir. İlk çağdan itibaren insan ve toplum iyilikten kötülüğe, olgunluktan bozulmaya doğru bir değişim

göstermektedir. Bozulmalar ve düşüşler sonucu Gümüş Çağ ve Bronz Çağ dönemlerinden geçildikten sonra düşüşün en alt noktası olan Demir Çağ yaşanmaktadır. Yaşanan çağlardan sonra kozmik anla yeni bir Altın Çağla yeni bir çevrimsel döneme geçilecektir.

Amaltheia: (Yunan) Zeus'un sütannesi olan keçi. Herakles'in ölümü öyküsünde peri olarak nitelenir. Boynuzu bolluk getirir ve bereketi simgeler.

Ambrosia: (Yunan) Tanrıların yiyeceği veya içeceği. Tanrıların ölümsüzlüğü bu koyu kıvamlı içecekten kaynaklanır.

Amerta: (Hint) Ölümsüzlük iksiridir.

Amida: (Japon) Buda'nın beş yönünden biri. Amida, Japonya'ya Jodo tarikatı tarafından sokulmuştur. Jodo Japonca cennet anlamındadır. Amida'ya tapanlar bir çeşit gizemsel bağlılık ve kendinden geçmeyle bu cennete gideceklerine inanırlar.

Amma: (Afrika) Dogonlar'a göre Yaradan'dır. Her şeyden önce, kökende Amma vardı. O, hiçbir şeye bağlı olmadan kendi kendine var olandır. Her şeyin yaratılmasından önce Amma'nın kâinat yumurtası mevcuttu. Amma önce bu kâinat yumurtasının, yani rahminin içinde tohumları yarattı. İlk yaratılışta dört unsuru üst üste koydu; bu unsurlar toprak, hava, su, ateş idi.

Amrita: (Hint) Yaşam ve ölümsüzlük verici besin. İçki ya da yiyecek olarak alınır. Hint mitolojisine göre tanrılar bu içkiyi süt denizini çalkalaya çalkalaya elde etmişlerdir.

Amon ve Amaunet: (Mısır) Tot'un dört çift çocuğundan en önemlisi. Kutsal hayvanları kaz ve koçtur. Zamanla Amon'un önemi arttı ve Tanrıların Kralı oldu.

An (Anu): (Sümer) Gökyüzü tanrısı, Cennetin tanrısı

Ananta: (Hint) Yılanların bin başlı yöneticisidir. Sonu olmayanın, sonsuzluğun

ve doğurganlığın sembolüdür; halkaları dünya ekseninin temelini çevreler. Öldürülmekten korkan zalim kral Kansa kız kardeşinin çocuklarını doğar doğmaz öldürür. Tanrı Vişnu yedinci çocuk olan Ananta'yı kurtarır ve saklar. Bu bin başlı kutsal bir yılandır. Ananta Seşa'ya yaslanmış haldeyken evreni düşleyen bir yaratıcı tanrı olarak kabul edilir.

Anath: (Mısır) Kenan mitolojisinde aşk ve savaş tanrıçası olduğuna inanılan, Baal'ın bakire kız kardeşi. Sami tanrıçası Astart'ın Mısırlılaştırılmıştır. İnanna ile de benzerlik gösterir.

Andromeda: (Yunan) Etiyopya kralı olan babası tarafından bir deniz canavarına kurban olarak sunulmak üzere kayalara bağlanan ancak Perseus tarafından kurtarılan güzel prenses.

Angra Mainyu: (İran) Yıkıcı ruh.

Anima: (Genel) Psikanalizin kurucularından C. G. Jung öğretisinde bilinçdışındaki antropomorfik arketipi. Erkek bilinçaltındaki feminen içsel kişilik.

Anka: (Genel) Çeşitli dinsel ve büyüsel etkileri olduğuna inanılan mitolojik kuş. Her zaman dünyada tek olarak bulunur. Öleceği zaman yuvasını ateşe verip kendisini yakar. O yanarken yeni ve genç bir Anka kuşu meydana gelir.

Annapurna: Himalayalarda bulunan bir dizi zirve.

Anne Papa: (Avustralya) Yeni Zelanda Maorilere göre Toprak Anne Papa ve Gök Baba Rangi her şeyin atasıdır. Aralarındaki bağın meyveleri, tamamı erkek olan evlatlarıdır. Bu evlatlar bu şekilde arada yaşamaktan bıkarlar ve onları ayırmak isterler. Oğullarından orman tanrısı Tane-mahuta, muazzam kudretiyle göğü yerden ayırarak dünyaya ilk ışık huzmesini ve şafağı getirir. Bu ayrılıkla yıkılan Rangi, gözyaşlarını kederli yağmur damlaları olarak yeryüzüne yağdırır, nehirleri ve gölleri oluşturur. Çiftin ayrılığının üzüntü-

sü bugün bile devam eder. Rangi ağlamaya devam ederek yağmurlar yağdırır. Papa ise yer sarsıntılarıyla toprağı yarmaya ve aralarındaki mesafeyi ortadan kaldırmaya çalışır. Buna rağmen sonsuza kadar ayrı kalırlar.

Ansar ve Kisar: (Babil) Yaratılış destanı "Enuma Eliş"te erkekliğin temeli olan Ansar ve dişiliğin temeli olan Kisar, ilk kutsal çift Lahmu ve Lahamu'nun ardından ikinci çift tanrı olarak tanımlanır. Apsu ile Tiamat birleştiğinde oluşmuşlardır. İnanca göre Ansar "Gökyüzünün ufku" Kisar ise "Yeryüzünün ufku" demektir.

Antikleia: (Yunan) Odiysseus'un annesi. Anne sevgisini simgeler. Ayrıca ölü olmasına rağmen oğluyla yer altı dünyasından iletişime geçmiş ve ailesinin sağ olduğu müjdesini vermiştir.

Anubis: (Mısır) Ölüm ve cenaze tanrısıdır. Neftis ve Set'in oğludur. Ölüler kentinin efendisidir. Görevi tüm ölüleri korumak ve yüceltmektir. Ölen kişi diğer dünyada yargılanırken Anubis ona yardım eder.

Apofi (Apep): (Mısır) Gökte yaşayan yılan. Bu zehirli yılanın her gün güneşi doğudan batıya taşıyan Tanrı Ra'nın peşinden giderek onu sokmaya çalıştığı ve günün birinde bunda başarıya ulaştığı öyküsü yaygındır.

Apollon: (Yunan) Geleceği haber veren tanrı. Güneş tanrısıdır. Genellikle şiir ve müzik tanrısı olarak bilinir. İkizi Artemis gibi sağduyusuyla ön plana çıkar. Düzenin temsilcisi olarak Dionysos'un zıt özelliklerine sahip bir tanrıdır.

Apsu: (Sümer) Zamanın başlangıcındaki dipsiz kuyu veya dünyayı çevreleyen ve tutan ilk tatlı su okyanusudur. Apsu dünyaya mutluluk ve bolluk dağıtır. Apsu'nun suları yavaş yavaş tuzlu su okyanusu Tiamat'la karışır ve ilk çift olan Lahmu ve Lahamu oluşur.

Araf: (Genel) Bazı din ve inançların ahiret kavramlarında yer alan, kötüler ve iyilerin sınıfına sokulamayan, inançlı günahkârların veya günah ve sevapları eşit olanların gideceği geçici anınma yeri. Nihai ahiret mekânları arasında olduğuna inanılan yer, çoğunlukla dağ.

Ares: (Yunan) Savaş tanrısı.

Argos: (Yunan) Kos Adasında Byssa ve Meropis adlarındaki iki kız kardeşiyle birlikte yaşayan delikanlıdır. Bu üç kardeş toprak tanrıçasından başka hiçbir tanrıçaya saygı göstermediklerinden ceza olarak Zeus tarafından kuş şekline dönüştürüldüler.

Artemis: (Yunan) Doğa tanrıçası. Apollon'un ikiz kardeşidir. Vahşi hayvanların baş kadınıdır. Kutsal hayvanları vardır. Apollon gibi avcıdır. Apollon'un güneş tanrısı olmasına karşılık Artemis aynı zamanda bir ay tanrıçası olarak da görülür. Bakire tanrıçalardandır.

Asgard: (İskandinav) Tanrıların meskeni. Burada Tanrılar ve onların kurduğu ve yönettiği divan bulunmaktadır. Aynı zamanda eşsiz ve harika bir yer olarak tasvir edilir. Viking mitolojisinde dokuz dünyadan biri olan Asgard, tanrıların yoludur. İlahlar önemli konuları görüşmek üzere Asgard'ın ortasında bulunan Idovoll adlı çayırda toplanır. Asgard, yeni savaşta ölmüş kişileri barındırır. Tüm Viking savaşçıları öldükten sonra sürekli şölenlerde ve içki âlemlerinde yer almak üzere oraya gitmeyi umar. Rangarok kıyamet savaşı sırasında devler Asgard'ı istila eder.

Asklepios: (Yunan) Hekimlik tanrısı. Apollon'un oğludur. Simgesi kutsal yılandır. Sağlık tanrıçası Hygeia'nın da babasıdır. Bir ölüyü diriltecek kadar bilgi edinince Zeus kızmış ve onu bir yıldırımla yok etmiştir.

Asterah (Asherdu): (Ugarit) Antik Ugarit'te "The Baal/Anat Epic" metninde geçen tanrıça.

Aşhlu: (Mısır) Cennet. Eski Mısırlılar iyi ruhların ölü-

münden sonra Aşhlu'daki 3000 yılla sınırlamışlardı. Çok mutlu olduğuna inanılan bu 3000 yıllık cennet yaşamından sonra iyi ruh eski bedenine girerek yeniden dünyaya girmektedir. Cesetlerin mumyalanması ve titizlikle saklanması bu inanç dolayısıyladır.

Atahensik: (Kanada) Gök halkı reisinin kızı.

Athena: (Yunan) Zeus'un alnından zırhlı ve büyümüş şekilde doğan kızı. Savaşçı ve bakire tanrıdır. Atina'nın koruyucu ruhu olduğuna inanılır. Ayrıca zekâsı ile ön plana çıkar. Günlük pratik yaşamı düzenleyen bir tanrıçadır.

Atlantis: (Yunan) Yok olmuş ada. Platon'un anlattığına göre, tüm dünyaya hükmetmek isteyen ama yalnızca Atina'yı dize getiremeyen zengin ve güçlü krallar tarafından yönetilen efsanevi adadır. Denize gömülerek kaybolduğuna inanılır.

Atlas: (Yunan) Gök kubbeyi omzunda taşıdığına inanılan dev. Prometheus'un kardeşi, Kalypso'nun babasıdır. Titanlar savaşında Titanların yanında yer aldığı için Zeus tarafından bu cezaya mahkûm edilmiştir.

Attis: (Frigya-Anadolu) İlkbahar tanrısı. Genç ve güzel delikanlı olarak tasvir edilir. Yunan mitolojisi kapsamında da olup aslı Anadolu kökenlidir.

Atum: (Mısır) Güneş Tanrısı. Kendi kültünde bu tanrı evrensel yaratıcı olarak kabul edilirdi. Diğer tapınakların aksine ona adanan tapınakların çatısı olmazdı. İnanışa göre güneş batınca yeryüzüne ürkütücü bir karanlık çöker ve canlılar ertesi şafağa kadar bir ölü gibi uyurdu.

Avesta: (İran) Zerdüşt'ün sözleri olduğuna inanılan kutsal kitap. Aslının on iki bin öküz derisi üzerine yayıldığına ve bu metnin de İskender tarafından yakıldığına inanılır.

Awonawilona: (Amerika) Zuni yerlilerinin inançlarına göre "Gök-baba" ile "Dünya-anne"nin ve tüm canlıların oluşmasını sağlayan yaratıcı tanrıdır.

Ay-Atam: (Türk) Memlûk türeyiş efsanesidir. Sellerin ve yağmurların sürüklediği balçıklar bir mağaraya dolarlar. Toprak, su, güneşin ısısıyla meydana gelen ateş tesiri ve esen rüzgâr ile dokuz ay sonra bir çocuk meydana gelir ve bu erkek çocuğa da Ay-Atam adı verilir.

Ay-Kağan: (Türk) Oğuz Kağan Destanında Oğuz'un annesi.

Ay-Va: (Türk) Memlûk türeyiş mitinde ikinci olarak mağarada pişen toprakla oluşan kadındır. Ay-Atam'ın eşidir.

Azrail: (İslam) İslam dininde dört büyük meleğinden biridir. İnsanların canını aldığına inanılan melek.

B

Baba Rangi: (Yeni Zelanda) Bkz. Anne Papa.

Balder: (İskandinav) Bilgelik tanrısı. Odin ile Frigg'in oğludur. Gittiği her yere iyilik götürür ve ışık saçar. Kötü kalpli tanrı Loki'nin düşmanlığını kazanmıştır.

Balıksa: (Türk) Tanrı Ülgen'in üç oğlundan biri.

Begochiddy: (Kuzey Amerika) Navajo kabilesi inançların göre güneşin oğlu.

Bhagavan: (Hint) Orta Hindistanlı Baiga toplumuna göre ölüleri Gölgeler Ülkesinde karşılayan yaratıcı.

Bodhisattva: (Hint) Budist düşüncede kendini tüm duyarlı canlıların Budalığa ulaşmasına yardımcı olmaya adamış kişidir.

Boğaç Han: (Türk) Dede Korkut hikâyelerinde yer alan kahraman.

Boreas: (Yunan) Kuzey rüzgârı. Hesiodos'a göre şafak-tanrıça Aurora'yla titanlardan birinin oğludur. Türkçede Poyraz denen yelin kişileştirilmiş halidir.

Bögü-Han: (Türk) Mani dinini resmi bir din olarak kabul ve ilan eden Uygur Kağanı.

Brahma: (Hint) Evreni yarattığına inanılan tanrı. Hindistan'ın temel dini Brahmanizmdir. Bunun da sayısız tanrıları arasından yaratıcıları olarak tek tanrı niteliğindeki tanrısı Brahma'dır.

Buddha: (Hint) Nirvana'ya ermiş ve dünyada tekrar doğmasına gerek kalmamış, aydınlanmış insan.

Bedensel isteklerini yenerek tanrıya ulaşan insan.

C-Ç

Caculha Huracan-Chipi Caculha-Raxa Caculha: (Amerika) Maya yaratılış kitabı "Popol Vuh"a göre başlangıçta üç yılan tanrının yanına bu üç tanrı gelir ve birlikte dünyayı yaratırlar. Üçüncü deneyişte yaptıklarını beğenirler ve kozmik zaman başlar.

Cebrail: (Genel) Dört büyük melekten biridir. Tanrının habercisidir.

Cecrops: (Yunan) Atina'nın mitolojik kurucularından biri ve Attika'nın ilk kralıdır. Kökeninin Attika yerlilerinden geldiğini anımsatırcasına bir yılan kuyruğuyla tasvir edilir. Akropolis'i kurmuştur. Yenilikçi bir kral olarak kanlı kurbanları yasaklamıştır. Zeus ve Athena'ya tapılmasını teşvik etmiş, mülkiyet, politika ve evlilik konularını kapsayan kanunlar çıkarmıştır.

Chang E: (Çin) Yi ile beraber cennetten kovulan ilk insan çifti. Cennetten kovulduğunda Yi kendisinin ve karısının çok geçmeden öleceğini bilmektedir. Bu nedenle yanına içenlere ölümsüzlük kazandıran bir iksir almıştır. Niyeti bu iksiri karısı Chang E ile paylaşmaktır ve birlikte ölümsüzlük kazanmaktır ama karısı iksirin tümünü içer ve sonsuza kadar yaşayacağı aya gider. Ancak aya indiğinde bencilliği yüzünden bir kara kurbağaya dönüştürülerek cezalandırıldığını görür.

Chu ve Tefnut: (Mısır) İlk Tanrı Re-Atum, eril Chu ve dişi Tefnut'u tükürerek ya da hapşırarak yaratmıştır. Chu havayı, karısı Tefnut ise nemi simgeler. Şu ve Tefnut'un iki çocuğu Nut (Gök) ve Geb (Yer) olduğu zaman dünya yaratılır. Bu ilksel çift zamanın başlangıcından beri var olan dipsiz kuyu Nun'u bulmak için Ra-Atum'u terk ederler. Geri döndüklerinde Ra-Atum'un sevinç gözyaşlarından insanlar oluşur.

Coatlicue: (Amerika) Aztekler göre tanrıların annesidir. Hem doğurgan ana tanrıça, hem de cesetlerle beslenen ölüm tanrıçası olarak iki yönlü bir tanrıçadır.

Cuchulainn: (Kelt) Camelot kralı, Arthur'un babası, Ulster'in şampiyon savaşçısı olan efsanevi kahramandır. Güneş tanrısı Lugh'un oğludur. Kral Ulster'i tek başına iki kez beş orduya karşı savunmuştur.

Coyote: (Amerika) Kötülükçü ilk varlık. Kuzey Amerika yerlileri inancıdır. Yeryüzünde Coyote ile iyilikçi Katit'in ilk varlıklar olduğuna inanırlar.

Çinvat Köprüsü: (İran) Zerdüşt inancına göre yaşayanların dünyasını ölüler dünyasından ayıran köprüdür. Bütün ruhlar, ölümden sonra bu köprüden geçmek zorundadır.

D

Dabbe: (İslam) Kıyamet öncesi ortaya çıkacak bir varlıktır. Onun ortaya çıkışı bir kıyamet alametidir.

Danae: (Yunan) Argos kralı Akrisios'un kızı, Perseus'un annesidir. Akrisios'a torunu tarafından öldürüleceği söylenmiştir. O da kızı Danae'yi bronzdan bir kuleye kapatmış ve erkeklerle iletişimini kesmiştir. Ancak kıza âşık olan ve kuleye süzülen Zeus Danae'yle birlikte olmuştur. Perseus'un macerasında annesi Danae tetikleyici bir rol oynamaktadır.

Daeva: (İran) Pers mitolojisinde "ilahi" veya "parlak" isminde varlıklara verilen ad.

Deccal: (İslam) İslam mitolojisine göre ahir zamanda, Mesih'in ikinci kez yeryüzüne gelmesinden önce insanları dini inancından saptırarak kötülüğe ve sapkınlığa yönelteceğine inanılan ve şeytanı temsil eden varlıktır. Hıristiyan eskatolojisinde Antichrist, Yahudi eskatolojisinde ise Armilus onun karşılığı olarak bilinir.

Deli Dumrul: (Türk) Dede Korkut hikâyelerinde Azrail'e başkaldıran kahraman.

Demeter: (Yunan) Toprak ve doğa tanrıçası. Sözcük olarak buğday veren toprak anlamındadır. Çok eski ve büyük bir tarım tanrıçasıdır. Kronos ile Rhea'nın kızıdır.

Deukalion: (Yunan) Yunan mitolojisinde Prometheus'un oğlu. Tanrı Zeus, insan soyunu yok etmek amacıyla yeryüzünü sular altında bıraktığında yalnızca Deukalion ile karısı Pyrrha bu cezanın dışında tutulabilecek kadar dürüst kabul edilirler.

Devi-Şakti: (Hint) Hindu mitolojisinde "Büyük tanrıça"nın bir suretidir. Tanrı Şiva'nın karısı da zaman zaman bu isimle anılır. Hem yardımsever hem de korkunç bir tanrıçadır ve Hinduizmin en önemli tanrıçası olarak bilinir.

Dharma: (Hint) Budacılıkta evrensel gerçeklik, evrensel doğa yasaları. Aynı zamanda Budizmde doğruluk tanrısının adıdır.

Dhoogoorr: (Avustralya) Aborjin inançlarında ataların yaşadığı düş zamanı

Diktys: (Yunan) 1-Kutsal bir mağara 2-Bebek Perseus ve annesi Danae'nin içinde bulunduğu sandığı bulan ve onlara kol kanat geren balıkçının ismi.

Dilmun: (Sümer) Cennet bahçesi. Kimi zaman güneşin doğduğu yer kimi zaman da canlılar ülkesi olarak belirlenen ve Basra Körfezinde bulunduğu sanılan yerdir. Burası Sümer yaratma efsanesinin geçtiği yer olmakla birlikte tufan kahramanı Ziusudra'nın, tanrılar tarafından ebedi olarak yaşamak üzere gönderildiği yerdir.

Dionysos: (Yunan) Tarım, şarap, esriklik tanrısı. Trakya'dan ya da Frigya'dan geldiği sanılmaktadır. Kişiliği birçok eski tanrıdan oluşur. Zeus ve Apollon'la birlikte Antikçağ Yunan düşüncesinin üç büyük tanrısından biridir. Tapımı başlı başına bir din meydana getirmiştir.

Dioskur: (Yunan) Kelime anlamı "Zeus'un delikanlıları" dır. Bu isim Leda'nın oğulları Kastor ile Polydeukes'e

verilir. Leda'ya âşık olan Zeus kadına bir kuğu şeklinde yanaşmış, Leda aynı gece kocası Tyndaros'la da yatmıştır. Leda daha sonra bir yumurta yumurtlamış ve bu yumurtadan iki çift (ikiz) çocuk çıkmıştır. Çocuklardan Helena ile Polydeukes Zeus'a, Kastor'la Klytaimestra Tyndaros'a aittir. Zeus'un oğlu ile Tyndaros'un oğlu birbirinden hiç ayrılmamış, kardeşlik ve dostluğun simgesi olmuşlardır. Dioskur'lar pek çok efsanede omuz omuza çarpışan kahramanlar olarak geçer.

Doh: (Amerika) Kuzey Amerika yerlilerine göre ilk şaman.

Dumuzi (Tammuz): (Sümer) Bitki ve aşk tanrısı. Göksüyüzü kraliçesi İştar'ın kocası. Sümer inançlarına göre Dumuzi, tıpkı Adonis gibi yılın bir bölümünü yer altında bir bölümünü yerüstünde geçirir. Dumuzi'nin karısı ünlü tanrıça İştar'dır. Dumuzi her yıl sonbaharda –tohumlaşan bitkiler gibi– yeraltına çekilince İştar gidip onu kurtarır ve her yıl ilkbaharda –yeşeren bitkiler gibi– yeryüzüne getirilir. Tammuz ise aynı kişiliğin Babil panteonundaki adıdır.

Durga: (Hint) Yaklaşılması zor ve ulaşılmaz anlamına gelen büyük Hindu ana tanrıçasıdır. Hinduizmde bir Devi, ulu tanrıça, formudur. Bir aslanı süren ve birçok kolunda silahlar taşıyan, elleri mudra şeklinde bir kadın olarak tasvir edilir. Tanrıçanın bu formu dişil ve yaratıcı enerjinin (Şakti) tecessümü yani cisimleşmesidir.

Dvapara Çağı: (Hint) Mahabbarata Destanına göre, Kalpa-Aeon zamanları: Kali Yuga (Demir Çağı), Dwapara Yuga (Tunç Çağı), Treta Yuga (Gümüş Çağ), Satya Yuga (Altın Çağ). Dvapara Yuga'da dünya ruhu sarıydı. Bu dönemde fazilet yarıya indi. Zihin gücü düştü, hakikat eridi; arzular, felaketler ve hastalıklar geldi. İnsanların, yaptıklarından dolayı cezalardan geçmeleri ge-

rekti. Günahların yaygınlığından dolayı bu çağ, bir çökme çağıdır.

E

Ea: (Sümer) En büyük yaratıcı su tanrısı. Göğü ve toprağı da o yaratmıştır. Enki adıyla da anılır. Sümer-Akad inançlarında evrenin ana öğesi sudur. Sümerliler evreni gök (An), toprak (Enlil) ve su (Enki) olarak üçe ayırmakla beraber bunların temel ve tümünün yaratıcı öğesi olarak suya tapmışlardır. Gündüzleri insanlığı aydınlatmak için yeryüzüne çıkar, insanları eğitir. Geceleri ise tekrar dibe geri döner. Mitolojide ülkenin bilgeliğinden ve yetenekliliğinden de sorumludur.

Eana: (Sümer) Gök tanrı An ile karısı Antu'nun tapınağıdır.

Edda Şiirleri: (İzlanda) Kuzey mitolojisinin başlıca kaynakl yapıtları.

Ece: (Türk): Eçe, Eje, Ejey, Ecey, Havva. Türk ve Altay mitolojisinde yeryüzündeki ilk kadın.

Ehrimen: (İran) Kötülük ve karanlıkları temsil eder. Ahura Mazda ile sürekli bir mücadele ya da savaş hali içinde bulunan kötülük ilkesi ya da tanrısı.

Ekhidna: (Yunan) Yarısı kadın yarısı yılan ejderha. Typhon'la çiftleşerek yeryüzünün bütün canavarlarını o doğurmuş.

Elysion: (Yunan) Elysion Çayırları, Elysion ovaları olarak geçen yeraltı dünyasına ait bir yer. Kahramanlık gösteren ve erdem sahibi her ölümlünün gideceği ödüllendirme yeri.

Enki: (Sümer) Sümer mitolojisinde su, zekâ tanrısı. Babil mitolojisinde Ea olarak anılmıştır.

Enkidu: (Sümer) Kırların insanı. Gılgamış Destanında Gılgamış'ın arkadaşıdır.

Enlil: (Sümer-Babil)Yeryüzü-tanrı. Bel ya da Belum adıyla da anılır. Baal'le birlikte bütün bu adlar, Mezopotamya'nın en büyük tanrısını dile getiren tanrı anlamındadır. Enlil, tanrı Anum'un oğluydu, zamanla babasının yeri-

ne geçerek baştanrı yerine yükseldi. Yeryüzünü yöneten odur. Sümerlere göre bir tufan meydana getirerek insanları cezalandıran da odur. Atmosfer güçlerini de o yönetir; şimşekler fırtınalar, onun buyruğundadır.

Enuma Eliş: (Babil) Evrenin yaratılışını anlatan yaratılış şiiri.

Eos: (Yunan) Şafak tanrıçası. Helios'un kız kardeşidir. Her gün okyanustan kanatlı dört adet atın çektiği arabasıyla çıkarak Helios'un önünden göğe yükselir ve onun yolunu açar. Yıldızları ve rüzgârı onun yarattığı kabul edilir.

Epimetheus: (Yunan) İsmi düşünmekte geç kalan anlamına gelmektedir. ardeşi Prometheus'un öğütlerini unutup Zeus'tan hediye alma gafletinde bulunmuş ve insanlık tarihinin başına bela olacak Pandora'nın kutusunun açılmasına sebep olmuştur. Bu yüzden de yarım akıllı lakabıyla bilinir.

Ere: (Fin) Kalavela Destanında ördek.

Erebos: (Yunan) Yeraltı karanlığı. Yeryüzü karanlığı Nyks ile birlikte Khaos'tan doğmuştur. Bu iki karanlığın birleşmesinden Aither (hava) ve Hemera (gündüz) meydana gelmiştir.

Ereşkigal: (Sümer) Yeraltı ülkesi tanrıçası. Göklerin kutsal fahişesi İnanna'nın kız kardeşi Şeytan Tanrıçadır. Yeraltı ülkesi tanrısı Nergal'in karısıdır. Sümer inançlarına göre, ilkin cehennemi tek başına Ereşkigal yönetirmiş. Cezalandırmak için yeraltına indirdiği Nergal tahtını ele geçirmiş ve onunla evlenmiş.

Erinyler: (Yunan) Öç tanrıçaları. Uranos'un hayalarını kesen oğlu Kronos, onları toprağa atmış, bundan gece kalan toprak da öç tanrıçaları olan Erinyleri doğurmuştur.

Erlik: (Türk) Güney Sibirya'nın Altay halklarına göre ölülerin kralı ve büyük tanrı Ülgen'in düşmanıdır. Erlik ilk insanı günah işlemeye sevk ederek tanrının gazabını üzerine çekmiştir ve

yeraltına sürülmüştür. Baş şeytan ya da kötücül bir tanrı olarak düşünülür.

Eros: (Yunan) Aşk tanrısı. Yunan mitolojisinde iki kişilik olarak vardır. Birincisi evreni meydana getiren sevgidir ve başlangıçta Khaos'un yanında Eros da bulunmaktadır. İkinci kişiliği sevgi tutkusudur. Genelde Afrodit ile Ares'in oğlu olduğu kabul edilir, bazen bir oğlan çocuğu bazense güzel bir delikanlı olarak tasvir edilir ve evrendeki aşkı düzenler.

Europa: (Yunan) Fenika kralının efsanevi güzellikteki kızı. Zeus onu bir boğa biçimine dönüşerek Girit Adasına kaçırmıştır. Burada daha sonra Girit Kralı Asterion ile evlenmiştir. Abisi Kadmos, kardeşini ararken Thebai kentini kurmuştur.

Eurydike: (Yunan) Ağaç perisi. Orpheus'un sevgili karısıdır, Yunan mitolojisinin en güzel aşk öykülerinden birinin kahramanıdır.

Eurynome: Okyanusu yaratan güvercin tanrıça. Okyanusu yarattıktan sonra üzerinde bir yılanla dans edip kâinatı yaratmıştır.

Ezeli Tao: (Çin) Dünyanın temelidir. Çin mitolojisinde kozmik düzen Tao'nun bölünüşünden oluşmuştur.

F

Fatae: (Roma) Kader Tanrıçaları. Eski Roma'da insanların mutlu ya da mutsuz yaşama paylarını veren bu üç tanrıçaya tapılırdı.

Frigg: (İskandinav) Yeryüzü ve atmosfer tanrıçası. Tanrıların başı Odin'in karısı, Balder'in annesidir. Frigg, kaderi bildiği halde kehanette bulunmayan bir bereket tanrıçasıdır.

Fu Hsi: (Çin) Nu Gua'nın kardeşi ve kocasıdır. Nu Gua yeryüzünü yönetirken Fu Hsi (Ya da Fu Xi) gökyüzünü yönetir. İkisi de ejderhanın kuyruklarıyla tasvir edilirler.

Fujin: (Japon) Şinto inancına göre rüzgâr tanrısı. Hortum yaratmak, fırtına oluşturmak gibi insanüstü özelliklere sahiptir.

G

Gaia: (Yunan) Yeryüzünü simgeleyen tanrıçadır. Gaia her şeyin yaratıcısı, her şeyin kendisinden meydana geldiği "toprak ana"dır; tüm tanrıların ve titanların annesidir. Khaos'tan sonra ortaya çıkan Gaia, ilk önce gökyüzü Uranos'u daha sonra Pontos'u doğurur.

Garmr: (İskandinav) Ölüler diyarı Hel'in bekçiliğini yapan kanlı köpek.

Geb: (Mısır) Gökyüzünün ve yeryüzünün tanrısı. Şu ve Tefnut'un oğlu, Nut'un eşi ve Set, İsis, Osiris ve Neftis'in de babaları.

Genius: (Roma) Herhangi bir şeyin içinde doğup geliştiği tinsel varlık anlamına gelir.Bir insanın Genius'u gibi bir yerin ve bir eşyanın da Genius'u vardır.

Gılgamış: (Sümer) Mezopotamya'da yaşayıp hüküm sürdüğüne inanılan efsanevi Uruk kralı ve Gılgamış Destanının başkahramanıdır.

Gjallarbru: (İskandinav) Öte dünyada bulunduğuna inanılan köprü.

Gong-gong: (Çin) Çin mitolojisinde bir sel felaketine neden olan korkunç bir canavardır. Siyah bir ejderha biçimindedir. Buzhao Dağını boynuzuna geçirmeye karar verir ve bu yüzden de dünyanın dengesini bozarak nehirlerin aşırı akmasına neden olur.

H

Habil ve Kabil: (Genel) Eski Ahit'te, Kur'an'da ve hadislerde bahsi geçen dini şahsiyetler. Kabil, Âdem ve Havva'nın büyük, Habil ise küçük oğludur. Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürdüğüne ve tarihteki ilk katil olduğuna inanılır.

Hades: (Yunan) Yunan mitolojisinde ölülere hükmeden yeraltı tanrısı. Zeus, yeryüzünün hâkimiyetini kardeşleri arasında paylaşırken Zeus'a gökyüzü, Poseidon'a denizler ve Hades'e yeraltı düşer. Karısı, Demeter'in kızı Persephone'dir.

Haniş: (Babil) Fırtına habercileri.

Hapy: (Mısır) Horus'un dört oğlundan biridir. babun

maymunu kafalı mumyalanmış, zambaklardan ya da papirüslerden tacıyla şişman bir insan olarak betimlenir. Ölülerin akciğerlerinin koruyucusudur ve tanrıça Nephtys tarafından korunur. Genellikle Nil Irmağı tanrısı olarak tanınır.

Haumea: (Hawaii) Ana tanrıça.

Havva: (Genel) Değişik inanç ve dinlerde ilk insan Âdem'in eşidir. Bu dinlere göre tüm insanlar Âdem ve Havva'nın çocuklarıdır. Bazı Batı dillerinde Eski Ahit'ten geldiği şekliyle Eva diye adlandırılır. Türk mitolojisinde Eje denir.

Hel: (İskandinav) Ölüm tanrıçası. Loki ile büyücü Angerboda'nın kızıdır. Ölüler onun ülkesinde yaşarlar. Yunanların Hades'ini karşılar.

Helena: (Yunan) Leda'nın bir yumurtasından çıkan, güzelliğiyle ünlü kız. Homeros'un deyimiyle Helena bütün erkeklerin kendisiyle evlenmek istediği çok güzel bir genç kız tipidir. Ünlü Troya Savaşı da Paris'in onu kaçırması yüzünden çıkmıştır.

Helios: (Yunan) Güneş tanrısı. Hyperion ile Theia'nın üç çocuğundan biri. Selene ile Eos'un kardeşidir. Apollon'dan farklı olarak kişileşmiş güneştir.

Hemera: (Yunan) Gündüz tanrıçası. Erebos ile Nyks'in kızı ve Aither'in kardeşidir. Gün ışığını simgeler.

Hephaistos: (Yunan) Tanrılar ve kahramanlar için demircilik zanaatıyla uğraşarak silahlar ve zırhlar üreten ateşler tanrısı. Hephaistos, zanaatkârlar tarafından Athena ile birlikte mesleklerin piri ve koruyucusu olarak kabul edilen bir ateş tanrısıdır. Tarımı, uygarlığı ve şehir hayatını korur. Anadolu kökenli tanrılardan biri olan Hephaistos, özellikle sönmüş bir yanardağ olarak saygı görmüş, sonraları yanardağların içinde çalıştığına inanılmaya başlamıştır.

Hera: (Yunan) Evlilik tanrıçası. Kronos'la Rhea'nin kızı, tanrılar tanrısı Zeus'un

hem kız kardeşi hem de karısıdır.

Herakles-Herkül: (Roma-Yunan) Herakles doğaya kafa tutan insan gücünün simgesi, tanrılaştırılmış insan, klasik Yunan kahramanıdır. Zeus'un ölümlü Alkmene ile birleşmesinden doğmuş ölümlü çocuğudur. Doğumundan itibaren Hera'nın kıskançlığı ile başa çıkmak zorunda kalmış ve ölüm-yaşam savaşı verir. Başarıyla tamamladığı on iki göreviyle bilinir. Böylece bir kahraman olmaya rahatlıkla hak kazanır. Herkül ise onun Roma mitolojisindeki şeklidir.

Hermaphrodites: (Yunan) Hermes ile Afrodit'in erdişi oğlu. Ünlü Yunan düşünürü Platon'a göre insanlar ilkin hem erkek hem dişidir. Sonra ikiye bölünür. Bu yüzden birbirlerine tutkundurlar.

Hermes: (Yunan) Olympos'un ve Zeus'un habercisi, ayrıca geceleyin ölülerin ruhlarını Hades'e taşımakla görevlendirilir. On iki tanrı içine en son katılan ve en genç tanrıdır. Hestia ona yerini vermiştir. Hızlılık ve kurnazlığı ile bilinir. Tüccarların koruyucusudur. Roma mitolojisinde Merkür denir.

Hero ve Leandros: (Yunan) Hero Sestos'lu Afrodit rahibesidir. Abydos kralının oğlu Leandros'la mitolojik dünyanın en büyük aşklarından birini yaşamıştır. Birbirlerine âşık olurlar ancak Hero dini görevi yüzünden evlenemez ve ilişkilerini gizli tutarlar. Her gece Hero boğaza fener tutar ve Leandros boğazı yüzerek geçer. bu şekilde buluşmalar devam ederken fırtınalı bir gece fener söner ve Leandros boğulur. Hero cesedi gördüğünde kendisini kuleden aşağı atarak öldürür.

Hesperus kızları (Hesperid'ler): (Yunan) Gecenin, yani Nyks'in üç kızıdır. Güneşin battığı yerin perileridir. Batı adalarında yaşarlar. Hera'ya evlilik armağanı olarak verilen altın elmaları ejderha Landon ile birlikte beklerler.

Hestia: (Yunan) Aile-ocak tanrıçası. Kronos ile Rhea'nın kızıdır. Zeus ona yaşam süresi boyunca kız kalma izni vermiştir. Her evde ve her tapınakta sunağı vardır.

Hızır: (Genel) Kuran ve Tevratta adı anılır. Her iki kutsal kitapta da anlatıldığı gibi birdenbire meydana çıkıp birdenbire kaybolmasıyla ünlüdür. Halk inançlarında peygamber sayılır ve başı sıkışanların yardımına koştuğuna inanılır.

Hine Hau Van: (Avustralya) Topraktan olma bakire anlamına gelmektedir. Tane kendisine uygun bir eş bulamayınca ona topraktan şekil vererek ruh üflemiştir.

Hine-nui-te-po: (Avustralya) Yeni Zelendalılara göre yeraltının Kraliçesi ve ölümün de tanrıçasıdır ve ne kadar engellenmeye çalışılırsa çalışılsın, tüm insanlara ölümü getirmiştir.

Hine Titama: (Avustralya) Yeni Zelanda mitolojisinde "şafak bakiresi" anlamına gelir. Hamilelik ve doğum tanrıçasıdır. Hine Hau Van'ın kızıdır. Babası Tane'nin onunla birlikte olduğunu öğrendiğinde utancından yer altına kaçmış ve Tane'den zamanı geldiğinde çocuklarını yanına almak için izin istemiştir. O zamandan beri Hine-nui-te-po olarak anılır.

Hieros Gamos: "Kutsal Birleşme" anlamına gelen bir tamlamadır. Çok tanrılı inanç pratikleri içerisinde sıklıkla uygulanan bir ritüel formunu anlatmak için kullanılır.

Hiranyagarbha: (Hint) Rig Veda'da geçen "altın fetüs" ya da "altın rahmi" yani evrenin yaratılış kaynağı.

Horus: (Mısır) Güneş tanrısı. Mısır firavunlarının atası olduğuna inanılmıştır. Kimi yerde tanrı Ra'nın kimi yerde de Osiris'in oğlu sayılmaktadır. Amcası –ya da kardeşi– Seth ile kavgaları ünlüdür.

Höd: (İskandinav) Odin'in oğlu. Loki tarafından Balder'i öldürmek için kandırılan kör kış tanrısıdır.

Adının anlamı "savaş"tır. Dev Rind'in oğlu olan Vali, Höd'ü öldürerek Balder'in intikamını alır.

Huang Ti: (Çin) Çin mitolojisinin MÖ 3. Binyılda yaşadığına inanılan efsanevi "Sarı İmparator"udur. Dünyanın başlangıcını sağlayan enerjilerin birbirleriyle birleşmelerinden ortaya çıkmıştır. Topraktan insan heykelleri yapıp yaratılış nefesiyle doldurarak insanı yaratmıştır. Ardından ölümsüz olup bir ejderhaya binerek gökyüzüne yükselmiştir.

Huehueteot (Xiuhtecuhtli): (Aztek) Ateş tanrısı.

Huitzilopocthli: (Amerika) Azteklerin savaş tanrısı. Meksika'da yaşayan Amerika yerlileri bu tanrıya insan kurban ederlerdi.

Huh ve Haunet: (Mısır) Thoth'un, Hermopolis'in sekiz tanrısı olarak bilinen dört tanrısal eş olarak anılan çocuklarından bir çifti. Bu çift sınırsızlık unsurunu temsil eder.

Humbaba: (Sümer) Gılgamış Destanında ormanda yaşayan bir canavar. Alevler saçan nefesinden dolayı çok korkulmaktadır. Enkidu bile ilk başlarda yaratıkla dövüşmeye çok gönüllü değildir.

Hurakan: (Amerika) Maya inancında fırtına tanrısı olarak geçer. Dünyanın yaratılışına yoğun katkısı olmuştur. Tanrıların hoşnut kalmadığı ilk insan versiyonlarından birinin selle yok edilişi ona bağlanır. Karanın yeniden görünmesi için "kara" sözcüğünü sürekli tekrarlayarak sonunda taşkın denizden çıkmasını da sağlar.

Hürmüz: (İran) Zerdüşt tanrısı Ahura-Mazda'nın Arapçalaştırılmış adıdır.

Hwun-tun: (Çin) Kaosun ve kara parçasının efendisi.

Hydra: (Yunan) Su yılanı. Typhon'la Ekhidna'nın kızıdır. Kerberos gibi br çok canavarın kız kardeşidir. Herakles'in ünlü görevlerinden biri ded onu öldürmekti.

Hyperion: (Yunan) Güneş, ay ve şafağın babası. Uranos'la Gaia'nın oğludur.

I-İ

Idunn: (İskandinav) Gençlik ve ölümsüzlük elmalarını koruyan tanrıçaya verilen addır. Şiir tanrısı Bragi'nin eşidir.

İbrahim: (Genel) Hıristiyan ve Müslümanlarla da tanınmış bir Yahudi peygamberidir. Küçük bir çocukken puthaneye girip putları kırmasıyla ünlüdür. Ayrıca en bilinen kıssası oğlu İsmail'i kurban etmekle sınanması ve sınavdan geçerek oğlunun yerine bir koç kurban etmesine izin verilmesidir.

İapetos: (Yunan) Uranos'la Gaia'nın oğlu olan titan. Prometheus, Epimetheus, Atlas ve Menoitios'un babasıdır.

İatiku: (Amerika) İnsanların annesidir. Orta dünyayı yaratmıştır. Tufan sırasında kuzeye giden insanların güneydeki evlerine ulaşmalarını sağlamıştır.

İda: (Hint) Manu'nun insan soyunu devam ettirmek için tufandan sonra yarattığı ilk kadın.

İlyas: (Genel) Tevrat ve Kuran'da da sözü edilen peygamber. Hızır tasarımıyla ilişkilidir. Her yıl baharda 6 Mayıs günü onun Hızır'la buluşması kutlanır. Bu güne Hıdırellez günü denir.

İnanna: (Sümer) Aşk bereket ve savaş tanrıçası. Sümer panteonundaki en önemli tanrıçadır. Sembolü bir saz demetidir. Babil panteonundaki karşılığı İştar'dır.

İndra: (Hint) Hindistan'da Veda döneminde, düşmanlarını yıldırım ve şimşekle yok eden göksel güçler tanrısı. Soylu Arya'ların olduğu gibi bütün tanrıların da koruyucusudur. Atmosfer tanrısı olarak göklerin egemeni, bereketli yağmurların yağdırıcısı ve şimşeklerin çaktırıcısıdır.

İo: (Yunan) Zeus'un baştan çıkardığı rahibe. Irmak tanrısı İnakhos'un kızıdır. Hera'nın kıskançlığından kurtulmak için inek biçimine girip yaptığı dünya turuyla ünlüdür. Mısır'a gidip Zeus'tan gebe kaldığı Epaphos'u doğurmuştur.

(Bu ad Mısır tanrısı Apis'in Yunancasıdır.)

İokaste: (Yunan) Kral Oidipus'un annesi ve karısı. Oidipus onunla annesi olduğunu bilmeden evlenmiştir.

İrik ve Ara: (Afrika) Bu çift sınırsız okyanusun üzerinde bir kuş suretinde yüzer ve suyun dibine dalıp iki devasa yumurta çıkarırlar. Bu yumurtalardan birinden İrik yeryüzünü, diğerinden ise Ara yeryüzünü oluşturur. Dünyanın yaratımı tamamlandıktan sonra ilk insanı topraktan yaratanlar da onlardır.

İsis: (Mısır) Anatanrıça. Erkek kral-tanrı Osiris'in hem yaratıcısı hem kız kardeşi hem de karısıdır. Analığın ve aile kurumunun simgesi ve koruyucusudur. Babasının tahtına oturan Horus'un annesidir.

İsrafil: (İslam) Dört büyük melekten biridir. Kıyamet gününü insanlara üfleyeceği sur ile bildirmekle görevlendirilmiştir.

İştar: (Mezapotamya) "Savaşların Hanımefendisi" olarak da anılan korkunç, genellikle şiddet dolu bir aşk ve bereket tanrıçasıdır. Mezapotamya'nın en ünlü tanrıçasıdır. Tapımı yaygındır. İnnina, İnanna, Nanna gibi isimlerle de anılmıştır. Cehennem tanrıçası Ereşkigal'in kardeşi, Temmuz'un annesi, kardeşi veya sevgilisidir.

İzanagi ve İzanami: (Japon) Dünyayı yaratan erkek ve dişil ilke. İzanagi, Japon mitolojisinde dişisi İzanami'yle tanrı niteliğindedir. Japon mitolojisine göre önce tanrılar oluşmuştur. Kimi anlatımlarda kardeş olarak gösterilen bu çifte evreni yaratmalarını tanrılar buyurmuştur. Yeryüzüyle gökyüzü bir kamış aracılığıyla birleşmişler, bu birleşmeden beş tanrısal çift meydana gelmiş. İzanagi ile İzanami bu tanrısal çiftlerin en önemlileridir.

J

Jagaddhatri: (Hint) Tanrıça Devi-Şakti'nin varlığı devam ettiren sureti.

Jagadgauri: (Hint) Tanrıça Devi'nin "dünyanın ışığı" sureti.

Janus: (Roma) Kapı tanrısı. Kapıları bekler, evin koruyucusudur. Evin giriş yerinden içeri sokulmaya çalışan uğursuzluklardan korunmak için yapılan büyüsel işlemlerin ürünüdür.

Jiu Tian Xuannü: (Çin) Bir efsaneye göre ilk insanların büyük bir tufanda yok olmasından sonra Tanrıça Jiu Tian Xuanmü (Karanlık Kadın) insan ırkını bir kez daha yaratmıştır. Fu Hsi ve Karanlık kadın çocuk yaparak insanlığı yaşatmak için evlenmişlerdir. Bazıları onun tufanı sona erdirmek için cennetteki deliği onardığını da anlatırlar.

Jodo: (Japon) Cennet

Jormungand: (İskandinav) Loki'yle dişi dev Angrboda'nın çocuklarından biri. Thor'u öldüren yılan.

K

Kadmos: (Yunan) Agenor'un oğlu ve Europa'nın abisi. Kadmela kentini kurmakla ünlüdür. Helenlere uygarlığı getirdiğine inanılır. Alfabeyi o icat etmiş, madenciliği ve tarımı öğretmiş, kentler kurmuş; sonunda bilgeliği simgeleyen yılan biçimine dönüşüp cennete gitmiş.

Kaira-Khan: (Soyot) Seçilmiş.

Kalevala: (Fin) Kahramanların ana vatanı anlamına gelmektedir. Elias Lönnrot'un 19. yüzyılda derlediği Fin halk destanının ismidir.

Kali: (Hint) Ölüm, kıyamet ve zaman tanrıçası. Tanrı Şiva'nın karısı. Eskiden her yıl adına insan kurban edilirdi. Ürkütücü ve yok edici bir tanrı olmasına karşın aynı zamanda koruyucu bir ana tanrıçadır. Bu çeşitli görünüşün niteliğine göre çeşitli adlarla anılmışlardır. Kali, Şakti, Durga adlarının farklı görünüşler olduğu düşünülmüştür.

Kalpa: (Hint) Brahma-Vişnu-Şiva üçlüsünün yönettiği evrensel gelişme. Evrenin yaratılışı üstüne ileri sürülmüş çeşitli Hint inançlarından birine göre evren, sayısız evrenlerin sadece bir tanesidir. Her evreni bir Brahma gününde Brahma yaratır. Vişnu geliştirir, Şiva yok eder.

Kalevala: (Fin) Finlerin mitolojik destanı. Fin mitolojisinin temel destanı olan Kalevala Destanı Finlerin Ukko Yilijumala dedikleri bir doğa-tanrı düşüncesi çevresinde olağanüstü insan kahramanlarının öykülerini anlatan yirmi üç bin dizelik elli şiirden kurulu büyük bir yapıttır.

Kallisto ve Arkas: (Yunan) Arkadya Kralı Lykaon'un kızı olan Kaallisto (Callisto) Zeus tarafından tecavüze uğramıştır. Daha sonra Hera'nın kıskançlığı sebebiyle Zeus onu da oğlu Arkas'ı da göğe yerleştirmiştir.

Karaş ve Kerey: (Türk) Erlik'in yardımcılarıdırlar.

Karttikeya: (Hint) Savaş tanrısı. Skanda adıyla anılır. Şiva ile Parvati'nin oğludur.

Kerberos: (Yunan) Cehenneme bekçilik eden yüz başlı köpek. Canavar olarak nitelenir. Typhon ile Ekidna'nın oğludur. Onu alt etmeyi başaran sadece Herakles'tir. Ölüsü olanlar mezarlığa onun için bir çörek bırakırlarmış.

Khaos: (Yunan) Evrenin yaratılmasından önceki boşluk. Hesiodos, önce önce Khaos vardı der. Khaos'tan Erebos ve kara gece doğmuştur.

Kharon: (Yunan) Ölüleri yeraltı dünyasına götüren kayıkçı. Kharon toprağa gömülmeyen ölüleri taşımazdı.

Khimaira: (Yunan) Vücudunun ön tarafı aslan, orta kısmı keçi ve arka tarafı yılan kuyruğundan oluşan mitolojik yaratıktır.

Kidron Vadisi: (Musevilik) Kaynağı Yeruşalem'in kuzeyindedir. İnanca göre kıyamet gününde ölüleri diriltecek borunun çalınacağı ve ölülerin toplanacağı vadidir.

Klu: (Tibet) Yaratılış kraliçesi.

Koios: (Yunan) Apollon'la Artemis'in atası. Uranos'la Gaia'nın oğludur. Kız kardeşi Phoibe'yle evlendi ve ondan Leto ile Asterie adlı iki kızı oldu. İki kardeş ışığı simgeler.

Kojiki: (Japon) Antik Japonya tarihi hakkında yazılmış ve bugüne ulaşmış en eski

eserdir. Şintoizmin kutsal metinleridir.

Koçkar-Mundus: (Türk) Mitolojide hayvanlardan türediğine inanılan Türk boyu.

Kouhen: (Çin) Su bentlerinin yaratıcısı.

Kök-luu: (Türk) Ay ile alakalı zaman tanrısıdır. Ejderha şeklindedir. Evren zodiak felek çarkına sarılmış iki ejderle ifade edilir. Eski Türkçe metinlerde "evren" veya "büke" olarak geçen ejderin, İç Asya'nın doğu kısımlarında yaşayan bazı Türk kavimlerinde "Luu" veya "Nek" diye tanımlandığı ve su kaynakları ile yağmur bulutlarını temsil ettiği görülür. Bu tip ejderler genellikle yılan vücutlu, ayaksız, pulsuz, kanatsız ve boynuzsuz tasvir edilirler. Çin ve Uygur kozmolojisinde, yönler hayvan şeklinde simgelerle gösterilerek, "Kök-Luu" doğunun, baharın, mavi ve yeşile denk gelen gök renginin ve ağacın simgesi sayılır.

Kral Laios: (Yunan) Oidipus'un babası.

Kranyatz: (Slav) Şarap tanrısı Kurent'in büyük selden koruduğu muhafız. Kranyatz daha sonra dünyayı kimin yöneteceği konusunda tanrıyla kavga eder ve pek çok sınavdan galip olarak çıkar.Ancak tanrılar onu bir şekilde kandırarak gücünü kaybetmesini sağlarlar.

Krios: (Yunan) Uranos ile Gaia'nın oğlu titan. Eurybie ile birleşip Astraios, Pallas ve Perseis'i meydana getirmiş.

Krita Yuga: (Hint) Mahabbarata Destanına göre "Kamil Çağ" da denen bu devirde bütün insanlar kâmildi. Kutsallık o devirde hiç azalmadı ve insanlar hiç düşmediler. Hastalık yoktu, yaşlanmak yoktu, kin yoktu, kibir veya herhangi bir kötü düşünce, keder ve korku yoktu. Bütün insanlar en yüksek ululuğa erişebiliyorlardı. Evrensel ruh Narayana'ydı, o beyazdı. O herkesin sığınağıydı ve herkes onu aramaktaydı. Kamil Çağ baştan sonuna dek insan

benliğinin evrensel ruhla birliğini içerirdi.

Kronos: (Yunan) Uranüs ve Gaia'nın son oğlu. Babası Uranos'u erkeklikten yoksun etmekle birinci kuşak tanrıların egemenliğine son vermiştir.

Kuday: (Türk) Altay Türklerine ait yaratılış efsanesinde yaratıcı tanrı.

Kuk ve Kauket: (Mısır) Tot'un tarattığı dört tanrısal çiftten biri. Karanlık unsurunu temsil ederler. Dört çift birlikte Hermopolis şehrini oluşturur.

Kumokums: (Amerika) Kızılderili mitolojisinde dünyayı yaratan tanrı.

Kunapipi: (Avustralya) Aborjinlerin inanışlarına göre toprak ana. Wawilak kardeşlerin anneleri kabul edilirler. Aynı zamanda bazen bir "yaşlı kadın" figürü ve erkek Gökkuşağı Yılanının dişi karşılığı olarak düşünülmüştür. Akıllı ve yaratıcı karakteri ruhaniliğin dişi yönünü temsil eder.

Kurent: (Slav) Şarap tanrısı. İnsanlığın tufandan sonra tekrar çoğalmasında önemli rol oynar. Muhafız Kranyatz'ı kurtarır ve korur.

Kwei: (Çin) Yin unsurana katılan bir ruh.

Kybele: (Mezapotamya) Anaerkil Anadolu halklarının en eski ve en büyük ana tanrıçasıdır. Anadolu'dan gelip geçmiş bütün ulusların baş tanrıçası olan Kybele'nin tapımı bütün dünyaya yayılmıştır.

L

Lahmu-Lahamu: (Sümer) Apsu'yla Tiamat'ın birleşmesinden doğduğuna inanılan erkek ve dişi yılan çifti. Birlikte dünyayı meydana getirdiler.

Laios: (Yunan) Mitolojik Thebai kralı. Oidipus'un kral babası. Bir kehanet sonucu çocuğunun onu öldüreceğini öğrenerek onu doğaya terk eder ancak çocuk ölmez ve kehanet gerçekleşir.

Lakedaimon: (Yunan) Zeus ile Taygete'nin oğlu.

Lakşmi: (Hint) Servet ve şans tanrıçası olan Lakşmi ge-

nellikle rahmin, ölümsüzlüğün ve ruhsal saflığın sembolü olan lotus çiçeği üzerinde oturmakta olan çok güzel altından bir kadın olarak tasvir edilir.

Lamia: (Yunan) Yunan mitolojisinde, kimi tasarımlarda kadın başlı ve erkek bacaklı, kimi tasarımlardaysa yılan kuyruklu olarak betimlenen, Zeus'la seviştiği için Hera'nın kıskançlığına uğradığı kabul edilen canavar kız.

Leda: (Yunan) Etolia kralı Thestios'un kızı, Sparta kralı Tyndaros'un karısıdır. Zeus, Leda'ya âşık olur ve kuğu biçimine dönüşerek Leda ile birlikte olur. Bu birliktelikten Kastor, Polydeukes ve Helena doğar.

Lespugue Venüsü: 1922'de Haute-Garonne'de bir mağarada bulunan kuş başlı Venüs heykelciği.

Leviathan: (Fenike) Sonraları Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta da ünlenen, putataparlığın ve çoktanrıcılığın gücünü simgeleyen canavar. Satanistlerin törenlerde adını andıkları ya da çağırdıkları baş şeytanlar sıralamasına giren tüm kötülüğün kimliklendirilmiş biçimi. Yahudilikte timsah ile betimlenir.

Lif ve Liftrasir: (İskandinav) İskandinav kıyameti olarak bilinen Ragnarök savaşından sonra sadece bir çift, Yggdrasil'in dallarına tutunarak sağ kalmayı başarır. Bu tek insan çifti yeni bir yaşamı başlatacaktır.

Lilith: (Yahudi) İbrani efsanesine göre yaratılan ilk kadındır. Yarı insan, yarı yılan ve kanatlı olarak tasvir edilir. Adem'le birlikte yaratılır, onun otoritesini tanımaz ve kaçar. Daha sonra çocukların canını alan bir cin olarak düşünülmüştür.

Logos Doktrini: Logos kelimesi Grekçede "hesap etme", "söylenti", "rivayet", "açıklama", "akıl", "deyiş", "terim", "söz/ kelam" gibi değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Teolojik açıdan bakıldığında, bu kelimenin "Tanrı'nın Logosu/ Tanrı'nın Kelamı" şeklinde

tamlama halindeki kullanımı ön plana çıkmaktadır.

Loki: (İskandinav) Ateş tanrısı. İlk başlarda yaramaz ve neşeli oyunlar peşinde olan öfkeli, düzenbaz bir tanrıdır. Ancak daha sonra kötülüğü ile dünyanın dengesini tehdit eder ve Ragnarok'u (Bir çeşit kıyamet) çabuklaştırır.

Lotus Çiçeği: (Hint) Hindu panteonunun yaratıcı tanrısı olan Brahma'nın içinden doğduğuna inanılan nilüfer çiçeği.

Lugalbanda: (Sümer) Gılgamış Destanı kahramanı Gılgamış'ın babası. Karısı tanrıça Ninsun'dur.

Luonnotar: (Fin) Yaratıcı tanrıça.

M

Mahabharata: (Hint) Kadim Hindistan'ın başta gelen Sanskrit destanlarından biridir. 74 bini aşkın mısrayı içeren bir metin olarak dünyadaki en uzun destansı şiirler arasında yer alır.

Mahadevi: (Hint) Yaratılışın özünü oluşturan ilahi dişi enerjisi şaktinin cisimleşmiş hali olan büyük tanrıça.

Mahatala: (Avustralya) Borneo'nun Dayak kabilesinin baş tanrısıdır. Mücevher dağında yaşar ve üst bölgeleri yönetir.

Maheo: (Amerika) Kızılderili mitolojisine göre evreni ve insanı yaratan büyük ruh.

Mahişa: (Hint) Çok güçlü bir şeytandı. Brahma'dan ölümsüzlük istemiş reddedilince küstahça bir kadın tarafından öldürülmek istediğini söylemiştir. Başka türlü zaten yenemeyeceklerini bilen tanrılar güçlerini birleştirmiş ve onu öldürmesi için Durga'yı oluşturmuştur.

Mahraurava: (Hint) Altında ateşin yandığı nakırdan korkunç cehennem.

Maia: (Roma) Mayıs ayı tanrıçası. Doğanın canlanmasını sembolize eden bir ilkbahar tanrıçasıdır. Yunan öncesinde de tapılırdı. Vulcanus'un karısı ve Merkurius'un annesi sayılmıştır.

Mam: (Sibirya) Kocasıyla insanı yaratan.

Mama Kilya: (Amerika) Ay tanrıçası. İnkaların en büyük yaratıcısı olan Viracocha'nın eşi Mama Qocha'dan (deniz ana) olan iki çocuğundan biridir. Bu iki çocuğun ilk İnka hükümdarlarının annesi ve babası olduğuna inanılır.

Mandı-Şire: (Türk) Tanrı Ülgen'in oğullarından biri. İlk insan. Dünyanın yönetilmsi için vazifeler verdiği melek-yönetici, iyi ruh.

Manu: (Hint) Hint mitolojisine göre ilk insan ve insan ırkının öncüsüdür. Güneş tanrısı Surya'nın oğludur. Evrenin koruyucusu büyük tanrı Vişnu'nun avatarlarından biri olan Matsya tarafından meydana getirilen bir selden kurtulur.

Marjatta: (İskandinav) Kalavela'nın sonunda Marjatta'nın hikâyesi yer alır. Bir bakire olan Marjatta bir böğürtlen yedikten sonra hamile kalır ve bir oğlan doğurur. Çocuk evlilik dışı olduğundan Vainamöinen bebeğin öldürülmesini ister. Ancak Vainamöinen'in kendi geçmişiyle ilgili bazı ayrıntıları öğrenen gökyüzü tanrısı Ukko, Marjatta'nın çocuğunun Vainamöinen yerine Finlandiya'nın hükümdarı olmasını emreder.

Marduk: (Mezopotamya) Babil'in baş tanrısı ve su tanrısı Ea'nın en büyük oğludur. Başlangıçta tarım tanrısıyken sonraları erkek egemenliğine koşut biçimde yüceltilip, "ters dönüşüm" ile tanrıçaların şeytanlaşmasının nedeni olarak algılanan Babil tanrısı. Tiamat'ı yenmekle görevlendirilmiş, onu parçalayarak kendisi baştanrılığa geçerken Tiamat da evrenin yapımını tamamlamıştır.

Maui: (Avustralya) En popüler Okyanusya kahramanıdır. Hawaii'de bir yarı tanrı ya da oyunbaz varlık sayılır. Bir seferinde gündüzün çok kısa olmasından rahatsız olduğu için güneşin yolculuğunu yavaşlatmaya karar verir. Bir dağa tırmanır ve kız kardeşinin saçlarından yaptığı bir kementle güneşi yakalar.

Güneş kendisini serbest bırakması için yalvarır ve yazın gündüzlerin uzun geçmesini sağlamaya söz verir.

May-Tere: (Türk) Orta Asya Mitolojisinde, göğün üçüncü katında oturan, insanların koruyucusu, kollayıcısı ve gözeticisi.

Mawu-Lisa: (Afrika) Tanrısal niteliğin ikiliğini yansıtan ikiz tanrılardır. Mawu ve Lisa birinci günde insanları yaratır. Sonraki günlerden her birinde sırasıyla dünyayı yaşanabilir hale getirir, insanları görme, konuşma ve bilinç yetileriyle donatır ve onlara teknoloji verirler.

Medusa: (Yunan) Bir bakışıyla insanları taşa çeviren yılan saçlı kadın. Orgonalar adı verilen üç kız kardeşten biridir. Perseus onun kafasını uçurmuş, akan kanından kanatlı at Pegasos ile Khrysaor doğmuş.

Melisseus: (Yunan) Girit kralı. Peri Melissa ya da İda'nın babasıdır.

Memfis:(Mısır) MÖ 3000'li yıllarda Menes tarafından kurulan kent, Eski Krallık döneminde Mısır'a başkentlik yapmıştır.

Meru: (Hint) Evrenin merkezindeki mitolojik dağdır. Dünyanın göbek deliği olarak görülür ve hem Hindular hem Budistler için kutsaldır. Zirvesindeki Brahma'nın altın gökyüzü şehrinden eteklerinden yedi öteki dünyaya kadar tüm varoluş derecelerini içinde barındırır.

Metis: (Yunan) Hikmet tanrıçası. Metis, ilahi bilginin ve kutsal aklın, yani "hikmet"in tasviri, vücut bulmuş halidir. Başlıca sembolü "su"dur.

Mimir: (İskandinav)Tanrı Votan'ın amcası olan dev. Kutsal ağacın köklerinin altındaki bilgelik kaynağından elde edilen birlilerin sahibidir. Alfabeyi Votan'a o öğretmiş, harfleri büyülü bir içkinin içinde eriterek tanrıya içirmiş ve böylece alfabeyi onun beynine sokmuştur.

Minos: (Yunan) İki anlamıyla kullanılmıştır. 1. Mitolojik Girit kralı. Pasşphe'nin bir boğa ile birlikte olarak

aldattığı kral olarak ünlüdür. 2. Yunanlar onu tanrı Zeus'un Europa'dan doğan oğlu sayarlar. Ölüler diyarında ölülerin yargıçlarından biri durumunda bulunan, mit ve tarihin sınırında yer alan kahraman.

Minotaur: (Yunan) Poseidon'un denizden çıkarıp gönderdiği Ak boğayla Pasiphae'nin oğlu. Kral Minos'un karısı Pasiphae boğaya âşık olur ve boğayla kılık değiştirerek birlikte olur. Minotaur bu birleşmeden doğan yarı insan yarı boğa bir canavardır. Minos onu dışarı çıkmasın diye kapatmıştır.

Mitra: (Hint) Hindistan'da sözleşmeler ve dostluk tanrısıdır. Genellikle Veda ahlak tanrısı Varuna ile birlikte anılır. İran'da gerçeğin koruyuculuğuna terfi etmiştir. Zerdüşt'ten önce genellikle iyiliğin prensibi Ahura Mazda ile özdeşleştirilmiştir. Zerdüşt'ün İran'da yaptığı reformla Mitra güçten düşmüş ve yerini Ahura Mazda'ya bırakmıştır. Şu an Ahura Mazda'nın yarattığı ilk insan olarak algılanan ve parlayan güneşle simgelenen ışık tanrısıdır.

Mnemosyne: (Yunan) Musa'ların anası. Sözcük olarak bellek demektir. Zeus'un karısı tanrıça olarak da belleği simgeler. Böylelikle bellek (hafıza) yaratıcılığın temeli sayılıyor ve dokuz sanat perdesi ondan doğuyor. Eski Yunan inançlarına göre Zeus bu güzel titanla Pieria dağında dokuz gece birlikte olmuş ve her gece bir sanat perisini oluşturmuş.

Monat: Eski Yunan felsefesinde bölünmez birlik.

Myrrha (Smyrna): (Yunan) Kıbrıs Kralı Kinyras'ın kızı. Babasına gönül vermesiyle ünlüdür. Bir anlatıma göre babasıyla yatmış sonra da kaçıp ağaç biçimine dönüşmüştür. Ardından ağacın kabuğu yarılıp içinden Adonis doğmuştur.

N

Nanna: (Sümer) Ay tanrıçası. Yüce tanrı Enlil ve Ninlil

birlikte yaratmıştır. İlk çocukları olması dolayısıyla tanrılar arasında yüksek bir itibarı vardı. Nanna'nın simgeleri hilal, boğa ve bir aydaki gün sayısını temsil eden 30 rakamıydı.

Namnu: (Sümer) İlksel deniz. Sümer mitolojisinde derin sular tanrıçasındır. Soğuk su tanrıçası Enki, derin sular tanrıçası olan annesi Namnu tarafından uyandırılır. Yine Namnu tanrılar adına Enki'ye çok çalışmaktan yakınır. Bunun üzerine Enki, tanrılara işlerinde yardımcı olacak olan kuklaları yani insanları yaratmaya karar verir. İnsanlar yine Namnu'nun bedeninden çıkarılan kil ile yoğrularak oluşturulur.

Naraka: (Hint) Cehennem, kötü insanların öldükten sonra ceza gördüğü yer.

Nefertem: (Mısır) Nilüfer tanrısı. Yaratılış sırasında ezeli sulardan biten mavi nüliferi temsil ederdi. Hanedanlar öncesi dönemde Mısır'ın dinsel ve idari merkezi olan Memfis'in tanrı soyağacının başında evreni yarattığına inanılan tanrı Ptah, onun karısı Sekhmet ve ikisinin oğlu Nefertem yer alırdı. Nefertem zamanla bir esans tanrısı haline geldi.

Neftis: (Mısır) Kötü kalpli Mısır tanrısı Seth'in karısı, Geb ve Nut'un kızlarıdır. Adı "Evin veya şatonun hanımı" anlamına gelmektedir. Tanrıça, genellikle çıplak ve kısır olan ama taşkınlardan sonra verimli hale gelen çölün sembolü olarak da kabul edilir. Bu tanrıça daha sonra ölümle ilişkilendirilmiştir.

Neith (Nut): (Mısır) Mısırlıların büyük ana tanrıçaları. Aynı zamanda bir savaş ve ev tanrıçasıdır. Savaş tanrıçası olarak askerlerin başında savaşa gittiğine inanılır, sembolü çapraz okları olan bir kalkandır. Sıklıkla timsah tanrısı Sebek'in annesi olduğuna ve dipsiz kuyu Nun'a tüküreрek korkunç kozmik yılan Apep'i onun yarattığına inanılır.

Nidhogg: (İskandinav) Dünya yılanı. Yggdrasil'in kökleri

etrafında çöreklenir ve onları yavaş yavaş kemirerek sonunda ağacı yok etmeyi umar.

Nifheim: (İskandinav) İskandinav mitolojisinde yeraltıdır. Soğuk, karanlık ve ölümün dünyasıdır. Bu dünya, dokuz dünyadaki insanların ölüm takipçisi Hel tarafından yönetilir.

Nikrintana: (Hint) Kesiliş cehennemi.

Ningishzida: (Sümer) Şifa tanrısı.

Ninhursag (An ve Ki): (Sümer) "Büyük Dağın Hanımı" olarak tanınan tanrıça. Zaman zaman tanrıların annesi, büyük yaratıcı prensip olarak görülür. Ninlil gibi o da rüzgârların efendisi Enlil'in karısı ve Ninki gibi su tanrısı Ea'nın eşidir.

Ninmah: (Sümer) Tanrı Enki'nin sarhoş eşi. İlk olarak yarattığı insanlar eğri bacaklı ve başarısız olmuştur.

Ninti: (Sümer) Yaşam tanrıçası.

Ninurta: (Mezopotamya) Babil savaş tanrısı. Aynı zamanda toprağın sulanmasından da sorumludur.

Niobe: (Yunan) Doğurganlığıyla ünlü Frigya kraliçesi. Manisa kralı Tantalos'un kızı, Pelops'un kız kardeşi ve Thebai Kralı Amphion'un karısı Anadolulu Niobe anaerkil toplumun çok ilginç mitolojik tiplerinden biridir. Yedi kızı ile yedi oğlu vardır. Birlikte büyüdüğü tanrıça Leto'yu kendisinin on dört çocuğu olmasına karşın sadece iki çocuk doğurmakla suçladığından on dört çocuğu da Leto'nun çocukları Apollon ile Artemis tarafından öldürülür. Niobe ise kederinden taş kesilir.

Nirvana: (Hint) Acıdan arınmış ruh. Acıdan kaçma demektir. Hint Budizmine ait bir terimdir. Dünyadan vazgeçme anlamında kullanılmıştır. İnanca göre ruh ölmez ve bedenden bedene geçer. Acı içinde oradan oraya sürüklenir. Ancak aydınlanma ve eğitim sayesinde bu kısır döngüden kurtulunarak Nirvana'ya ulaşılır ve ruh göçü son bulur.

Nkongolo: (Afrika) Gökkuşağı kralı.

Nugua: (Çin)Yaratıcı tanrıça.

Nun: (Mısır) Zamanın başlangıcında var olan ve tüm yaşam potansiyelini içeren dipsiz kuyunun cisimleşmiş hali. Devinimsizi sınırsız ve ışıksızdır. Tanrılar dahi Nun hakkında tam ve kesin bir şey bilmezler.

Nun ve Naunet: (Mısır) Tot'un yarattığı dört tanrısal çiftten biridir. Suyu simgelerler.

Nüwa (Nugua): (Çin) Yaratıcı tanrıça. Kelime anlamı olarak "Bakire Salyangoz" demektir ve tanrıça genellikle bir salyangoz ya da yılan bedeninde insan kafasıyla tasvir edilir. Tanrı Fu Hsi'nin eşidir. Pan-Ku'nun dünyayı yaratmasından sonra ortaya Nü Wa çıktı. Yalnız olmaktan sıkıldı ve insanlar yaratmaya karar verdi. Kilden insanlar yoğurdu ve onlara doğurma gücü verdi.

Nyks: (Yunan) Yeryüzü karanlığı tanrıçası. Sözcük olarak Yunanca "Gece" anlamındadır. Erkek kardeşi yeraltı karanlığı Erebos ile birlikte Khaos'tan doğmuştur.

O-Ö

Obatala: (Afrika) Nijerya inanışına göre gökyüzü tanrısı Olodumare'nin oğlu olan Obatalo, babası tarafından yeryüzünü yaratmakla görevlendirilir. Yeryüzünü ve insanları babasının da yardımıyla toprak ana maddesiyle yaratır. Yoruba şehrinin kurucusu ve saflık, dürüstlük ve barışın simgesi kabul edilir.

Odin: (İskandinav) İskandinav mitolojisinde tek gözlü olduğuna inanılan, her tür hayvan kılığına girebilen savaş, bilgelik ve şiir tanrısıdır. Dünyanın ve ilk insanın yaratıcısı sayılır.

Odysseus: (Yunan) Mitolojik İthake kralı. Ünlü Troya savaşının kahramanlarından biri. Homeros'un ünlü iki yapıtından biri olan Odysseia onun serüvenlerini anlatır.

Oidipus: (Yunan) Thebai Kralı Laios ve İokaste'nin oğlu. Kehanet sonucu oğlunun onu öldüreceğini ve karısıyla evleneceğini öğrenen kral ailesi onu vahşi doğaya terk eder. Ancak çocuk

bir şekilde bir yiğit olarak yetişir ve kehanetler bir bir gerçekleşir. Farkında olmadan annesiyle evlendiğini öğrenince krallığı terk eder ve uzak bir diyarda ölür.

Oisin: (Kelt) Kelt mitolojisinde sonsuz gençlik diyarı olarak anılan bir ada vardır. Cennet gibi olmasına karşın dünya üzerindedir ve az sayıda ölümlü orayı ziyaret edebilmiştir. Oradan gelen Niamh adlı bir peri Oisin adlı bir adamı ziyaret eder. Ardından onu yanına alıp adaya döner; orada üç yıl birlikte yaşarlar ve iki çocukları olur. Ancak Oisin, memleket özlemiyle İrlanda'ya döndüğü zaman ayrıldığından beri üç yüz yıl geçmiş olduğunu öğrenir. Aile mensupları ve dostları çoktan ölmüştür.

Okeanos: (Yunan) Gaia ve Uranus'un ilk çocuğu ve ilk Titan. Antik Yunanlar yuvarlak bir kara parçasının çevresini bir ırmağın sardığını düşünerek ona Okeanos demişlerdir.

Olokun: (Afrika) Nijeryalılara göre uçsuz bucaksız sular ve ıssız bataklıkların tanrıçası.

Olorun: (Afrika) Nijerya mitolojisinde gökyüzü tanrısı.

Olympos: (Yunan) Tanrıların oturdukları yer olarak tasarımlanan dağ. Teselya bölgesinde bulunan bir tepedir.

Omecihuatl: (Aztek) Tanrıça.

Ometecutli: (Aztek) Aztek panteonunun yüce tanrısı ve Ateş tanrısı. Karşıtların ikiliğine karşı birliği sağlamıştır.

Ometeotl: (Amerika) Aztek inancına göre hem tanrı hem tanrıça, hem ışık hem gölge olarak algılanır. Eril ve dişil bir tanrı olarak kendisini gebe bırakıp dört yaratıcı ve büyük tanrıyı doğurmuştur.

Oni: (Japon) Dev yapılı, korkunç görünümlü şeytansı yaratık.

Onogoro: (Japon) Bir adadır. Gök tanrılar İzanagi ve İzanami kendilerine ülkeyi düzenleme emri verildiğinde göğün asma köprüsünde durup mızrakla

tuzlu su akıntılarını pıhtılaştırırlar ve bu ada oluşur.

Ophion: (Yunan) İnanışa göre büyük sessizlik ve ıssızlıkta Eurynome ortaya çıkmış, can sıkıntısından avuçlarını sürtüştürünce parmaklarının arasından çıkan büyük yılan.

Orpheus: (Yunan) Bir yarı tanrı, aynı zamanda eşsiz bir müzisyendi. Yaşamında üç önemli noktayla ünlüdür: Karısı Eurydike'yi trajik biçimde kaybedişi, Arganotların seferine katılışı ve Dionysos'a delicesine tapan Mainad'lar tarafından gaddarca öldürülüşü.

Osiris: (Mısır) Mısır tanrılarından Geb ve Nut'un ilk oğlu. Set, Nephthys ve İsis'in kardeşi. Tarımsal döngüyü temsil eden bir doğa tanrısı.

Oğuz Kağan: (Türk) Oğuz Türklerinin ilk atası ve Oğuzların devletleşmesini sağlayan destan kahramanı.

Ourea: (Yunan) Gaia'nın kendi kendine meydana getirdiği on adet dağı temsil eden tanrı veya tanrıçalar.

Ouroborus: (Genel) Kendi kuyruğunu ısıran bir yılan ya da ejderha şeklinde resmedilen sembol. Uroboros sıklıkla öz dönüşümlülüğü ya da döngüselliği, ebedi geri geliş, biter bitmez tekrar başlayan döngüler olarak algılanan şeyleri temsil eder. Ayrıca başlangıçtan beri şeyin içinde var olan ya da kendini yok edilemez kudreti veya tabiatıyla sürdüren ilksel (primordial) birlik (bütünlük) ideasını temsil eder.

Örümcek Nine: (Kuzey Amerika) Hopilerin yaratılış efsanelerinden birine göre Tawa bir gökyüzü ve yağmur ruhu yaratır; Sotuqnangu adlı bir ruhun yarattığı Örümcek Nine de dünyayı yaratır.

P

Pandora: (Yunan) Yaratılan ilk dişi insan. Zeus titan oğlu Prometheus'a kızgınlığından güçlü ve kendini beğenmiş erkekleri cezalandırmak için Pandora'yı yaratmıştır. Pandora içinde kötülükler saklı

kutusuyla Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gönderilir. Zeus'tan hediye almaması konusunda uyarılmasına rağmen Epimetheus Pandora'yı eşi olarak yanına alır. Bir gün Epimetheus kutuyu açar ve bütün kötülükler dünyaya yayılır. Kutuyu kapatmayı akıl ettiklerinde içinde yalnızca umut kalmıştır.

P'an-Ku: (Çin) Çin mitolojisine göre kaaos kocaman bir yumurta biçimini alır ve bundan ilk kişi olan P'an Ku doğar. Evrenin mimarı olan P'an Ku'nun ölümünden sonra, bedeninin parçaları dünyanın dağlar, nehirler ve bitkiler gibi çeşitli unsurlarına dönüşür.

Papa: (Avustralya) Yeni Zelendalıların yaratıcı toprak anaları. Gök baba Rangi ile evlidir. Tanrıların ve insanların yaratıcılarıdır.

Paradeisos: (Yunan) Cennet bahçesi olarak vaat edilen yer.

Paris: (Yunan) Troya prensinin doğumu sırasında kâhinler Troya'nın mahvına sebep olacaklarını söylerler. Bu yüzden çocuk doğaya ölüme terk edilir ve bir çoban tarafından büyütülür. Yakışıklılığıyla ünlü Paris, Isparta kralı Menelaos'un karısı Helena'yı kaçırır ve Troya savaşının çıkmasına neden olur.

Parvati (Gauri): (Hint) Himalayaların kralı tanrı Himavat'ın kızıdır. Adı "Dağın kızı" anlamına gelmektedir ve ana tanrıça Devi'nin bir suretidir. Özellikle evli kadınlar, kocalarına sağlık ve uzun yaşam dilemesi için ona tapınırlar.

Patroklos: (Yunan) Akhilleus'un (Aşil) en yakın arkadaşıdır. Troya savaşında Hektor tarafından öldürülür.

Pelasgos: (Yunan) Yunanistan'n en eski soyu olan Pelagsların atası.

Pele: (Hawaii) Volkan tanrıçası. Onun tüm Hawaii'yi yarattığına inanılır. Kilauea yanardağının içinde yaşayıp, şekil değiştirebilen büyüleyici güzellikte bir kadın olarak tasvir edilen Pele, Hula dansçılarının koruyucusudur.

Persephone: (Yunan) Buğday tanrıçası. Zeus ile Demeter'in kızıdır. Hades ona gönül vermiş ve yeraltı dünyasına kaçırmıştır. Toprak ana Demeter kızının kaçırılmasına öylesine üzülmüş ve öylesine kızmış ki dünyada kıtlık olmuş. Bunun sonucunda Zeus araya girmiş ve Persephone'un belli zamanlarda ışığa, annesinin yanına gelmesine daha sonra sonbaharda yeraltına geri gitmesine izin vermiştir.

Perseus: (Yunan) Zeus'un oğlu. Yunan mitolojisinin en önemli kahramanlarından. Dedesi Akrisios tarafından doğumu engellenmeye çalışılan ancak annesi Danae ile birlikte kurtulan ve kendi için söylenen kehanetler dışında da Medusa'nın kafasını kesmek gibi büyük kahramanlıklar gösteren bir kahraman.

Pharaoh: (Genel) İsrailoğullarından Hz. Musa'nın dedesi.

Phoibe: (Yunan) Gaia ve Uranos'un en çok bilinen on iki çocuğundan biri. Dişi titan.

Pluto: (Yunan) Zeus'un iyilikçi yanını simgelediğine inanılan yeraltı tanrısı. Tantalos'un annesi.

Pluton: (Roma) Yeraltı dünyasının hâkimi, Roma mitolojisinin Hades'i.

Ptah: (Mısır) Firavunların taç giydiği Mısır'ın kuzeyindeki eski başkent Memfis'in tanrısıdır. Büyük ihtimalle bir bereket tanrısı olarak ortaya çıkmasına rağmen rahipleri onun dünyayı yarattığına inanırlar. Sanatların yaratıcısıdır. Daha sonra Osiris'le özdeşleştirilmiştir.

Popol Vuh: (Maya) "Zamanların Kitabı" ya da "Olayların Kitabı" anlamında bir tür tarih kitabı ve kutsal kitaptır. Kitapta evren, tanrı, dünya çağları hakkındaki bilgiler sembolik bir anlatımla sunulur.

Poseidon: (Yunan) Deniz tanrısı. Kronos ile Rhea'nın oğlu, Zeus'un kardeşidir. Zeus'un önderliğinde Titan Savaşı kazanıldıktan sonra ona denizlerin hâkimiyeti ona verilmiştir.

Prajapati: (Hint) Yaratılmış varlıkların efendisi veya ustası. Çevresindeki boşluğa bakıp ağlamış ve gözyaşlarından bir kısmıilk denizde toprak parçaları oluşturmuş, diğer kısmıysa gökyüzündeki yıldızlara ve gezegenlere dönüşmüştür. Hindu destanı Mahabharata'da üreme organının koruyucusudur. Kendi gücüyle dünyaya çok sayıda çocuk getirir.

Prithvi: (Hint) Yeryüzü tanrıçası. Uşaş ya da şafağın, ateşin tanrısı Agni'nin ve büyük savaş tanrısı İndra'nın annesi olduğu söylenir. Gökyüzünün babası Dyaus'un eşidir. İndra'nın düzeni değiştirmeye yazgılı olduğunu anlayıp onu saklamıştır. Genellikle inek biçiminde tasvir edilir.

Prometheus: (Yunan) İnsanları kilden yarattığına inanılan bir titan. İnsanlara el sanatlarını ve bilimi öğretmiş ayrıca ateşi tanrılardan çalıp insanlara vermiştir. İnsanlığa medeniyeti getiren kişi olarak tanınır. Zeus onu yaptıklarından dolayı cezalandırır. Herakles onu kurtarana dek bir dağda zincirlenmiş olarak kalır.

Purusha: (Hint) İlk insan veya Hint mitolojisinin kozmik devidir. Rig Veda olarak bilinen kutsal ilahilere göre Puruşa dörtte üç ölümsüz ve dörtte bir fanidir. Fani kısmıyla karısı Viraj'ı azat eder ve daha sonra evrensel bir ruh olarak yeniden doğar. Purusa, bin bacaklı, bin ayaklı, bin kollu bin yüzlü, bin başlıdır. Bir anlamda Vişnu ve Şiva'nın ortak ruhudur.

Pyrrha: (Yunan) Büyük tufandan sağ kurtulan Prometheus'un oğlu Deukalion'un karısının adıdır.

R

Ra: (Mısır) Güneş tanrısı Heliopolis'in yüce bir tezahürü ve Mısır panteonunun çok önemli bir üyesidir. Nun'dan yükselen ilk tepeciğin üzerinde meydana geldiğine ve yaratılışı planlamaya başladığına inanılır. Ancak bazen lotus

çiçeğinden çıkan bir çocuk olarak tasvir edilmiştir.

Ragnarök: (İskandinav) Dünyanın sonunu getiren büyük savaş. Tanrıların son yazgısı.

Raktabija: (Hint) İsmi Kan-tohum anlamına gelen korkunç bir yaratıktır. Her kan damlasından bir benzeri ortaya çıkar. Tanrılar onu öldürmeye çalıştıkça çoğaldığını görünce şaktilerini birleştirerek büyük bir savaşçı olan Kali'yi ortaya çıkarırlar.

Rama: (Hint) Ramayana destanının kahramanı Rama, tanrı Vişnu'nun yedinci avatarı (yeryüzüne indiğindeki görünümü) sayılır. Cengâverliğin ve erdemin simgesidir.

Rangi: (Avustralya) Yeni Zelandalı Maorilere göre tanrıların atası olan Gök babadır.

Raşnu: (İran) Doğruluğun cisimleşmiş halidir ve ölüleri sorgular.

Remus: (Roma) İkiz kardeşi Romolus'la birlikte Roma'nın kurucusu sayılan tanrı oğlu.

Rhadamanthys: (Yunan) Zeus'un boğa şekline girerek kaçırdığı Europa'dan olan üç oğlundan biridir. Öldükten sonra ölüler diyarında yargıç olmuştur.

Rhea: (Yunan) Uranos ile Gaia'dan doğmuştur. Tanrılar anası. Daha sonra "Magna Mater" adıyla Romalılaştırılmıştır. Anadolunun toprak anasına Kybele'ye karşılık gelir.

Rig Veda: (Hint) M.Ö. 14-10. yüzyıllarda bestelenmiş bir kutsal ilahiler koleksiyonudur.

Romolus: (Roma) Roma'nın kurucusu sayılan tanrı oğlu. Aineias soyundan Rea Silvia'nın savaş tanrısı Mars'la birleşmesinden ikiz kardeşi Remus ile birlikte doğmuştur. Kardeşi Remus'u öldürdükten sonra Capitolium tepesine yerleşmiş, bütün yasa kaçağı katilve hırsızlar da orada saklanırlarmış. Romolus ilkin bunlara kral olmuş. Aralarında kadın pek az olduğundan komşu Sabin'lere saldırıp kadınlarını kaçırmışlar. Bunlar-

dan doğan çocuklar Romalıları meydana getirmiş. Sonunda tanrılar onu göğe almışlar ve tanrılaştırmışlar.

Rumia: (Afrika) Dogon halkının kozmik kutsal yumurtası.

Rüstem: (İran) 10. Yüzyıl İran destanı Şehname'nin kahramanı Zal'ın oğlu, bir asilzade ve kralın danışmanıdır. Kralın ülkesini tehdit eden tehlike her ne olursa olsun Rüstem her zaman korkusuzca savaşa atılmaktan çekinmez.

Q

Quetzalcoatl: (Aztek) Ometotl'un dört oğlundan biri. Doğaya can verdiğine inanılan, "kuş-yılan" biçiminde tasarımlanan ve tüylü yılan olarak algılanan, Toltek tapımından geldiğine inanılan verimlilik ve rüzgâr tanrısı.

Qat: (Avustralya) Malinezya adalarında anlatılan efsaneye göre büyük selden kaçabilen kahramanın adıdır. Bu tarz doğayla başa çıkabilen kahramanlara bölgede saygı duyulur.

S-Ş

Salmakis: (Anadolu) Bardakçı kaynağı perisi. Bodrumdaki bardakçı kaynağının eski adı Salmakis'tir. Eski Anadolu efsanelerine göre bu güzel kız bir delikanlıya tutulmuş, Hermes-Aphrodite birleşimi toy ve utangaç delikanlı kendisinden kaçınca ona sımsıkı sarılıp kaynağın dibine çekmiş, tanrıdan da tek vücut olmalarını dilemiş. Güzel su perisinin dileğini yerine getiren tanrılar böylelikle bir erdişi meydana getirmişler (Hermaphrodit terimi bu şekilde oluşmuştur.)

Saoshyant: (İran) Yardım getiren kişi. Mesihliğe dönük ana figürdür. Erdemliliği ve doğruluğu temsil eder. İnanışa göre bu cesur kişi ölümü alt edecek ve kıyamet gününde hayatı geri getirecektir. Ölüleri uyanana kadar sarsacak ve nihai tanrısal hüküm için huzura çıkmalarını sağlayacaktır.

Sarpedon: (Yunan) Zeus ile Europa'nın oğlu olan Likya kralı. Adil, sevecen ve

insancıl davranışlarıyla Likya halkının sevgi ve saygısını kazanır. Troya savaşında Patraklos tarafından öldürülür.

Saquasohuh: (Amerika) Kuzey Amerika yerlilerine göre mavi ay ruhu.

Sar-uul: (Türk) Tufan'da seçilmiş kişi Nama'nın üç oğlundan biri.

Sekhmet: (Mısır) Aslan başlı Mısır savaş tanrıçası. Ptah'ın eşi olarak düşünülür. Ra tarafından insanoğlunu günahlarından dolayı cezalandırmak için yeryüzüne gönderildiği kabul edilir. Genellikle sakindir ancak öfkelendiği zaman gücü inanılmazdır. Gözlerinden ateşten oklar çıkarır.

Selene: (Yunan) Ay tanrıçası. Ayın kişileştirilmişidir. Titanlar soyundandır. Babaı Hyperion annesi ve aynı zamanda halası Theia'dır. Kardeşleri Helios (Güneş) ile Eos (Şafak)'tır. Çok güzel ve zarif olduğundan dolayı pek çok sevgilisi olmuştur.

Semele: (Yunan) Trakya asıllı öte dünya tanrıçası. Dionysos'un annesidir. Frigya dilinde Semolo sözcüğü toprak demektir. Semele Zeus'tan gebe kalınca kıskanç Hera onu kışkırtmış, o da Zeus'tan kendisini olduğu gibi göstrermesini istemiştir. Şimşek tanrısı Zeus kendini bütün parlaklığı ile gösterince Semele yanıp kül olmuş, yanarken ancak karnındaki yedi aylık Dionysos kurtulmuştur. Zeus onu baldırına dikip zamanı gelince doğurmuştur.

Seth: (Mısır) Fırtınalar ve kaos tanrısıdır. Çok itibarlı bir tanrı olmakla birlikte kötülüğü ifade etmektedir. Geb ve Nut'un oğludur. Sert, kaba ve vahşidir. Abisi Osiris'i kıskançlıktan öldürüp onun yerine geçer. Ancak Horus babasının intikamını Seth'i yenerek alır.

Shen Nung: (Çin) Çiftçi tanrı. Büyük Shen Nung hem çiftçilik aletlerinin mucididir hem de çevreyle müthiş bir uyum içinde olan öncü bir şifalı bitkiler uzmanıdır.

Shitkur: (Türk) Altay Türklerinin Tufan anlatısındaki şeytan.

Shu: (Çin) Güney okyanusunun dikkatsiz efendisi.

Siduna: (İskandinav) En güçlü, en kurnaz, en kötü tanrı Loki'nin karısı.

Sisyphos: (Yunan) Ailok'un oğlu, son derece kurnaz ve çıkarcı Korinthos kenti kralı. Tanrıları bile kandıracak, ölüm meleği Tantalos'u tutsak edebilecek kadar kurnaz olan bu adam Zeus'un bir sırrını ortaya çıkarınca Zeus onu sonsuza kadar yer altı ölüler ülkesinde kalmaya mahkûm eder. Cezası kocaman bir kayayı yuvarlayarak tepeye çıkarmaktır. Ancak her seferinde taş elinden tekrar kayıp aşağı düşer.

Sita: (Hint) Lakşmi'nin bir avatarı, Rama'nın güzel karısı. İblis Ravana Sita'yı kaçırdığında canavarı yemerek karısı Sita'yı geri almıştır.

Skuld: (İskandinav) Verthandi ve Urth ile birlikte üç yazgı tanrıçasndan biridir. Gelecek zamanı dokur.

Sozun-uul: (Türk) Tufanla ilgili seçilmiş insan Nama'nın üç oğlundan biri.

Styks: (Yunan) Yeraltı ülkesinden geçen kutsal nehir. Aşil'in gücü annesinin onu nehirde yıkamasından gelmektedir. Tanrılar Styks üzerine yemin ettikleri ve söz verdikleri takdirde hiçbir şekilde sözlerinden dönemezlerdi.

Surya: (Hint) Güneş tanrısı ve Hinduların kutsal kitabı Veda'nın en önemli tanrılarından biridir. Savaş tanrısı İndra ve ateş tanrısı Agni ile bir üçlü oluşturur. Genelde elinde lotus çiçeği ile koyu kırmızı ya da altın renginde tasvir edilir.

Sus'sistinako: (Amerikan) Pueblo halkına göre düşünen örümcek kadın.

Şahmaran: (Türk-Fars) Başı insan, gövdesi yılan biçiminde tasarımlanan ve yılanların hükümdarı olduğuna inanılan mitolojik canavar ya da ejderha.

Şakti: (Hint) 1. Kuvvet, güç veya enerji anlamına gelir. 2. Şiva'nın belirimlerinden biri olduğuna inanılan, yaşam ve ölüm tanrıçası.

Şiva-Kali: (Hint) "Siyah olan". Şiva'nın Şaktisi ve büyük ana tanrıçanın korkunç bir suretidir. Ölümün ve yok etmenin cisimleşmiş hali olarak tanrıçanın başka bir sureti olan Durga'nın alnından sinirlendiği bir anda fırladığı söylenir.

Şiva: (Hint) En önemli Hindu tanrılarından biridir. Vişnu ve Brahma ile birlikte büyük tanrılar üçlüsünü oluşturur. Yıkıcı yönü temsil eder. Ancak bazen yeniden doğumla da ilişkilidir. Avcı olarak da ünlüdür. Parvati'nin eşidir.

Şullat: (Babil) Tufanla ilgili fırtınanın habercisi.

Şesha: (Hint) Vişnu'nun yaratılış sırasında kıvrımları arasında dinlendiği büyük yılan Seşa'nın başlığı tanrıyı gölgede tutar ancak esnediği zaman depremlere neden olur.

T

T'ai-Chi: (Çin) Yin ile Yang'ı oluşturan ilk neden.

Tamas: (Hint) Çok soğuk ve karanlık cehennem

Tane: (Avustralya) Güneş ışığının ve hayatın yaratıcısı sayılan orman ve kuş tanrısıdır. Papa ve Rangi'nin çocuğudur.

Tang: (Çin) Halkın kurtarıcısı olan bir varlıktır. Ülkede büyük bir kuraklık olduğunda kendini dut çalılıklarının üzerinde kurban eder ve yağmuru yağdırmayı başarır. Yağmur dindikten sonra Tang'ın bedeni yeniden canlanır.

Tangaroa: (Avustralya) En eski Polinezya tanrılarından biri, bazı efsanelere göre ilk tanrı. Oğlu, güneşi yavaşlatan Maui'dir. Tangaroa evreni yaratma işini kendi bedeninden yararlanarak yapmış, daha sonra tanrıları da yardıma çağırmıştır. Tangaroa tırnaklarını bile kullanarak denizde yaşayan canlılara kabuklar ve yüzgeçler yapmayı ihmal etmemiştir.

Tantalos: (Yunan) Mitolojik Lydia kralı. Tartaros'ta gördüğü korkunç işkence ile ünlüdür. Zeus ile Peluto'nun oğlu, Pelops ile Niobe'nin babasıdır.

Taptakumbha: (Hint) Her tarafta alev alev yanan ateş-

le çevrili ısıtılmış kazanlarla çevrili cehennem.

Tara: (Hint) Mahayana ve Tantra Budacılığında tapılan çeşitli Budalardan biri. Özellikle yedinci yüzyılda tapılmıştır. Sanskritçe "Kurtarıcı kadın" demektir. Yıldızları simgeler.

Tartaros: (Yunan) Ölüler ülkesinin dibinde bulunan cehennem. Homeras'ta suçlu tanrıların ve yarı-tanrı kahramanların işkence edilmek üzere kapatıldıkları bir hapishaneydi. Sonraları suçlu insanların da gönderildiği cehenneme dönüşmüştür.

Tep Zepi: (Mısır) Altın çağ.

Tezcatlipoca: (Amerika) Eril ve dişil özellikleri içinde barındıran Ometotl'un dört tanrısal oğlu bu şekilde isimlendirilir: Xipe Totec, Quetzacoatl, Huitzilopochtli ve kötülük tanrısı Siyah Tazcatlipoca.

Thanatos: (Yunan) Ölümün kişileştirilmiş tanrısıdır. Nyks'in oğludur. Kardeşi Hypnos (uyku) ile birlikte Tartaros'un derinliklerinde otururmuş. İkiz kardeşinden hiç ayrılmazmış.

Theia: (Yunan) Gaia ile Uranos'un kızı olduğuna inanılan dişi titan.

Themis: (Yunan) Adalet tanrıçası. Dişi titanların en ünlüsüdür. Gaia ile Uranos'un kızıdır. Bu yüzden adalet saraylarına Themis'in tapınağı denir. Zeus'un ikinci karısıdır. Evrenin düzenini kocasına verdiği öğütlerle o sağlamıştır. Horolarla Moiraların annesidir.

Theseus: (Yunan) Mitolojik Atina kralı. Herakles örneğine göre tasarımlanmıştır. Aigeus ya da Poseidon ile Aithra'nın oğlu olduğuna inanılır. Minotaur'u öldürüp Ariadne'yi kaçırmış, haydutlar ve yırtıcı hayvanlarla savaşmış, korsanlık da yapmıı, Helene'yi kaçırdığı gibi yeraltı ülkesinden Persephoneyi de kaçırmaya kalkmıştır.

Thetis: (Yunan) Okeanos'un karısı ve bütün ırmakların anası. Dişi titanların en gencidir. Gaia ile Uranos'un kızıdır. Deniz verimliliğini simgeler. Doğurduğu suyla ilgili var-

lıkların üç bini aştığı söylenir. Hera'yı da o büyütmüştür.

Thoth: (Mısır) Kâtipleri ve bilgiyi yöneten ay tanrısı ve "Kutsal kelimelerin efendisidir". Güneş tanrısı Ra'nın en büyük oğlu olduğu söylense de kimi anlatılara göre Seth'in kafasından doğmuştur.

Tiamat: (Sümer) Tuzlu su tanrıçası. Tatlı su tanrısı Apsu ile birlikte evrenin ilk varlıklarıdır. Sümerlerin Enuma Eliş adlı yaratılış efsanelerinde evrenin bomboş olduğu bir ön zamanda bu iki varlığın bulunduğu belirtilir.

Titan: (Yunan) Küllerinden insanların oluştuğuna inanılan ve kötü ruhlar durumunda bulunan "karşı-tanrı"lardan her biri.

Tohan: (Malezya) Chewong kabilesine nefesiyle ruh veren en yüce tanrı.

Tot: (Mısır) Bilgeliğin tanrısı. Maat ile beraber zamanın başında kendi kendini yaratmıştır. Bazı öykülerdeyse Ra tarafından yaratıldığına inanılır. Ruhların günahlarını terazide tartan tanrıdır. Thoth ibiş kuşu başlı bir insan olarak betimlenir. Tanrıların habercisi olmuş, özellikle Yunan mitolojisindeki Hermes'le özdeşleştirilmiştir. Hiyeroglifleri icat edenin de Tot olduğu düşünülür.

Törüngey: (Türk) Altaylarda eşi Ece ile yasak meyvayı yiyerek Cennetten kovulan ilk insan.

Tu-chai-pai: (Amerika) Kızılderili inanışlarına göre insanı okyanus suyunun birikintilerinden yaratan tanrıça.

Tunkashila: (Amerika) Kızılderili yaratıcı tanrı.

Typhon: (Yunan) Tanrılara karşı ayaklanan canavar. Gaia ile Tartaros'un birleşmesinden doğan son çocuktur. Yüz başlıdır. Başından alevler saçar ağzından ölüm fırlardı ve gözleri ateşte parlardı. Titanlar savaşından sonra bütün tanrılara başkaldırmış, yıldırım ve şimşekle onu yenerek Etna dağının altına kapatmıştır. Yanardağın alevleri ve lavları onun öfkesiymiş.

U-Ü

Uçmağ: (Türk) Eski Türklerin cennet tasarımlarına verdikleri addır. Uçmak da denir.

Ukko: (İskandinav) Bir baş tanrıdır. Gökyüzü ve havaya hükmeder, yağmur yağdırır. Ukko'nun karısı, Laponların yaratıcı tanrıçası Madder-Akka ile bir bağlantısı olduğunu düşündüren Akka'dır.

Uma (Jagadgauri): (Hint) Şiva'nın Şaktisi tanrıça Parvati'nin erken döneme ait formudur. Uma, Şiva'nın bir suretinin karısıdır. Uma Maheşvara şeklindeki öfkeli suretinde şeytanlarla savaşır.

Umay Ana: (Türk) Orta Asya mitolojisinde Ana Tanrıça, yaşam tanrıçasıdır. İyilikler yapar. Doğacak çocukları belirler. Üç boynuzlu, beyaz giysili, yere kadar uzanan beyaz, gümüş saçları vardır. Yaşam ağacının sahibidir. Kuş kılığına bürünebilir, kanatlıdır ve uçabilmektedir. Orta yaşlı bir kadın görünümündedir.

Uranüs: (Yunan) Yunan mitolojisinin ilk erkek tanrısı. Gök demektir. Hesiodos tanrı doğumuna göre onu Toprak (Gaia) kendiliğinden erkeksiz doğurmuştur. Doğurur doğurmaz da ilkin onunla çiftleşmiş ve bu çiftleşmeden titanlar, Kykloplar ve Hekatonkheirler doğmuştur.

Urdarbrunnr: (İskandinav) Hayat pınarı.

Urth: (İskandinav) Verthandi ve Skuld ile birlikte üç yazgı tanrıçasından biridir. Geçmiş zamandan sorumludur.

Utnapiştim: (Sümer) Tufandan kurtulmuş ve ölümsüzlük kazanmış insan. Gılgamış'a isteksizce denizin dibinde bulunan ve ona ebedi gençlik sağlayabilecek güçte bir bitkinin varlığından bahseder. Gılgamış, bitkiyi almış fakat yılana kaptırmıştır.

Utu: (Sümer) Her şeyi gören güneş tanrısıdır. Bu yüzden adalet ve kehanet tanrısı olarak tanınmıştır. Işığı her yanlışın üzerindeki örtüyü kaldırır.

Ülgen: (Türk) Gök tanrı. Şamanlığın büyük tanrısıdır. Altay Türkleri "Bay Ülgen" der.

V-W

Vainamöinen: (İskandinav) Fin destanlarının başkahramanı ve ilk tanrıça Luonotar'ın oğludur. Eşsiz bir büyücü ve nazik, iyi huylu bir kahramandır.

Valhalla: (İskandinav) Öldürülenlerin muhteşem, sivri kuleleri olan sarayı. Odin'in kahraman savaşçılarından oluşan hayaletler ordusunun evidir.

Valkyrieler: (İskandinav) Savaş meydanlarının üzerinde, yırtıcı kuşlar gibi süzülen kara ruhlar, karanlık ölüm melekleridir. Valkyrilerin komutanı Odin'dir.

Vayu: (Hint) Rüzgârların tanrısı. Rig Veda'nın ilahilerinden biri Vayu'yu ilk insan, Prusha'nın soluğu veya onun soluğundan yaratılmış olarak tasvir eder.

Venüs: (Roma) Güzellik tanrıçası. Sevgi ve tatlılık (aşk ve letafet) sözlerinin kişileştirilmişidir. Çok eski bir tanrıçadır. Sonradan Afrodit ile kaynaşmıştır.

Verthandi (Verdani): (İskandinav) İskandinav Mitolojisinde, bilgeliğin temsilcisi olan yazgı ve gelecek tanrıçalarından biridir. Bu tanrıçalar yaşamın dokuma tezgahında varlıkların geçmişinden geleceğine her anı dokurlar. Bu dokumadaki ipleri eğirirler. Verthandi şimdiki zamandan sorumludur.

Vesta: (Roma): İtalyan sunak ve ocak ateşinin tanrıçası. Yunan Pantheonu'nda Hestia'ya karşılık gelir. Tanrıçanın Forum'daki yuvarlak tapınağında altı Vesta rahibesi yer yıl yeniden yakılan "sonsuz ateş" ile ilgilenirlerdi. Çok saygı gören bu rahibeler eğer bir erkekle birlikte olacak olurlarsa ilkel ve korkunç bir şekilde cezalandırılırlardı. Diri diri gömülür ya da uçurumdan aşağı atılırlardı.

Viracocha: (Amerika) İnka inanışında en yüce ve en güçlü tanrıydı. Güneş, fırtına, ateş ve şimşek tanrısı

olarak evrenin yaratıcısı sayılırdı. Ayrıca güneş tanrısı İnti'nin de babasıydı.

Vişnu: (Hint) Trimurtiyi (Üç büyük tanrı) oluşturan tanrılardan biri. Evrenin koruyucusu tanrı. Kozmik düzenin koruyucusudur ve onu sürdürmekten sorumludur. Bu işi çoğu kez çeşitli avatarlarla, yani insan ya da hayvan görünümlerine bürünerek başaşır. Ayrıca büyük yılan Ananta Seşa'ya yaslanmış haldeyken evreni düşleyen bir yaratıcı tanrı olarak kabul edilir.

Vrtra: (Hint) Hindu mitolojisinde canavar adddedilen büyük yılan. Vrtra yağmurları yutup karnında tutarak dünyayı kuraklığa boğar. Bunun üzerine tanrılar İndra'dan canavarı öldürmesini ister. İndra tıpkı Marduk gibi canavarı yıldırımıyla karnından vurarak öldürür.

Vulcanus: (Roma) Ateş tanrısı. Eski bir Etrüsk tanrısıdır. Sonraları Yunanların Hephaistos'uyla bir tutulmuştur. Döküm zanaatının temsilcisi olarak "Eritici Vulcanus" adıyla alınır.

Wacah Chan: (Maya) "Dik duran yılan" anlamına gelen ağaç. İnsan yaratılışının temelini oluşturan ağacın kökleri yeraltı dünyasının derinliklerine inerken gövdesi ölümlülerin orta dünyasında, kutsal dallarıysa sonsuzluğa uzanır.

Wadjet: (Mısır) Aşağı Mısır'ın kobra tanrıçası. Zaman zaman dişi bir aslan olarak resmedilse de genellikle vurmaya hazır bir kobra görüntüsünde tasvir edilir. İsis'in oğlu Horus'u gizlice büyütmesini anlatan mitte Wadjet genç tanrının bakıcısı olarak ortaya çıkar.

Wawilak Kardeşler: (Avustralya) İlk kız kardeşler dişi aklı temsil ederler. Usta avcılar olan bu kardeşler aynı zamanda araziye şekil verme yeteneğine de sahiptir. Gökkuşağı yılanı onları yuttuğunda onların aklının bir kısmını da kazanmıştır. O zamandan bu yana kabile bilgeliği geleneğini sürdüren hep erkek kabile üyeleri olmuştur.

X

Xibalba: (Amerika) Mayaların inancına göre ölülerin kaldığı ve 12 iblisin hüküm sürdüğü bir yeraltı dünyası.

Xipe Totec: (Amerika) Yaratıcı tanrı. Üç kardeşiyle birlikte azman timsah Cipactli'yi öldürerek, onun parçalanmış cesedinden dünyayı ve ilk insanları yaratır. Dünyanın yok oluşunu ve yeniden yaratılışını simgeler. Mısırın, yeni yeşeren bitkilerin tanrısı; ayrıca kuyumcuların koruyucusudur. Dört yüce tanrıdan yani dört Tezcatlipoca'dan biri sayılır.

Xi Wang Mu: (Çin) Yüzü insan dişleri kaplan, kuyruğu leopar olan bir canavar olarak tanımlanır. Salgın hastalık iblislerini yönetir ve salgın hastalıklar tanrıçası olarak bilinir. Ancak MS 1. yüzyılda asil bir hanımefendi olmuştur. "Batının Ana Kraliçesi" olarak bilinir.

Y

Yaban ördeği: (Türk) Yakut yaratılış söylencelerinde, suyun altından toprağı çıkaran ve karaların oluşmasını sağlayan kuş.

Yami No Kami: (Japon) Her yıl on iki çocuk dünyaya getiren kozmik dağ tanrıçası. "On iki ayın hanımefendisi" olarak da anılır.

Yayuçı: (Türk) Orta Asya Mitolojisinde, çocuk yapabilmeleri için insanlara kut (yaşam ve iktidar enerjisi) gönderir. Göğün dördüncü katında yaşar. Tatarlarda Car Cayanı adlı yaratıcı ruhla özdeştir.

Yecûc-Mecûc: (İslam) Kıyametin kopacağını gösteren iki kavim.(Kehf Suresi, 92-97) Çok kısa boylu cüceлerden kurulu bu iki kavim tanrının buyruğuyla çekilmiş bulunan bir duvarın arkasında yaşamaktadırlar. Kıyametin kopacağına yakın, kıyamet alameti olarak bu duvarı aşıp insanların arasına karışacaklar ve türlü kötülükler yapacaklardır.

Yggdrasil: (İskandinav) Dalları tüm evreni kucaklayan kutsal kozmik ağaç. Dünyanın sütunu olup dünya-

yı desteklediğine inanılmıştır.

Yi: (Çin) Çinlilerin av tanrısıdır. İnsanlık Yi'ye ok ve yayın tanıtımını borçludur. Yi bunları kendisi bulmamış, hazır bir şekilde gökyüzü tanrısından armağan olarak almıştır.

Yin-Yang: (Çin) Dünyanın temel ilkeleri. Birbirini tamamlayan karşıtlar olarak kaostan çıkmışlardır. Karanlık kısım Yin dişi element ve aydınlık kısım Yang eril elementtir.

Yi Yin: (Çin) Yin hanedanının kurucusu olan *Tang*'un yardımcısı olan kahramandır.

Yu: (Çin) Çinlilerin eski bir yeryüzü tanrıçasıdır. Yeryüzünde kaos hâkimken o tek başına düzeni sağlamaya çalışmıştır. Uçurumları, ovaları, deniz ve gölleri hatta sulama kanallarını o oluşturmuştur. Yoğun bir yaratma sürecinden sonra tırnaklarını kaybetmesine rağmen kendisiyle gurur duyarak sonunda köşesine çekilmiştir.

Z

Zephyros Yeli: (Yunan) Astraios'la Şafak tanrısı Eos'un oğlu, batı yeli

Zerdüşt: (İran) Antik İran'daki büyük dini reformcudur. Reformun yasaları ve heyecanı kendisine iyilerin ilkesi olan Ahhura-Mazda tarafından ulaştırılmıştır.

Zeus: (Yunan) Baş tanrı. Tanrıların ve insanların babası. Tanrıların en yükseği ve en iyisi. Şimşek ve gökyüzü tanrısı olarak bilinir. Evren'in egemenliğini babası Kronos'un elinden almıştır.

Ziusudra: (Mezapotamya) Enki'nin tufandan kaçıp hayatta kalmasını sağlamak için sazlar arasında kulağına fısıldayarak, hayvanları ve insanları taşımaya yetecek büyük bir tekne yapmasını bildirdiği insan.

Zülkarneyn: (İslam) Kur'an-Kerim'de Kehf Sûresi'nde geçen bir kişi. Peygamber olup olmadığı tartışmalıdır.

Zurvan: (İran) Zaman tanrısı. Ahura Mazda'nın ve Angra Mainyu'nun doğuşuna neden olan üstün varlık olarak tanınır.

DİZİN

Adad 148, 285
Adapa 207, 208, 286
Admetos 194, 195, 196, 286
Adonis 50, 191, 286, 298, 317
Afrodit 26, 49, 62, 63, 64, 92, 191, 192, 286, 301, 304, 334
Agni 60, 85, 108, 217, 286, 325, 329
Alkestis 194, 195, 286, 288
Alkmene 167, 288, 304
Allat 68, 288
Amaltheia 61, 289
Amaunet 52, 84, 289
Amba 41
Ambrosia 55, 126, 224, 289
Amerta 215, 289
Amida 121, 289
Amma 41, 73, 289
Amon 52, 84, 289
Amrita 126, 289
Ananta 43, 235, 259, 289, 290, 335
Anath 68, 290
Andromeda 192, 193, 290
Angra Mainyu 131, 290, 337
Annapurna 41, 290
Anne Papa 110, 290, 294
Annwn 227
Ansar-Kisar 83
Anu 83, 143, 147, 149, 207, 208, 289
Anubis 226, 291
Apis 46, 308
Apofi 66, 67, 131, 291
Apollon 92, 194, 286, 291, 292, 297, 303, 310, 319
Apsu 50, 59, 83, 230, 291, 312, 332
Arallu 226
Ares 92, 177, 292, 301
Arnhem 139
Artemis 92, 194, 291, 292, 310, 319
Asgard 241, 292
Atahensik 90, 91, 293
Athena 92, 175, 176, 177, 193, 293, 295, 303
Atlas 122, 293, 307

Atum-Ra 83
Avalon 227

Baba Rangi 110, 290, 294
Bahvagan 223
Balder 241, 256, 257, 294, 301, 305, 306
Bhagavan 222, 294
Boğaç Han 189, 294
Boreas 146, 294
Bögü-Han 179, 294
Brahma 39, 41, 54, 57, 60, 81, 85, 86, 88, 115, 204, 205, 217, 255, 294, 309, 314, 316, 330

Cecrops 176, 295
Chalchiuhtlicue 138
Chang E 201, 295
Chipi Caculha 295
Chu 83, 101, 102, 295
Coatepec 89
Coatlicue 46, 89, 296
Coyote 165, 166, 296

Çinvat Köprüsü 249, 296

Daedalus 170
Danae 167, 181, 288, 296, 297, 324
Deli Dumrul 195, 196, 296
Demeter 68, 92, 224, 297, 302, 324
Deukalion 146, 147, 297, 325
Devi-Şakti 41, 297, 308
Dilmun 121, 143, 297
Dionysos 50, 104, 167, 291, 297, 322, 328
Duat 226
Dumuzi 201, 298
Dvapara 237, 298

Ea 83, 109, 147, 148, 149, 207, 208, 243, 299, 315, 319
Eana 161, 299
Ehrimen 165, 240, 248, 287, 299
Eleusis 142
Elişa 245
Elysion 122, 123, 228, 299
Emma-O 251
Enkidu 190, 299, 306
Enlil 82, 94, 143, 147, 148, 149, 150, 299, 317, 319
Eos 90, 300, 303, 328, 337
Epimetheus 114, 300, 307, 323
Ere 52, 300
Erebos 38, 48, 73, 74, 287, 300, 303, 310, 320
Ereşkigal 226, 230, 231, 300, 308
Eridu 161
Erlik 105, 115, 132, 134, 231, 241, 242, 266, 300, 310
Eros 48, 49, 63, 301
Europa 167, 301, 309, 317, 326, 327
Eurydike 193, 194, 301, 322
Eurynome 55, 57, 93, 202, 301, 322

Fatae 194, 203, 301
Frigg 256, 294, 301
Fu Hsi 173, 174, 301, 309, 320
Fuwa 79

Gaia 42, 48, 61, 73, 74, 89, 166, 171, 302, 306, 307, 310, 311, 312, 321, 322, 324, 326, 331, 332, 333

Galya 266
Garmr 246, 302
Gauri 88, 323
Geb 48, 83, 295, 302, 318, 322, 328
Gılgamış 124, 147, 186, 189, 190, 276, 279, 280, 283, 299, 302, 306, 314, 333
Gjallarbru 251, 302
Godzilla 264

Habil 133, 134, 302
Hades 123, 193, 194, 200, 202, 206, 208, 214, 218, 223, 224, 228, 229, 287, 302, 303, 304, 324
Haniş 148, 302
Hapy 259, 302
Havva 7, 117, 118, 119, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 281, 285, 299, 302, 303
Hawaii 144, 220, 303, 315, 323
Hel 231, 303, 319
Hel' 215, 231, 246, 249, 256, 302
Helena 238, 298, 303, 313, 323
Helios 90, 224, 300, 303, 328
Hellespontos 192
Hemera 38, 300, 303
Heptaistos 92, 177, 222
Hera 68, 92, 116, 177, 183, 218, 222, 288, 303, 304, 307, 310, 313, 328, 332
Herakles 105, 167, 183, 190, 288, 289, 304, 306, 310, 325, 331
Hermes 49, 92, 141, 175, 224, 225, 228, 304, 327, 332
Hero 192, 304
Hesperian 122
Hesperus 122, 304
Hestia 92, 218, 221, 304, 305, 334
Himeros 63
Horus 84, 226, 302, 305, 308, 328, 335
Huainanzi 157, 283
Huang Ti 174, 306
Huehueteotl 220
Huitzilopocthli 306
Humbaba 186, 306
Hurakan 72, 73, 94, 306
Hürmüz 240, 257, 273, 306
Hwun-tun 74, 306
Hydra 214, 306
Hyperion 89, 90, 303, 306, 328

Idunn 126, 307

İapetos 89, 103, 307
İatiku 94, 307
İnanna 68, 201, 230, 290, 300, 307, 308
İndra 60, 85, 91, 108, 307, 325, 329, 335
İnti 69, 335
İo 37, 61, 71, 72, 307
İokaste 196, 198, 308, 320
İsis 84, 302, 308, 322, 335
İştar 68, 149, 298, 307, 308
İzagani 94
İzanami 94, 162, 308, 321

Jagaddhatri 41, 308

Kabil 133, 134, 302
Kadmos 185, 301, 309
Kaira-Khan 150, 309

Kali 50, 85, 87, 88, 186, 237, 298, 309, 326, 330
Kangi 159
Kauket 52, 84, 312
Kerberos 193, 208, 214, 225, 228, 306, 310
Kerey 242, 310
Kharon 193, 225, 228, 310
Khimaira 214, 310
Kidron 249, 310
Kilauea 220, 323
Kittim 245
Klotho 203
Klytaimestra 238, 298
Koios 89, 310
Kojiki 94, 310
Korinthos 197, 329
Kranyatz 150, 151, 311, 312
Krios 89, 311
Krita 165, 237, 311
Kronos 61, 62, 89, 92, 171, 175, 200, 218, 223, 297, 300, 303, 305, 312, 324, 337
Kşatriya 178
Kuday 220, 312
Kuk 52, 84, 312
Kumokums 163, 312
Kunapipi 67, 312
Kurent 150, 151, 273, 311, 312
Kurentovanje 273
Kwei 205, 312
Kybele 64, 266, 312, 326
Kythera 63

Lahmu-Lahamu 83, 312
Laios 197, 311, 312, 320
Lakhesis 203
Lakşmi 88, 312, 329
Leandros 192, 304
Liftrasir 257, 313
Lilith 7, 116, 117, 118, 129, 313
Li-yang 144
Loki 241, 256, 294, 303, 305, 309, 314, 329
Luba 50
Lugalbanda 189, 314
Luonnotar 53, 314

Mahadevi 41, 85, 314
Mahatala 80, 125, 314
Maha Yuga 165
Maia 224, 314
Mam 39, 314
Mamaldi 94
Mandı-Şire 105, 106, 242, 315
Mani-dvipa 162
Marduk 59, 83, 95, 109, 243, 315, 335
Marjatta 178, 179, 315
Mars 238, 326
Maui 183, 315, 330
Mawu-Lisa 46, 316
May-Tere 242, 316
Meday 245
Medusa 192, 193, 264, 316, 324
Melisseus 61, 316
Metis 175, 316
Mimir 215, 316
Mino 79, 164
Minotaur 170, 186, 317, 331
Mnemosyne 89, 90, 317
Mordor 213
Mummu 50

Nama 152, 153, 154, 328, 329
Namnu 82, 102, 318
Nanna 82, 308, 317, 318
Naraka 233, 318

Nastrond 231
Naunet 52, 84, 320
Nefertem 85, 318
Neftis 84, 291, 302, 318
Neith 48, 66, 318
Nergal 148, 226, 300
Niddhog 215
Nifheim 231, 319
Nikrintana 233, 319
Ningishzida 264, 319
Ninhursag 82, 117, 319
Ninmah 82, 102, 103, 319
Ninsun 189, 314
Ninti 117, 319
Ninurta 147, 148, 149, 319
Niobe 167, 319, 330
Nippur 161
Norn 215
Nu 144
Nugua 108, 109, 157, 320
Nuh 142, 151, 152, 154, 155, 156, 226, 245
Nun 38, 45, 52, 84, 234, 259, 295, 318, 320, 325
Nunne Chaha 95
Nut 48, 83, 84, 131, 226, 295, 302, 318, 322, 328
Nu Wu 108
Nüwa 157, 158, 320
Nysa 224

Obatala 91, 92, 320
Odin 123, 236, 294, 301, 305, 320, 334
Odysseus 206, 320
Oğuz Kağan 169, 185, 191, 199, 275, 294, 322
Oidipus 196, 197, 198, 308, 311, 312, 320
Oisin 227, 321
Okeanos 89, 90, 321, 331
Olorun 91, 92, 321
Ometecutli 89, 321
Ometeotl 49, 88, 89, 138, 321
Omeyocan 89
Onogoro 162, 321
Ophion 57, 322
Oraibi 236
Orpheus 193, 194, 301, 322
Osiris 84, 170, 202, 226, 234, 235, 247, 302, 305, 308, 322, 324, 328
Ourea 42, 322
Ouroborus 5, 24, 43, 51, 168, 186, 235, 264, 322

Pandora 7, 114, 115, 153, 300, 322, 323
P'an-Ku 42, 80, 108, 109, 157, 323
Papa 203, 291, 323, 330
Parvati 85, 86, 87, 88, 310, 323, 330, 333
Patroklos 229, 323
Pelasgos 167, 323
Pele 220, 323
Persephone 191, 192, 193, 194, 223, 224, 286, 302, 324, 331
Perseus 167, 181, 192, 193, 288, 290, 296, 297, 316, 324
Pessinus 64
Pharaoh 182, 324
Pherai 194, 286
Phoibe 89, 310, 324
Pluton 223, 324
Polydegmon 223
Polydeukes 238, 297, 298, 313
Pontus 42

Poseidon 92, 141, 142, 176, 177, 193, 223, 302, 317, 324, 331
Prajapati 115, 146, 325
Prithvi 85, 325
Prometheus 103, 104, 105, 114, 146, 175, 218, 221, 234, 293, 297, 300, 307, 322, 323, 325
Ptah 54, 85, 318, 324, 328
Purusha 60, 61, 95, 325
Putir 80
Pyrrha 147, 297, 325

Qat 144, 327
Quetzalcoatl 49, 89, 138, 215, 327
Quicheler 72

Ra 66, 67, 83, 84, 226, 234, 259, 291, 295, 305, 325, 328, 332
Ragnarök 236, 241, 256, 313, 326
Raktabija 87, 326
Rama 88, 326, 329
Raxa Caculha 71, 295
Remus 182, 238, 326
Rhadamanthys 123, 167, 326
Rhea 61, 175, 182, 297, 303, 305, 324, 326
Rig Veda 32, 38, 60, 95, 216, 283, 305, 325, 326, 334
Rodanim 245
Romulus 182, 238
Rüstem 183, 190, 327
Ryushuho 79

Sağın Han 179
Salmakis 49, 327
Saoshyant 239, 240, 327
Saquasohuh 236, 328
Sarpedon 167, 327
Sekhmet 85, 318, 328
Selene 90, 303, 328
Selenge 179
Semele 167, 328
Sestos 192, 304
Set 84, 131, 132, 291, 302, 322
Shen 205
Shen Nung 174, 328
Shitkur 156, 329
Shu 74, 75, 329
Siduna 241, 329
Sippar 142
Skuld Urth 181
Styks 225, 228, 287, 329
Sub'an 244
Suddhona 178
Surya 81, 85, 315, 329
Sus'sistinako 36, 94, 99, 329

Şahmaran 46, 155, 242, 264, 329
Şamaş 148
Şayen 54, 111
Şesha 43, 330
Şiva 41, 50, 85, 86, 87, 88, 217, 297, 309, 310, 325, 329, 330, 333
Şullat 148, 330
Şurrupak 147

Taaroa 74
T'ai-chi 47, 112
Tai-Kama 72
Tainaron 193
Tamas 233, 330
Tane 110, 180, 203, 204, 290, 305, 330
Tang 178, 330, 337

Tangaroa 42, 330
Tantalos 167, 319, 324, 329, 330
Tao 47, 301
Taptakumbha 233, 330
Tara 39, 331
Tarşiş 245
Tartaros 38, 123, 228, 229, 231, 330, 331, 332
Tefnut 83, 101, 102, 295, 302
Tethys 89, 90
Tezcatlipoca 49, 89, 331, 336
Thanatos 195, 208, 331
Thebai 185, 197, 301, 312, 319, 320
Theia 89, 90, 303, 328, 331
Themis 89, 90, 331
Theseus 186, 331
Thetis 68, 263, 287, 331
Thoth 84, 163, 247, 306, 332
Tiamat 50, 59, 83, 95, 243, 291, 312, 315, 332
Tiras 245
Tlaloc 138
Togarma 245
Typhon 214, 299, 306, 310, 332
Tzotzilli 216

Uçmağ 123, 333
Ukko 178, 179, 310, 315, 333
Uma 85, 86, 87, 333
Umay 266, 333
Uranüs 42, 48, 61, 62, 89, 92, 171, 175, 312, 333
Utnapiştim 147, 150, 226, 333
Utu 82, 143, 333

Ülgen 64, 65, 97, 105, 115, 152, 153, 219, 231, 241, 242, 287, 294, 300, 315, 334

Vainamöinen 178, 179, 315, 334
Valhalla 123, 236, 334
Vayu 60, 85, 95, 108, 334
Venüs 122, 313, 334
Virac 60
Viracocha 139, 315, 334
Vişnu 39, 41, 43, 85, 86, 88, 94, 258, 259, 290, 309, 315, 325, 326, 330, 335
Vrtra 91, 335

Wadjet 43, 335

Xiuhtecuhtli 220, 306

Yama 217, 233
Yang 42, 44, 47, 109, 162, 205, 215, 330, 337
Yggdrasil 125, 215, 231, 246, 256, 257, 313, 318, 336
Yin 42, 44, 47, 109, 162, 178, 205, 215, 312, 330, 337

Zeus 55, 61, 62, 63, 64, 90, 92, 103, 104, 105, 114, 116, 123, 126, 141, 146, 167, 168, 175, 176, 177, 181, 191, 203, 208, 214, 218, 222, 223, 224, 238, 286, 288, 289, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 310, 312, 313, 317, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 337
Ziusudra 142, 143, 297, 337
Zurvan 50, 171, 172

MİTLERLE

VAROLUŞ YOLCULUĞU

Prof. Dr. Aynur Koçak, mitler, ritüeller, varoluş gizemi, tanrıça kültürü, eril tanrılar, yaratılış efsaneleri ve sonsuzlukla ilgili merak ettiklerinizi akıcı ve eğlendirici bir dille anlatıyor.

Mitlerle Varoluş Yolculuğu bilincin ilk çağdan günümüze uzanan serüvenini anlatmak üzere kaleme alınmıştır. Tabiat sembolleriyle kurgulanan mitoloji, varoluşsal sorulara verdiği cevaplarla aslında ilk insanlık bilimini oluşturuyordu. Kitap da yöntemsel olarak dört temel unsur olan su, hava, toprak ve ateş sembolleriyle tasarlanmıştır. Kozmosun doğumu su, tanrıların doğumu hava, insanın doğumu toprak, dünyanın sonu ve diriliş ateş başlıkları altında ele alınmıştır.

ALFA
www.alfakitap.com
/alfakitap
/alfakitap

ALFA ARAŞTIRMA
ISBN 978-605-171-285-7